

E-ISSN:2547-9865

ISSN:2602-3520

BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Cilt/Volume: 5

Sayı/Number: 2

Aralık/December 2020

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 5 Sayı/Number: 2
Aralık/December 2020

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 5, Sayı: 2
Aralık 2020
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 5, Number: 2
December 2020
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Doç. Dr. Macit BALIK
Doç. Dr. Haluk ÖNER
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ
Doç. Dr. Alsou KAMALIEVA
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM
Doç. Dr. Tuna BEŞEN DELİCE
Doç. Dr. Hasan Hüseyin GÜNEŞ
Doç. Dr. Murat KELİKLİ
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ŞİMŞEK
Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS
Dr. Öğr. Üyesi Temel Alper KARSLI
Dr. Öğr. Üyesi Sevda KAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gizem AKCAN

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA
Arş. Gör. Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ
Arş. Gör. Fahriye YARAŞ ELALMIŞ
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE
e-mail: edebiyatdergi@bartin.edu.tr
Telefon / Phone: (0378) 223 54 77 / 223 54 86

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)

Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Salim KÜÇÜK	(Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ERSOY	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Haluk ÖNER	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu TÜRK	(Haliç Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur UZUNKAYA	(Erzurum Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mine DEMİR	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Evrim ÇAĞLAYAN	(Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ACAR	(Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Onur HASDEDEOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zahide PARLAR	(İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Anıl ÇELİK	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bilge SULAK AKYÜZ	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Can ŞEN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emel GENÇ	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İhsan Çağatay ULUS	(Bartın Üniversitesi)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Doç. Dr. Taşkın DENİZ – Elif Kocakaya Kültürel Miras Kapsamında Safranbolu’da Geleneksel Hamam Kültürü	3
Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN – Arş. Gör. Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ – Ahmet CAN 15 Temmuz Girişimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (2016-2018)	25
Dr. Öğr. Üyesi Gizem AKCAN Flört Şiddeti: Psikopatolojik Bir Değerlendirme	72
Öğr. Gör. Dr. Derya KILIÇKAYA Tanpınar’a İlham Veren Edgar Allan Poe Kadınları	88
Halil KURU – Burcu ÜNLÜ KURU İncilâ Çalışkan’ın “Babamın Kitap Sandığı” Adlı Çocuk Kitabında Değerler ve Dil Zenginliği	103
Muharrem YILDIZ Harezmi Türkçesindeki Sözcük Öbeklerinin Türkiye Türkçesindeki Sözcük Öbeklerinden Yapısal Farklılıkları	128
Hilal DOĞAN Âlem-i Nisvân’da Kadın ve Çocuk	132
Hilal ÖZTÜRK Yeni Uygur Türkçesindeki <i>çoñ, yoğan, katta, zor</i> Kelimelerinin Eş Anlamlılığı Üzerine	141
Yayın İlkeleri	158

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 5, Sayı: 2
Aralık 2020
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 5, Number: 2
December 2020
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin 5. cilt 2. sayısını sizlerle buluşturmaktan sevinç duyuyoruz. Dergimizin bu sayısında toplam sekiz makale ile siz değerli okurlarımızın karşısına çıkıyoruz.

Bu sayımızın Halk Bilimi alanındaki makalesinde Taşkın DENİZ ve Elif KOCAKAYA, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarılması kapsamında UNESCO Dünya Miras Kenti Safranbolu'daki hamam kültürünün özelliklerini ortaya koyuyor. Psikoloji alanındaki makalede Gizem AKCAN, üniversite öğrencilerinde meydana gelen flört şiddeti üzerinde etkili olan psikopatolojik unsurlar üzerinde duruyor. Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki makalelerden ilkinde Derya KILIÇKAYA, Tanpınar'a ilham verdiği düşünülen Edgar Allan Poe kadınlarının yazarın eserlerindeki yansımalarını gözler önüne seriyor. Halil KURU ve Burcu ÜNLÜ KURU, Babamın Kitap Sandığı adlı çocuk kitabını değerler ve dil zenginliği açısından değerlendiriyor. Hilal ÖZTÜRK, Yeni Uygur Türkçesindeki çoñ, yoğan, katta, zor kelimelerinin eş anlamlılığı üzerinde dururken Muharrem YILDIZ, Harezmi Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki sözcük öbeklerinin yapısal ve sözdizimsel işlevleri arasındaki farkları, Harezmi Türkçesi eserlerinin bütününe inceleyerek belirlemeye çalışıyor. Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki son makalede Hilal DOĞAN Âlem-i Nisvân'daki kadın ve çocuk konularını, annenin çocuk eğitimindeki rolünü dergideki yazılar üzerinden ortaya koyuyor.

Gülay KARAMAN, Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ ve Ahmet CAN tarafından hazırlanan makalede ise 15 Temmuz'la ilgili kitap, makale, bildiri ve tezlerin literatür bilgilerine yer verilip genel bir değerlendirme yapılıyor. Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI
Editör

KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA SAFRANBOLU'DA GELENEKSEL HAMAM KÜLTÜRÜ

Taşkın Deniz*

Elif Kocakaya**

Öz

Kültürel miras, toplum hafızası açısından birer kanıt niteliğinde olan kültürel varlıkların sürdürülebilirliği ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir kavramdır. Bugünün modern toplumlarında hızla değişen yaşam tarzları ile somut olmayan kültürel miras unsurları yok olmaya yüz tutmaktadır. Somut olmayan kültürel miras unsurları içinde yer alan hamam kültürü sadece yıkanmanın gerçekleştirildiği bir ritüel değil aynı zamanda toplum ve bireyler arasındaki diyalogların arttığı, temizlik, eğlence, istihdam ve sosyalleşme merkezleridir. Geçmişten günümüze aktarılan ortak mekânda yıkanma kültürü yok olmaya yüz tutsa da gelecek kuşaklara sürdürülerek iletmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarılması kapsamında UNESCO Dünya Miras Kenti Safranbolu'da hamam kültürü özelliklerinin ortaya konularak kayıt altına alınmasıdır. Çalışmanın konusu ve amacı doğrultusunda hamamlar ve hamam kültürü temelinde kavramsal bir çerçeve sunulduktan sonra Safranbolu'da hamam kültürü hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmada ilişkilerin anlamını ve türünü keşfetmek için gözlemlerin sayısal olmayan bir biçimde incelenmesi ve yorumlanmasını ifade eden nitel araştırma yöntemi ve verilerin toplanmasında yapılandırılmamış mülakat (görüşme) tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda teşekkür kısmında belirtilen kaynak kişiler ile görüşülmüş, sundukları bilgiler önce ses kaydı ile kayıt altına alınmış ve ardından yazıya aktarılmıştır. Fotoğraflar ile desteklenen çalışma sayesinde geçmişten bugüne Safranbolu'da yaşatılmaya çalışılan hamam kültürü tüm özellikleriyle ortaya konulmuştur. Safranbolu'da hamam kültürünü yaşatmaya çalışanların tespit edilerek kendileri ile görüşülmesi, aktardıkları bilgilerin yazılı ve sesli olarak kayıt altına alınması, kültürel miras unsurlarımızın unutulmaması, yeni nesillere aktarılması ve böylece sürdürülebilir kılınmaları açısından mutlak önem taşımaktadır. Hamam kültürünün kaybolmaması, korunması ve geleceğe aktarılmasında yerel yönetimlere, ilgili kurum ve kuruluşlara, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Kültürel Coğrafya, Safranbolu, Hamam, Hamam Kültürü.

TRADİTIONAL BATH CULTURE IN SAFRANBOLU WITHIN THE SCOPE OF CULTURAL HERITAGE

Abstract

Cultural heritage is an important concept in terms of the sustainability of cultural assets, which are evidence for the memory of the society, and their transfer to future generations. In today's modern societies, rapidly changing lifestyles and intangible cultural heritage elements are about to disappear. The bath culture, which is among the intangible cultural heritage elements, is not only a ritual where washing is performed, but also centers of cleaning, entertainment, employment and socialization where the dialogues between society and individuals increase. Although the culture of bathing in the common space transferred from the past to the present is about to disappear, it is tried to be passed on to future generations. The aim of this study is to reveal and record the characteristics of bath culture in the UNESCO World Heritage City Safranbolu within the scope of preserving and transferring the tangible and intangible cultural heritage. After presenting a conceptual framework on the basis of baths and bath culture in line with the subject and purpose of the study, information was given about the bath culture in Safranbolu. In the research, qualitative research method, which refers to the

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi Safranbolu Turizm Fakültesi, Karabük, taskindeniz@karabuk.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1293-5404

** Karabük Üniversitesi, LEE YL Öğrencisi, Karabük, elifkocakayaaa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1508-450

analysis and interpretation of observations in a non-numerical way to discover the meaning and type of relationships, and unstructured interview technique in collecting data. Accordingly, the source persons specified in the acknowledgment section were interviewed, the information they provided was first recorded by audio recording and then transcribed. Thanks to the work supported by photographs, the bath culture that has been tried to be kept alive in Safranbolu from past to present has been revealed with all its features. It is of absolute importance for those who try to keep the bath culture alive in Safranbolu, to meet with them, to record the information they convey in written and audio form, not to forget our cultural heritage elements, to transfer them to new generations and thus to make them sustainable. Local administrations, relevant institutions and organizations, universities and non-governmental organizations have important responsibilities in preventing, preserving and transferring the bath culture to the future.

Keywords: Cultural heritage, Cultural geography, Safranbolu, Turkish bath. Bath culture.

GİRİŞ

Ateş ve su tüm inançlarda hem bedensel hem de dinsel arınmanın vazgeçilmez iki unsuru olmuştur. Ateş ve suyun bu özelliği kültürel eğilimler ve mahremiyet düşüncesi ile zaman içerisinde gündelik yaşama aktarılmış ve yıkanma yerlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece başlangıçta korkulan ve saygı gösterilen tabiatın bu iki unsuru dinin etkisi ile temizlenme ve günahlardan arınmaya yönelik kullanılan unsurlara dönüşmüştür.

Su, tüm çağlar boyunca insanlığın vazgeçilmez unsurlarından ve insanın yaşam şeklini belirleyici öğelerden biri olmuştur. Sadece zorunlu ihtiyaçları gideren bir gıda maddesi, tarımsal ve hayvansal üretim için vazgeçilmez bir kaynak değildir. Ayrıca hem bedensel ve mekânsal kirleri arındırmada hem de çeşitli hastalıklardan korunmada önemli bir faktördür. İlk hamamların yapılışına dek geçen sürede insanlar temizlik ihtiyaçlarını açık alanlarda ve su kenarlarında doğal yöntemlerle gidermişlerdir. Zaman içinde bedensel temizlik eylemini gerçekleştirmek amacıyla hamam olarak adlandırılan kapalı mahrem su mekânları inşa edilmiştir. Su mekânları denilince akla sadece hamamlar değil su kuyuları, su kanalları, su kemerleri, çeşmeler, sarnıçlar ve kaplıcalar da gelmelidir.

Hamam sözcüğü Arapça'da "ısıtmak" ve "sıcak olmak" anlamında kullanılan "hamm (hammam, hamem, حمام)" kelimesinden ortaya çıkmıştır. Sözlükte "ısıtan yer, yıkanılan yer, yıkanma yeri" anlamında kullanılan sözcük, insanların yıkanma ihtiyaçlarını ve temizlik eylemlerini karşılayan, arınılan ve şifa bulunan mekânların genel ismi olarak kullanılmaktadır (Apaydın Başa, 2009:209). Türkçe'de hamam kelimesinin karşılığı olarak yunak, yunluk, yıkak, çimek, gusülhane, ıssık, ısıcak, ısıdam, isik, issi, munça ve munçak gibi kelimeler kullanılmıştır (Türkan, 2009:163). Hamamlar, günlük yaşamın vazgeçilmez aktivitesi haline dönüşmüş ve birçok filme, türküye, beyite ve şiire konu olmuştur. Hatta divan edebiyatında hamam eğlenceleri, hamam ve hamamdaki güzelin konu edildiği "hammâmiye" olarak bilinen şiir türü bulunmaktadır (1). Tek başına eser oluşturanlar ise "hammâmnâme" olarak anılmaktadır. Hammâmiyelerle ilgili örnek olarak elimizde İstanbul Çinili Hamam'da yer alan duvar çinileri üzerindeki yazılar gösterilebilir (Uzun ve Albayrak, 1997:431).

Farklı toplumların dini inançları doğrultusunda mimari olarak şekillenmiş ve sosyal yaşantının parçası haline gelmiş hamamlar gerçek mimari karakterini Roma Dönemi'nde bulmuştur. Hamamlar, geçmişten günümüze miras kalan ve toplumsal

kimliğimizi yansıtan sivil mimarinin önlemleri arasında yer almaktadır. Kültürel bir sembol olan hamamlar sadece vücut temizliğinin sağlandığı kapalı tarihi mekânlar değildir. Suyun arındırıcı etkisine bağlı bedensel temizlenme ve su sesinin insan ruhu üzerinde yarattığı rahatlatıcı etki sayesinde bireylerin ruhlarında da bir huzur ve rahatlama yaşanmaktadır. Ayrıca insanlar bu mekânlarda hoş sohbetler ederek ve hayatın getirdiği sıkıntıları bir kenara bırakarak sosyalleşmekte ve kültürel etkileşimde bulunmaktadırlar. İnsanlar bu tarihi yapılarda birbirleri ile sohbet ederken adeta ruhları da temizlenmekte ve bir kültürel aktarım da yaşanmaktadır.

Sürekli değişim içerisinde olan modern insan hem sağlığını korumak hem de etkin tedavilere ulaşabilmek amacı ile sağlık hizmetlerinden yararlanmak istemektedirler. Sağlıklı olmak kavramı sadece fiziksel olarak değil aynı zamanda ruhsal ve sosyokültürel olarak da tanımlanmaktadır. Bu değişen sağlık paradigması Spa¹ & wellness kavramını yaratmaktadır. Spa & wellness merkezleri, Romalılardan bugüne kadar uygulanan su terapilerine verilen isimdir. Bu gelişim ve değişimin ana nedeni, günümüzde sağlıklı yaşama verilen önemin artmasıyla paralel olarak sauna-buhar-su sistemlerinin tıbbi destekleyici ve tamamlayıcı unsur olarak ön plana çıkması ve kullanıcı talepleridir. Günümüz insanı modern tıptaki bilimsel ve teknolojik gelişmelere yalnızca sağlık ve tedavi amaçlı değil güzellik ve genç kalmak için de ulaşmak istemektedir. Bu istek sağlık turizmini dünyada yeni bir turistik eğilim olarak önemli kılmaktadır. Bu nedenle Spa & wellness merkezlerinin doğru işleyebilmesi için bünyesindeki mekânsal oluşumların varlığı önem taşımaktadır (Apaydın Başa, 2009:207). Bu noktada Türk hamamları ön plana çıkmakta, Spa & wellness merkezlerinin işleyişlerinde Türk hamamlarının mekânsal etkileri önemli rol oynamaktadır.

Zamanla, gelişen teknolojinin hayatımıza yön veren yansımaları sebebi ile toplumsal ve fiziksel değişimler yaşanmıştır. İnsanların toplu alanlarda, evlerden uzak ve geniş zamanlarda yaptıkları temizlikten ziyade kendi hanelerinde bireysel temizliğe yönelmiştir. Bu durum, kısmen de olsa, zaman içinde kültürel aşınmaya ve kültürel bir etkinliğin unutulmasına neden olmuştur. İnsanların bireysel ve toplumsal olarak kaynaştığı, sağlık bulduğu ve kendilerine zaman ayırdığı bu mekânlar eski rağbetini kaybetmişlerdir. Fakat günümüzde toplumun önemli kısmını oluşturan aile büyüklerinin, geçmişe duydukları özlem aile fertleri, komşuları ve akrabaları ile yaşadıkları ve biriktirdikleri anıları genç kuşak ile paylaştıkça ve eski günleri yâd ettikçe hamam kültürüne talep artmıştır. Günümüz gençleri kendi arasında anlaşarak zaman zaman hamam eğlenceleri organize etmektedir. Ayrıca yeni yapılan oteller ve çeşitli termal tesisler konseptlerinde geleneksel Türk hamamına yer vermektedirler. Bu sayede kültürel miras içinde önemli bir paya sahip olan hamam kültürü kuşaklar arasında yeniden canlanmaya başlamıştır.

¹ SPA (Sanitas per Aquam): Sudana gelen sağlık.

Birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve bu açıdan Osmanlı medeniyetinin kültürel miras sembollerinden biri olan Safranbolu aynı zamanda sivil mimarının sergilendiği en özel kentlerden biridir. Coğrafi konumu gereği Tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunması sebebiyle han ve hamamlar kentteki sivil mimari içinde yer almaktadır. Geçmişten bugüne çok sayıda toplumu içinde barındırması sebebiyle geniş bir kültür yelpazesine sahip kentte, somut ve somut olmayan kültürel miras kapsamında koruma altına alınan pek çok kültürel değer bulunmaktadır. Manevi kültürlerden olan hamam kültürü de bu değerlerin içerisinde yer almaktadır. Geleneklerin yok olarak yitip gitmesini engellemek ve gelecek kuşaklara da aktarılmasını sağlamak amacıyla UNESCO tarafından bu konuda çalışma yapılmıştır. 29 Eylül-17 Ekim 2003 tarihleri arasında UNESCO'nun Paris'te toplanan 32. Genel Konferansı'nda "*Somut Olmayan Kültürel Mirası Korunması Sözleşmesi*" onaylanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 19.01.2006 tarihinde onaylanan sözleşme, 21 Ocak 2006 tarih ve 26056 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (2).

YÖNTEM

Araştırmanın amacı, Safranbolu'da hamam kültürüne ait ve unutulmaya yüz tutan kültürel ritüellerin kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması ve devamının sağlanmasına somut bir katkıda bulunmaktır. Bu doğrultuda Safranbolu'da unutulmaya yüz tutmuş ve somut olmayan değerlerimizden olan hamam kültürü geçmişten günümüze araştırılmış, nitel veri toplama tekniklerinden görüşme ve gözlem yöntemi kullanılmış, görüşme esnasında katılımcılara sorular yöneltilerek bilgi akışı sağlanmış, ses kayıtları, video ve fotoğraflar ile desteklenmiştir. Katılımcıların seçilmesinde yaşamının uzun süresini araştırma sahasında geçirmiş olması ve hamam kültürünü hem geçmişte hem de bugün deneyimlemiş olmasına özen gösterilmiştir. Belirtilen kriterler göz önüne alındığında araştırma sahasındaki yaşlılar ve işletme sahipleri ön plana çıkmıştır. Bu durum katılımcı sayısının nispeten kısıtlı olmasına sebep olmuştur.

TARİHİ ARKA PLANI İLE HAMAM KÜLTÜRÜ

Hamamların tarihi süreçte birçok medeniyette kullanıldığı bilinmektedir. Hindistan, Eski Mısır, Mezopotamya, Antik Ege ve Yunan uygarlıklarında hamam mimarisinin birçok örneğine rastlanmaktadır. Bu kapsamda Anadolu toplumları Sakarya, Asurlular Fırat, Mısırlılar Nil, Hintliler Ganj, Çinliler Sarırmak, Güney Amerika yerlileri Amazon'da hem temizlenmişler hem de arındıklarını kabul ederek suya adeta kutsal anlamlar yüklemişlerdir. Bugün Türk hamamları, Japon sento'ları (銭湯) ve onsen'leri (温泉), Rus banya'ları (saunaları) ve Finlandiya saunaları gibi geleneksel örnekler toplumsal yaşamdaki önemini sürdürmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda *Antik Yunan Dönemi'nde* ilk hamam (balnea, balneum, balaneion)ların M. Ö. 300'lü yıllarda Yunanistan'da yapıldığı ve bu

hamamların mekânsal ve işlevsel özellikleri ile Roma Hamamları'na örnek olduğu ifade edilmektedir. Önceleri halk sıcak su akan kaplıcalar ve pınar başlarında banyo yapmaktaydı. Bazı kaplıcalar ile pınarları tanrıların koruduğuna ve bu sebeple o suların iyileştirici etkisi olduğu düşünülmekteydi. Yunanlılar, ilk olarak şifalı suların yanına daha sonra da spor salonların etrafına hamamlar yaptı. Atletler, spordan sonra kasları gevşetmesi sebebiyle sıcak suyla hamamlarda banyo yapmayı yeğlerdi. Banyonun ardından kokulu yağları bedenlerine sürerlerdi. Sadece amacı temizlenmek olanlar bedenlerine canlılık verdiği gerekçesi ile banyolarını soğuk su ile yaparlardı. Genellikle hamamlarda ferahlatıcı içecekler içilirdi. Erkekler ve kadınlar hamamları farklı zamanlarda kullanırlardı. Sokrates devrinde hamamda erkeklerin sıcak suyla sık sık yıkanması müsriflik sayılır, hoş karşılanmazdı. Devlete ait halk hamamlarında girişte az miktarda ücret ödenirdi. Ayrıca Yunanlılarda zenginlere ait olan özel hamamlar bulunmaktaydı. Hamamlarda kil, soda ve sabun temizlik amacı ile kullanılan malzemelerin başında gelmekteydi. Yunan atletlerinin bazı hamam figürlerinde daire biçiminde oldukça yüksek olan bir kurnanın çevresinde ayakta dikilerek kurnadan tasla aldığı suyla temizlendiği görülür. Yunanlılarda dere ve deniz kenarlarında temizlik için tarihi halk hamamları ve spor banyolarının yer aldığı "*Gymnasiumlar*" de sıcak ve soğuk su hamamların bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca hamamların içerisinde yer alan soyunma alanlarında kıyafet çalanlara idam cezası uygulanırdı (Akbulut, 2014: 2). Eski Yunanlıların yaptıkları hamamlar hakkında bize bilgi sağlayan Asos Hamam Kalıntıları'nda 68 m çapa ve 5 m yüksekliğe sahip bir yapı bulunmaktadır. Hatta Eski Yunan eserlerinde vazoların üstünde erkek ile kadın figürlerinin su dökünerek temizlendiklerini anlatan örneklerin bulunduğunu, evlerde döşenmiş banyo tesisatlarının olduğunu ve pek çok temizlenme eşyalarının bulunduğunu kanıtlayan araştırmalar mevcuttur (3). Denilebilir ki Antik Yunan'da hamam yaşamı, sosyal yaşamın en önemli parçalarından biri durumundaydı.

Hamam kültürünün ilk olarak Yunanlılarda görüldüğü bilinmektedir. Buna rağmen Romalılar hamamları en etkin şekilde kullanmış ve bir kurum haline dönüştürerek geliştirmişlerdir. **Romalılar**, hamam²lara ve yıkanmaya en fazla rağbet eden toplum olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yoğun ilginin sebebi ise kültürlerinde ve yaşam tarzlarında yatmaktadır. Romanlılar zevk alma³ları sebebi ile gün aşırı yıkanıp günlerinin büyük kısmını da halk hamamlarında değerlendirirlerdi (Ürük, 2016:187). Romalılar, Yunanlılardan esinlenerek yardım severlerin yaptırdığı umumi hamamları M. Ö. 2. Yüzyılda halkın kullanımına açmışlardır. Böylece M. Ö. 1. Yüzyıldan itibaren imparatorluk devri süresince bütün Roma ve şehirlerinde daha planlı ve simetrik çok sayıda hamam inşa edilmeye başlanması ile hamamlar lüks ve büyüklük açısından

² Büyük boyutlu hamamlara "*thermae*", küçük boyutlu hamamlara "*balnea*" adı verilirdi.

³ Romalılarda hamam kültürü yıkanma, temizlenme, arınma, yenilenme, sosyalleşme, yeme-içme, masaj gibi unsurları kapsadığından dolayı vazgeçilmez bir zevktir.

zirveye ulaşmıştır⁴. Hamam yapılarına çeşmeler, havuzlar ve şelaleler eklenmiştir. Bir süre sonra erkek ve kadınlar beraber yıkanmaya başlamışlar ancak bu süreç 2. Yüzyılda Hadrian Dönemi'nde ortaya atılan bazı sansasyonlar (zina, cinsel sapkınlıklar) sebebiyle yasaklanarak sona ermiştir. Su sıkıntısı yaşanmaması amacı ile aquaeductus (su kanalı) aracılığı ile su getirilen hamamlar soyunma (apodyterium), soğukluk (frigidarium), ılıkılık (tepidarium) ve sıcaklık (calidarium) olmak üzere 4 ana bölümden oluşmaktaydı. Soyunma alanlarında hırsızlığa karşı görevliler bulunmaktaydı. Soğukluk bölümünün ortasında bazen havuz (natatio) bulunabilmekteydi. Sıcaklık bölümü terleme (laconicum) ve buhar banyosu (sudatorium) olmak üzere iki kısımdan ibaretti. Sıcaklık bölümünde tabanlar mozaikler, duvarlar mermerler ile kaplıydı. Bu bölümde insanlar eğlenmek amacı ile zar atma gibi bahis oyunları oynayarak zaman geçirirdi. Hamamın ısınması amacı ile ateş yakılan kazan kısım "praefurnium", tuvalet olarak kullanılan alan ise "latrina" olarak ifade edilmekteydi. Dini bir hassasiyet oluşturmak amacı ile kiliselere de uyumlu hale getirilen Roma hamamları sadece belirli sosyal zümrelerin kullanabildikleri mekanlar olmayıp tüm vatandaşlara açık kamusal alanlardır. İlk halka açık hamam İtalya'nın Pompei şehrinde inşa edilen "Stabia Hamamı" olmuştur. Söz konusu hamam çifte hamam şeklinde yapılmış, mimarisi ve süslemeleri ile en güzel hamamlardan biridir (Ahipaşaoğlu ve Değirmencioğlu, 1999:278). Ancak toplumsal yaşamda sınıf farkı bulunduğundan dolayı asiller ile kölelerin hamama giriş kapıları ve yıkandıkları bölümler birbirlerinden farklıydı. Hamamların giderleri devlet, kentliler ya da zengin sponsorlar tarafından karşılanırdı. Hatta Roma yöneticileri hamamların fiziki ve ruhsal sağlığa katkı sunduğuna öyle inanırlardı ki seçim sürecinde seçmenlere hamam inşası vaadi sunarlardı. Yaptırılan hamamlar gücün, refahın, temsiliyetin ve cömertliğin sembolü görülür ve oldukça süslü inşa edilirdi. İlk Roma hamamları erkek ve kadın için farklı bölümlerden oluşmaktaydı. Kadınlara ait bölümler daha konforsuz ve küçüktü. 16. Yüzyılda Katolik Kilisesi hamamların hastalık getirdiğini ve çıplak dolaşmanın günah olduğunu açıkladı. Veba salgını ve zührevi hastalıkların etkisi ile hamamlara ilgi azaldı. Bu sebeplerden erkekler ve kadınlar kendileri için farklı kısımları bulunmayan hamamlarda günün değişik saatlerinde yıkandılar. Roma halkı öğle yemeğinin akabinde siestanın ardından hamama giderlerdi. Giderken yanlarında havlu ve içecek gibi hizmetleri karşılamak amacı ile köleler götürülürdü. Bazı hamam yıkıntılarında bulunan kandiller bu mekânların gecede kullanıldığını kanıtlamaktadır. Hamam yapıları, sosyo-kültürel ve spor aktif amaçlı binalarla bütün olarak ele alındığında Romalıların hayatında önemli bir yere sahiptir. Hamam öncesinde ağırlık, koşma ve güreş gibi sportif faaliyetler yapılırdı (Başaran, 1997:1010). Böylece hamamlar hipodrom ve tiyatro gibi halkın sosyal yaşamını simgeleyen birer mekâna dönüşmüştür. Romalılar açısından hamamlar öylesine önem taşımaktaydı ki Roma Dönemi'nde mimari açıdan yapı malzemesi olarak betonun kullanıldığı ilk yapılar (tonozlar, kubbeler) hamamlar olmuştur. "Hypocaust

⁴ Roma Dönemi'nden kalma en önemli hamam, 3. Yüzyılda Roma'da inşa edilen ve 220mx114m ebatlarındaki 6 giriş kapısına sahip 1600 kişilik Caracalla Hamamı'dır. Dünya tarihinde inşa edilmiş en büyük hamam ise M. S. 300 yılında inşa edilen 11 hektar alana sahip Diocletianus'tur (Eyice, 1997:403).

Sistemi⁵” adı verilen ışınsal desenli zemin altı su ısıtma ve dağıtma sistemi geliştirilmiştir. Sonuç itibari ile Romalılarda yıkanma faaliyeti temizlikle ilgili zorunlulukların yerine getirilmesinden öte bir taraftan adeta kişisel bir arınma ve yenilenme ritüeli gibi iken diğer taraftan sosyalleşme yöntemidir. Bu açıdan ele alındığında Roma hamamları ile Yunan gymnasiumlar arasında bağlantı kurulabilmektedir. Anadolu’da Roma Dönemi’nden kalma hamamlar Anakara, Efes, Milet, Bergama, Side ve Hatay’da bulunmaktadır.

Bizanslılar, Romalılardan zengin bir hamam mimarisi devralmalarına rağmen muhteşem hamamlar inşa etmemişlerdir. Bu sebeple İstanbul ve Anadolu’da çok az sayıda Bizans dönemi hamam izlerine rastlanmaktadır. Söz konusu kalıntılardan en önemlisi ve günümüze kadar ulaşabileni, İmparator Konstantin zamanında inşasına başlayan, oğlu döneminde (337-361) tamamlanan ve işletmeye açılan “Philoxeno Su Sarnıcı”dır. Ayrıca Efes Antik kenti kalıntılarında 1953-1956 senelerinde yürütülen kazı çalışmalarında Bizans hamamı olarak isimlendirilen bir tesis meydana çıkarılmıştır (3). Kullanım işlevi bakımından Erken Dönem Bizans hamamlarında, Roma hamamlarında olduğu gibi, halk toplanır, eğlenilir, önemli mevzular görüşülür, sporlar yapılır ve yıkanılırdı. Bizans Dönemi’nde halkın kullanmış olduğu hamamlar dışında saraylarda ve evlerde küçük boyutlarda hususi hamamlar inşa edilmiştir. Bu dönemde yapılan hamamların birçoğu özel mülkiyet denilen malikâne ve saraylara ya da vakıflara aittir.

8. Yüzyıldan itibaren yapılan bütün yeni hamamlar imparatorluk sarayına veya bir manastıra bağlıdır (Atik, 2019:27).

Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde hamamlarda kurna başında su dökünülerek yıkanılır ve terleme için ayrı kapalı bir mekân değil de göbek taşı kullanılırdı. Soyunma yerleri de büyük anıtsal mekânlar haline gelmiş, dinlenme ve ferahlamayı sağlaması için orta kısma şadırvan yapılmaya başlanılmıştır. Selçuklu hamamlarının Orta Asya’dan gelen bir planlama anlayışını devam ettirmekle birlikte komşu bölgelerden esinlendiği görülmektedir. Bu döneme ait ilk hamamlar Kayseri (Kölük Sultan Hamamı, Hunad Hatun Camii ve Hamamı) ve Konya’da (Sahip Ata Külliyesi ve Sultan Hamamı) inşa edilmiştir (Önge, 1995:12). Türklerin hamama gösterdikleri büyük önem göçtükleri alanlarda çadır hamamları oluşturmalarından da anlaşılmaktadır. “Hamam-ı Seferi” olarak söylenen çadır hamamı⁶ ile I. Alâeddin Keykubat’ın Yassı Çemen Savaşı’na gittiği bilinmektedir (4).

Osmanlı Devleti Dönemi’nde çarşı-camii-hamam üçlüsü Türk-İslam şehirlerinin en önemli unsurları durumundaydı ve her biri gündelik yaşamda ve sosyal hayatta önemli yere sahipti. Türklerin Anadolu’ya gelmeden önce İran’da ve Orta Asya’da hamamlar inşa ettiği bilinmektedir. Son yıllarda Orta Asya’da yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda Kırgızistan’da Karahanlılara ait 11. Yüzyıldan kalma bir hamam ortaya çıkarılmıştır. Bu

⁵ “Hypocaust Sistemi”, Romalılar tarafından 1. Yüzyılda geliştirilmiş merkezi alttan ısıtma sistemidir. Bu sistemde yapının altına bir fırın inşa edilir, fırında ısıtılan sıcak su buharı kanallar ile yapıya dağıtılırdı. Genel itibari ile Türk hamamlarındaki külhan kısmına denk gelmektedir.

⁶ Çerge: Göçebe Türklerin kullandıkları tekerlekli seyyar hamam çadırı.

hamam Büyük Selçukluların İran'da Kirman'ın güneyinde inşa ettiği "Nigar Hamamı"dır (Eravşar, 2009:69). Türk hamamı, 15. Yüzyıl ortasında geleneksel Türk banyosunun Anadolu'nun hamam kültürü ile bir araya gelmesinden şekillenen bir mimari yapı türüdür. Osmanlı halkının gündelik yaşamında temizlik önemli bir unsur olmuş ve hiçbir durumda ihmal edilmemiştir. Elden ayaktan düşülse bile yardım desteği ile yıkanılıp temizlik eylemi gerçekleştirilmiştir. Osmanlıda hamam kültürünün gelişmesinin en önemli nedenlerinden biri de inanç sistemidir. Türklerde İslamiyet⁷'in kabulü ile dinin emrettiği yıkanmak eylemini gerçekleştirmek amacıyla da hamam günlük yaşamda büyük rol oynamaktadır. Osmanlılar dinin gereksinimlerini yerine getirmek amacıyla hâkim oldukları her bölgede ilk olarak hamam inşa etmişlerdir. Türkler hamam konusunda kendinden önceki medeniyetlerden esinlenmiş olsalar da taklitten uzak durarak kendilerine özgü kültür ve mimarisini yansıtan yeni yapılar inşa etmişlerdir⁸. Özellikle dinin bir unsuru olan durgun suda değil akan suda yıkanma şekli Türk hamam yapısını diğer medeniyetlerden ayıran en önemli etken olmuştur. İstanbul'un Fethi'nden sonra Bizans hamamları Müslüman hamamlarına çevrilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen ilk hamam Bursa ili İznik ilçesindeki 1336 yılına ait Orhan Bey Hamamı, halka açık ilk hamam ise III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan'ın 1584 yılında Mimar Sinan'a yaptırdığı Çemberlitaş Hamamı'dır. Erken Osmanlı döneminde çok sayıda hamamın yapıldığı diğer bir yer de Balkanlar'dır. Günümüzde bu hamamların birçoğu yıkılmıştır. Selanik, Manastır, Ohri, Kalkandelen ve Üsküp gibi şehirlerde inşa edilen hamamlardan en önemlisi, Üsküp Davud Paşa Hamamı'dır (Aslanapa, 1986:531). Yaygın olarak her bölgede bulunan Osmanlı hamamları sosyal aktivitenin az olduğu dönemlerde kadınlar ve erkekler için gündelik yaşamın vazgeçilmez sosyalleşme merkezleri halini almıştır. Diğer bir ifade ile hamamlar genel itibariyle içe dönük yaşama sahip Osmanlı toplumunun adeta en önemli sosyalleşme mekanlarıdır. Aynı zamanda toplumun farklı sosyo-ekonomik tabakaları arasında iletişimde kurulmasını sağlayan etkileşim alanlarıydı. Kadınların gündüzleri yaşam alanlarından uzaklaştıkları erkeklerin ise akşamları hoş sohbetler ettikleri hamamlar, Osmanlı kültürünün vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Hamam mekânında geçen temizlik eylemiyle birlikte bu mekâna bir sosyallik katan kadınların kendi cinsiyetleri üzerinden doğaçlama olarak dışa vuran kadınsı neşeleri, hamama özgü yaşatılan sözlü bir kültürü toplumsal yaşamın içine sokmuştur

⁷ İslami referans kaynaklara yapılan atıflarda, ilk defa hamam inşa ettiren kişinin Hz. Süleyman olduğu ifadesi yer almaktadır. Ortadoğu coğrafyasında Araplar, hamama ihtiyaç duymadıkları gibi bu sıcak coğrafyada Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabeler döneminde hamamla tanışma fırsatını bulmuşlardır. Roma ve Bizans uygarlığının yaratımları altında gelişmiş olan Suriye'de hamam kültürünün gelişkin olması hasebiyle Müslüman topluluklar, bu yıkanma mekânlarını hızlı bir şekilde benimseyerek kültürlerine adapte edebilmişlerdir. Bu kapsamda "Kusayr-ı Amra" ve "Sarak" hamamlarını inşa etmişlerdir (Macit, 2005:168-169).

⁸ Bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırı kenarındaki Ani şehrinde kalıntıları bulunan iki hamamın Anadolu'nun bu türden ilk kâgir yapılarından olduğu kabul edilir. Bu hamamları, Selçukluların Anadolu'yu fethetmesinden sonra Şeddâdîler'e bırakılan Ani'nin ilk beyi Ebû Menûçih'in 1064-1110 yılları arasında yaptırdığı düşünülmektedir (5).

(Bozok, 2006:71). Çoğu külliye'nin kendisine ait hamamları bulunmaktaydı. Vakıf sahipleri kurdukları müesseselere gelir sağlaması amacı ile şehrin farklı yerlerine hamamlar yaptırmıştır (Şimşir, 2004:252). Ayrıca hamamlar Osmanlı döneminde önemli gelir kaynakları arasında da yerini almıştır. Zamanla sayıları artan hamamlar sebebi ile odun ve su tüketimi büyük ölçüde artınca tedbirler alınmış ve bu kapsamda 18. Yüzyılda padişah fermanı yayınlanarak yeni hamam inşasının önüne geçilmiştir (6).

Mimari açıdan ele alındığında Osmanlı hamamları camegah (camekan, soyunma-giyinme alanı), soğukluk (ılıklik, kurulanma ve peştamal değiştirme alanı, sıcaklık bölümüne geçiş alanı) ve sıcaklık⁹ (harare, hararet, yıkanma yeri) gibi bölümlerden oluşmaktadır.

Sonuç itibari ile Türklerde hamamlar sadece yıkanarak temizlenmenin sağlandığı mimari mekanlar değil aynı zamanda sağlıklı olmak (şifa¹⁰) için gidilen ve sosyalleşmenin gerçekleştiği edebiyata konu olmuş kültürel mekanlardır. Hamamlar gelin, damat, nişan, doğum, loğusa, bebeğin kırkı, sünnet, asker, bayram, adak, yas alma ve eğlence gibi hamam ritüellerinin de gerçekleştirildiği sosyal mekanlardır. Bugün hamamlar sıcak su ve soğuk su havuzları, köpük duşları, kil-yosun-çamur masajları ile sağlık mekanlarıdır. Bu açıdan bugünkü SPA'ların atası kabul edilebilir. Osmanlı Dönemi'nden kalan en önemli hamamlar Çemberlitaş Hamamı, Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı, Cağaloğlu Hamamı, Süleymaniye Hamamı, Sokullu Hamamı'dır.

SAFRANBOLU'DA HAMAM KÜLTÜRÜ

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç sürecinde Türkler yerleştikleri yeni bölgelerde kendi getirdikleri birikimlerini buralarda yaşayan halkların tecrübe ve birikimleri ile harmanlamış, böylece "Türk İslam Kimliği" ve bu kimliğin mekâna yansımaları sonucu, "Türk İslam Şehri" kavramı ortaya çıkmıştır. Selçuklu ve onun devamı olan Osmanlı devletinin egemen olduğu geniş coğrafyada Türk İslam şehir dokusunun kendine özgü ve marka özellikleri fethedilen her bir şehre âdete bir nakış gibi işlemiştir. Nitekim hem Selçuklu Devleti'nin hem de Osmanlı Devleti'nin egemen olduğu geniş coğrafyada bu izleri görmek mümkündür. Bugün Kerkük, Musul, Halep, Kayseri, Bursa, Sivas, Diyarbakır, Konya, Manisa, Erzurum, İstanbul, Safranbolu, Pridzen, Üsküp, Gümölcine gibi birçok şehirde Türk İslam şehri kimliğinin yaşayan bir organizma gibi varlığını sürdürdüğü rahatlıkla söylenebilir (Sargın ve Belge, 2017:34).

⁹ Osmanlı Dönemi'nde hamamı ve hamamdaki suyu ısıtmak amacı ile hamamın altına inşa edilen hamam ocağına "Külhan", külhanı yakan kişiye "Külhancı", ılıklik ve sıcaklık bölümlerinin altına yapılmış sıcak buhar dolaşımını sağlayan kanallara "Cehennemlik" adı verilirdi. Cehennemlik sayesinde hamamı dolaşan sıcak buharın hamam dışına taşınması amacı ile inşa edilen dikey ve dar duman bacalarına ise "Tüteklik" denilir.

¹⁰ Hamamların sağlık konusundaki başlıca etkileri; cildin temizlenmesi, toksinlerden arınma, kan dolaşımının hızlanması, bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi, eksik minerallerin tamamlanması, kasların gevşemesi, kas gerilmelerinin azalması, akciğerlerdeki hava kanallarının genişlemesi, sinüslerin açılması, psikolojik rahatlama'dır.

Bir Osmanlı kenti olan Safranbolu somut ve somut olmayan birçok kültürel mirası içinde barındırmaktadır. Coğrafi konumu ve birçok kültüre ev sahipliği yapması nedeniyle zengin sivil mimari ve kültürel hazineye sahiptir. Evleri, sokakları, han ve hamamları, yerleşim tarzıyla insan odaklı inşa edilen Safranbolu, halkın tüm ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı Safranbolu halkı gerek dini gereksinmelerini yerine getirmek gerekse de yaşam tarzlarından ötürü temizliğe büyük önem vermişler ve bunu da günlük yaşamlarında yansıtmışlardır.

Kentte yıkanma ihtiyaçlarını gidermek için dört adet tarihi hamam bulunmaktadır. Bazıları modern zamana ayak uyduramamış bazıları ise günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Bu hamamlar; Tarihi Bulak (Ayan) Hamamı, Tarihi Yazıköy Hamamı, Eski (Gezi) Hamam ve Tarihi Cinci Hamamı (Yeni Hamam)'dır.

1) Tarihi Bulak (Ayan) Hamamı: Karabük ili Merkez ilçeye bağlı Bulak Köyü'nde yer alan tarihi hamam, 1780 yılında inşa edilmiştir. Bulak Ayanı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan hamam "Ayan Hamamı" olarak da anılmaktadır. 1995 yılında restore edilen tarihi yapı günümüze kadar ulaşmayı başarmış ve faaliyet göstermeye devam etmektedir. Gençler ve köyün büyükleri geçmişten günümüze gelen gelenek ve kültürleri uygulamaya ve böylece sürdürülebilir kılmaya çalışmaktadırlar. Hamam işletmecisi Ekrem Yeğiner ve köy halkından Havva Akman ile sürdürülen hamam kültürü ve gelenekleri hakkında söyleşi yapılarak bilgiler kayıt altına alınmıştır.

- Bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Adım Ekrem Yeğiner, 52 yaşındayım ve doğma büyüme Karabüklüyüm. KARDEMİR'den emekliyim ve yaklaşık 10 yıldır Bulak Hamamı işletmeciliğini yapıyorum.

- Bulak Köyü'nde sürdürülmeye çalışılan hamam kültürü hakkında bilgi verebilir misiniz?

Bulak hamamı geleneksel Türk hamamı tarzında inşa edilmiştir. Ancak mimari yapısı zamanla kısmen de değişime uğramıştır. Soyunmalık kısmındaki seki üzerinde yer alan sedirlerin altındaki deliklere takunyalar, duvardaki nişlere ise hamam eşyaları konur. Hamamda soyunmalık kısmına daha sonradan inşa edilmiş merdivenle ulaşılan "Şirvan" adı verilen bölümlenmiş ahşap kat ilâve edilmiştir. Soyunmalık bölümünden içerisinde tuvalet ve traşlık (usturalık) gibi unsurların yer aldığı ılık bölüme geçilir. Sıcaklık hamamın en önemli bölümüdür. Bireysel yıkanmaya ayrılmış "halvet"ler ile herkese açık yıkanma yerleri olan "eyvan"lar bu bölümde yer almaktadır. Sıcaklığın ortasında göbek taşı ve tavanda ise aydınlanmayı sağlayan can fanuslar (fil gözleri) bulunmaktadır. Misafir, üzerine hamam yaygısı serilen göbek taşına en az 20 dk uzanır, terler ve vücudu kese için uygun hale gelir. Sonra tellak (dellak) tarafından kurnanın başına götürülen misafir burada keselenir, köpük banyosu yapılır ve ardından masaj için tekrar göbek taşına yatırılır. Eskiden köyümüzde "gelin hamamı" ve "güvey hamamı" gibi sıralı hamamlar olurdu. Bir gün gelin hamamı olursa diğer gün güvey hamamı olurdu. Bu eğlence sırasında kimseden para talep edilmez, düğün sahibi tüm masrafları karşılardı. Günümüzde ise bu adet unutulmaya yüz tutmaktadır. Gençler kendi aralarında gelin hamamı düzenlese de eski kalabalık ve ihtişamı olmamakta sadece birkaç arkadaşı ile eğlence tertip

etmektedirler. Ayrıca bugün var olan ancak geçmişte olmayan asker eğlenceleri de hamamda gerçekleştirilmektedir. Anneler çocuklarını askere gönderdikten sonra akrabalarını ve komşularını davet ederek oğullarının askere gidişini dualar ve su gibi gidip gelmesi temennisi ile kutlamaktadır. Hamamdan sonra kurulanma amacı ile suyu daha çok emen pamuk peştamal, kurulandıktan sonra dinlenme zamanında ise ipek peştamal ile örtünülür.

- Bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Adım Havva Akman, 55 yaşındayım ve doğma büyüme Bulak Köyü'ndenim. Bulak Vakfı'nda diğer kadın arkadaşlarla birlikte baklava, börek yapımı gibi işlerde gönüllü görev almaktayım.

- Bulak Köyü'nde sürdürülen hamam gelenekleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

Köyümüzde çok eskiden beri gelen hamam geleneği vardır. Çocukken annelerimizle hamama gider ve eğlenirdik, hamam dolar taşar ve şen kahkahalar atılırdı. Herkesin kendine ait beyaz patiskadan yapılmış hamam bohçası bulunurdu. İçinde peştamal, havlu, çevre (baş örtüsü, tülbent), lif, kese, hamam tası, kildence¹¹, sabun, kirden¹², gülabdan¹³, buhurdan¹⁴, rastık¹⁵, kına, ayna, şimsir ya da kemik tarak, ponza taşı, takunya ya da nalını yer alan bohçasını herkes koltuğunun altına koyarak hamamın yolunu tutardı. Hamam taslarımız gümüş, bakır ya da pirinçten yapılmış, genellikle kabartmalı görünüme sahip, üzerinde de bitkisel, hayvansal şekiller bulunurdu. Hamama gelindiğinde göbek taşına yatılır ve tellak tarafından kese, köpük masajı, durulama ve masaj işlemleri gerçekleştirilirdi. Tellaklar genellikle "fula" adı verilen siyak peştamal giyerlerdi. Ayrıca köyümüzde gelin ve güvey hamamı yapılmaktaydı. Önce erkekler güvey hamamı yapar daha sonra ise kadınlar gelin hamamını düzenlerdi. Geline düzenlenen eğlencede gelin köşeye alınır ve "mahta" denilen örtünün arkasında Kâbe ilahisi eşliğinde kıyafetleri çıkarılarak hamam takımı giydirilirdi. Daha sonra ise hamam girişine iki tarafa sıralanır yine Kâbe ilahisiyle beraber gelin el öperdi. Düğün sahibi herkese sabun dağıtır, ikramlar hazırlar ve bu ikramlar ortada göbek taşında eğlence eşliğinde yenilirdi. Yine eğlence sırasında kayın valideden bahşiş istenir, vermez ise gelin görünce hamam içinde bulunan havuza atılırdı ve kurna başlarında bekleyen kişiler tarafından ıslatılır, eğlencenin sonuna doğru ortada bulunan göbek taşında kına yakılırdı. Yapılan bu gelin kınasında eğlenceler iki türlü olurdu. Sınırlı olan eğlenceye sadece davetliler ve akrabalar iştirak eder, sınırsız

¹¹ Kildence: Altı sabunun suyunun akması ve hava alması amacı ile delikli olan bakır ya da gümüş sabunluk.

¹² Kirdenlik (Kildan, Kildanlık): Dibi geniş, üst kısmı dar olan ve kirli çamaşırların yıkanması amacı ile kullanılan bakır hamam kazanı.

¹³ Gülabdan: Gül suyu ikram etmek ya da çevreye serpmek için kullanılan geniş karınlı, uzun boyunlu, dar ağızlı gümüş, bakır, cam ya da porselen kap türü.

¹⁴ Buhurdan: Güzel koku yayması amacı ile içerisinde buhur (misk, ladin, öd ağacı parçalarından oluşan karışım) yakılan gümüş bakır ya da pirinç kap. Tütsülük. Buhurluk.

¹⁵ Rastık: Saç boyası.

olana ise herkes katılırdı. O zamanlar geleneklerimiz çok güzeldi. Bir de bayram öncesi gidilen “arife hamamı” vardır. Gündüz kadınların çocuklar ve komşularla birlikte gittiği, akşam da erkeklerin eş dostla gittiği hamam geleneği köyümüzde halen sürmektedir.

2) Tarihi Yazıköy Hamamı: Tarihi hamam, Karabük ili Safranbolu ilçesine yaklaşık 7 km uzaklıktaki Yazıköy’de bulunmaktadır. Yapının inşası hakkında tam olarak bilgi sahibi olunmasa da 1925 yılında yapılan mübadele sonucunda Rumların yaşadıkları yeri terk etmeleri sebebiyle hamamın Rumlardan kaldığı düşünülmektedir. Hamamın girişindeki mermer üzerinde 1973 yılının yazılı olması nedeniyle bu tarihte onarıldığı tahmin edilmektedir. Hamam, 2014 yılı mart ayına kadar işlevini sürdürmüş olup günümüzde kullanılmamaktadır. Tarihi yapının yeniden kente kazandırılması için muhtarlık ve tarih kurulu tarafından çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Köyün en yaşlılarından Sıdika Ayyıldız ile sürdürülen hamam kültürü ve gelenekleri hakkında söyleşi yapılarak bilgiler kayıt altına alınmıştır.

- Bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Adım Sıdika Ayyıldız, 80 yaşındayım. 1965 yılında Yazıköy’e gelin olarak geldim ve o yıldan beri köyde yaşamaktayım.

- Yazıköy’de sürdürülen hamam gelenekleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

O zamanlar köyde evlerde banyo olmadığından dolayı köylüler hamama giderlerdi. Kadınlar günlük ev işleri sebebi ile zamanının büyük kısmını evlerde geçirirdi. Bu neden kadınlar hem birbirlerinden haberdar olmak hem de sosyalleşmek ve eğlenmek amacıyla hamama giderlerdi. Ev dışı yaşamı kısıtlı olan kadınlar için önemli yaşam tarzlarından biriydi. Günler öncesinden hamam programı yapılır ve tüm hazırlıklar tamamlanırdı. Kadınlar toplumsal ve sosyal değerler kapsamında yaşlarına göre hamam giderdi. Öncelikle yaşlılar hamamın yolunu tutar, gelinler ve kızlar da ev işlerini hallettikten sonra yaşlıların ardından hamama giderlerdi. Eğer hamam çok kalabalık ise “Hamamda tas tas üstüneydi.” cümlesi kurulurdu. Gelinler ve kızlar büyüklerini yıkar, temizler, havlularını verir ve elleri öpüldükten sonra kaynanalar hamamdan çıkarılırdı. Büyüklerin ardından bir tas su dökülür ve daha sonra gençler kendileri yıkanılırdı. Vücut bakımı yaparlar, keselenip ovalanırlar, saç ve ayak bakımı yaparlardı. Kimi saçlarına kına yakar (rastık uygular), uzun uzun tarar ve örerdi. Bu uygulamalar için bütün bir gün hamamda geçirilirdi. Nalınlar kadınlar için çok önemliydi. Üzerindeki her motif, işleme ya da kakma hem sahibinin sosyal statüsünü yansıtan güzellik objeleriydi hem de ağaç işçiliğinin en güzel örneklerini sergilerdi. Nalınların yüksekliği kişiden kişiye değişirdi. Büyüklerimiz şöyle bir cümle kurardı: “Olma nalıncı keseri gibi hep bana, hep bana. Ol testere gibi bir sana, bir bana”. Bir de killi sabunlar dikkat çekiciydi. Çünkü baş yıkamada kullanılan killi sabunların kili önce gül yaprakları arasına yatırılmış, nemlenen kil gül kokusunu bünyesine almış ve sonra kalıba dökülerek sabuna dönüştürülmüş. Bu sebeple killi sabunlar çok güzel gül kokardı. Her bayram öncesi evde temizlik yapılır, baklava-ekmek edilir ve arife günü hamamın yolu tutulurdu. Ziyaret günü hamam kadınlara kapalıysa açılır, muhtar hoparlörden bağırarak kadın ve erkek hamam girişlerini duyururdu. Kadın ve erkekler ayrı zamanlarda hamama giderlerdi. Kadınların giriş kapısı yan sokağa

açılan kısımda bulunurdu. Kadınların gittiği günlere atfen “avret hamamı”, erkeklerin gittiği günlere atfen de “rical hamamı” ya da “kuşluk hamamı” denilirdi. Cuma ve pazar günleri erkeklere ait iken diğer günler ise kadınlara ait zamanlardı. Cuma sabahı erkekler Cuma Namazı'na hazırlık amacı ile erkenden hamama giderdi. Ayrıca her akşam erkekler hamamı kullanabiliyorlardı. Kadınlar komşuları ile anlaşarak toplu şekilde hamama giderdi. Öğlene kadar banyo yapılır, öğle vaktinde getirilen yiyecekler göbek taşı üzerine açılır hep birlikte yenir ve öğleden sonra sazlı sözlü eğlence düzenlenirdi. Hamama gitmenin bir nedeni de kız beğenmektir. Evlenecek oğlu olan anneler Kızın eli ayağı düzgün mü? Elbise içindeyken görünmeyen bedeni bir kusuru var mı? diye bakardı. Kızın oturuşuna, kalkışına, konuşmasına ve diğer insanlar ile iletişimine dikkat edilirdi. Pazartesi günleri kız hamamı olurdu; gelin kız, sağdıç, görümce, kızın arkadaşları, kız evinin ve oğlan evinin yakınları, komşuları hep birlikte yıkanmaya getirilirdi. Gelin asla yüzünü göstermez, kurna önüne alınır, yıkandıktan ve kokular sürüldükten sonra ilahiler eşliğinde giydirilir, herkes ilahilere eşlik eder, gelin kızın çevresinde 3 kez dönülür ve ipek mahremle örtülüp oğlan tarafınca evine bırakılırdı. Ücretler oğlan tarafı tarafından ödenir ve gelen her misafire sabun dağıtılırdı, kimseden hamam ücreti alınmazdı. Salı günü hamamda gelin kıza kına yakılır ve çarşamba günü oğlan tarafı ile kına çalkalanmaya gidilirdi. Kına gecesi olur ve sabahına gelin alması yapılırdı. Köyde asker uğurlaması hakkında bir hamam geleneği olduğuna dair bilgim yok.

3) Eski Hamam (Gezi Hamamı): Bizanslılardan kalma tarihi hamam, Safranbolu ilçesine bağlı Çeşme Mahallesi'nde bulunmaktadır. Candaroğlu Süleyman Paşa Vakfiyesi kayıtlarında adı geçen hamam, Bizanslılardan kalmasına rağmen Türk mimarisıyla yeniden şekillendirilmiştir. İçinde Hızır Peygamber'in parmak izinin bulunduğu inanılan kurna ve ters motif bulunan hamam yaklaşık 800 yıllık tarihe sahiptir. 1980 senesine kadar işlevini sürdürmüş daha sora ise modern çağa ayak uyduramamıştır. Bugün gezi hamamı olarak kullanılmakta, yerli ve yabancı turistlere sergilenmektedir.

4) Tarihi Cinci Hamamı (Yeni Hamam): Safranbolu'nun en özel mimari yapıtlarından olan Cinci Hamamı, Çeşme Mahallesi'nde bulunmaktadır. Osmanlı padişahı I. İbrahim döneminde kazaskerliği görevi yapan Safranbolulu Cinci Hoca lakaplı Karabaşzade Molla Hüseyin tarafından inşa ettirilmiştir. Hamamın yapımına dair çeşitli hikâyeler ileri sürülmektedir. En bilindik hikâyesi ise; 1642 yılında Cinci Hoca, padişah İbrahim'i tedavi etmesi amacıyla Kösem Sultan tarafından saraya davet edilmiştir. Padişah İbrahim'e uyguladığı tedavi olumlu sonuç vermiş ve bu tarihten itibaren Karabaşzade Hüseyin Efendi'nin şan ve şöhreti artmıştır. Bunun üzerine Cinci Hoca yapımı 2.5 yıl süren Cinci Han ve Hamamı'nı inşa ettirmiştir. Yapıların inşası 1645 yılında tamamlanmıştır. Mimar Kasım Ağa tarafından yapıldığı bilinen hamamın ve şehrin kanalizasyonu, hanın ve hamamın altından geçen dereye taş kanallarla bağlanmış ve böylece Anadolu'da bir ilke imza atılmıştır. Kadın ve erkekler bölümü olarak iki kısma ayrılan hamam, haçvari planlıdır. Turistler tarafından daha çok ilgi çekmesi sebebiyle “Cinci Hamamı” olarak anılmaktadır. Ayrıca halk arasında eski hamamdan sonra yapıldığı için “Yeni Hamam” olarak da isimlendirilmektedir. Günümüze kadar ulaşmayı başaran hamam yöre halkına,

gelen turistlere hizmet vermeye devam etmekte ve geleneklerin sürdürülmesine, gelecek kuşaklara aktarılmasına da fayda sağlayan anıtsal bir yapı olarak şehirde varlığını korumaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Su ve temizliğin yapısal simgesi olan hamamlar ve beraberinde oluşan hamam kültürü ilk olarak Hindistan, Eski Mısır, Antik Ege ve Yunan uygarlıklarında görülmeye başlamış fakat Romalılar Dönemi'nde gelişimi hızlanmıştır. Romalılarda zevk ve eğlence merkezi haline dönüşen ve günlük yaşamlarında önemli yer kaplayan hamamlar, mimarisi yapı ile de tarihte adından söz ettirmiştir. Bizanslılarda ise hamamlar çok rağbet görmemiş hatta din adamlarının yaptığı açıklamalar ve salgın hastalıklar neticesinde kapatılmıştır. Türklere ise temizlik, gelenek ve göreneklere bağlılık, dinin gerekçesi olarak yıkanmanın önemi gibi sebeplere bağlı olarak hamamlara değer verilmiştir. İskân edilen şehirlerde hamamlar yapılmış ve çoğu günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Gelenek ve görenekler arasında önemli yeri olan hamam kültürü sadece yıkanmak eyleminin gerçekleştirildiği bir aktivite değildir. Birey ve toplumların sosyalleşerek kültürel aktarımda bulunduğu, kişisel diyalogların arttığı, beden ve ruh sağlığına fayda sağlanan kültürel miraslarımızdandır. Ayrıca istihdam alanlarından da birini oluşturan hamam kültürü eski dönemlerde gündelik yaşamın önemli bir alanını kaplamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bilgilere bağlı olarak; kültürel kimliğimizi oluşturan somut ve somut olmayan kültürel değerlerimiz arasında önemli bir yere sahip olan hamam ve hamam kültürünün modernleşen dünyada unutulmaya başladığı görülmektedir. Bireylerin yoğun çalışma yaşamı içinde olmaları, hızlı hayat koşulları ve dar zamanlara sahip olunmasına sebepleri ile hamama rağbet azalmış ve bu sebeple birçoğu günümüzde faaliyet göstermemektedir. Ayrıca bu yapıların eski dönemlerde olduğu gibi gelir kaynağı oluşturmaması da ilgisizliğin diğer önemli bir nedenidir. Fakat son dönemlerde geleneksel hamam kültürünün vücuda sağladığı faydalar tekrar gündemde yer almaya başlamış ve gençler arasında bir eğlence şekli olarak moda halini almıştır.

Son yıllarda, genç kadınlar arasında geleneksel kültürü simgeleyen kına geceleri ve gelin hamamlarının yeniden moda olduğu, hatta bekarlığa veda partileri, doğumdan önce yapılan "baby shower" kutlaması gibi Batılılara has adetlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Buna göre günümüzde, yıkanmak, temizlenmek, arınmak için düzenli ve sık olarak hamama gitmektense, özel günlerde eğlenmek için hamama gitme fikrinin daha çok kabul gördüğü söylenebilir (Özgen, 2016:135).

Turistik ürün açısından değerlendirildiğinde Türk hamamları kültürel ve mimari özellikleri sebebi ile turistlerin ilgisini çekmekte (çekicilik), turizm işletmelerine ekonomik açıdan imkanlar yaratmakta, genel itibari ile merkezi konumda olmaları nedeniyle rahat ulaşılabilirlikte (ulaşılabilirlik)dir. Sürdürülebilir turizm açısından ele alındığında hamamların aktif kullanımları 12 ay boyunca misafir ağırlanmasına olanak

sağlayacaktır. Sağlık turizmi kapsamında alternatif turizm türü olarak ön plana çıkarılarak "Türk Masajı - Türk Hamamı" odaklı görsel tanıtımları sağlanmalıdır. Ayrıca bilindiği üzere Türkiye'de ilk Hamam Müzesi 2012 yılında Ankara ili Beypazarı ilçesinde açılmıştır. Bu müzede 16. Yüzyıl ve sonrasına ait hamam objeleri sergilenmektedir. Benzer bir proje ile Safranbolu'da Eski Hamam ya da Tarihi Cinci Hamamı odaklı Hamam Müzesi çalışması gerçekleştirilebilir.

Hamamlar mimarisi, özgün inşa teknikleri ve kullanılan malzemeler açısından bir maddi kültürel miras hem de sahip olduğu ritüelleri, sosyo-kültürel yaşamda oynadıkları rolleri ile maddi olmayan kültürel varlıklardır. Tarihi Safranbolu kenti zengin sivil mimarisi ve tarihi dokusuyla geçmişten günümüze ayna tutmaktadır. Kentte günümüze kadar ulaşmayı başarmış hamam yapıları bulunması sebebiyle ve Safranbolu halkının gelenek ve göreneklerine bağlı olmasıyla kısmen de olsa hamam kültürü devam etmektedir. Hamam işletmecilerinin çeşitli organizasyonlar düzenlemeleri, gençler arasında yeniden moda olan gelin hamamı tertip etmeleri ve genç kuşakta merak uyandırması sebebiyle kültür yeniden canlanmaktadır. Toplum ve bireylere düşen en önemli görevlerden biri kültürel köklerimizimizi oluşturan manevi değerleri yeni nesle aktarılmasını sağlamak ve kuşaklar arasında köprü oluşturmaktır.

Sonuç itibari ile yüzyıllar boyunca toplumun sıklıkla kullandığı hamamlar kullanılan eşyalardan hamam görevlilerine ve içerisinde gerçekleştirilen etkinliklere kadar kendisine özgü bir kültür oluşturmuştur. Zamanın ve koşulların farklılaştırdığı Türk Hamam Geleneği her şeye rağmen Safranboluların geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağ ile şimdilik varlığını sürdüren bir kültürel simge durumundadır. Söz konusu tarihi yapılara sahip çıkmak, sürdürülebilir korunma, yararlanma ve yaşatma kapsamında değerlendirmek aynı zamanda Türk-İslam kültürüne sahip çıkmak anlamına gelmektedir. Kültürel coğrafya kapsamında ele alındığında hamamlar hem maddi kültürün önemli temsilcisi hem de turizm açısından çok önemli bir ekonomik potansiyele sahiptirler.

KAYNAKÇA

Atik, Şermin. (2019). "Karaman Hamamları Koruma Önerileri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. Maltepe Üniversitesi, 2019.

Banu Apaydın. "Türk Hamam Kültürünün Spa & Wellness Mekânlarının Tasarımına Etkileri". Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 1(1): 207-220, 2009.

Düriye Bozok. "Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı (Bursa Merkez İlçede Bir Araştırma)". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13:62-86, 2006.

Emiroğlu, İzlem. "Konya'da Hamam Kültürü ve Kullanım Eşyaları". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya. Selçuk Üniversitesi, 2010.

H. Suavi Ahipaşaoğlu ve Özdal Değirmencioğlu, *Anadolu'da Turizm Rehberliği Temel Bilgileri*, Detay Yayıncılık, Ankara, 1999.

Kadriye Türkan. “Türk Masallarında Mimari: Hamam ve İşlevleri”. Milli Folklor Dergisi, 84: 162-174, 2009.

Mustafa Uzun ve Nurettin Albayrak. “Hamam (Kültür ve Edebiyat)”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, 15:431, 1997.

Nahide Şimşir, *Osmanlı Araştırmaları Makaleler I (18. Yüzyıl Ortalarında Üsküdar ve Çevresindeki Hamamlar)*. IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi*, İstanbul, 1986.

Osman Eravşar, *Anadolu Selçuklu Hamamları*, Eski Hamam Eski Tas. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

Özlem Özgen. “Kültürel Miras Kapsamında Türk Hamamı Üzerine Bir İnceleme”. İletişim ve Kuram Dergisi, 42:111-138, 2016.

Semavi Eyice. “Hamam”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, İstanbul, 15:402-430, 1997.

Sevil Sargin ve Rauf Belge. “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma: Tarihi İstanbul Hamamları”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, 1(2):33-44, 2017.

Tahsin Başaran. “Roma Dönemi Hypokaust Sisteminin Isıl Analiz Yönünden Günümüz Yerden Isıtma Sistemiyle Karşılaştırılması”. III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi. 1009-1018, 1997.

Ural Akbulut, “Roma Hamamları: Arınma ve Sosyalleşme Mekanları” (22.05.2020), <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2015/01/ROMA-HAMAMLARI-ARINMA-VE-SOSYLLE%C5%9EME-MEKANLARI-19-OCAK-2014.pdf> ;)

Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995.

Yunus Macit. “Beden Temizliği İçin Yapılmış Mekanlar ile İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili”. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 5(4):167-207, 2005.

Zerrin Funda Ürük. “Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi ve Kültürel Olarak Mekân Analizleri”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8:185-209, 2016.

İnternet Kaynakçası

- (1) <http://edebiyatvesanatakademisi.com> ; Erişim Tarihi: 10.05.2020
- (2) <http://www.unesco.org.tr/> ; Erişim Tarihi: 10.05.2020.
- (3) http://bursaolgunlasma.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/16/15/966823/dosyalar/2016_10/050324_39_hamamkltr2.pdf ; Erişim Tarihi: 14.04.2020.
- (4) <https://www.sabah.com.tr/sozluk/mimari/hamam>; Erişim Tarihi: 17.04.2020.
- (5) <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamam> ; Erişim Tarihi: 19.06.2020

(6) <http://www.purpura.com.tr/2014/01/18/osmanli-imparatorlugunda-hamamlar> ; Erişim Tarihi: 18.04.2020.

Teşekkür

Çalışma esnasında ilgi ve desteğini esirgemeyen Sayın Deniz TÜZEL (Yazıköy Muhtarı), Sıdika AYYILDIZ (Yazıköy Sakini), Ekrem YEĞİNER (Bulak Köyü Hamam İşletmecisi) ve Havva AKMAN (Bulak Köyü Sakini)'a canı gönülden teşekkür ederiz.

EKLER

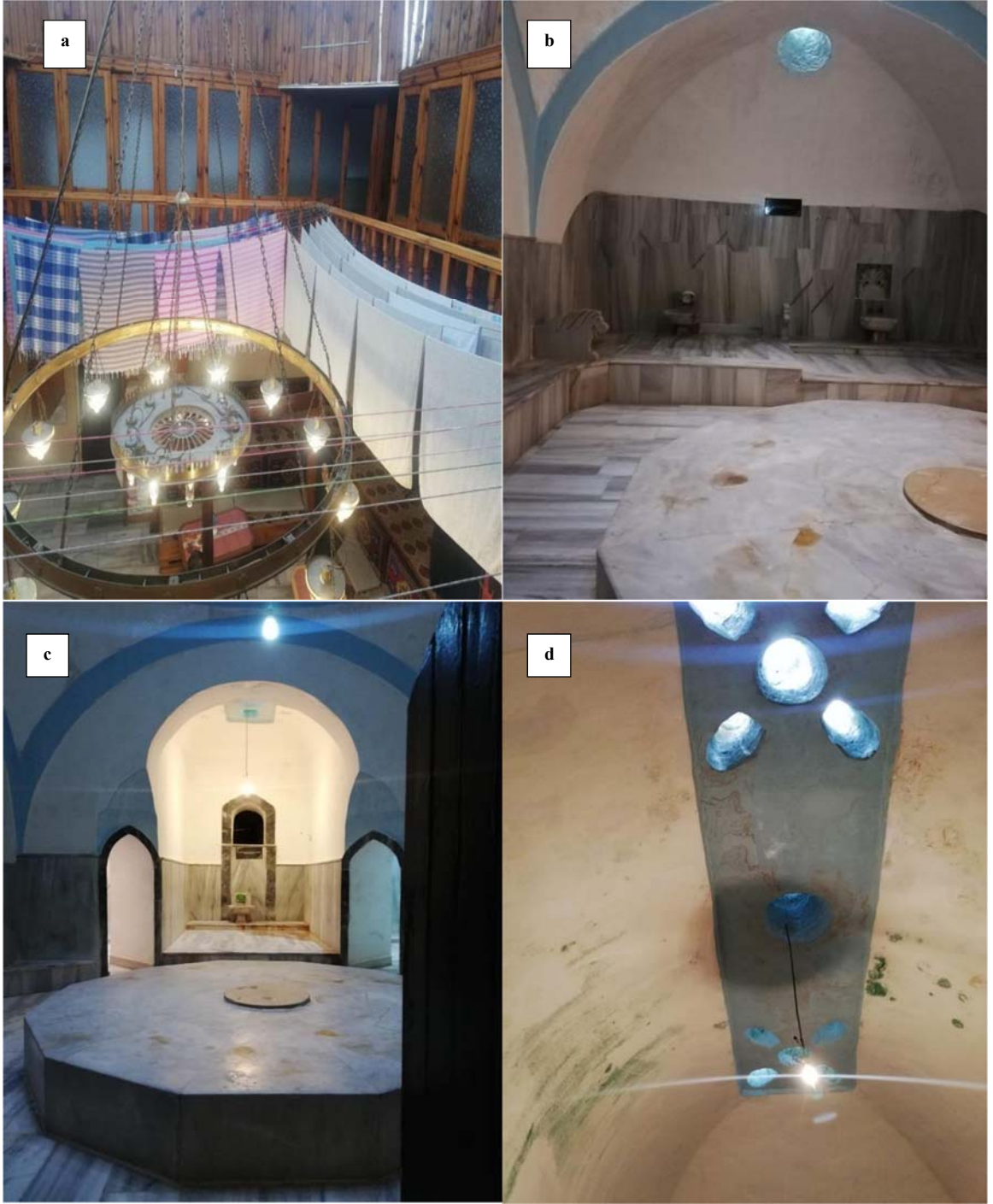
Fotoğraf 1. Eski Gezi Hamamı giriş kapısı

Fotoğraf 2. Tarihi Eski Gezi Hamamı ana giriş kapısı

Fotoğraf 3. Yazıköy Hamamı yıkık olduğu için kullanılmamaktadır

Fotoğraf 4. a: Bulak Hamamı soyunma kabinleri (camegah bölümü), **b:** Bulak Hamamı kurnaları (sıcaklık bölümü), **c:** Bulak Hamamı göbek taşı, **d:** Bulak Hamamı fil gözleri

Fotoğraf 5. a: Cinci Hamamı bayanlar giriş kapısı b: Cinci Hamamı dış görünüm

Fotoğraf 6. Bulak hamamı ve vakfında çalışan Havva Akman

15 TEMMUZ GİRİŞİMİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ (2016-2018)*

Gülay KARAMAN**

Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ***

Ahmet CAN****

Öz

FETÖ'nün 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirdiği darbe girişiminin üzerinden üç yıl gibi görece kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen bu konuda pek çok çalışma yapılmış, geniş bir literatür oluşmuştur. Araştırma raporları, bilimsel ve popüler çalışmaların yanı sıra özellikle edebiyat alanında şiir, hikâye, roman gibi 15 Temmuz'u konu alan çok sayıda sanatsal eser kaleme alınmıştır. 15 Temmuz gecesi, bu anlamda Türk edebiyatı için büyük bir feyiz ve bereket kaynağı olmuştur. Araştırmada elde edilen verilere göre, 2016-2018 yılları arasında 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni konu alan 21 kongre/sempozyum düzenlenmiş; 222 kitap, 205 makale ve 234 bildiri yayımlanmış; 17 lisansüstü tez hazırlanmıştır. Ortaya çıkan literatür, 15 Temmuz'un sosyal bilimlerin farklı alanlarında hatta fen ve mühendislik bilimleri sahasında karşılık bulabilecek bir derinliğe sahip olduğunu ayrıca devlet, millet ve birey olarak herkesin bir sorumluluk bilinci ile bu konuda tarihî bir duruş sergilediğini göstermiştir. Yapılan çalışmalarda 15 Temmuz; siyasi, ekonomik, askerî, sosyolojik, dinî, edebî vb. açılardan ele alınmış ancak bu çalışmalar üzerine kapsamlı bir bibliyografya çalışması henüz gerçekleştirilmemiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni ele alan çalışmaları listeleyerek bir araya getirmek ve bu alandaki çalışmalara literatür bağlamında katkı sağlamayı amaçlayan bu makalede, 15 Temmuz'la ilgili kitap, makale, bildiri ve tezlerin literatür bilgilerine yer verilip genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Darbe, FETÖ, Türk Edebiyatı, Bibliyografya.

A BIBLIOGRAPHY TRIAL ON THE JULY 15 COUP ATTEMP (2016-2018)

Abstract

Although three years have passed since the coup attempt of FETO on July 15, 2016, many studies have been done on this subject and a large literature has been created. In addition to research reports, scientific and popular works, especially in the field of literature many artistic works such as poems, stories and novels were written on the subject of July 15. The night of July 15, in this sense, has been a great source of prosperity and abundance for Turkish literature. According to the data obtained in the research, between the years of 2016 and 2018, 21 congresses/symposiums were organized; 222 books, 205 articles and 234 conference papers were published, 17 postgraduate theses have been prepared on the July 15 Coup Attempt. The emerging literature

* Bu makale, 2019'da tamamlanan "15 Temmuz Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların Analitik Bir Değerlendirmesi" başlıklı projeye dayanmakta olup Bartın Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir. Söz konusu projeden üretilen başka bir makalemizde 15 Temmuz hakkındaki çalışmaların analitik değerlendirilmesi yapıldığından burada kısa bir değerlendirmeden sonra bibliyografyaya yer verilecektir. 15 Temmuz Darbe Girişimi üzerine yapılan çalışmalar, makalenin hacmi göz önünde bulundurularak 2016-2018 yılları ile sınırlandırılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (gkaraman@bartin.edu.tr), ORCID: 0000-0003-1575-0229

*** Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, (msaglam@bartin.edu.tr), ORCID: 0000-0003-4081-7114.

**** Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (ahmetcan@bartin.edu.tr), ORCID: 0000-0002-5023-2809.

has shown that the July 15 has a depth that can find a response in different fields of social sciences and even in the field of science and engineering and also everyone, as a state, nation and individual, has a historical stance on this matter with a sense of responsibility. In the studies carried out, the July 15 has been discussed with the views of political, economic, military, sociological, religious, literary, etc. However, a comprehensive bibliography study on these studies has not been carried out yet. In this article, which aims to get together the studies dealing with the July 15 Coup Attempt by listing them and to contribute to the studies in this field in the context of the literature, a general evaluation was made by including the literature informations of the books, articles, conference papers and theses about July 15.

Keywords: July 15 Coup Attempt, Coup, FETO, Turkish Literature, Bibliography.

GİRİŞ

15 Temmuz Darbe Girişimi, sebepleri ve sonuçları itibarıyla Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Demokratik hayatımızda ilk defa halkın, sivil ve siyasi otoritenin meşru müdafaa ve karşı duruşuyla önlenmiş bir hareket olması, dinî söylemlere yaslanan bir grubun teşebbüsüyle gerçekleşmesi, darbe ve işgale direnen 251 vatandaşın şehit, 2193 kişinin gazi olması yönüyle 15 Temmuz, Türk siyasi hayatındaki diğer darbe girişimlerinden ayrılır.¹ Bu farklılığı sebebiyle de önceki darbe teşebbüslerinde hiç olmadığı kadar toplumsal bir ilgiye mazhar olmuş, üzerinden üç yıl gibi görece kısa bir zaman geçmesine rağmen popüler yayınlar, akademik çalışmalar, edebî ve sanatsal ürünlerle konu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Öyle ki 15 Temmuz vesilesiyle başta 1960 ve 1980 darbeleri olmak üzere Türk ve dünya tarihindeki darbeler ve darbe olgusu da tekrar gündeme gelmiştir. Bu, benzer olayların yaşanmaması ve Türk demokrasisinin güçlenerek varlığını sürdürmesi açısından oldukça sevindirici bir tablodur.

15 Temmuz Darbe Girişimi, sosyal bilimlerin farklı alanlarında karşılık bulabilecek bir derinliğe sahiptir. Nitekim şimdiye kadar yapılmış çalışmaların çokluğu ve farklı alanlardaki karşılıkları da bunu göstermektedir. Tespitlerimize göre, bu kısa sürede 15 Temmuz üzerine 200'ün üzerinde kitap, yüzlerce makale ve bildiri yayımlanmış, 21 ulusal/uluslararası kongre ve sempozyum düzenlenmiştir. Bazı süreli yayınlar 15 Temmuz üzerine özel sayılar neşretmiştir. Yapılan çalışmalarda 15 Temmuz; siyasi, ekonomik, askerî, sosyolojik, dinî vb. açılardan ele alınmış olmakla birlikte bu çalışmalar üzerine kapsamlı bir bibliyografya çalışması henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu makalenin amacı, 15 Temmuz Darbe Girişimi hakkındaki kitap, makale, bildiri ve tezleri listeleterek bu konu üzerine yapılması muhtemel yeni çalışmalara literatür bağlamında katkı sağlayacak bir *15 Temmuz Bibliyografyası* oluşturmaktır. Bu amaca yönelik olarak Türkiye'de 2016-2018 yılları arasında 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni konu alan kitap, makale, bildiri ve tezlerin literatür bilgilerine yer verilip genel bir değerlendirme yapılacaktır.

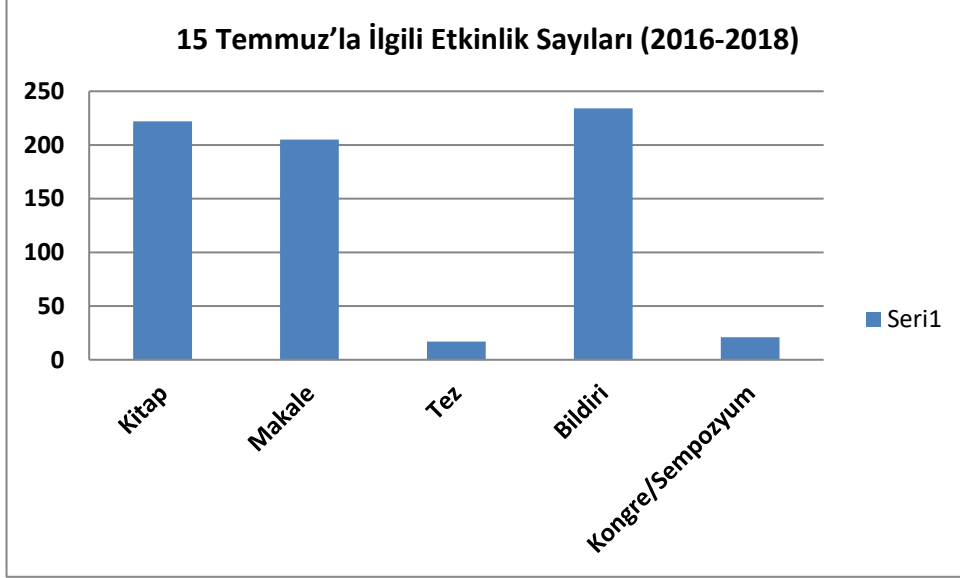
I. 15 Temmuz Bibliyografyası

Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne ilişkin 2016-2018 yılları arasında yayımlanan kitap, makale ve bildirimler ile hazırlanan lisansüstü tezleri kapsayan bu *15 Temmuz Bibliyografyası*; kütüphane kayıtları, basılı ve elektronik kaynaklar, yayınevlerine ait internet siteleri taranarak hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilere göre, 2016-2018 yılları

¹ Sedat Yazıcı vd., "15 Temmuz Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların Değerlendirilmesi", *Düşünce-Edebiyat ve Tarih Araştırmaları*, Ahmet Altay, Hüseyin Demir ve Tunay Karakök (eds.), İstanbul: Hiperlink Yayıncılık, 2019, s. 205-206.

arasında 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni konu alan 21 kongre/sempozyum düzenlenmiş; 222 kitap, 205 makale ve 234 bildiri yayımlanmış; 17 lisansüstü tez hazırlanmıştır. Bu faaliyetlere ilişkin bilgiler Grafik 1'de gösterilmiştir:

Grafik 1.

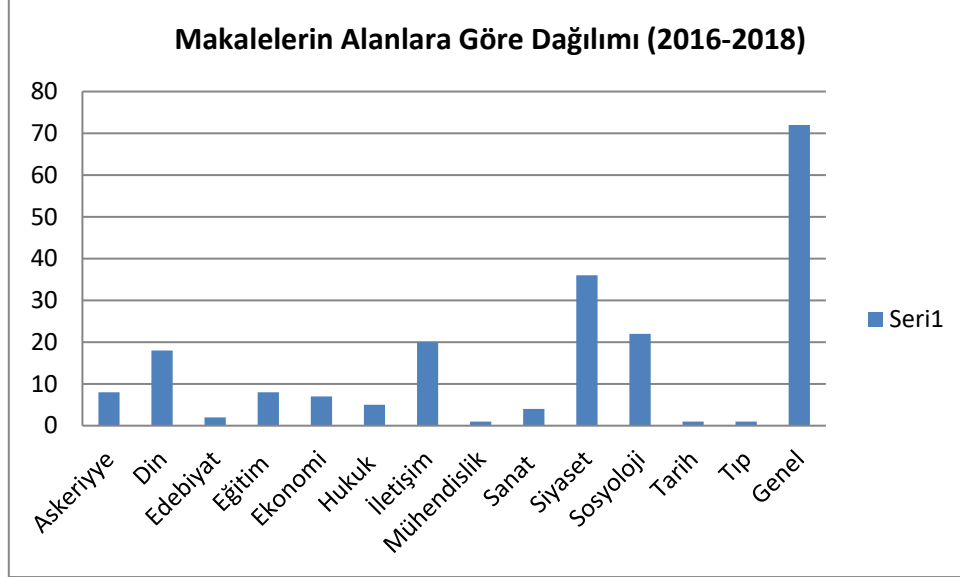
Şüphesiz *15 Temmuz Bibliyografyası*'nın en önemli bölümünü kitaplar oluşturmaktadır. 15 Temmuz kitaplarını konu alan Mehmet Akif Memmi'nin çalışmasında, 2016-2017 yılları arasında yayımlanmış 139 kitap; yayınevi, kapak, yazar gibi çeşitli değişkenler açısından incelenmiş ve bu kitaplara yönelik bir *15 Temmuz Bibliyografyası* oluşturulmuştur.² 2016-2018 yıllarını kapsayan çalışmamızın *Kitaplar* bölümü bu açıdan Memmi'nin bibliyografyasını genişleten bir özelliğe sahiptir. Nitekim yazarın çalışmasında 2016-2017 yılları arasında yayımlanmış 139 kitaba yer verilirken çalışmamızda bu sayının 222'ye yükseldiği görülmektedir. 15 Temmuz üzerine yayımlanmış kitaplar içerik, tür ve okuyucu kitlesi bakımından çeşitlilik arz etmekte; araştırma raporları, bilimsel ve popüler çalışmaların yanı sıra sanatsal eserler önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Özellikle edebiyat sahasında şiir, hikâye, roman türlerinde 15 Temmuz'u konu alan çok sayıda eser kaleme alındığı görülmektedir. Sayım'ın da belirttiği gibi 15 Temmuz gecesi, Türk edebiyatı için büyük bir feyiz ve bereket kaynağı olmuştur.³ Darbe girişimini çocuklara anlatabilmek amacıyla çocuk edebiyatı kapsamında ortaya konan eserler de ayrıca dikkate şayandır.

² Mehmet Akif Memmi, "15 Temmuz Kitapları Ne Anlatıyor?", *15 Temmuz'da Medya Darbe ve Direnişin Mecrası*, İsmail Çağlar, Mehmet Akif Memmi ve Fahrettin Altun (eds.), İstanbul: SETA Yayınları, 2017, s. 203-222.

³ İlyas Sayım, "15 Temmuz'un Edebî Yansımalarından Biri Olarak Temmuz Dergisi ve Direniş Şiirleri", *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 364.

15 Temmuz hakkında çok sayıda yazı olmakla birlikte bu çalışmada *Makaleler* başlığı altında akademik olanlara yer verilmeye çalışılmış, makaleler çalışma alanlarına göre sınıflandırılmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi üzerine 2016-2018 yılları arasında yayımlanmış toplam 205 makale tespit edilmiştir. Bunların akademik çalışma alanlarına göre dağılımı Grafik 2'deki gibidir:

Grafik 2.

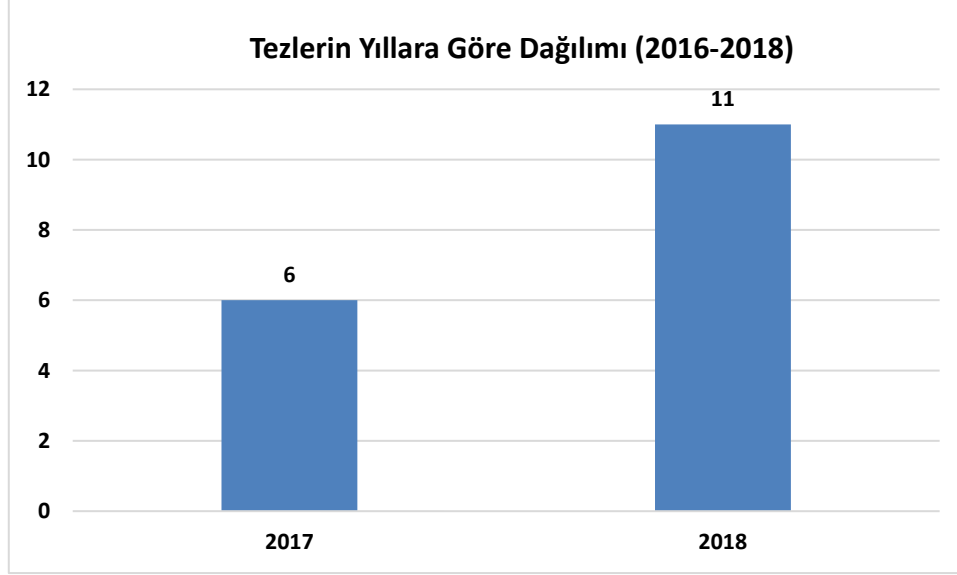

Buna göre; genel kategorisi (72) dışında en çok yayın yapılan alanlar sırasıyla siyaset (36), sosyoloji (22), iletişim (20) ve din (18) olmuştur. Bu alanları sırasıyla askeriyye (8), eğitim (8), ekonomi (7), hukuk (5), sanat (4), edebiyat (2), tarih (1), mühendislik (1) ve tıp (1) alanları takip etmiştir. 15 Temmuz bu makalelerde; darbe olgusu, darbe girişiminin sebepleri ve sonuçları, FETÖ yapılanması, girişimin önlenmesinde medya ve iletişimin rolü başta olmak üzere çeşitli konular bağlamında ele alınmıştır. Mühendislik ve tıp alanlarında 15 Temmuz üzerine makalelerin yayımlanması, konunun fen bilimleri alanında da karşılık bulduğunun bir göstergesidir.

Yurt genelinde üniversiteler, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen çok sayıda ulusal/uluslararası kongre ve sempozyum gerçekleştirilmiştir. Bunlardan tespit edilebilenlerin sayısı 21'dir. 2016-2018 yılları arasında gerçekleştirilip yine bu tarihler arasında tam metin bildiri kitabı yayımlanan kongre ve sempozyumlarda sunulan bildirelere çalışmamızın *Bildiriler* kısmında yer verilmiştir. Kongre ve sempozyumlardan bir kısmı sadece sözlü sunum olarak gerçekleştirilmiştir. Bazıları da müstakil bir kitap olarak basıldığı ya da bir dergide özel sayı olarak neşredildiği için bunların bilgilerine çalışmamızın ilgili bölümünde yer verilmiştir. Ayrıca farklı konu ve alanlarda düzenlenen çeşitli kongre ve sempozyumlarda da 15 Temmuz Darbe Girişimi hakkında bildirilerin yayımlandığı tespit edilmiştir. Söz gelimi, 19-20 Ekim 2017 tarihleri arasında Giresun'da gerçekleştirilen VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu'nda "Türk Rus İlişkileri"ni ele alan bazı bildiriler konuyu 15 Temmuz ekseninde işlemeleriyle çalışmamıza dâhil edilmiştir.

Çalışmamızın *Tezler* başlığı altında lisansüstü tezlere yer verilmiştir. 15 Temmuz üzerine yapılmış 17 tezin tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Henüz doktora seviyesinde tamamlanmış tezin olmayışı dikkat çekicidir. Ayrıca tespit edilen tezlerin büyük bir çoğunluğu medya ve iletişim alanlarına yöneliktir. Tezlerin yıllara göre dağılımı Grafik 3'teki gibidir:

Grafik 3.

2019 yılında 12 yüksek lisans tezinin daha tamamlanmış olduğu göz önüne alınırsa bu alana yönelik tez sayısının artış eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, 15 Temmuz eş zamanlı denebilecek şekilde bilimsel, popüler ve sanatsal çalışmalarda farklı boyutlarıyla ele alınmış, üzerinden kısa bir zaman geçmesine rağmen bu konuda devasa bir birikim oluşmuştur. Ortaya çıkan literatür, 15 Temmuz'un sosyal bilimlerin farklı alanlarında hatta fen ve mühendislik bilimleri sahasında karşılık bulabilecek bir derinliğe sahip olduğunu ayrıca devlet, millet ve birey olarak herkesin bir sorumluluk bilinci ile bu konuda tarihî bir duruş sergilediğini göstermiştir. Toplumda demokrasi bilincini pekiştiren bu çalışmalar nicelik ve nitelik bakımından sevindirici bir noktada olmakla birlikte 15 Temmuz'a dair yapılacak daha çok şey olduğu da muhakkaktır. Söz gelimi, edebiyat ve sanat alanında 15 Temmuz çok sayıda eserle temsil edilmiş olmasına rağmen bu eserler üzerine yapılan akademik çalışmalar oldukça azdır. Henüz bakir bir alan olan *15 Temmuz edebiyatı* konusunda yeni araştırma ve incelemelere ihtiyaç duyulacağı açıktır. 15 Temmuz Darbe Girişimi hafızalarımızda henüz daha çok taze iken ortaya konan bu ilk çalışmaların ardından elbette zaman içerisinde farklı bakış açıları ile yeni bilimsel ve sanatsal eserler kaleme alınacaktır. Bugünkü çalışmalar, konu üzerinde kafa yoracak yeni nesillerin başvuracağı ilk elden eserler olması açısından bu anlamda ayrı bir değer ve öneme sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Kitaplar

- 10 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2016.
- 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2016.
- 15 Temmuz Diriliş Destanı, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017.
- 15 Temmuz Milli İradenin Zaferi Araştırma Raporu, Ankara: Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, 2017.
- Abul, Lamia Levent (ed.), *Kadın Gözüyle 15 Temmuz: Bayrağımızı, Abdestimizi Alıp Çıktık*, Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Acar, Çetin, *Dün Cemaat Bugün Paralel Devlet*, İstanbul: Profil Kitap, 2016.
- Acar, Çetin, *FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü*, İstanbul: Profil Kitap, 2016.
- Acar, Çetin, *Güneş Batıdan Doğdu Deccal'ın Darbesi 15 Temmuz 2016*, İstanbul: Truva Yayınları, 2017.
- Acar, Çetin, *FETÖ'nün TSK Yapılanması*, İstanbul: Truva Yayınları, 2017.
- Adalet Bakanlığı, *15 Temmuz: Yüzyılın İhaneti Yüzyılın Zaferi*, Ankara: 2017.
- Akar, Mithat, *Türk-Amerikan Savaşı ve 15 Temmuz*, İstanbul: Atayurt Yayınevi, 2017.
- Akçay, Alperen, *Dedeğaç'ın Dalında Kızıl elma Kokusu*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi, 2018.
- Akdoğan, Yalçın, *Asker Sivil İlişkileri ve Kumpastan Darbeye FETÖ*, İstanbul: Alfa, 2017.
- Akgül, Ahmet, *15 Temmuz Hıyanetinin Gizemi: Bir Darbe Analizi ve Sistem Krizi*, İstanbul: Sone Yayınları, 2016.
- Akgündüz, Ahmed, *15 Temmuz İhanet Darbesi: PDY ve Nur Cemâ'ati Tartışmaları*, İstanbul: OSAV, 2017.
- Akinan, Serdar, *Buzdağı: Türkiye, AKP, FETÖ, CIA - Nazilerden FETÖ'ye Siyasal İslamcılarının Tarihi*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2017.
- Akkanat, Cevat, *15 Temmuz Direniş Şiirleri Antolojisi*, İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Yayınları, 2016.
- Akkır, Ramazan, *17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a FETÖ*, İstanbul: Az Kitap, 2016.
- Alesger, Agil, *Sessiz İşgal: Azerbaycan'da FETÖ Örgütlenmesi*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2016.
- Alkan, Mehmet Ö. (haz.), *Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.
- Alpan, Ahmet, *Amerika Birleşik Darbesi ve Fetullah*, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2016.
- Altınışik, Osman, *246 Bir Kurtuluş Destanı*, Ankara: Trend Kitap, 2016.
- Anadolu Ajansı, *Dakika Dakika FETÖ'nün Darbe Girişimi 15 Temmuz 2016*, Ankara: Anadolu Ajansı, 2016.
- Ankut, Nurullah, *Kanunsuzlar: ABD Yapımı İki Hain Gücün 15 Temmuz Hesaplaşması Üzerine*, İstanbul: Derleniş Yayınları, 2016.

- Ankut, Nurullah, *Kanunsuzlar 2: ABD Yapımı İki Hain Gücün 15 Temmuz Hesaplaşması Üzerine*, İstanbul: Derleniş Yayınları, 2016.
- Ankut, Nurullah, *Kanunsuzlar 3: ABD Yapımı İki Hain Gücün 15 Temmuz Hesaplaşması Üzerine*, İstanbul: Derleniş Yayınları, 2016.
- Arslan, Ayşenur, *Darbenin Lütü*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017.
- Arslan, Hüseyin, *FETÖ/PDY Dinî Gruplar ve Siyaset - 2*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Asan, Yasemin, *15 Temmuz'da Şehit Düştüler, Başkent'i Düşürmediler*, Ankara: DEKMEB Yayınları, 2017.
- Ata, Murat, *Gizli Güçlerin Darbe Oyunları*, İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2016.
- Avcı, Hanefi, *Erken Uyarı Devlet Bilgisi*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2017.
- Aydemir, Servet, *Cemaatrix: FETÖ'nün Kodları ve Şifreleri*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2016.
- Aydın, Mahmut, *FETÖ'nün Uluslararası Kodları*, İstanbul: Eskiyeeni Yayınları, 2017.
- Aygün, Hakan, *15/7: 15 Temmuz Sırları*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017.
- Aykar, Özkan, *15 Temmuz Şehitlerimiz Anısına Altın Sayfalar*, Eskişehir: Sonçağ Yayınları, 2017.
- Babacan, Abdurrahman (ed.), *15 Temmuz Geçmiş - Gelecek*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- Bahadıroğlu, Yavuz, *Tapınak Şövalyelerinden 15 Temmuz'a Kumpas Tarihi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2018.
- Barın-Akman, Filiz, *15 Temmuz Darbe Girişimi Batı Medyası Söylem Analizi*, Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Başbuğ, İlker, *15 Temmuz Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Baykent, Sinan, *Paralel Devletin Modern Tarihi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.
- Bayram, Ali, *O Gece Özel Harekat*, İstanbul: Puslu Yayınları, 2016.
- Berkkan, E. Emrullah, *Darbenin Gizli Kodları: Üst Akıl ve FETÖ*, İstanbul: Eftalya Kitap, 2016.
- Berktaş, Halil, *Tarihçi Gözüyle Siyaset*, İstanbul: Kopernik Kitap, 2017.
- Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık, *15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu Kriz ve Çıkış*, Ankara: Barış Platin Basın Yayın, 2017.
- Bostan, Yahya, *Kod Adı Bay Bay*, İstanbul: Turkuvaz, 2017.
- Caniklil, Razi, *ABD Gizli Belgelerinde Fethullah Gülen*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Cantürk, Abdülkerim, *Hannas'ın 15 Temmuz İşgal Girişimi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.
- Cavlı, Ufuk, *Darbe Notları*, Konya: Uğur Tuna Yayınları, 2016.
- Çağdaş-Börekçi, Fatma, *Temmuz Elması*, İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları, 2017.
- Çağlar, İsmail vd. (eds.), *15 Temmuz'da Medya Darbe ve Direnişin Mecrası*, İstanbul: SETA, 2017.
- Çalık, Kemalettin, *Pahalı Oyunlar*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi, 2018.

Çalık, Mustafa (haz.), *15 Temmuz "İslam'sız Müslümanlığın" Öteki Yüzü*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2017.

Çalışır, Kurtuluş Tayanç, *15 Temmuz ve FETÖ: Bir Terör Örgütünün Anatomisi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.

Çalışkan, Mustafa, *15 Temmuz Kıyamet Gecesi ve Milli Vuruş*, İstanbul: Beta Yayınları, 2018.

Çalmuk, Fehmi, *Ay Yıldızın Çocukları*, İstanbul: Hoton Yayınları, 2017.

Çapar, S. (ed.), *15 Temmuz'da Mülki İdare*, Ankara: TİAV, 2018.

Çav, Erkan, *Küresel Kuşatmaya Direnen Türkiye*, İstanbul: Piya Art Yayınları, 2017.

Çelebi, İrfan Gürkan, *Korkma Sönmez: 15 Temmuz'un Destansı Öyküsü*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2017.

Çetin, Duran, *Ateşe Uçan Kelebekler*, İstanbul: Salıncak Yayınları, 2017.

Çetin, Mehmet ve Nihat Kaşıkçı (yay. haz.), *Küresel Satranç, 15 Temmuz Darbe Girişimi Uluslararası Demokrasi Kongresi*, Ankara: Öz Orman-İş Sendikası Yayınları, 2018.

Çetinkaya, Safiye, *Asrın İhaneti: Bir 15 Temmuz Romanı*, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2016.

Çıtlak, M. Fatih, *Küfür Fedaisi: 15 Temmuz Kalkışmasına Mesnevi'den Bakış*, İstanbul: Erdem Yayınları, 2016.

Çite, Telat, *Diriliş Destanı: Darbe Gecesi*, İstanbul: 15 Temmuz Şahitleri Derneği, 2017.

Çomak, Hasret ve Nursel Sağıroğlu (eds.), *Türk Siyasal Hayatında Hukuk Devletinin Kurumlarına ve Anayasal Sisteme Yönelik Girişimler*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017.

Çoraklı, Selim, *Darbelerin Efendisi Hocia*, İstanbul: Eftalya Kitap, 2016.

Davutoğlu, Ahmet, *Tarihe Kayıtlar: TBMM 15 Temmuz Darbe Girişimi Araştırma Komisyonuna Verilen Cevap*, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.

Değirmenci, Aslan, *Darbenin Perde Arkası: Akıncı Üssü'nün Şifreleri*, İstanbul: Kopernik Kitap, 2017.

Demir, Ebubekir, *15 Temmuz Halkın Direniş Destanı*, İstanbul: Milena Kitap, 2017.

Demir, Serdar (ed.), *15 Temmuz Şahitlik Bildirisi: Darbeye Direnen Kalemler*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi & Türkiye Yazarlar Birliği, 2016.

Demir, Sertaç Timur ve İsmail Çağlar, *FETÖ'nün ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kendi Dilinden FETÖ: Örgütlü Bir Din İstismarı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *15 Temmuz Gazilerin Dilinden*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Doğrucan, M. Fatih, *15 Temmuz Öncesi Ülkücü Harekette Değişim*, İstanbul: Aygan Yayıncılık, 2017.

Dumanoglu, Mehmet, *Türkiye, Türkiye'den Büyüktür*, Ankara: Berikan Yayınları, 2017.

- Duran, Burhanettin ve Fahrettin Altun, *Milletin Zaferi - 15 Temmuz*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.
- Dursun, Yusuf, *Bir Destandır 15 Temmuz*, İstanbul: Nar Yayınları, 2017.
- Ebu Hemis Zlika, *15 Temmuz Destanı (Arapça)*, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2017.
- Ercan, Mehmet Sercan ve Hüsametdin İnaç (eds.), *15 Temmuz: Failler Süreçler Olgular*, İstanbul: Taş Mektep Yayınları, 2017.
- Erdoğan, Latif, *Şeytanın Gülen Yüzü*, İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2016.
- Erdoğan, S. Serra, *Temmuz Selası*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2016.
- Erdoğdu, Aykut vd., *15 Temmuz Gerçekleri*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2018.
- Ertugay, Fatih, *15 Temmuz Darbe Girişimi - Hatırladıklarımız ve Hatırlayacaklarımız "Biz Korkmadık/Kaçmadık Baba"*, Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Ertürk, Türker, *Affetmem Affedeni Hiç Affetmem! Pensilvanya'dan 15 Temmuz Darbesine*, İstanbul: Ulak Yayıncılık, 2017.
- Evkuran, Mehmet, *15 Temmuz Üzerine Düşünceler*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2017.
- Eymen, Abdullah (haz.), *Millet Destanı 15 Temmuz*, İstanbul: Ebabil Yayıncılık, 2016.
- Fırat, Hande, *24 Saat: 15 Temmuz'un Kamera Arkası*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Genel, Bünyamin, *15 Temmuz Destanı*, İstanbul: Okur Kitaplığı, 2017.
- Göka, Erol, *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Gökçek, İ. Melih, *Sol Siyaset FETÖ İlişkileri*, İstanbul: Motto Yayınları, 2017.
- Göksu, M. Davut ve Nevzat Yıldırım, *15 Temmuz Şehitleri*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2017.
- Gömük, Muhammed (haz.), *15 Temmuz Yurtta Sulh İddianamesi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2018.
- Görgülü, Eray, *15 Temmuz: En Uzun Gece*, Ankara: Pusula Yayınevi, 2016.
- Gülerce, Hüseyin, *Gizli Krallığın Sonu FETÖ*, İstanbul: Motto Yayınları, 2017.
- Gülsüm, Nil, *Net Duruş: 15 Temmuz Röportajları*, İstanbul: Profil Kitap, 2017.
- Gülşah, Kübra, *Kim Tutar Bizi*, İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları, 2017.
- Gümüş, Kemal, *İşgalin Yapı Taşları*, İstanbul: Kopernik Kitap, 2017.
- Güngörmez, Bengül ve Mahmut Hakkı Akın (eds.), *Akademinin Gözünden 15 Temmuz: Darbe Taammüden Öldürür*, Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Günyüz, Melike (ed.), *Okçular Tepesi: 15 Temmuz Kahramanlarının Hikâyeleri*, İstanbul: Erdem Yayınları, 2016.
- Gürbüz, Kenan, *Direnış Ateşinin Yakıldığı Yer: Marmaris*, İstanbul: Süre Yayınevi, 2016.
- Gürbüz-Özeren, Sara, *Uyanış: 15 Temmuz 2016*, İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2017.
- Gürel, Bünyamin, *15 Temmuz Destanı*, İstanbul: Okur Kitaplığı, 2017.
- Gürel, Bünyamin, *Ölümsüz... Çanakkale ve 15 Temmuz Destanı*, İstanbul: Okur Kitaplığı, 2017.

- Hekimoğlu İsmail, *Müslüman Darbeci Olamaz: Musibet Mektebi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Işık, Zekeriya, *Zaman Ayarlı Kaos: 15 Temmuz Sonrasında Türk Toplumunun Dinî Gruplara ve Gruplaşma Olgusuna Bakışı*, Ankara: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Kabaklı, Serhat, *Bil Oğlum*, İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Kaboğlu, İbrahim Ö., *15 Temmuz Anayasası*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2017.
- Kahraman, M. Fatih, *15 Temmuz Mesajları - Milli Şuûr Şiirleri*, İstanbul: Turna Yayınları, 2018.
- Kaplan, Fatih, *15 Temmuz Ruhu*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları, 2017.
- Karabaşoğlu, Metin, *Saykal: Risale-i Nur'a Husumetin Kısa Tarihi*, İstanbul: Selis Kitaplar, 2017.
- Karagöz, Adil, *15 Temmuz'un 15 Hikâyesi*, Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.
- Karaman, Kahraman, *ABD'nin Gülen Gücü*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2016.
- Karaosmanoğlu, Ünal, *Yaşadıklarım Paylaşamadıklarım: 15 Temmuz 2016'ya Giden Yol*, Ankara: Alibi Yayıncılık, 2016.
- Karatekin, Ziya, *15 Temmuz Ordu Millet Destanı*, İstanbul: Allameicihan Yayınları, 2018.
- Kavaklı, Ali Erkan, *15 Temmuz Diriliş Destanı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2017.
- Kaya, Rıdvan, *Darbe'den Olağanüstü Hal'e 15 Temmuz ve Adil Şahitlik*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2017.
- Kaymak, İsmet, *O Gece (15 Temmuz ve Öyküler)*, İstanbul: Turna Yayınları, 2018.
- Keleş, Ahmet, *FETO'nun Günah Piramidi*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.
- Kındıra, Zübeyir, *Islak İmza FETÖ'nün Büyük Kumpası*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017.
- Kındıra, Zübeyir, *Fetullah'ın Copları Işık Evlerinden Darbeye*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2018.
- Kızmaz, Fedakar, *Kankaranlık Gecede Öldük Öldük Dirildik*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- Kocabaş, Süleyman, *Yaşarken Tarihe Not Düşmek III: Ülkemizde 15 Temmuz 2016 Darbesinden Daha Tehlikeli Olan Nedir?*, İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım, 2016.
- Koçak, Cemil, *Darbeler Târihi 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 12 Mart*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Koçak, Fatma Gülşen, *15 Temmuz Konuşmaları*, İstanbul: Payidar Yayınları, 2017.
- Koçak, Yaşar (ed.), *Öğrencilerin Kaleminden Darbeden Demokrasiye 15 Temmuz*, Ankara: MEB, 2017.
- Kolektif, *Darbeye Dur Dedik!*, İstanbul: Puslu Yayıncılık, 2016.
- Kolektif, *Haberciler Darbecilere Karşı*, İstanbul: Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2017.
- Kolektif, *Sözün Bittiği Yer... Gazetecilerin Gözünden 15 Temmuz*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi Yayınları, 2017.
- Köse, Faruk, *15 Temmuz Destanı-Tankın Değil Halkın Zaferi*, İstanbul: Mevsimler Kitap, 2017.

- Köylü, Murat, *27 Mayıs'tan 15 Temmuz'a Darbelerin Siyasi Tarihi*, Ankara: Kripto Basım Yayın, 2016.
- Kuzu, Ali, *Siyah Sancak - Türkiye'nin İşgal Planı - Kod Adı: 96 Saat*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2016.
- Küçük, Cem, *Cehennem Köpekleri: FETÖ*, İstanbul: Profil Kitap, 2016.
- Mengüşoğlu, Metin Önal, *Darbe ve Din 15 Temmuz 2016*, İstanbul: Okur Kitaplığı, 2018.
- Miş, Nebi vd., *Demokrasi Nöbetleri: Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, İstanbul: Seta Yayınları, 2016.
- Mütercimler, Erol, *İsyanlar İhtilâller Darbeler - Komplo Teorileri 4*, İstanbul: Asi Kitap, 2016.
- Olçok, Nihal, *Annesinin Kalbinden Şehitoğlu Şehit*, İstanbul: Motto Yayınları, 2017.
- Onaran, Nevzat (haz.), *Unutmadık! Unutturmayacağız!*, İstanbul: EDAM, 2016.
- Önkibar, Sabahattin, *Mehdi'nin Darbesi: Eşikteki Kiyamet*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2016.
- Önsel, Mustafa, *Aşil'in Topuğu: FETÖ'nün "O Gecesi"*, Ankara: Alibi Yayıncılık, 2016.
- Özbey, İpek vd., *15 Temmuz Demokrasi Kahramanları: Aileleri Şehitlerimizi Anlatıyor*, İstanbul: Hürriyet Kitap, 2016.
- Özdemir, Cüneyt ve Kenan Taş, *Bir Millet Direniyor: 15 Temmuz Tanıklıkları*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Özdil, Haluk, *Reis'in Altı Saati - En Kritik Gece 15 Temmuz*, İstanbul: Truva Yayınları, 2016.
- Özipek, Bekir Berat ve Yasemin Abayhan (eds.), *15 Temmuz Bir Millet'in Şanlı Direnişi: Uzun Gecenin Kısa Tarihi*, Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Özkan, Abdülkadir, *Modern Zamanların Hasan Sabbah'ı: Fetullah Gülen*, İstanbul: Kopernik Kitap, 2017.
- Özkan, Abdülkadir, *Kestane Pazarı'ndan Pensilvanya'ya Fetulahçı Terör Örgütü*, İstanbul: Kopernik Kitap, 2017.
- Özkan, Ahmet, *Dağın Oğulları*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi, 2018.
- Özkır, Yusuf, *FETÖ Medya ve Darbe*, İstanbul: Pınar Yayıncılık, 2017.
- Öznel, Erdoğan, *Şanlı Ordudan Zanlı Orduya*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2016.
- Öztürk, Bekir, *Diyalog'dan Darbeye 15 Temmuz'un Kodları*, Ankara: Altaylı Yayınları, 2016.
- Öztürk, Muhammed Nur, *Çapraz Rok: Bir 15 Temmuz İstihbarat Romanı*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları, 2017.
- Öztürk, Mustafa, *Din Sermayesinden İktidar Devşirmek: FETÖ*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Öztürk, Saygı, *Kod Adı Mürted: Tanıklıklar, İfadeler ve Belgeler Işığında 15 Temmuz*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Öztürk, Yıldırım, *Devrimler İsyanlar Darbeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millî Direniş En Uzun Gece*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2017.

- Perinçek, Doğu, *FETÖ Darbesi: Kökleri Yükselişi Ezilmesi ve Sonuçları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.
- Petek, Reşat, *İhanet ve Direniş*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2017.
- Polatel, Aytekin, *Kalkışma: Habercilerin Kaleminden 15 Temmuz*, İstanbul: Arel Kitap, 2016.
- Polis Akademisi Başkanlığı, *Yeni Nesil Terör: FETÖ'nün Analizi FETÖ Çalıştay Raporu*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2017.
- Poyraz, Ergün, *İhanet ve Darbe: Emperyalizmle El Ele*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2016.
- Poyraz, Ergün, *Amerika'daki İmam*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2018.
- Quandour (Kandur), Muhittin İzzet, *Generallerin Gecesi*, Kayseri: Pasifik Yatırım, 2018.
- Sarı, İbrahim, *Askeri Darbeler ve 15 Temmuz Sıcağı*, Antalya: Nokta E-Kitap, 2016.
- Sarızeybek, Erdal, *Saray'daki Gizli Tarikat*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.
- Sayar, Kemal, *Karanlıkta Görmek*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2017.
- Sazak, Derya, *İtirazım Var: 28 Şubat'tan 15 Temmuz'a Darbeye, Diktaya, Medyaya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Selvi, Abdülkadir, *Darbeye Geçit Yok*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Selvi, Haluk, *15 Temmuz'da Sakarya*, Sakarya: Sakarya Belediyesi, 2017.
- Sertbaş, Ertuğrul, *15 Temmuz Şehidi Mete Sertbaş'ın Hikâyesi*, İstanbul: Gürer Yayınları, 2017.
- Seyhan, Recep, *Ebuçehil Karpuzu*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi, 2018.
- Sır, Hayati, *Sır.. Türkler! 15 Temmuz Direniş, Diriliş, Kurtuluş*, İstanbul: Hayy Kitap, 2017.
- Sönmezşık, Elif, *Yeniden İstiklal*, İstanbul: Mihrabat Yayınları, 2017.
- Söyler, Ali, *Gün Doğarken Bir Gül Solunca*, İstanbul: Bahçelievler Belediyesi, 2018.
- Şahin, Helin, *Bermuda Posta Kutusuna Düşen Darbe Planı*, İstanbul: Profil Kitap, 2015.
- Şahin, Helin, *Kripto 15 Temmuz Darbe Gecesi Belgeli ve Dokümanlı İlk Kitap*, İstanbul: Profil Kitap, 2017.
- Şahintürk, Fatih, *Doktor ve Apolet Silsile -1*, İstanbul: Etkin Kitaplar, 2016.
- Şanver, Mehmet, *15 Temmuz Kartal Yuvasının İstilas*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2018.
- Şen, Abdülkadir, *Türkiye'nin En Uzun Gecesi: 15 Temmuz ve Darbenin Ardındaki Dış Dinamikler*, İstanbul: Yapı Bozum Yayınları, 2017.
- Şentürk, Hulusi, *Paralel İhanet*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2016.
- Şentürk, Hulusi, *Kod Adı: Matruşka*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2016.
- Şık, Ahmet, *İmanın Ordusu 15 Temmuz Darbe Girişimi İncelemesiyle Birlikte*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Şimşek, Munise, *15 Temmuz Destanı Türkiye'yi Sarsan 30 Sahne*, İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2018.
- Şimşek, Şaban, *15 Temmuz'un Adı: "Ens..t" Darbe*, Ankara: Barış Kitabevi, 2017.
- Şimşir, Sebahattin, *FETÖ Darbesi Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Post Yayın, 2017.

- Şişman, Mustafa, *15 Temmuz Türkiye Destanı*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2016.
- Tanrıkulu, Faik (ed.), *15 Temmuz Işığında Eğitimi Yeniden Düşünmek*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2017.
- Tanrıverdi, Adnan, *28 Şubat'tan 15 Temmuz'a*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Tanyeri, Süha, *Balyoz Kurgusu: Dijital Terör ile 15 Temmuz'a*, Ankara: Alibi Yayıncılık, 2017.
- Tarhan, Bablı, *Şiirlerle 15 Temmuz Ni'mel Ceşşleri*, İstanbul: Erguvan Yayınları, 2018.
- Tarhan, Nevzat, *Anne Darbe Ne Demek - Darbe Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Tavkul, Şafak, *Yaşandı Bütün Bunlar*, İstanbul: Edam Yayınları, 2017.
- Tekden, Kemal, *15 Temmuz Diriliş Şiirleri Güldestesi*, İstanbul: TÜZDEV Yayınları, 2017.
- Telci, İsmail Numan vd. (eds.), *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.
- Temiztürk, Mehmet Tevfik, *On Beş Temmuz Şiirleri*, İstanbul: Uğur Tuna Yayınları, 2017.
- Terzioğlu, Hülya ve Osman Güman (eds.), *Dini İstismar Boyutuyla 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arka Planı: Teolojik, Tarihsel ve Sosyolojik Analizler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Topaloğlu, Yasin, *ABD, İsrail ve FETÖ'nün Türkiye'yle Asimetrik Savaşı Son Darbe: Türk Milletinin 15 Temmuz Destanı*, Ankara: Elips Kitap, 2016.
- Topaloğlu, Yasin (ed.), *100 Yazarın 100 Makalesinde 15 Temmuz Silüet Darbe*, İstanbul: Elips Kitapları, 2017.
- Tuncel, Erhan, *Amerika'nın Yeniçerileri*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2016.
- Turhan, Talat, *Sarmaşık: FETÖ'nün Dolarları*, İstanbul: Nergiz Yayınları, 2016.
- Türkiye'nin Yeniden Doğuşu 15 Temmuz*, İstanbul: Sabah & Turkuaz Medya, 2016.
- Uçar, İbrahim Ünsal, *15 Temmuz Yenikapı Cephesi: Bir Millet Tek Yürek*, İstanbul: Genç Hayat, 2017.
- Uzun, Cem Duran vd., *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ*, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.
- Uzun, Seyit Ahmet, *15 Temmuz Milli Direniş Öyküsü*, İstanbul: Pergamon Yayınları, 2017.
- Üçok, Ahmet Zeki, *Tek Başına*, İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Ünüvar, Necdet, *Gazi Meclis'te O Gece*, Ankara: TBMM Basımevi, 2017.
- Üzülmez, Abdurrahman, *15 Temmuz: Bir Devrimin Eşiğinde*, İstanbul: Profil Kitap, 2016.
- Varlık, Ali Bilgin ve Oktay Bingöl, *15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu Kriz ve Çıkış*, Ankara: Barış Kitap Yayın, 2017.
- Vatandaş, Celalettin vd., *15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Öncesi ve Sonrasında Gençliğin Durumu*, İstanbul: SEKAM, 2018.
- Veren, Nurettin, *FETÖ: 1966-2016 İsimler ve Belgelerle*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.
- Yanardağ, Merdan, *Kuşatılan Türkiye: Gülen Hareketinin Perde Arkası*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.

Yanardağ, Merdan, *Darbe İçinde Darbe 15 Temmuz Sürecinin Diyalektiği*, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2017.

Yangın, İlhami, *Cemaat'in İlk Darbesi: İlişkiler Bağlantılar Olaylar*, Ankara: Tekin Yayınevi, 2016.

Yarar, Mete ve Ceyhun Bozkurt, *Darbenin Kayıp Saatleri*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.

Yardım, Mehmed Nuri, *İstiklalden İstikbale*, İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2017.

Yavuz, Ahmet vd., *En Uzun Gece 15 Temmuz Gerçekleri*, İstanbul: Halk Kitabevi, 2018.

Yavuz, Ömer Nazmi, *Erzurum'da Bir Yaz Gecesi 15 Temmuz*, Erzurum: Zafer Medya, 2017.

Yayla, Atilla, *Şanlı Direniş: 15 Temmuz*, Ankara: Liberte Yayınları, 2017.

Yenerer, Vedat, *İhanet İttifakı: PKK-FETÖ-ABD İşbirliği*, İstanbul: Destek Yayınları, 2017.

Yenişehirlioğlu, Bahadır, *Kara Güneş*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Yıldırım, Ergün, *Öznenin Ölümü*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

Yıldırım, Hayri, *Paralelin Kökenleri: Nurslu Kürt Said'den Fethullah Gülen'e Nurculuk, Kürtçülük, Emperyalizm*, İstanbul: Aygan Yayıncılık, 2016.

Yıldız, Abdullah, *Direnışten Diriliş: Ümmetin Uzun Soluklu Yürüyüşü*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.

Yurdakul, Kazım, *Milletin Darbesi 15 Temmuz*, İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 2016.

Yücel, Mehmet, *16 Temmuz 2016 Türk Devrimi*, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2017.

Yüzyılın Destanı 15 Temmuz 2016, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2018.

B. Makaleler

Abayhan, Yasemin, "Bir 'Cemaat' Terör Örgütüne Nasıl Dönüştü? Gülen Cemaati'nin Eski Grup Üyelerinin Anlatımına Dayalı Değerlendirilmesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 5-32.

Adwan, Hüssam, "Arap Sokağı, 15 Temmuz ve Türkiye'nin Güvenliği", *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 19-22.

Akçay, Ekrem Yaşar, "Non-Functionality of the Conditionally Principle in the Eu: Analysis in the Framework of Turkey-European Union Relations After July 15 July", *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, c. 1, sy. 3, s. 503-516.

Akın, Mahmut Hakkı, "Türkiye Siyasi Kültüründe Laiklik Meselesi ve 15 Temmuz Sonrası Laiklik Tartışmaları ve FETÖ", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 37-56.

Akın, Mahmut Hakkı, "15 Temmuz Darbe Girişiminin Sosyolojik Değerlendirmesi", *SADAM Analiz*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 11-13.

Akın, Murat, "Günümüzde Bazı Marjinal Mehdî Tipler ve Söylem Analizleri", *Kader*, 2018, c. 16, sy. 1, s. 66-88.

Akın, Şeyma, "Darbeler ve Batı Medyası: 28 Şubat Darbesi Üzerinden Bir Analiz", *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 84, s. 35-56.

Akıncı, Berat, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Kamuoyunun Göstermiş Olduğu Tavırsal Yaklaşımın Pekişmiş Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi”, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 2017, c. 3, sy. 3, s. 205-216.

Akkaya, Yüksel vd., “15 Temmuz Sonrasında Devlet Yeniden İnşa Edilirken Yapılabilecekler-Yapabileceklerimiz”, *Toplum ve Hekim*, 2016, c. 31, sy. 6, s. 403-423.

Aksoy, Metin, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Gerilen Türkiye-Almanya İlişkilerinde Göçmen Meselesi”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 145-166.

Aktaş, Ümit, “Devrim, Dikta, Otoriterlik”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 72-75.

Aktu, Yahya, “Politik Psikoloji Bağlamında İşgal Girişiminden Dirilişe; 15 Temmuz’un Anatomisi Belgeselinin Analizi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, c. 11, sy. 58, s. 414-422.

Alabarda, Yusuf, “Demokratik Sivil-Asker İlişkileri Kapsamında TSK’nın Dönüşümü”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 84, s. 5-17.

Albayrak, H. Şule, “Günümüz Türk Din Sosyolojisine İbn-i Halduncu Bir Katkı: 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *İslami İlimler Dergisi*, 2017, c. 12, sy. 1, s. 163-181.

Alkan, Haluk, “15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 253-272.

Alkın, Ruhi Can, “Tarihsel Hafızadan Kolektif Şuura 15 Temmuz Gecesi ve Milli İradenin Tecellisi”, *Hukuki Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 16, sy. 21, s. 6-13.

Alpar, Melek, “Sonuçları İtibarıyla 15 Temmuz Darbesi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 53-64.

Alphan, Başak, “Hegemonic Masculinity in Times of Crisis: 15 July Coup Attempt and the Turkish Football”, *The Dubious Case of Failed Coup*, 2018, (First Online: 19 September 2018). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-13-1141-3_4

Altıntaş, Ramazan, “Darbenin Teolojisi”, *SADAM Analiz “15 Temmuz”*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 3-8.

Altunok, Hatice ve Fatma Gül Gedikkaya, “Türkiye’de Darbeler ve Askeri Yargı Kurumları”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 65-82.

Anık, Cengiz, “Kanımızla Birlikte İdeolojimiz de Emiliyor”, *Türkiye Günlüğü (15 Temmuz)*, 2016, sy. 127.

Ardoğan, Recep, “İslam Âlimlerine Göre Darbeye Rıza: Leş Yemek”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 83-102.

Arslan, Hüseyin, “Rüya Metaforu Üzerinden Din İstismarı: FETÖ Örneği”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 33-47.

- Arslantaş, Süleyman, “Darbeler, Cemaatler ve Din Anlayışı”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 63-65.
- Aslan, Ömer, “15 Temmuz Sonrası Askeri Eğitimin Demokratikleştirilmesi: Fırsatlar, Riskler ve Yol Haritası”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 85, s. 37-55.
- Atalar, Kürşad, “Gülen Versus Erdoğan: ‘Son’a Doğru (mu)?”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 48-55.
- Ataman, Muhittin ve Gloria Shkurti, “Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, c. 6, sy. 2, s. 51-73.
- Atasoy, Fahri, “Darbe, Demokrasi ve Millet Egemenliği”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 348.
- Atasoy, Fahri, “Darbeler ve Eğitim Sistemimiz”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 350.
- Atasoy, Fahri, “Darbe Girişimi ve Türk Sanatı Üzerine”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360.
- Ateş, Davut, “Darbelerin Dış Bağlantıları 15 Temmuz Neden Diğerlerinden Farklı Olsun?”, *SADAM Analiz “15 Temmuz”*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 19-20.
- Ateş, Hamza ve Aydın Akpınar, “Üniversitelerdeki FETÖ Yapılanması: Türk Üniversitelerinden İhraç Edilen Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma”, *Strategic Public Management Journal*, 2017, c. 3, sy. 5, s. 1-30.
- Ay, Mehmet Yavuz, “12 Eylül’den 15 Temmuz’a Darbeler ve Eksenini Arayan Türkiye”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 272, s. 56-63.
- Ay, Muammer, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Valilerin Görev ve Yetkilerinde Meydana Gelen Değişim”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 5, sy. 3, s. 155-163.
- Aydın, Levent ve Dilek Çetin, “Economic Effects of July 15 Coup Attempt in Turkey: Comparing Coup Attempt vs. Coup D’état”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 103-124.
- Aydın, Mustafa, “15 Temmuz: Türkiye’yi İşgal Hareketi”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 30-35.
- Aydın, Mustafa, “Yıldönümünde 15 Temmuz’un Düşündürdükleri”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 275, s. 32-39.
- Aygen, Murat, “Türkiye ve Darbeler: 15 Temmuz Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, c. 28, sy. 2, s. 231-253.
- Balcı, Ali ve Turan Yıldırım, “Eleştirinin Sefaleti: Batı’dan 15 Temmuz Darbe Girişimini Okumak”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2017, sy. 83, s. 53-77.
- Başdaş, Begüm, “Unity in Rupture: Women Against the Coup Attempt in Turkey”, *Journal of Middle East Woman’s Studies*, 2017, c. 13, s. 1, s. 186-188.
- Başdemir, Hasan Yücel, “Ezoterik Grupların Epistemolojisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 75-90.

Başkan, Burak, “Uncovering Western Efforts for Cultural Hegemony over Turkey’s July 15 Coup Attempt”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 107-116.

Bayram, Yavuz, “Gençlerin Siyaset Gündemi Konularına Yaklaşımı ve Medya Kullanım Alışkanlıklarının Belirlenmesi: 15 Temmuz Darbe Girişimi Örnek Olayı”, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 7, sy. 13, s. 887-911.

Biçer, Savaş, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Sonrasındaki Askeri Müdahaleler ile 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin Sebep, Sonuç, Planlama ve İcralarının Mukayeseli Analizi”, *Bilge Strateji Dergisi*, 2017, c. 9, sy. 17, s. 13-32.

Bilgin, Oğuzhan, “Bir Milliyetçi Mücadele Örneği Olarak 15 Temmuz Direnişi”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 359.

Bozbaş, Gökhan, “Batı’nın Demokrasi Paradoksu, ‘Demokratik Darbe’ Kavramsallaştırması ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 73-90.

Buçukcu, Öner, “Siyasal Söylemin Sınırları: 15 Temmuz ve Transatlantik Politika”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 58-60.

Buçukcu, Öner, “15 Temmuz Sonrası Alternatif Arayışları”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 267, s. 24-25.

Bulut, Mehmet, “Çokuluslu Meydan Okumaya Karşı Asil Milletin Direnişi ve Yeniden Dirilişinin Dinamiklerine Bir Bakış”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, c. 6, sy. 2, s. 3-20.

Bülent, Aras, “State, Institutions and Reform in Turkey After July 15”, *IPC Reports*, 2017, s.1-13. http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/03/State-Institutions-and-Reform-in-Turkey-After-July-15_Bulent-Aras.pdf

Can, Burhanettin, “15 Temmuz İhanet Hareketinin Bir Yıllık Döneminin Değerlendirilmesi”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 275, s. 40-48.

Can, Burhanettin, “Kadife Darbeden Askeri Darbeye-1: 11 Eylül İkiz Kuleler Provokasyonu ile Arap Baharı Karışımı Sosyolojik Savaş Amaçlı Bir Askeri Darbe Girişimi”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 4-14.

Can, Burhanettin, “Kadife Darbeden Askeri Darbeye-2: Üst Akıl/Dış Beyin Siyonizm, İç Akıl/Beyin Masonluk, Taşeron Yapı Gülen Hareketi”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 11-22.

Can, Burhanettin, “Kadife Darbeden Askeri Darbeye-3: ‘At İzini İt İzine Karıştıran’ Bir ‘İhbar Sistemi’ ve ‘Yargısız İnfaz’ Ülkeyi Kaosa Götürmekte ve Darbecilerin Sosyolojik Savaş Sürecine Hizmet Etmekte”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 9-18.

Can, Burhanettin, “Sosyolojik Savaş Amaçlı 15 Temmuz İhanet Hareketinin Bir Yıllık Döneminin Değerlendirilmesi-2”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 276, s. 4-15.

Can, İslam, “Toplumsal Bir Tip Olarak Kesin İnançlılar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, sy. 38, s. 49-60.

Can-Kaya, Sevim Zehra, “15 Temmuz Hakkında Yazılmış Hikâyelerden Güray Süngü’nün ‘Gece’sini Tahlil Denemesi”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2017, sy. 9, s. 267-280.

Coşkun, İpek ve Hazal Duran, “Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 257-269.

Çağırın, Hasan Hüseyin, “15 Temmuz Yazıları”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 271, s. 64-69.

Çağlıyan-İçener, Zeynep, “July 15: The Siege of Democracy in Turkey and the People’s Unprecedented Resistance”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 107-128.

Çaha, Ömer, “Cemaatten Terör Örgütüne Gülen Hareketinin Anatomisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 91-113.

Çelebi, Mustafa Burak ve Faruk Temel, “Türkiye’nin Darbe Geçmişi ve 15 Temmuz Karşı Darbesi: Anayasal, Toplumsal ve Siyasal Çerçeve de Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 125-148.

Çemrek, Murat, “Başarısız Darbe Teşebbüsü Sonrası Öneriler”, *SADAM Analiz “15 Temmuz”*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 27.

Çemrek, Murat, “Prematüre Doğum/Ruşeym Ölüm: 15 Temmuz Darbe Teşebbüsünün Anatomisi”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 221-226.

Çetin, Mustafa, “Bir ‘15 Temmuz Sanatı’ Doğar mı?”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 354, s. 78.

Çınar, Mahmut, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Teolojik Arka Planı: Mitler ve Gerçekler”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 6, s. 13-26.

Çilliler, Yavuz, “15 July Coup Attempt in the Light of Civil-Military Relations Theory and Former Military Interventions in Turkey”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, c. 4, sy. 1, s. 1-17.

Demirci, H. Aliyar, “15 Temmuz Siyasî ve Sivil Depreminin Ardından Tespit ve Gözlemler”, *Türkiye Günlüğü*, 2016, sy. 127, s. 93-108.

Demirci, H. Aliyar, “15-16 Temmuz Kolektif Şiddeti: Sebep ve Sonuçları”, *Türkiye Günlüğü*, 2017, sy. 130.

Demirel, İdiris, “15 Temmuz 2016: Amerikanist Fetullah Gülen’ci Darbe Girişimi Ve (rsus) Gazi-Milletin Dirilişi”, *İhtimal*, 2016, c. 1, sy. 5, s. 6-7.

Derman, Giray Saynur ve Hande Oba, “Making a Determination from the Operational Code of a New and Influential Actor: President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 45-67.

Devran, Yusuf ve Ömer Faruk Özcan, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı”, *Online Academic Journal of Information Technology*, 2016, c. 7, sy. 25, s. 71-92.

Dönmez, Süleyman, “Kaçış Nereye?”, *Türk Yurdu/Darbe, Millet ve Millî Egemenlik Sayısı*, 2016, c. 105, sy. 349, s. 12-14.

Duman, M. Zeki, “15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Sosyolojik Okuması”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 103-118.

Duman, M. Zeki, “15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2018, sy. 90, s. 71-95.

Durgun, Şenol, “15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Karşısında Millet Gerçeği ve Facetime Devrim”, *Türk Yurdu/Darbe, Millet ve Millî Egemenlik Sayısı*, 2016, c. 105, sy. 349.

Dündar, Lale, “Yeni Medya ve Siyasal Katılım: 15 Temmuz Örneği”, *Akademik Bakış*, 2018, c. 11, sy. 22, s. 101-115.

Eğmir, Eray ve Halit Çelik, “Türkiye’de Öğrenim Gören Uluslararası Öğrencilerin 15 Temmuz Darbe Girişimi Hakkındaki Görüşleri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 149-164.

Ercan, Murat, “15 Temmuz Sonrası Türkiye-AB İlişkileri: İlişkilerin Gelecek Öngörüsü”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2017, sy. 63, s. 14-28.

Ercan, Murat, “Mülteci Krizinden 15 Temmuz Darbe Kalkışmasına Türkiye-AB İlişkileri: İlişkilerin Yeniden Canlandırılması Mümkün mü?”, *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of Social Science*, 2017, c. 4, sy. 13, s. 98-109.

Eren, Veysel ve Ömer Fuad Kahraman, “Darbe Neden Olur’u Yeniden Düşünmek: 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, c. 12 sy. 31, s. 103-124.

Ergenç, Kamil, “Cemaat Olgusu Üzerine”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 64-70.

Ertugay, Fatih ve Ali Çiçek, “‘Kendiliğindenlik-Güdümlülük’ Tartışmaları Çerçevesinde 15 Temmuz’a Bakmak”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 89-105.

Eşki-Çaylak, Şeyma, “15 Temmuz Sonrası Türkiye-Fransa İlişkileri: Değişim mi? Süreklilik mi?”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, c. 12, sy. 24, s. 55-70.

Evkuran, Mehmet, “On The Nympholept Mahdy and His Blocked Victory ‘An Inquiry on the Politic-Theology of a Conversion’”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 235-251.

Evkuran, Mehmet, “Matruşkanın İronisi: Şakirtten Haşşaşi Çıkarmak! Darbe Teolojisini Anlama Denemesi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 189-202.

Fatiş, Emrullah, “Mehdi, Mesih, Kutup ve Abdal İnançlarına Eleştirel Yaklaşım”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 203-218.

Gazali-Demirtaş, Zeynep ve İbrahim Demirtaş, “Kriz Dönemlerinde Sosyal Medya Kullanımı: 15 Temmuz Darbe (Kalkışma) Girişimi Sonrasında Türkiye’deki Bakanlar Kurulu Üyelerinin Twitter Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2017, c. 8, sy. 19, s. 137-146.

Genç, F. Neval, “Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Kriz Yönetimi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 219-240.

Geylan, Talip, “15 Temmuz’da Ne Oldu? Sonrasında Ne Yaşıyoruz?”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 350.

Gözler, Kemal, “15 Temmuz Kararnameleri: Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukukî Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2017, sy. 1, s. 39-67.

Güler, İlhami, “Mevcut Muhafazakâr (Sünni Yahut Seküler) Bilinç 15 Temmuz’dan Ders Çıkarabilecek mi?”, *Türkiye Günlüğü (15 Temmuz)*, 2016, sy. 127.

Güneş, A. Faruk, “Genelkurmay Başkanının Türk Silahlı Kuvvetlerinin Komutanı Olarak Hukukî Konumu”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 131-150.

Güngör-Ergan, Nevin, “15 Temmuz ve 7 Ağustos’un Sosyolojik Açıdan Düşündürdükleri”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 352.

Güngör, Özcan ve Abdullah Hacıbekiroğlu, “Mısır Basınında 15 Temmuz: ‘Darbe Sadece Mısır Basınında Başarılı Oldu’”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 241-258.

Güngörmez, Bengül, “Hüsamettin Arslan ile Darbe ve Devlet”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 211-219.

Gürgür, Nuri, “Menfur Darbe Girişimi ve Sonrası”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 348.

Güz, Nurettin ve Gülsen Saray, “Ak Parti Hükûmetlerinin Nükleer Enerji Politikalarının Türk Basınında Tartışılması (2000-2016 Dönemi)”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 129-158.

Haklı, Salih Zeki, “The Rethinking of the July 15 Coup Attempt on Bureaucratic Communitarianism in Turkey”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 89-106.

Haklı, Salih Zeki, “15 Temmuz Darbe Girişimini Bürokratik Cemaatçilik Üzerinden Anlamak”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 84, s. 19-33.

Hali, Servet ve Selcan Rencuzoğulları, “Tarih Öğretmen Adaylarının, Askeri Darbelerin Siyasi ve Sosyal Etkisine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 259-276.

Halilov, Selaheddin, “Darbe Girişimi ve Millî Özbilinç”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 350.

Ibish, Mevludin, “15 Temmuz Darbe Girişiminden Sonra Türkiye ve Batı Balkanlar”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, c. 6, sy. 2, s. 75-94.

İçener, Erhan, “Turkey-EU Relations after the Failed July 15 Coup Attempt”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 69-87.

İlkaya, Mehmet Ali, “Darbe Günlerinde Ekonomik Görünüm: 15 Temmuz 2016 ile 12 Eylül 1980 Karşılaştırması”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 151-159.

İnce, Mustafa ve Mevlut Can Koçak, “Basın (Ulusal Gazeteler) 15 Temmuz’u Nasıl Gördü?”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, c. 12, sy. 35, s. 239-254.

Kabataş, Mustafa, “Türkiye’de Darbe ve Müzik”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 289-308.

Kakışım, Cemal ve Seven Erdoğan, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler”, *KSBD*, 2018, c. 10, sy. 18, s. 399-420.

Kala, Muhammed Enes, “Darbeye Kafa Tutmanın İnsani İmkânı: Sosyal Bünyeyi İnşa Etmek ve Ona Dost Olmak”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, c. 6, sy. 2, s. 21-36.

Kalkan, Buğra, “Çoğulculuk Problemi ve FETÖ: Olsoncu Bir Analiz”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 51-73.

Karaarslan, Faruk, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Muhafazakârlığın Türkiye Bağlamı - Türkiye’de Muhafazakârlığı Yeniden Düşünmek-”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 21-36.

Karabulut, Bilal, “15 Temmuz ve Türk Ulusal Kimliğinin Uyanışı: Konstrüktivist Teori Perspektifinde Bir Analiz”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 1-22.

Karaca, Erdem, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Deutsche Welle (DW)’nin Darbeye Dair Haberciliği ve Değerlendirmeleri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 309-342.

Karagöl, Erdal Tanas, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, c. 6, sy. 2, s. 37-50.

Karakaş, Mehmet, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Sosyolojisi Üzerine”, *Tezkire Düşünce, Siyaset ve Sosyal Bilim Dergisi*, 2016, sy. 57, s. 80-91.

Karaman, Gülay, “15 Temmuz’a Giden Süreç ve FETÖ Üzerine Düşünceler”, *ASSOS JOURNAL Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, c. 6, sy. 71, s. 107-118.

Kardaş, Şaban, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Demokratik Yansıma Etkisi”, *Ortadoğu Analiz*, 2016, c. 8, sy. 76, s. 8-9.

Kart, Merve, “Türkiye’de Darbeler Tarihi”, *SADAM Analiz “15 Temmuz”*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 31-37.

Kartal, Ali Fuat, “Darbe Girişimi”, *Türk Kütüphaneciliği*, 2016, c. 30, sy. 3, s. 363-364.

Kaya, Emine, “Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanımı (Gülen Cemaati Örneği)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 343-360.

Kaya, İzzet vd., “15 Temmuz Darbe Girişiminin Bist 30/100 Endeksleri Üzerine Etkisinin Olay Çalışması (Event Study) Yöntemi İle Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 2, s. 54-67.

Kaya, Sıbğatullah, “Büyük Fırsatlar Büyük Krizlerden Doğar”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 27-34.

Kaya, Sıbğatullah, “Bana Cemaatini Söyle Sana Birliğini Söyleyeyim”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 35-41.

Kayhan, Selim ve Muhsin Kar, “Resilience of the Turkish Financial System to Failed Coup Attempt”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 275-291.

Kervegan, Jean-François, “Carl Schmitt: Düşmanın Kökünü Nasıl Kazırız?”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 267, s. 26-35.

Kılıçaslan, Harun, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye’nin Ekonomik ve Malî Göstergeleri”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 3, s. 51-64.

Kodal, Tahir, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Denizli”, *Belgi*, 2018, sy. 16, s. 790-819.

Köktürk, Milay, “Bir 15 Temmuz Çözümlemesi: Milletın Feraseti ve Siyasetin Gafleti”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360.

Köylü, Murat, “1980 Askeri Darbesi’nden 15 Temmuz 2016’ya Kadar Süreç İçinde FETÖ/PDY’nin Kamu ve Siyasi Yapıya Yönelik Yerleşme Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, c. 9, sy. 2, s. 37-57.

Kuran, Fikret ve Süleyman Polat, “Terör Saldırılarının Mühendislik Açısından İncelenmesi: 10 Ekim 2015 Ankara Tren Garı Kavşağı Canlı Bomba Saldırısından 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine”, *MSI Analiz*, 2016, s. 62-76.

Kurşunoğlu, Mustafa Said, “Gnosticide As Against Institutional Structures: The Sophisticated Weapons of the New Colonialism”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, s. 49, s. 119-144.

Kutlu, Sönmez, “Tarihsel Din Söylemleri Açısından 15 Temmuz’un Analizi ve Eleştirisi”, *Türkiye Günlüğü (15 Temmuz)*, 2016, sy. 127.

Kuyucu, Mihalis, “15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Öncesinde Üniversite Öğrencilerinin Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerine Bakışına Yönelik Bir Araştırma”, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, s. 1-39.

Küçükergin, Fulden Nuray vd., “Thana Tourism, Acının Vücut Bulduğu Noktalar: 15 Temmuz Kalkışması”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2017, c. 4, sy. Special Issue 1, s. 169-183.

Küçüközyiğit, Uğur, “The Days of the Coups: A Discourse Analysis of Turkish Newspapers’ Approach to Military Coups”, *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of Social Science*, 2016, c. 3, sy. 9, s. 314-331.

Maraş, İbrahim, “On Beş Temmuz’u Anlamak ve Türkiye’nin Devrimci Kaderi”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360.

Melek, Gizem ve Huriye Toker, “Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2017, c. 5, sy. 1, s. 222-234.

Memişoğlu, Hatice ve Gökhan Güçin, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının ‘Darbe’ Kavramına İlişkin Görüşlerinin Metaforla Belirlenmesi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 387-400.

Mencet, Mustafa Sami, “Üniversite Öğrencilerinin 15 Temmuz Algısında Medyanın Rolü: Bir Bilişsel Uyum(suzluk) Örneği”, *Marmara İletişim Dergisi*, 2017, sy. 28, s. 131-148.

Mengüşoğlu, Metin Önal, “Darbe Sosyolojisine Dair Bir Çözümleme”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 22-26.

Mengüşoğlu, Metin Önal, “Tarih, 15 Temmuz; Her Şey Meydana Çıktı”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 56-62.

Mengüşoğlu, Metin Önal, “Olağanüstü Günler Olağanüstü Haller”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 267, s. 73-77.

Mumyalmaz, Alper, “Darbe Geleneği ve Küresel Kapitalizmin Gölgesinde Bir Teşebbüs, 15 Temmuz”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360.

Nacak, İbrahim, “Sessiz Yiğın’ların Sosyal Teoride Ele Gel(e)meyişi: 15 Temmuz Örneği”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 91-102.

Nisan, Fatma ve N. Tülay Şeker, “Demokrasiye Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçeveselenmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *TRT Akademi*, 2017, c. 2, sy. 3, s. 69-97.

Okumuş, Ejder, “Darbelerde Dinî Boyut: 15 Temmuz Örneği”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2018, c. 13, sy. 2, s. 587-606.

Ölçekçi, Haluk, “15 Temmuz Öncesi FETÖ Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, c. 7, sy. 1, s. 427-454.

Öz, Mehmet, “FETÖ/PDY’nin Hain Darbe Girişiminden Sonra: Millet, Devlet ve Demokrasi”, *Türk Yurdu*, 2016, c. 105, sy. 348.

Öz, Mehmet, “Bir Utanç ve Gurur Gecesi”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 359.

Öz, Mehmet, “Bir Yıl Önce Bir Yıl Sonra: 15 Temmuz Musibetinden Ders Aldık mı?”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360.

Özben, Mevlüt, “Cemaat ve Yeni Dini Hareketten (YDH) Terör Örgütüne: FETÖ”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 167-182.

Özcan, Zeynep ve Mebrure Doğan, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Üniversite Öğrencilerinin Müslüman Algısı Üzerindeki Etkileri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 401-422.

Özçer, Akın, “Askerin Sivil Denetiminde İspanya’nın Yolundan Gitmek”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 127-130.

Özer, Gülşen, “15 Temmuz ve Kadınlar”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 271, s. 76-79.

Özipek, Bekir Berat, “15 Temmuz ve Sonrası Üstüne”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 115-125.

Özkan, Devrim, “Bir Terör Aparatı Olarak Medya: ‘Dink Suikastı’ ve ‘15 Temmuz Darbe Girişimi’ Örneği”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 75-87.

Özkan, Devrim ve Buğra Kalkan, “Structuring the Perception Through Media: The US and The UK Press on 2015 Turkish Parliamentary Elections”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 211-234.

Özkaya, Cevat, “15 Temmuz Darbesinin Ortaya Çıkardığı Yeni Sosyoloji ve Geleceğin Siyaseti”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 18-21.

Özkaya, Cevat, “15 Temmuz Yeni Türkiye’nin Cemresi”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 275, s. 49-52.

Öztürk, Cemal, “15 Temmuz Sonrası İhraçların Sınırlı Rasyonellik Perspektifinden Analizi”, *Strategic Public Management Journal*, 2017, c. 3, sy. Special Issue, s. 66-82.

Öztürk, Cemal, “15 Temmuz 2016 Sonrası Emniyet Teşkilatındaki Görevden Almaların Sınırlı Rasyonellik Teorisi Açısından Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 2017, c. 19, sy. 3, s. 145-164.

Öztürk, Cemal ve Ferit İzci, “15 Temmuz 2016 Sonrası Türk Silahlı Kuvvetlerinden İhraçların Chris Argyris’in Olgunlaşma Teorisi Perspektifinden Analizi (15 Temmuz 2016-15 Temmuz 2017)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, c. 12, sy. 31, s. 217-238.

Öztürk, Mustafa, “FETÖ’nün Şer Kariyeri”, *SADAM Analiz “15 Temmuz”*, 2016, c. 1, sy. 2, s. 9-10.

Palabıyık, Adem, “15 Temmuz Darbe Sürecinde HDP, Terör ve Kayyum”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 27-34.

Palabıyık, Adem, “15 Temmuz Direnişi Çerçevesinde Sokak Siyasetleri”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 270, s. 19-25.

Palabıyık, Adem, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Liderlik ve Milli Duruş Örneği Olarak Recep Tayyip Erdoğan”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 2018, c. 5, sy. 19, s. 690-700.

Saf, Hacı Hasan, “Risk Toplumunda Toplumsal Denetim: WhatsApp Darbesine FaceTime Önlemi”, *TRT Akademi*, 2017, c. 2, sy. 3, s. 160-180.

Sarıkaya, Mehmet Emin, “Dini Gruplarda Güç Devşirme Yöntemleri: FETÖ Örneği”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 423-438.

Saynur-Derman, Giray ve Hande Oba, “Making a Determination from the Operational Code of a New and Influential Actor: President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 45-67.

Sezen, Didem ve Tonguç İbrahim Sezen, “Press Start to Remember the Martyrs: On Video Games Commemorating the 2016 Coup Attempt in Turkey”, *The Dubious Case of a Failed Coup*, 2018 (First Online: 19 September 2018). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-13-1141-3_6

Sözen-Usluer, Ayşe, “The July 15 Failed Coup Attempt and Its Implications for Turkish Foreign Policy”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 23-44.

Sünbülüoğlu, Nurseli Yeşim, “Contending Sacrifices Discontent of Military Veterans of the Kurdish Conflict for Civilian Veterans of 15 July”, *The Dubious Case of a Failed Coup*, 2018 (First Online: 19 September 2018). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-13-1141-3_3

Şehsuvaroğlu, Lütfü, “Son Darbe Süreci ve Milliyetçiliğin Küllerinden Doğması Üzerine: Üçüncü Dalganın Yeniden Tahlili ‘Mesele Geçmek’”, *Türk Yurdu/Darbe, Millet ve Millî Egemenlik Sayısı*, 2016, c. 105, sy. 349.

Şenel, Emrah, “15 Temmuz’da Türk Ocakları: Bozkurtlar ve Çakallar”, *Türk Yurdu/Darbe, Millet ve Millî Egemenlik Sayısı*, 2016, c. 105, sy. 349.

Takıl, Nazife Burcu, “15 Temmuz Başarısız Darbe Girişiminin Ardından ‘Demokrasi, Kültür ve İletişim’ Kavramlarına İlişkin Türkçe Öğretmen Adaylarının Oluşturdukları Metaforların İncelenmesi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2017, c. 12, sy. 33, s. 427-440.

Tayfur, İsmail vd., “Health Results of a Coup Attempt: Evaluation of All Patients Admitted to Hospitals in Istanbul Due to Injuries Sustained During the July 15, 2016 Coup Attempt”, *Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi*, 2018, c. 24, sy. 1, s. 39-42.

Tecim, Erhan, “Uzlaşmacı ve Çatışmacı Kolektif Hareketler Ekseninde 15 Temmuz Halk Hareketi”, *Mahalle Mektebi*, 2016, sy. 31, s. 177-179.

Tecim, Erhan, “Uzlaşmacı Sosyal Hareket Olarak 15 Temmuz Halk Hareketi”, *Basın Hayatı*, 2017, sy. 43, s. 31-35.

Tomakin, M. Samet, “15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi-Değerlendirme ve Beklentiler”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 43-57.

Topcu, Emel, “Suriye Ayaklanmasına 15 Temmuz Penceresinden Bakmak”, *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 2, sy. 2, s. 12-26.

Topgül, Muhammed Enes, “AK Parti Versus Cemaat: Sular Durulduktan Sonra...”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 267, s. 67-72.

Tuncay, Tarık ve Sinan Akçay, “Terörizmin Psikososyal Etkileri ve Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2018, c. 29, sy. 2, s. 307-334.

Tunçer, Mehmet ve Abdurrahman Olgun, “15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Türkiye’deki Erdemli Yarı-Kamusal Mal ve Hizmetler Arasındaki İlişki Üzerine”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 2018, c. 5, sy. 7, s. 163-170.

Uluçakar, Mustafa ve Ali Çağlar, “Turkish Professional Military Education and Civilian Control”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 173-198.

Uslu, Cennet, “Why Did People Become Human Shields Against the Coup?”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 197-210.

Vatandaş, Celalettin, “Küresel Güç Merkezlerinin Hedefindeki Türkiye ve 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 36-47.

Vatandaş, Celalettin, “Fabrika Ayarlarına Dönüş’ Umutları veya Kemalizm”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 267, s. 36-49.

Yavuz, M. Hakan, “15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Üzerine/Mülâkat”, *Türkiye Günlüğü (15 Temmuz)*, 2016, sy. 127.

Yayla, Atilla, “15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 83, s. 5-49.

Yayla, Atilla, “15 Temmuz ve Türkiye’nin Siyasal Kültürü: Siyasî Partiler Özelinde Bir Değerlendirme”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2016, sy. 84, s. 57-65.

Yayla, Atilla, “On Turkey’s Classical Revolution of July 15”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı)*, 2016, sy. 79, s. 159-172.

Yayla, Atilla, “Öncesi ve Sonrasıyla Türkiye’nin 15 Temmuz Vakası”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2017, sy. 87, s. 49-74.

Yelkenci, Ömer Faruk, “Küresel Kriz, 15 Temmuz İşgal Girişimi ve Gelecek”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 277, s. 39-45.

Yıldırım, Ercan, “Cuntaya Karşı Millet Darbesi”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 264, s. 35-42.

Yıldırım, Ercan, “Aydınlara Darbeyle İmtihani”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 265, s. 66-71.

Yıldırım, Ercan, “15 Temmuz ve Yeni Başlangıçlar”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 275, s. 53-57.

Yıldırım, Sevda Gülşah ve Eren Yürüdür, “Öngörülen Gerçeğe: 15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminde Gençlik”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Darbeler ve Darbe Kalkışmaları Özel Sayısı*, 2017, c. 12, sy. 16, s. 493-510.

Yıldırım, Yüksel, “Kemal Tahir’de Kadro, Darbe ve Halk Hareketi Kavramları Perspektifinden 15 Temmuz Girişimi”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, c. 1, sy. 1, s. 87-112.

- Yıldız, Abdullah, “15 Temmuz Kıyımı”, *Umran Dergisi*, 2016, sy. 266, s. 4-8.
- Yıldız, Abdullah, “Bir Yıl Sonra... 15 Temmuz Kıyımı”, *Umran Dergisi*, 2017, sy. 275, s. 58-61.
- Yılmaz, Alim, “15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2016, c. 3, sy. 49, s. 57-72.
- Yılmaz, Mehmet Serhat, “15 Temmuz Kalkışması, Dinî ve Millî Değerlerimiz”, *Türk Yurdu*, 2017, c. 106, sy. 360, s. 21-24.
- Yılmaz, Salih, “Beştepe Millet Camisinde Milletın Destanı: Vatan İçin, Millet İçin Yaşasın Türkiye”, *Kardeş Kalemler “15 Temmuz Mesele Vatan”*, 2016, sy. 116, s. 28-31.
- Yiğiter, Cenk, “Erdoğan’ın ‘Otolimitasyon Deklarasyonu’, Ohal ve Akademik Özgürlük”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2016, sy. 3, s. 469-482.
- Zayimoğlu-Öztürk, Filiz, “Ortaokul Öğrencilerinin 15 Temmuz Darbe Girişimine İlişkin Algıları”, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2018, c. 11, s. 4, s. 627-645.

C. Bildiriler

- Abdulkadir Muhammed, Velid El-Tayyib, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye’deki Yabancı Öğrencilerin Demokrasiye Karşı Tutumları Üzerindeki Etkisi Afrikalı Öğrenciler Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 398-415.
- Açıkgöz, Reşat ve Mesut Hayati Avan, “Türkiye’de Sivil Toplum ve Cemaat İlişkisinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 112-126.
- Aghbary, Alaa, “Türkiye ile Fas Arasındaki İlişkilerin Tarihi Kökeni ve Derinliği (15 Temmuz Darbesindeki Dayanışma Örneği)”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>
- Ağar, Abdullah, “Ortadoğu’da Terör Örgütleri, 15 Temmuz ve Darbeler”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 213-226.
- Ağır, Osman, “Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu”, 3. *Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, 89-106.
- Akçakaya, Murat ve İbrahim İrdem, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Önlenmesinin Kriz Yönetimi ve Liderlik Fonksiyonu Açısından Değerlendirilmesi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 98-111.
- Akçay, Ekrem Yaşar, “15 Temmuz Darbe Girişimi Çerçevesinde Dijital Diplomasinin Kullanımı”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 349-366.

Akçetin, Eyüp vd., “Military Coups and Economic Growth”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 161-180.

Akın, Erdem, “Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Meb’in ‘15 Temmuz Türkiye’yi Darbeyle İşgal Teşebbüsü’ Kitapçığındaki Kavramları Algılama Düzeyi: Siirt Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 293-305.

Aktuğ, Semih Sekant, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 266-274.

Al Mamun, Abdullah, “Türkiye’deki Başarısız Darbe Girişiminin Bangladeş’e Yansıması: Bengal’in Sosyopolitik Alanı Üzerine Bir Analiz”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Al Salemi, Abdulmalek Ahmed, “Türkiye’de Başarısız Darbe Hakkında Yazar, Aydın ve Din Adamlarından Oluşan Arap Elitlerinin Görüşlerinden Alıntılar”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Al Tamemy, Yasin Ahmed, “Halkın 15 Temmuz Darbecilerine Yapmış Olduğu Darbe İnsanlara İlham Kaynağı Oldu”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Alacadağlı, Esmeray, “Darbeler, Ordu ve Siyaset”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 569-593.

Aldemir, Turgay, “Bir Milletın Doğuşu”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 521-529.

Alğan, Cengiz, “Askeri Darbeler Karşısında Türk Solunun Siyasal Davranışı”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 11-18.

Alhaji, Hassan, “Türkiye’deki 15 Temmuz Darbesi, İslam Korkusu ve Nijerya Demokrasisindeki Çifte Standartlar ve Kamusal Algılar”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Alhati, Mohammed Mansoor, “Türkiye’de Başarısız Darbe Girişimi Üzerine Körfez Halkının ve Hükümetlerinin Reaksiyonları”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Alkan, Haluk, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye’de Diğer Askeri Darbelerden Farklılıkları”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 197-212.

Alpkutlu, Menderes, “15 Temmuz Darbe Kalkışması’nın Önaçıcı Liderlik ve Önalıcı Güvenlik Bağlamında Analizi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 891-914.

Alrawashdeh, Ziyad, “Ürdün Basınının 15 Temmuz Darbe Girişimine Karşı Tutumu”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Altınalan, Hüseyin, “Darbe Döneminde Medyanın Algı Yönetimine Etkisi Mısır-Türkiye Karşılaştırması”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 769-797.

Alu, Ali, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Psikolojik Kazanımları”⁴, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 145-154.

Ardıç, Nurullah, “FETÖ’nün Yapısı ve İşleyişi: Sosyolojik Bir Analiz”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 135-146.

Arıcan, Osman, “15 Temmuz Sonrası Toplumsal ve Siyasi Uzlaşma Üslûbu: 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 531-548.

Arslan, Hicabi vd., “Olağanüstü Dönemlerde Demokratik Yaşam 15 Temmuz 2016 Sonrasında Temel Hak ve Hürriyetlerdeki Değişimlerin Yazılı Medyadaki Haberlere Yansımalarının Analizi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 253-271.

Arslan, Hicabi vd., “Demokrasinin Kesintiye Uğradığı Olağanüstü Dönemlerde 4. Güç Olarak Basının Rolü: ADÜ Öğrencileri Özelinde Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 687-716.

Aslan, Ömer, “Darbe Teşebbüsleri Ne Zaman Başarısız Olur? Soğuk Savaş Sonrası Dokuz Darbe Teşebbüsünün Tarihsel Mukayesesi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 359-383.

Aslanlı, Araz, “15 Temmuz Darbe Girişimine Azerbaycan’dan Bakış”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

⁴ “Temmuz” ve “Psikolojik” kelimeleri bildiri adında “Tehmuz” ve “Pskolojik” olarak geçtiği için herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

Aslanlı, Araz, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Azerbaycan”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 307-315.

Atay-Polat, Melike ve Erhan Polat, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına ve Sektörel Büyüme Etkilerinin Yapısal Kırılmalı Testlerle Analizi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 225-234.

Ateş, Hamza ve Yunus Çolak, “Türk Kamu Diplomasisi Türkiye’nin Görüşlerinin Yabancılara Benimsetilmesinde Ne Kadar Etkin?: Türkiye’deki Yabancı Öğrenciler Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 379-403.

Atik, Hayriye ve Melike Atay Polat, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türk Ekonomisine Etkileri: Türkiye’nin AB Karşısındaki Performansında Değişme”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 84-100.

Atun, Ata, “Kıbrıs ve Türkiye’deki 15 Temmuz Darbelerinin Sonuçları”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 55-68.

Aydın, Şükrü, “Kur’ân Açısından Hizipçi/Cemaatçı Yapıların Dışlayıcı/Ötekileştirici Tutumları: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 327-347.

Aydoğdu, Hüseyin, “Türk Demokrasinin Büyük Fay Hattı: Darbeler”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 717-734.

Aytepe, Mahsum, “Dini Gruplarda Meşruiyet Krizi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 203-212.

Baharççek, Abdulkadir, “Askeri Darbelerin Oluşmasına Zemin Hazırlayan Nedenler”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 19-26.

Bakan, Selahaddin ve Hasan Çimen, “15 Temmuz Kalkışmasına Karşı Türk Toplumunun Zihni Göçebeliği”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 259-274.

Bakırcı, Mustafa, “Dindarlık ve Sekülerlik Bağlamında 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 694-700.

Bardak, Ahmet, “Darbe Olgusunun Yönetmel Boyutu: Kamu Örgütlenmesi Bağlamında Kavramsal Bir Tartışma”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 89-113.

Barın-Akman, Filiz ve Beyazıt Akman, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Batı Medyası Söylem Analizi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 163-195.

Başdemir, Hasan Yücel, “15 Temmuz Sürecinde FETÖ’nün Epistemik Stratejileri”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 365-383.

Bayhan, Vehbi, “Toplumsal Hareketler Sosyolojisi Bağlamında 15 Temmuz Direnişi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 177-188.

Ben Hamaye, Abdourahamane M., “Afrika’nın Gözünde 15 Temmuz Darbesi”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Biçer, Savaş, “15 Aralık 2015 Darbe Girişimi’nin Sebep ve Sonuçları ile Planlama ve İcrasının Diğer Askeri Müdahalelerle Mukayeseli Analizi”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 951-961.

Bingöl, Yılmaz ve Burçin Sağlam, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Kocaeli Medyasının Tutumu”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 13-41.

Büyükaslan, Ali, “15 Temmuz: İtaatten İhanete Bir Darbe Kalkışmasının Terminolojisi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 561-569.

Can, Baki, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Yeni Medyada Yansımaları: Siyasal Liderlerin Twitter Kullanımları”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 137-161.

Can, Enver, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Diasporadaki Uygurlar”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Canpolat, Nesrin ve Recep Madan, “Kurumsal Yenilenme Teorisi ve Kriz İletişimi: 15 Temmuz Süreci Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 310-326.

Cengiz, Mehmet, “Sonuçları Açısından 15 Temmuz”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 490-492.

Chowdury, Saeyd Rashed Hasan, “The July Impasse: Evaluation of Coup Attempts in Iran and Turkey the Role of Islam in Promoting World Peace and Tranquility: A Case Study on the Middle-East Crisis”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 537-556.

Cin, Ali, “Darbe Terminolojisinin Anlam Bilimsel Açıdan İncelenmesi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 537-549.

Coşkun, İsmail, “Şii-İsmailî İnançların F. Gülen’in Din Yorumundaki İzdüşümleri Mehdi İnanıcı-İmamların Masumiyeti-Takiyye”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 40-51.

Coşkun, Vahap, “Darbe Kapısını Kapatmak”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 503-512.

Cömertler-Şimşir, Necmiye ve Funda Çondur, “Türkiye’de Yaşanan Darbelerin Makroekonomik Göstergelere Etkileri”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 3, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1045-1066.

Çağlayan, Yegane ve Erhan Çağlayan, “Rus Basınında 15 Temmuz Darbe Girişimi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 138-143.

Çakırgil, Selahaddin Eş, “15 Temmuz Hıyaneti’ne Direnişimiz, Bütün Darbeci Zihniyetlere de Bir ‘Reddiye’dir!”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 508-520.

Çalışkan-Akçetin, Nurhayat, “Military Coups and Converted Conceptual Perceptions”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 571-588.

Çalışlar, Oral, “Darbeler Neden Hep Bizi Buluyor”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 9-10.

Çiftçi, Kemal, “Dünya Zamanındaki Değişmeler ve İnsanlığın Tarihsel Gelişim Seyri Bağlamında Devrimler ve Karşı Devrimler”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 195-215.

Çolak, Hüseyin, “Mısır’daki Askeri Darbe ile Türkiye’deki FETÖ Darbe Girişimlerine Mukayeseli Bir Bakış”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 320-342.

Çomak, Hasret, “Türk Siyasal Hayatında Anayasal Rejime Yönelik Girişimler”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 23-32.

Dahab, Mahdi H., “Türkiye’de Darbe Girişimi, Üçüncü Dünya Ülkelerinde Halkı Demokrasi Deneyimleriyle Korumak İçin Dersler ve İbretler”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 188-202.

Dede, Fahrettin, “Türkiye’yi 15 Temmuz Darbe Girişimine Götüren Süreçte Arap Coğrafyasındaki Amiller ve Aktörlerin Tutumu”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
<http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Dede, Fahrettin, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Ortadoğu Siyasal Hafızasına Etkisi: Arap Baharı’nda Bir Kırılma Noktası”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 473-485.

Demir, Hilmi, “FETÖ’nün Radikalleşme Süreci: Bireyin Ezoterik Yolculuğu”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 113-131.

Demir, Murat, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Engellenmesinde Sosyal Medyanın Rolü”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 235-246.

Demirci, H. Aliyar, “15-16 Temmuz Kolektif Şiddeti: Sebep ve Sonuçları”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 573-581.

Deveci, Akın, “15 Temmuz Darbe Girişimine Karşı Örgütlenme Sürecinde Yerel Basının Rolü: Kocaeli Yerel Basını Örneği”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 83-97.

Dingil, Ali Emre ve Aynur Çam, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Yerel Basın Gündemi: Aydın İli Örneği”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 155-175.

Doğan, Atila ve Adil Şahin, “Haklının Kuvvetliliğinden Kuvvetlinin Haklılığına: Türkiye’de Darbeler”, 3. *Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 47-60.

Dursun, Davut, “Türkiye’deki Darbe Geleneğinin Siyasi Liderlik Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 259-276.

Ekici, Süleyman, “Türkiye’de Kurumsallaşan Darbeler Kurumsallaşamayan Demokrasi”, 3. *Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 27-46.

El Sagezli, Mustafa, “Türkiyede’ki Darbe ve Bölge İçin Öğrenilen Dersler”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Elik, Süleyman, “7/15 Failed Coup in Turkey: Hijacking, Plotting and Media War Against Turkish Democratic Will”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Elik, Süleyman, “Türkiye’de Kamusal Alanın Ahlakileşmesi Sorunu ve Otonom Bir Yapı Olarak ‘Fethullahçı Terör Örgütü’”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 39-50.

Eminoğlu, Nevzat ve Melik Taş, “Yeni Türkiye’ye Karşı Konumlanan Bir Eski Türkiye Aktörü Olarak 15 Temmuz Darbe Zihniyetinin Analizi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 386-397.

Ercan, Mehmet Sercan, “Hukuk, Sekülerleşme ve 15 Temmuz”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 81-98.

Ercan, Murat, “15 Temmuz Sonrası Türkiye-Avusturya İlişkileri; Avusturya’nın 15 Temmuz Darbe Girişimini Okuması”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 159-176.

Ercan, Murat, “15 Temmuz Darbe Kalkışması Sonrası Türkiye-AB İlişkileri”, *4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu*, 3-5 Mayıs 2018, Alanya, s. 232-242.

Erdoğan, Hatip, “15 Temmuz’un Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 421-430.

Erdoğan Hatip ve Şeyhmus Orkin, “15 Temmuz Darbesine Karşı Kürtlerin Tutumu: Muş Örneği”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 455-466.

Ersoy, Hamit ve Ferhat Bakır, “15 Temmuz Sonrası Televizyon Reytingleri”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 43-54.

Eşit, Yusuf, “İslam Hukukuna Göre Bireyin Devlete İtaatının Sınırı”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 377-388.

Evkuran, Mehmet, “FETÖ’nün Eğitimi Araçsallaştırması ve Din Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması Üzerine”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 173-196.

Evkuran, Mehmet, “Politik-Teolojik Bir Arzu Olarak Darbe ve Darbecinin ‘Sırlar Odası’ 15 Temmuz Darbe Girişiminin Dinî Referanslarına Dair İnceleme”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 99-112.

Evyapan, Rafet, “ABD’nin Ortadoğuyu Yeniden Dizaynında Bir Aşama Olarak Öncesi ve Sonrası ile Birlikte 15 Temmuz Başarısız Askeri Kalkışması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 52-69.

Fatih, Mahmoud, “Türkiye’nin Zaferi”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016 Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Feridunoğlu, İ. Cem, “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi İle 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışmasının Hürriyet Gazetesine Yansımaları”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 346-365.

Fourati, Mohamed, “Başarısız Darbe Girişimi ve Tunus Medyası”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Fuad, Abdur Rahman, “Turkey and the Media: A Historical 15th July’s Role Behind the Coup Attempt”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 33-40.

Genç, Yusuf, “Darbelerin Önlenmesinde Sivil Örgütlenme Olarak STK’ların Rolü”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 189-207.

Giovanis, Eleftherios ve Oznur Ozdamar, “Does Democracy Cause Growth and Reduces Inequality or Poverty Causes Dictatorships?”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 367-392.

Göksu, Oğuz, “Darbe Süreçlerinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü: 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medyanın ve İletişim Teknolojilerinin Kullanılması”, *10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi Tam Metin Kitabı*, 23-25 Kasım 2018, Hatay, s. 1-7.

Gölcü, Abdulkadir ve Fatma Khwaira, “Television Ratings After 15 July Reactions of the Arab Press to the Turkey’s Failed Coup Attempt on 15 July in Terms of Democracy Discourse”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 55-82.

Gül, Cengiz, “15 Temmuz Sonrası Süreçte Türkiye’de Hükümet Sisteminin Dönüşümü”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 113-136.

Güler, Hazan ve Murat Önder, “Batı Medyasında 15 Temmuz Darbesine İlişkin İlk İzlenimler”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 263-290.

Güler, Salih Soner, “Türkiye’de Gerçekleşen Darbe Girişimlerinde Psiko-Sosyal Açıdan Gençlerin Etkin Rolünün İncelenmesi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 441-454.

Güler, Turan, “15 Temmuz’un Türk Edebiyatı Dergilerine Yansıması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 359-376.

Gülmez, Çiğdem, “Ahlaki Çözülme: 15 Temmuz Şiddetini Kolaylaştıran Bazı Psiko-Bilişsel Mekanizmaların Analizi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 223-241.

Gülmez, Nurettin, “Türkiye’de Darbe ve Muhtıra Bildirilerinde Kullanılan Konular”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 3, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1107-1135.

Gültekin, Mehmet Celal, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Üniversite Öğrencilerinin Siyasi Kariyer Eğilimi ve Siyasal Yaşama Katılım Boyutlarının İncelenmesi: Mardin Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 442-460.

Gültekin, Sadettin, “Darbe Girişiminin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 330-345.

Güngör, Feyza Şule, “15 Temmuz Bağlamında Epistemik Cemaat ve İçerdeki Tasfiye”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 225-235.

Güngörmez, Bengül, “Batı’nın ‘Gnostik’ Gizli Eli: FETÖ ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 357-364.

Harunoğulları, Muazzez, “15 Temmuz Darbe ve İşgal Girişimi Öncesinde Türkiye’ye Yönelik İç ve Dış Tehditler”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 274-288.

Hasanoğlu, Murteza ve Rauf Aliyev, “Türkiye ve Kafkaslarda Siyasi Tarih: Demokrasi, Darbeler, Muhtıralar”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 227-277.

Hatipoğlu, Atakan, “Türkiye’de Ordu ve Siyaset İlişkileri”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 211-233.

Hayajneh, Ayman, “Turkish-Greek Reactions After the 2016 Failed Coup in Turkey”, 3. *Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 241-246.

Hendawi, Seham Mohammed, “The Reaction of Arab Spring Countries’ Media Toward the Event of July 15th”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 433-444.

Hindawi, Siham Muhammed, “Suriyeli Muhaliflerin ve Suriye Rejiminin Türkiye’deki Başarısız Olan Darbeye Verdiği Tepkiler”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Hopoğlu, Sertaç, “Yıkıcı Sosyal Sermaye ve Darbeler: Teorik Bir Değerlendirme”, 3. *Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 77-88.

Işık, Vahdettin, “İslamcı Hareketin Rejim Karşıtlığı ve Devletçilik Çelişkinin Doğurduğu Boşluk”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 51-64.

İşiltan, İbrahim, “Farklı Dinî Kimliklerin Birlikte Yaşama Problemi ve Çözüm Önerileri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 125-137.

İdem, Tekin, “Darbenin Meşruiyeti Çerçevesinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ile 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Karşılaştırılması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 348-358.

İkiz, Ahmet Salih, “Türkiye’de Ekonomik Stabilitate ve Darbeler”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 115-128.

İlhami, Muhammed, “Türkiye’de Darbenin Başarısız Olmasının Ortadoğu’daki Etkileri”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

İnanç, Hüsamettin, “FETÖ’nün Uluslararası Algısı”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 227-235.

Kanbir, Özgür, “15 Temmuz Sonrası Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Değerlendirmeleri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 488-506.

Karacaoğlu, Korhan ve Fatih Saydam, “Örgütsel Politika Düzleminde Darbe Girişiminin Arka Planındaki Örgütlü Yapının Çözümlemesi”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 636-645.

Karadağ, Ahmet, “15 Temmuz’u Aşmak: Anayasal Düzenin Demokratik Konsolidasyonu”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 219-226.

Karagöz-Yerdelen, Betül, “Emperyalizmin ‘Açık Hedef Belirme’ Projesinin Üçüncü Dalgası ve 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 69-85.

Karaman, Fikret, “Katolik Dünyasındaki Cizvitler Akımı ile FETÖ/PDY Hareketi Arasındaki Benzerlikler”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 20-39.

Karataş, İbrahim Atilla, “Askeri Darbelerin Turizm Ekonomisi Üzerine Etkileri”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 247-258.

Kaya, Rıdvan, “15 Temmuz Muhasebesi, Kemalist Darbe Geleneği, Gülenist Çılgınlık ve Adil Şahitlik Görevi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 498-507.

Kayacan, Murat, “Peygamber’in (S) Araçsallaştırılması ve Aşırı Yorum: Gülen Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 81-97.

Kayan, Ramazan, “Halkın Direnişi Darbenin Tükenişi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 493-497.

Kaynar, Osman ve Şükrü Su, “Tanıkların Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişiminin Demokrasinin Yerleşmesine ve Milli Bilincin Uyanmasına Etkisi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 3, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1137-1160.

Kazić, Ena ve Mirza Ljubović, “Contribution of Criminal Law in Preservation of Democracy”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, 551-559.

Kemaloğlu, İlyas, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Rusya’daki Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Keser, Ulvi, “Özel Kuvvetler Komutanlığı ve 15 Temmuz Darbe Süreci”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 467-502.

Keskin, Yusuf Ziya, “Cumhuriyet Dönemi Askeri Darbeler ve 15 Temmuz Kalkışması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 275-292.

Keskin, Yusuf Ziya, “27 Mayıs Darbesinden 15 Temmuz Kalkışmasına Kadar Silahlı Kuvvetlerin Kışla Dışındaki Etkinliği”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 3, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1489-1506.

Kırkpınar, Nurullah, “Türkiye’de Darbe Geleneğine Bir Örnek: ‘27 Mayıs 1960 Darbesi ve Toplumsal Etkileri’”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 507-526.

Kıyık, Mustafa Harun, “İslâm Hukuku’nda ‘Bağy/İsyan’ ve ‘İğtiyâl/Suikast’ Suçları ile Bu Suçların Neticeleri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 289-309.

Koçak, Hüseyin ve Fatma Zehra Durna, “15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması ve Toplumsal Tepkiler”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 70-80.

Koçak, Hüseyin ve Fatma Zehra Durna, “15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Türk Toplumunu”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 485-498.

Korkmaz, Ali vd., “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Ulusal Basında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Sunumu”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 99-118.

Korkmaz, Ferhat ve Naman Bakaç, “27 Mayıs’tan 15 Temmuz’a Darbe ve Darbe Teşebbüslerinin Edebiyat Dergilerine Yansıması Üzerine Bir Araştırma”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 177-224.

Korkmaz, Mehmet Akif ve Mehmet Özdemir, “Türk Kültüründe Kahraman Tipi ve 15 Temmuz’a Yansıması”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 316-329.

Kotan, Yusuf, “Nurullah Genç’in ‘15 Temmuz Destanı’ Adlı Şiirinde Millî Ruh”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 527-543.

Köstepen, Ali, “2013-2016 Yılları Arasında Türkiye’de Gerçekleşen Darbe Girişimlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 177-188.

Köylü, Murat, “15 Temmuz Sürecinin Türk Siyasi Hayatına Etkisi”, *ICOME 2016 International Congress of Management Economy and Policy Proceedings Book*, 26-27 Ekim 2016, İstanbul, s. 1-22.

Kuran, Fikret ve Süleyman Polat, “15 Temmuz 2016 Darbe Girişimindeki F-16 Hava Saldırılarının Sismik-Akustik Kayıtlar Kullanılarak Kronolojisinin Belirlenmesi”, *2nd International Mediterranean Science and Engineering Congress (IMSEC 2017)*, 25-27 Ekim 2017, Adana.

Kurdi, Mohamed vd., “مواقف وسائل الاعلام السورية والمصرية من محاولة الانقلاب الفاشلة في تركيا”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 953-958.

Manafov, Rafiz, “FETÖ’cü İtaatin Akıl Karşıtlığı”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 259-265.

Maraz, Hüseyin, “Ötekileştirici Örgütlenmenin Tehdit Olarak Gördüğü Dört İnsanî ve Ahlakî Değer: Adalet-Hakkanîyet-Ehliyet ve Liyâkat”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 343-363.

Mencet, Mustafa Sami ve Onur Ertürk, “Reflections of Asabiyyah Effect on Social Differentiation on Social Media: Example of July 15 Military Coup Attempt”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 211-224.

Merziyye, Necefova, “Türkiye Edebiyatında 15 Temmuz Hadiselerinin Tesviri”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 915-928.

Mohamed, Ahmed Tohami, “Türkiye’de Darbe Girişimi ile İlgili Mısır Görüşüne Göre Varyasyon Boyutları”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
<http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Mutioğlu, Halil, “Cemaatçi Demokrasi mi? Demokratik Laiklik mi? 15 Temmuz Darbe Girişiminin Hatırlattıkları”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2017, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 183-194.

Mutioğlu, Halil, “Emperyalist Entrikanın Teo-Politik Yüzü Olarak Fettullahçı Terör Örgütü ve Dinler Arası Diyalog”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 601-619.

Narlı, Nilüfer, “Changes in the Politics of Coup Memory Regarding the Failed 15 July Coup: From Intentional Forgetting to Hankering for Remembering”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 417-439.

Obralić, Nudžejma ve Almasa Mulalić, “Discourse Analysis of Military Coups in the Western Media: A Case of July 15, 2016”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 197-209.

Okçu, Davut, “15 Temmuz Başarısız Darbe Girişimi ve İslami STK'lara Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 163-176.

Okumuş, Ejder, “Darbe, Direniş ve Din - 15 Temmuz Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 59-70.

Okumuş, Ejder, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Önlenmesinde Siyasal Liderliğin Tarihi Rolü”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 317-324.

Okyar, Onur, “Temmuz Çıkmazı: İran ve Türkiye Darbe Girişimlerinin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 515-536.

Opka, Abdul Ahad M. Essa, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Doğu Türkistan Halkı”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Orcan, Mustafa, “Yeni Sömürü Sistemi ve Darbe Teorisi Üzerine Bir Deneme: İrade Kuramı Çerçevesinde 15 Temmuz Darbesi”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 65-80.

Ölçekçi, Haluk, “Renkli Devrimler, Arap Baharı ve 15 Temmuz Darbe Girişiminde Ayrışan Toplumsal Hareketler ve Medyanın Rolü”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 252-273.

Ölçekçi, Haluk, “Vekâlet Savaşlarının Bir Aracı Olarak Medya ve 15 Temmuz Sürecinde FETÖ'nün Medya Faaliyetleri”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 225-247.

Öz-Çokişler, Elvan, “Uluslararası Hukukta Darbe Sonrası Hükümetlerin Tanınması: Kurallar ve Uygulamalar”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 393-409.

Özcan, Ali, “Yeni Medya Eski Darbeye Karşı: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminde Medyanın Etkisi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 119-135.

Özçelik, Selçuk, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Alternatif Politika Bağlamında Yeni Partneri ‘Rusya’”, *VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu “Türk Rus İlişkileri” Bildiriler E-Kitabı*, 19-20 Ekim 2017, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 154-161.

Özdemir, M. Gökhan ve Shamsi Rzalı, “FETÖ Yapılanması’nın Türkiye Azerbaycan İlişkilerine Etkileri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 461-477.

Özdemirkol, Mahmut, “Türkiye’nin Bürokratik Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 438-455.

Özer, Mehmet Akif ve Yağız Aksakaloğlu, “15 Temmuz Öncesi Süreçte Kritik Bir Nokta: Kamu Görevlilerine Yönelik Şantaj Suçu”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 101-109.

Özgen, Cenk, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Yeniden Yapılanma Tartışmaları”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 646-659.

Özhan, Mahir, “Darbe Süreçlerinde Seçmen Davranışlarının Tahlili: Siirt Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 431-441.

Özlük, Erdem, “Batı’nın Tarihsel Düşmanlığı ve İkiyüzlülüğü ve Türkiye’de 15 Temmuz”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 243-251.

Öztürk, Hakan, “Darbelerde Dînî Temel III. Yezid b. I. Velid b. Abdülmelik Örneği”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 583-600.

Özyurt, Cevat, “FETÖ Düşüncesiyle Yapılandırılmış Adanmış İnsan Tipolojisi: Totaliter Cemaat Bağımlılığı ve Bireysel Özgürlük İkilemi”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 147-172.

Palabıyık, Adem, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Liderlik ve Milli Duruş Örneği Olarak, Recep Tayyip ERDOĞAN Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 366-384.

Palabıyık, Adem, “Darbe’den Demokrasi’ye FETÖ’den Direnişe: 15 Temmuz Gecesinde Halkı Sokağa Çağırın Sürecin Sosyo-Politik İnşası”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu*

Tebliğler Kitabı, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 209-221.

Pilten-Ufuk, Şahru, “Darbelerin Dili”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 517-535.

Polat, Erhan, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve İflasın Ertelenmesi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 306-319.

Pul, Sebahattin ve Fırat Kaya, “Türk Demokrasisinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Sivil Toplumun Rolü”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 216-226.

Qadri, Fahem Mohammed, “Türkiye’de Başarısız Darbeye Karşı Suudi Arabistan’ın Tutumu”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

<http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Ramadan, Hany İsmael, “15 Temmuz’da Türk Halkının Sloganları ve Söylem Analizi Üzerine Bir Çalışma”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 160-168.

Saleh, Wisam Mahdi, “Darbe Girişiminden Sonra Türkiye”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
<http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Salmazzem, Mehmet, “Bir Problem Olarak ‘Koşulsuz İtaat’in Kur’ân Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 213-224.

Sarı, Enver, “Fetullahçı Terör Örgütünün Felsefi Analizi”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 832-841.

Saygın, Emre ve Tahsin Yamak, “Darbelerin Ekonomisinden ‘Ekonomik Darbe’ye 15 Temmuz: Gelenek, Teşebbüs, Direniş ve Önlemler”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 273-289.

Sayım, İlyas, “15 Temmuz’un Edebî Yansımalarından Biri Olarak Temmuz Dergisi ve Direniş Şiirleri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 364-385.

Selvi, Haluk, “15 Temmuz Darbe Teşebbüsünde Türkiye’de Yaşanan Olaylar”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 87-97.

Sever, Erşan ve Mehmet Dikkaya, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye’nin Makroekonomik İstikrarı Üzerindeki Etkileri”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 71-83.

Sevgili, Fatih, “‘Paralel Devlet’ Tamam Da; ‘Paralel İslam’ Ne Olacak?!” , *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 478-482.

Sezer, Halime Nur ve Hülya Gümüştape, “Çocuk Gelişimi Programı Öğrencilerinin Türkiye’de Yaşanan 15 Temmuz Olaylarına Bakışı”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 410-420.

Sezik, Murat, “15 Temmuz’u Merkez Çevre Kuramı ve Kentsel Hareketler Bağlamında Değerlendirmek”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 247- 258.

Sezik, Murat, “Türkiye’deki Darbelerde Algı Yönetimi ve Basın”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 61-76.

Shahed, Babak, “15 Temmuz Darbe Girişiminin İran’da Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Solak, Bilal, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Finansal Kaynakları 15 Temmuz Sonrası Finansal Kaynaklara Yönelik Alınan Önlemler”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 127-134.

Sunay, Cengiz, “27 Mayıs’tan 15 Temmuz’a Askeri Darbelerde Üniversitelerin Rolü”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 131-159.

Şeker, Emrullah, “15 Temmuz Darbe Girişimi Konulu Haber ve Yorumlarda Manipülatif Söylem Çözümlemesi ve Algı Yanılsaması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 135-142.

Şeker, Emrullah, “Gülenist Söyleme Psikanalitik Yaklaşım”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 143-159.

Şen, Mustafa, “15 Temmuz Aslında Neydi?”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 400-408.

Şen, Vedat, “Türk Edebiyatında 15 Temmuz’un Yansımaları ve Bir Örnek Olarak Bahadır Yenişehirlioğlu’nun ‘Kara Güneş’ Romanı”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, Muş Alparslan Üniversitesi, 24-26 Mayıs 2017, s. 456-477.

Şengün, Hayriye, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Kadın ve Çocuklar Üzerindeki Etkisinin Medyaya Yansıması”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 305-315.

Şentürk, M. Utku, “Türkiye’de Medyanın Darbelerle İmtihanı”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 292-304.

Tatlıoğlu, Kasım, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türk Toplumundaki Post-Travmatik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 857-871.

Tatlıoğlu, Kasım, “15 Temmuz Askeri Darbesine Karşı Demokrasi Nöbetleri: Bingöl İli Örneği”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 169-187.

Tatlıoğlu, Kasım vd., “Türkiye’de Askeri Darbelerin Psiko-Sosyal, Ekonomik ve Politik Sonuçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 3, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 277-297.

Tolga, Fatih, “Cemaat Kavramı Ekseninde 15 Temmuz’un Sosyolojik Analizi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 465-483.

Torun, Abdullah, “15 Temmuz Silahlı Saldırıları, ABD Emperyalizmi ve NATO”, *3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu Toplumsal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Darbeler*, 12-13 Eylül 2017, Malatya, s. 227-240.

Türker, Ömer, “Cemaatçilikten Darbeciliğe Uzanan Süreç: Değişim ve Sabite Çatışması Bağlamında Bir Tahlil”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 11-35.

Türkmen, Hamza, “Darbecilere Karşı Sivil Alanın Özgünlüğü ve Bilinç”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 483-489.

Usta-Lazaris, Nazlı, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Türk-Yunan İlişkilerinde Yeni Bir Kriz (mi?)”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 405-416.

Ustakara, Fuat ve Ali Korkmaz, “15 Temmuz Darbe Kalkışmasının Önlenmesinde Medyanın Rolü”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 116-124.

Uyanık, Mevlüt, “15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin Teolojik Tahlili - Felsefe, Kelam ve Tasavvuf Disiplinlerinin Eşgüdümünü Sağlayarak Yeni Bir Din Dili Oluşturmak”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 929-951.

Ülger, Ercihan, “15 Temmuz Darbe Girişiminden Sonra Bestelenen Marş Türü Eserlerin Milli İrade Nöbetlerinde Darbe Karşıtı Bilinç Oluşturmadaki Rolü”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve*

Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 389-409.

Ülger, İrfan Kaya ve Çağla Özdemir, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Türkiye-AB İlişkileri”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 137-158.

Ünalın, Sıddık, “İslam Tarihinde İlk Darbe ve Hz. Osman’ın Şehit Edilmesi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 3, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1277-1307.

Ünlü, Ahmet ve Mehmet E. Gündoğmuş, “Türkiye’de 1980 Sonrası Darbe ve Muhtıra Dönemlerinin Makro Ekonomiye Etkilerinin Analizi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 129-144.

Üstün, Safa Mustafa, “FETÖ’nün Tarihi Arka Planı: Sömürgecilik Tehdidi Altında Sünni İslam Dünyasında İktidar Arayışları ve İmamiye’nin Yeni Siyaset Teorisi”, *Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle On Beş Temmuz Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2017, Çorum Belediyesi, Çorum, s. 99-112.

Üzümcü, Adem vd., “Türkiye-Rusya Dış Ticaret İlişkileri Çerçevesinde Tra1 ve Tra2 Düzey 2 Bölgelerinin Rusya Federasyonu İle Dış Ticaretinin AK Parti Dönemindeki Gelişimi”, *VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu “Türk Rus İlişkileri” Bildiriler E-Kitabı*, 19-20 Ekim 2017, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 7-27.

Üzümcü, Adem ve Samet Topal, “AK Parti Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaretinin Gelişimi ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizmine Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 19-41.

Üzümcü, Adem ve Samet Topal, “AK Parti Döneminde Doğu Anadolu Bölgesi’nin Dış Ticaretinin Gelişimi ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Bölgenin Dış Ticaretine Yansımaları”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 42-58.

Yalçinkaya, Alaeddin, “Darbeler ve Oryantalist Bakış”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2017, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 33-47.

Yaman, Haluk ve Ahmet Köstekçi, “Toplumsal Algı Oluşturmada Medyanın Rolü”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 2, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 635-650.

Yanar, Şenay, “İran Medyasında ve Gazete Manşetlerinde 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasına Dair Yansımalar”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Yaşar, Mustafa Malkoç ve Gonca Yaşar, “15 Temmuz Direnişinin Ekonomik Yansımaları”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 467-474.

Yaylı, Hasan ve Refik Yaslıkaya, “15 Temmuz Darbe Girişimi’nin Belediyeler Üzerindeki Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu “Darbeler ve Tepkiler” Bildiri Kitabı*, 15-16 Aralık 2016, Giresun Üniversitesi, Giresun, s. 788-804.

Yelken, Ramazan, “Türkiye’de Cemaatlerin Sivilleşememe Sorunu ve Sivil Toplum”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 110-115.

Yenipazarlı, Aslı, “Türkiye’de Darbeler, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 189-209.

Yıldız, Abdunnur vd., “Ak Parti Dönemi ve 15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. 1, 26-28 Mayıs 2017, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 1-31.

Yıldız, Elif, “Demokrasi Nöbetleri ve Muş”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 1, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 416-437.

Yılmaz, Murat, “15 Temmuz Darbe Girişimi’nin Trabzon Basınına Yansıması”, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 24-26 Mayıs 2017, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, s. 478-487.

Yılmaz, Mustafa Selim, “15 Temmuz Kalkışmasının Faili FETÖ Yapılanmasının İnsan Tipolojileri ve Bu Kalkışmayı Önleyen Türk Milletini Harekete Geçiren Amiller”, *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Sempozyumu*, 24-26 Ağustos 2016, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. <http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6086/makaleler>

Zeki, İzzetullah, “15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Dünyasında Yansımaları Afganistan Örneği”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 291-305.

Zengin, Emre, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sürecinde Toplumsal Hareketlenme ve Katalizör Bir Unsur Olarak Liderlik Profili”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 1, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 325-347.

Zor, Lokman, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Ertesi Gününe Ait Ulusal Gazete Manşetlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, c. 2, 26-28 Ekim 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-43, Kocaeli, s. 249-262.

D. Tezler

Abuyounis, Bassam, “The Uses of Digital Media in Overthrow the Coup: The Case of 15 July 2016 Coup in Turkey”, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, 2018.

Acar, Nihal, “Siyasi Eylemlerde Sosyal Medya Örgütlenmesi: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Demokrasi Nöbetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.

Akbayır, Mustafa, “Darbe Dönemlerinde Türk Medyası: 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz Örneğinde Medya-Demokrasi İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2018.

Ateş, Taha Yasin, “Türkiye’de Siyasal Partilerin 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Sosyal Medya Mesajlarına Yönelik Bir İçerik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2017.

Bal, Ufuk, “Siyasal İletişimde Meydanların Rolü: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2018.

Baykara, Sevin, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türk Dış Politikasına Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2017.

Çataldaş, İbrahim, “Sosyal Medyanın Bilgi Kirliliği Kapsamında Değerlendirilmesi: 15 Temmuz Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, 2018.

Dere, Büşra, “Yetişkinlerin Ölüm Tutumlarının Travma Sonrası Büyümeye Etkileri: 15 Temmuz Travması Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, 2018.

Durna, Fatma Zehra, “Demokrasiye Müdahale Örneği Olarak 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması ve Toplumsal Tepkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2018.

Erdoğan, Mehmet, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Sivil Toplum-Demokrasi Algısı”, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, 2017.

Köse, Furkan, “Sosyal Medyanın Siyaset ve Kamuoyu Üzerindeki Etkisi: 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, 2018.

Kurt, Tutku, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Sosyal Medyanın Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.

Parlak, Yusuf, “FETÖ-PDY’ye Bağlı Özel Ortaöğretim Kurumlarının 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2018.

Sağlam, Burçin, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Medya: Kocaeli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2017.

Şimşek, Serpil Seda, “Darbelere Giden Süreçte Medyanın Algı İnşası: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016’nın Karşılaştırmalı Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, 2018.

Tarhan, Ahmet, “15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişiminin Ulusal Güvenlik Algılarına Tepkisel Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, 2017.

Ulaş, Mehmet, “Küreselleşen Dünyada Medyadaki Dinî-Millî Göstergelerin İmaj Oluşturmadaki Rolü: 15 Temmuz Darbe Girişimi Örnek Olayı”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2018.

FLÖRT ŞİDDETİ: PSİKOPATOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Gizem AKCAN*

Öz

Şiddet, yaşamın tüm alanlarında görülmekte olan, her yıl birçok kişinin ölümü ile sonuçlanan ve giderek artış gösteren ciddi bir toplum ruh sağlığı problemidir. Dünya üzerinde her yıl şiddet sebebiyle 1,6 milyon insan hayatını kaybetmekte ve birçok kişi de yaralanmaktadır. Şiddet mağdurlarının önemli bir bölümünü kadın ve çocuklar oluşturmakla birlikte her cinsiyetten, eğitim seviyesinden ve sosyo-ekonomik düzeyden bireyin şiddet mağduru olma riski taşıdığı bilinmektedir. Şiddet türlerinden biri olan flört şiddeti, flört ilişkisi içinde partnerlerden birinin diğerine bilinçli şekilde saldırgan tutum sergilemesi olarak tanımlanmakta ve yaralanma, ölme gibi sonuçlarının yanı sıra özgüvende düşme, depresyon, öfke patlamaları, intihar düşünceleri, yeme bozuklukları gibi ciddi psikopatolojik bozukluklara yol açtığı dikkat çekmektedir. Flört şiddeti, kişiler üzerinde bıraktığı ciddi etkileri ve giderek artan görülme oranları ile son zamanlarda önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaya başlamıştır. Düzenlenen çalışmalarda, içinde bulunulan yaş grubunun, gelişim döneminin, kadın olmanın, alkol ve madde kullanımının, çocukluk döneminde aile kökenli bir şiddet varlığı ve otoriter ebeveyn tutumları gibi çocukluk çağı travmatik yaşantılarının, depresyon ve anksiyete gibi çeşitli psikopatolojik bozukluklara sahip olmanın flört şiddetinin önemli yordayıcıları olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinde meydana gelen flört şiddeti üzerinde etkili olan psikopatolojik unsurların incelenmesidir. Bu bağlamda, ergenlik ve ergenlik sonrası yetişkinliğe geçiş döneminde olan üniversite öğrencilerinde flört şiddetine yönelik risk unsurları tespit edilerek okullarda ve üniversitelerde çalışan psikolojik danışmanlar tarafından ilişkilerde yaşanan ya da yaşanabilecek olan istismar konusunda gençler bilgilendirilerek farkındalık düzeyleri artırılabilir, önleyici ve koruyucu eğitim programları hazırlanabilir. Ayrıca, mağdur bireylere yönelik baş etme becerileri geliştirmeyi temel alan çeşitli etkinliklerin düzenlenmesinin de flört şiddetiyle mücadelede oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, flört şiddeti, psikopatoloji, çocukluk çağı travmatik yaşantıları.

DATING VIOLENCE: A PSYCHOPATHOLOGICAL ASSESSMENT

Abstract

Violence is a serious and increasing public health problem that is seen in all areas of life, resulting in the death of many people each year. Every year, 1.6 million people die and many people are injured due to violence in the world. Although women and children constitute a significant portion of the victims of violence, it is known that individuals of all genders, education levels and socio-economic levels carry the risk of being victims of violence. Dating violence, which is one of the types of violence, is defined as a deliberate aggressive attitude of one partner to the other in the dating relationship, and it is noteworthy that it causes serious psychopathological disorders such as loss of self-confidence, depression, bursts of anger, suicidal thoughts, eating disorders, as well as consequences such as injury and death. Dating violence has become one of the important social problems with its serious effects on individuals and its increasing incidence. It is known that dating violence causes serious psychopathological disorders such as low self-esteem, depression, anger bursts, suicidal thoughts, eating disorders, as well as consequences such as injury and death. According to the researches in the literature, the age group and developmental period, being a woman, alcohol and substance use, childhood traumatic experiences such as family violence and authoritarian parental attitudes, and various psychopathological disorders such as depression and anxiety are seen as important predictors of dating violence. The aim of this study is to examine the psychopathological factors that are effective on dating violence in university students. In this context, by determining the risk factors in terms of dating violence in university students who are in the transition period from adolescence and post-adolescence to adulthood psychological counselors working in schools and universities can inform young people about the experienced abuse or probability of experiencing violence in the relationships, thus awareness levels of them can be increased, preventive and protective training programs can be prepared. In addition, various activities based on developing coping skills of the victims can be organized.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, ORCID: 0000-0003-1997-9178

Keywords: Violence, dating violence, psychopathology, childhood traumatic experiences.

1. GİRİŞ

Şiddet, yaşamın tüm alanlarında karşılaşılan, her yıl pek çok kişinin ölümüne yol açan ve yaygınlığı giderek artan oldukça önemli bir toplum ruh sağlığı problemidir (Başar ve Demirci, 2015). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002) şiddeti; kasten, tehdit etme veya davranış yoluyla kendine, diğer bireye, bir gruba veya topluluğa yönelik yaralama, öldürme, psikolojik olarak zarar verme, engelleme ya da yoksun bırakma gibi sonuçlara yol açan fiziksel güç kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Şiddet sebebiyle dünya üzerinde her yıl 1,6 milyon insanın yaşamını yitirdiği ve birçok kişinin de yaralandığı görülmektedir (WHO, 2002). Şiddete maruz kalanlar Her cinsiyetten, eğitim seviyesinden ve sosyo-ekonomik düzeyden bireyin şiddete maruz kaldığı; ancak özellikle kadınların ve çocukların şiddet mağduru olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca şiddete maruz kalma, başta psikolojik olmak üzere sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan birçok olumsuz sonuca yol açmaktadır (Harcar vd., 2008, s. 51).

Flört kavramı en basit şekilde, iki birey arasında gerçekleşen psikolojik, duygusal ve cinsel çekimi ve bağlılığı kapsayan yakınlık olarak tanımlanmaktadır (Sünetçi vd., 2106). Straus (2004) ise flört ilişkisini, evlilik öncesinde iki bireyin partnerlerden birinin veya her ikisinin de ilişkiyi bitirmek istemesine kadar geçen süreçte sosyal etkinliklere birlikte katılması ve sosyal ilişkileri birlikte sürdürmesi olarak nitelendirmektedir. Flörtün, sosyal yaşamda kurulan ilişkilerden farkı ise, iletişim kurulan bireye karşı ilgi ve duygusal yakınlık hissedilen daha özel bir ilişki olmasıdır. Süresinden veya niteliğinden bağımsız olarak, flört ilişkisinde bireylerin sevmeye ve sevilme ihtiyaçları giderilmekte; dostluk, mutluluk, aşk, kendini açma gibi olumlu duygular hissedilmektedir (Fletcher, Simpson ve Thomas, 2000). Diğer taraftan, sürekliliğine ve niteliğine bağlı olarak da bireylerin huzursuzluk, kaygı, artan bağımlılık da hissedebildikleri görülmektedir (Sünetçi vd., 2106).

Honeycutt ve Cantrill (2001), bireylerin ilişkinin özelliklerine yönelik birbirine benzer beklentileri paylaştıklarını belirtmekte; beklentilerin karşılıklı olarak karşılanmadığı, huzursuzluğun, iyi geçinememenin ve mutsuzluğun hakim olduğu flört ilişkilerinde ise zaman içerisinde iletişim sorunlarının yaşandığını vurgulamaktadır. İletişim kopukluğunun ve birbirini anlayamamanın neticesinde de daha büyük problemlerin yaşanabildiği görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 2013 yılında yayınlanan raporda, yakın partner şiddetinin resmi ilişkileri (evlilik) ve resmi olmayan ilişkileri (flört ilişkisi, evlilik dışı seksüel birliktelik) kapsadığı vurgulanmıştır. Flört şiddetinin; müdahalesi zor, bireylerin kendi çabalarıyla çözmeye çalıştıkları ve kendi özellikleri içinde yaşadıkları, çoğu zaman tarafların gizlemeyi tercih ettiği bir şiddet türü olduğu gözlemlenmektedir (Aslan vd.,2008). Ayrıca, flört şiddetinin gelecekte aile içi şiddete dönüşebilme riski taşıdığı bilinmektedir. Bu nedenle de, flört dönemindeki şiddetin önlenmesinin aynı zamanda gelecekte meydana gelebilecek birçok şiddet türünün önlenmesi açısından da büyük önem taşıdığı savunulmaktadır (Avşar Baldan ve Akış, 2017).

2. Flört Şiddeti

Literatürde partner istismarı, yakın partner şiddeti, yakın partner istismarı, eş istismarı olarak da adlandırıldığı görülen flört şiddeti; romantik ilişkide bulunan partneri kontrol etmeyi amaçlayan, agresyon içeren, sözel, fiziksel, duygusal ve seksüel istismar davranışlarını içermektedir (Flört Şiddeti Araştırma Merkezi (DVRC), 2002; National Institute of Justice, 2000;

Saltzman, Fanslow, McMahon ve Shelley, 2002; Sezer, 2008). Murray ve Kardatzke (2007) flört şiddetinin, özellikle kadınlarda daha fazla rastlanmakla birlikte tüm sosyo-ekonomik düzeylerde ve kültürlerde ortaya çıkabildiğini belirtmekte ve kısa ve uzun dönem sonuçları incelendiğinde gençlerin sağlığı üzerinde tehdit edici rolü olan bir cinsiyet eşitsizliği sorunu olduğunu vurgulamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002) ise flört şiddeti kavramının, bir partnerin diğerini fiziksel (vurma), cinsel (rızasız cinsel ilişki, istenmediği halde dokunma) veya psikolojik (yalnızlaştırma, zarar vermekle tehdit etme, isim takma) olarak baskı altında tutmayı amaçlayan davranışlarının tümünü kapsadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Aslan ve diğerleri (2008) de flört şiddetinin, kişilerarası şiddet türlerinden biri olduğunu ve şiddet yolu ile partnerlerden birinin diğeri üzerinde kontrol sağlamayı hedeflediğini savunmaktadır.

3. Flört Şiddetinin Türleri

Flört ilişkisi içinde partnerlerden biri tarafından diğerine yönelik bilinçli şekilde sergilenen saldırgan tutumlar ile karakterize olan flört şiddeti; psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet başlıkları altında incelenmektedir (Anderson ve Danis, 2007; Rubio-Garay, López-González, Carrasco ve Amor, 2017). Fiziksel şiddetin; dövme, yaralama, silah kullanma gibi davranışları kapsadığı görülmektedir (Offenhauer ve Buc-halter, 2011). Fiziksel saldırganlık, en kolay saptanabilen ve en yaygın karşılaşılan flört şiddeti türüdür. Ancak, belirtileri itibari ile sadece fiziksel saldırganlığa odaklanılarak flört ilişkilerinde sıkça karşılaşılan ve işlevsel olarak fiziksel şiddetle benzerlik gösteren diğer saldırgan ve zorlayıcı davranış türlerini de ihmal etmemek gerekmektedir (Lewis ve Fremouw, 2001)

Flört şiddetinin psikolojik/ duygusal boyutu ise, küçümseme, azarlama, tehdit etme, aşağılama gibi davranışları içermektedir (Offenhauer ve Buchalter, 2011). Duygusal istismar, bedensel olarak zarar vermeyi amaçlayan fiziksel şiddetin aksine; partnere karşı korku ve bağımlılık yaratmak amacıyla mağdur bireylerin kişisel bütünlüğünü tehdit edici davranışları kapsamaktadır (Smith ve Donnelly, 2001). Şiddet mağduru kadınlar ile yürütülen bir araştırmada katılımcıların, fiziksel şiddet ile kıyaslandığında psikolojik şiddetten daha fazla zarar gördüklerini ve ilişkide en çok sıkıntıyı psikolojik şiddet nedeniyle yaşadıklarını belirttikleri görülmüştür (Follingstad vd., 1990).

Cinsel şiddet ise, partnerlerden birinin diğerini kendi rızasının dışında cinsel ilişkiye girmeye veya diğer cinsel eylemlere katılmaya zorlaması ya da mecbur bırakması olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Donnelly, 2001, Cornelius ve Resseguie, 2007). Duygusal veya fiziksel şiddetin görüldüğü flört ilişkilerinde, güçsel dengeyi etkileyici bir rol oynayan cinsel baskının meydana gelmesi de muhtemeldir (Smith ve Donnelly, 2001). Yürütülen birçok çalışmada, farklı şiddet türlerinin birbiri ile ilişkili olduğu ve sözlü şiddetin genellikle fiziksel şiddetten önce geldiği bulunmuştur (Hyden,1995; Jackson, 1999).

4. Dünya' da ve Türkiye' de Flört Şiddetinin Yaygınlığı

Flört şiddetine en sık 16-24 yaş aralığında rastlandığı ve bu nedenle duygusal ilişkilerin arttığı üniversite yıllarının, flört şiddeti açısından riskli dönemi oluşturduğu dikkat çekmektedir (Murray ve Kardatzke, 2007).

Yapılan çalışmalar, flört şiddetinin ergen ve gençler arasında oldukça yaygın olarak görülen önemli bir psikolojik ve sosyal sorun olduğunu göstermektedir (WHO, 2010). Dünya Sağlık Örgütü'nün (2005) 10 farklı ülkede, 24.000 kadın ile gerçekleştirdiği bir araştırmada, kadın

katılımcıların %13-61'lik kısmı ilişkilerinde şiddete maruz kaldığını; %4-49'u ise ciddi derecede fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, fiziksel şiddetin ele alındığı birçok araştırmaya rastlanmaktadır. 16 farklı ülkenin 31 üniversitesinde gerçekleştirilen, erkek ve kadın bireylerde flört ilişkilerinde fiziksel şiddete maruz kalma yaygınlığının incelendiği bir araştırmada, son 1 yıl içerisinde fiziksel saldırı gördüğünü söyleyen kişilerin en az olduğu üniversitede oran %17 iken en çok olduğu üniversitede %44,7 olarak bulunmuştur (Straus, 2004). ABD'de yapılan bir çalışmada ise, üniversitede öğrenim görmekte olan yaklaşık her beş kız öğrenciden birinin romantik ilişkisinin bitme döneminde flört şiddetine maruz kaldığı, %30'unun ise maruz kaldığı bu şiddeti kimseyle paylaşmadığı tespit edilmiştir (Breiding vd.,2014). 21 ülkeyi ve 16000 üniversite öğrencisini kapsayan başka bir çalışmada ise, fiziksel flört şiddetinin %30 düzeyinde olduğu bildirilmiştir (Chan, Straus, Brownridge, Tiwari ve Leung, 2008).

Flört Şiddeti Araştırma Merkezi (2002) verilerine göre, üniversite öğrencilerinin %32'sinin önceki ilişkisinde, %21'inin ise son ilişkisinde şiddete maruz kaldığı, %12'sinin tamamlanmış tecavüze, %35'ininde tecavüz girişimine maruz kalmaktadır (Dating Violence Research Center,2002). CDC (Centers For Disease Control and Prevention) (2011) verileri, ABD'de her 6 kadından birinin (%16,2) ve her 19 erkekten birinin (%5,5) partneri tarafından takip edildiğini, her 10 kadından birinin yakın ilişkisinde tecavüze, her 4 kadından ve her 7erkekten birinin ise birden fazla sayıda fiziksel şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Ayrıca Breiding ve diğerlerinin (2014) çalışması, hem kadınların hem de erkeklerin birçoğunun bu olumsuz yaşantıları 25 yaşından önce deneyimlediğini göstermektedir.

Türkiye'de ise, kız öğrencilerin %46,0'ının, erkek öğrencilerin ise %34,7'sinin yaşamlarında en az bir kez fiziksel flört şiddetine; kız öğrencilerin %85,2'sinin, erkek öğrencilerin ise %75,6'sının psikolojik flört şiddetine maruz kaldığı bulunmuştur (Toplu ve Hatipoğlu-Sümer, 2011). Bunlara ek olarak, bazı kişilerin flört şiddetine daha yatkın olduğu da dikkat çekmektedir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir başka araştırmada ise, katılımcıların % 8-37'sinin fiziksel flört şiddetine, % 2-10'unun cinsel flört şiddetine ve % 43-86'sının psikolojik flört şiddetine maruz kaldığı görülmüştür (Aba, 2008). Bunlara paralel olarak Tarı Selçuk, Avcı ve Mercan'ın (2018) 315 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmanın sonuçları da, şu anki flört ilişkisinde psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet türlerinden en az birine maruz kalan öğrencilerin oranının %45,8; psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan öğrencilerin oranının ise sırasıyla %39,5, %8,5 ve %3,9 olduğu bulunmuştur.

5. Flört Şiddetine Yönelik Risk Faktörleri

Flört şiddetinin, çok sayıda ergen ve gencin hayatı üzerinde olumsuz etkileri olan önemli bir psikolojik ve sosyal sorun olduğu bilinmektedir (Üstünel, 2020). Kızmaz (2006), flört şiddetinin risk faktörlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Yaş
- Cinsiyet farkları
- Partnerlerden birinin ya da her ikisinin alkol ve madde kullanması
- Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadına uygulanan şiddetin benimsenmesi
- Çocukluk döneminde şiddete tanık olma ya da maruz kalma
- Kişilik bozuklukları

- Depresyon
- Düşük gelir
- Düşük akademik başarı.

Ayrıca Lewis ve Fremouw (2001), davranış problemlerinin, azalan sosyal ilişkilerin, problem çözme ve iletişim kurma becerilerinde güçlük çekmenin flört şiddetine yol açan unsurlar arasında yer aldığını belirtmektedir. Düzenlenen birçok çalışmada, düşük özsaygının ise, hem şiddet mağduru olma hem de şiddet uygulama açısından önemli bir risk faktörü olduğu bulunmuştur (Cascardi ve O'Leary, 1992; Lewis ve Fremouw, 2001). Kılınçer ve Tuzgöl Dost (2014) tarafından düzenlenen araştırma ise, benlik saygısının, kaçınma bağlanma boyutunun, cinsiyetin, yaşın ve ilişkinin süresinin romantik ilişkide maruz kalınan istismarı anlamlı derecede yordadıkları bulunmuştur.

5.1.Yaş

Adölesan yaş grubu, flört şiddeti konusunda büyük risk taşımaktadır (Price ve Byers, 1999). Adölesan dönemin, psikolojik olarak kırılmalı bir dönem olduğu bilinmekte ve bu yaş grubunda yer alan bireylerin tecrübesizliklerden kaynaklı şiddetin etkilerinden daha fazla etkilendikleri vurgulanmaktadır (Subaşı ve Akın, 2003). Benzer şekilde Glass ve diğerleri (2003) de, ergen bireylerin hem çocukluktan erişkinliğe bir geçiş halinde olmaları, hem de ikili ilişkilerde daha az deneyim sahibi olmaları sebebiyle flört ilişkisinde şiddet mağduru olma risklerinin daha fazla olduğunu belirtmektedir.

5.2.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Flört şiddetinin nedenleri arasında yer alan en önemli unsurlardan biri de toplumsal cinsiyet rolleridir. Cinsiyetin doğal, biyolojik ve değişmeyen; toplumsal cinsiyetin ise sosyokültürel, değişken ve eril ve dişil niteliklere yönelik bir durum olduğu ifade edilmektedir (Bhasin, 2003). Toplumsal cinsiyetin, biyolojik farklılıklardan ziyade, toplum tarafından kadın ve erkek olarak bireylerin nasıl görüldüğü, nasıl algılandığı, nasıl düşünüldüğü ve nasıl davranmalarının beklendiği ile ilgili bir kavram olduğu düşünülebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde kültürel unsurların etkili olduğu bilinmektedir. Kadın yaşamına, "kadın olmaya" daha az değer verilen, erkeğin kadından daha üstün görüldüğü toplumlarda; uygulanan şiddetin kadın tarafından kabul edildiği, benimsendiği, "normal" olarak kabul edildiği veya kadınların bu duruma karşı çıkamadığı gözlemlenmektedir (Akın ve Demirel, 2003; İftar, 2016).

Genellikle genç kadınların flört şiddetinden etkilendiği; ancak tüm kültürel seviyelerde, ırk ve etnik gruplarda flört şiddeti ile karşılaşılabilirdiği bilinmektedir (Martins vd., 2014). Yaygın olarak flört şiddetinin erkekler tarafından kadınlara uygulandığı; ancak tam tersi durumların da yaşanabildiği dikkat çekmektedir. Erkek öğrenciler ile yapılan bir çalışmada, ataerkil kültürel normlara sahip olan gençlerin fiziksel ve psikolojik flört şiddeti uygulama olasılığının daha fazla olduğu görülmüştür (Ozaki ve Otis 2017). Ayyıldız ve Taylan (2018) tarafından düzenlenen bir başka çalışmada ise, annenin eğitim düzeyinin düşük olmasının öğrencilerde görülen flört şiddetinin fazla olması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar bu durumun nedeninin, bireylerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sahip olan annelerini model alarak şiddeti normalleştirmeleri olduğunu düşünmektedir.

5.3. Psikopatolojik Risk Unsurları

Üniversite öğrencilerinde flört şiddeti açısından risk etkenlerinin ve koruyucu unsurların incelendiği bir derlemede, çocukluk döneminde aile kökenli bir şiddet varlığının, öfke, anksiyete,

depresyon gibi olumsuz duygulanımların, madde kötüye kullanımının, cinsel olarak risk almanın ve akademik başarısızlığın risk etkenleri arasında yer aldığı; sosyal desteğe ulaşılabilirlik algısının, anne-baba bağlanmasının ve aileden destek alabilmenin ise koruyucu etkenler olduğu bildirilmiştir (Kaukinen, 2014). Düzenlenen bir başka araştırmada ise, tıbbi hastalık veya psikiyatrik bozukluğa sahip olmanın flört şiddetine uğrama konusunda risk oluşturduğu bulunmuştur (Kütük, Gümüştaş ve Almış, 2018).

5.3.1.Çocukluk Çağı Travmaları

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları arasında yer alan fiziksel ihmalin ve duygusal istismarın, partner istismarı ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Konuralp, 2014). İlgisiz (Livingston vd., 2018; Earnest ve Brady, 2016), cezalandırıcı ebeveyn tutumları (Temple vd.,2018) ile karakterize olumsuz çocukluk çağı yaşantıları deneyimleyen genç bireylerde flört şiddetinin görülme olasılığı daha fazladır (Cascardi ve Jouriles 2018; Cohen, Shorey, Menon ve Temple 2018; Davis vd., 2018). Auslander ve diğerleri (2018), olumsuz çocukluk çağı yaşantıları deneyimleyen bireylerin, ergenlik döneminde flört şiddetine maruz kalma ihtimalinin arttığını belirtmektedir. Aynı zamanda, aile içinde şiddete maruz kalmış genç kadınların flört ilişkisinde şiddet uygulama veya şiddete maruz kalma olasılıklarının daha fazla olduğu görülmektedir (Choi ve Temple, 2016). Çocukluk çağlarında cinsel tacize maruz kalan erkek bireyler ise flört ilişkisi içerisinde uygulanan cinsel şiddeti daha fazla desteklemektedirler (Debowska, Boduszek ve Willmott, 2017).

Çocukluk çağında doğrudan şiddete maruz kalmaya ek olarak, aynı zamanda ebeveynler arasındaki şiddete tanık olmanın da bireylerin flört şiddetine maruz kalma ya da şiddet uygulama ihtimalini arttırmaktadır (Callaghan, Alexander, Sixsmith ve Fellin, 2018). Karlsson, Temple, Weston ve Le (2016) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynler arasında gerçekleşen şiddet yaşantılarına tanık olan çocukların hem flört şiddeti deneyimleme ihtimalinin arttığı, hem de bu bireyler tarafından flört şiddetinin daha fazla desteklendiği saptanmıştır.

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile flört şiddeti arasındaki ilişkiyi açıklayan yaklaşımlardan ilki, "sosyal öğrenme terorisidir" (Bandura, 1986) ve bu yaklaşıma göre, ergenlerin önemli diğerlerinin (ebeveynler, arkadaşlar, rol modeller) davranışlarının olumlu sonuçlarının gözlemlenmesi neticesinde partnerlere karşı uygulanan şiddet davranışı öğrenilir. Şiddet uygulayan bireylerin mağdurlara kıyasla şiddetin daha fazla olumlu sonucunu gözlemlemiş oldukları düşünülmektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisi (Thibaut ve Kelley, 1959) ise, ergenlerin davranışlarının yakın çevreden etkilediğini savunmaktadır. Bu teoriye göre, bir ilişkinin nasıl olması gerektiğine yönelik inançlar, davranışlar üzerinde etkili rol oynamaktadır. Daha deneyimsiz olan genç bireylerin inançları da, genel olarak çevrelerinde gözlemledikleri ilişkilerden etkilenmektedir.

Bu bulgulardan yola çıkarak, aile içerisinde şiddete maruz kalan bireylerde çocuklukta öğrenilen bu modelleri yetişkinlikte de sürdürme eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır (O'Keefe, 2005). Şiddet davranışlarının bulunduğu ailelerde yetişen bireylerin duygularını düzenlemede ve kontrol etmede sıkıntılar yaşadıkları ve bu nedenle de yaşamın ileriki dönemlerinde daha fazla saldırganlık davranışı gösterme eğilimine sahip oldukları ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 1991).

Çocukluk yıllarında evde deneyimlenen şiddet davranışlarının, çocuklar tarafından belirli durumlarda şiddet uygulamanın normalleştirilmesine yol açtığı görülmektedir. Bu doğrultuda, erkeklerin şiddet kullanmayı; kadınların ise buna tahammül etmeyi veya agresif davranışları hoş görmeyi öğrendikleri vurgulanmaktadır (Jewkes, 2002). Çocukluk döneminde fiziksel şiddete

uğrayan üniversite öğrencilerinde flört şiddetine daha fazla rastlandığı tespit edilmiştir (Jackson, Cram ve Seymour 2000; Kemerli, 2003). Aslan ve diğerleri (2008), aile içi şiddete maruz kalmanın çocuklarda görülen davranış problemleri, asosyal davranışlar, saldırgan tutumlar ve yetersiz kişiler arası ilişkiler üzerinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Dahası, bu bireylerde ileriki yaşlarda şiddet içerikli davranışlar sergileme eğiliminin daha fazla olduğu görülmektedir (Rosen ve Bezold, 1996; Aslan vd., 2008).

5.3.2. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu

Flört şiddeti ile ilişkili olan bir diğer önemli risk faktörü ise, genç bireylerde görülen alkol ve madde kullanımınıdır. Van Ouytsel ve diğerlerinin (2017) çalışması, flört şiddetine maruz kalma oranlarının erken yaşta esrar ve alkol kullanımı ile arttığını göstermektedir. Benzer şekilde, gençler arasında alkol kullanımı arttıkça flört şiddetine maruz kalma ve şiddeti destekleyici davranışlar da artmaktadır (Parker vd.,2016; Mulawa vd.,2018).

Miczek ve diğerleri (1994), alkolün kendini engellemeyi ve karar verme becerisini azalttığını belirtmekte; sosyal ipuçlarını yorumlama yeteneğini bozduğunu savunmaktadırlar. Ancak McDonald'a göre (1994), alkol içme ve sarhoşluk ile şiddet arasındaki bağlantıların sosyal olarak öğrenildiğini ve evrensel olmadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Gelles (1974) de, alkolün antisosyal davranışlar için kültürel bir "mola" işlevi görebileceğini ve bu nedenle erkeklerin davranışlarından sorumlu tutulmayacaklarını düşünerek sarhoş olduklarında daha çok şiddet kullandıklarını vurgulamıştır. Bazı ortamlarda erkeklerin kendilerinden sosyal olarak bunun beklendiğini düşünerek eşlerini yenebilmek için önceden tasarlanmış bir şekilde alkol kullandıkları dikkat çekmektedir. Ayrıca, kokain gibi inhibisyonu azaltan uyuşturucuların da yakın partner şiddeti ile alkole benzer ilişkilere sahip olduğu; ancak bu konuda çok az toplum temelli araştırma yapıldığı görülmektedir (Jewkes, 2002).

5.3.3. Depresyon, Anksiyete ve Öfke

Depresyonun, içsel stres, düşük duygu düzenleme becerisi, duyguların farkına varmada zorlanma ve bilişsel dürtüsellik fazla olması ile ilişkili olduğu ve depresif bireylerin, partnerleri tarafından önemsenmediklerini düşünerek partnerlerine karşı şiddet uyguladıkları belirtilmektedir (D'Acromont ve Van der Linden, 2007; Siener ve Kerns, 2012). Buna paralel olarak Maiuro, Cahn, Vitaliano, Wagner ve Zegree (1988) de, depresif ve öfkeli bireylerin ilişkilerinde kontrol ve öz-yeterlik eksikliği hissetmeleri, duygu düzenlemede güçlük yaşamaları ve yüksek zorlayıcılıkları nedeniyle ilişkide kontrol kazanmak için partnerlerine şiddet uyguladıklarını belirtmektedirler.

Düzenlenen çalışmalarda, ergenlerde kaygılı bağlanma stiline sahip olmanın da ilişkide şiddet uygulama açısından bir risk faktörü olduğu görülmüştür (Follingstad vd., 2002; Rogers, Bidwell ve Wilson, 2005). Ulloa, Martinez-Arango ve Hokoda (2014), kaygılı bağlanma ile flört şiddeti arasındaki ilişkide depresyonun aracı rol oynadığını belirtmektedirler. Bartholomew ve Allison (2006), kaygılı bağlanma stiline sahip olan bireylerin partnerlerinin gerçek veya algılanan ulaşmazlığını protesto etme yolu olarak saldırganlığı kullandıklarını belirtmektedir. Kaygılı bağlanma stiline sahip bireylerin terk edilmekten aşırı korktukları ve kötümser bakış açısına sahip oldukları ve bu nedenle de şiddeti partnerlerinin onları terk etmesini önlemek için kullandıkları belirtilmektedir. Partnere karşı uygulanan şiddetin, depresyonun yol açtığı içsel stresten kaynaklandığı belirtilmekte (Chase, Treboux ve O'Leary, 2002); agresyonun ve

manipülasyonun ise özsaygıyı geri kazanmak ve ilişkiyi kontrol etmek için kullanıldığı ifade edilmektedir (Maiuro vd., 1988).

Flört şiddeti üzerine yapılan diğer çalışmalarda, flört şiddetine yönelik olumlu tutumların şiddet mağduru olma riskini arttırdığı ve çift şiddetini kabul düzeyi ile çaresizlik ve sevilemezlik inançlarının pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Kepir- Savoly, Ulaş, Demirtaş-Zorbaz, 2014). Flört şiddeti karşısında olumlu olumlu bir tutum sergileyen ve bu durumu normatif bir davranış olarak kabul eden bireylerin psikolojik ve fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldıkları ve buna bağlı olarak bu bireylerde depresyon ve anksiyete belirtilerinin arttığı görülmektedir (Cinal, 2018; Temple, 2016). Depresyondaki bireylerin kendilerini sevmeye layık görmediklerinden şiddeti hak ettiklerini düşünmeleri ve uğradıkları şiddet karşısında kabul etmekten başka çarelerinin olmadığına inanmaları nedeniyle şiddete yönelik olumlu tutum sergiledikleri düşünülebilir. Aynı zamanda, maruz kalınan şiddet neticesinde bireylerin benlik saygısının düştüğü ve bu nedenle depresif belirtiler gösterdikleri söylenebilir. Bu doğrultuda, depresyonun şiddet mağduriyetinin hem nedeni hem de sonucu olduğu görülmektedir.

6. Flört Şiddetinin Etkileri

Flört şiddeti, partnerler arasında yaşanan, genelde dışardan bir müdahaleye açık olmayan bir şiddet türüdür ve bu nedenle de şiddetin etkileri tam anlamıyla saptanamamaktadır. Flört ilişkisinde genellikle taraflardan birinin diğerini kontrol etme isteği neticesinde şiddete başvurduğu görülmektedir. Uygulanan şiddet sonucunda da yaralanmalar, kazalar ve hatta ölümler gerçekleşebilmektedir (İbiloğlu, 2012). Ayrıca, flört şiddetinin şiddete maruz kalan birey üzerindeki olumsuz etkilemekle beraber hem ilişki hem de toplum açısından da olumsuz sonuçlara yol açtığı aşikardır. Bu nedenle şiddet kavramının, bir sağlık problemi olmasının yanı sıra, aynı zamanda sağlık için de bir risk faktörü olduğu savunulmaktadır (Subaşı ve Akın, 2003).

İlişkilerde yaşanan flört şiddetinin, partnerler arasında kısa vadede fiziksel izlere yol açmakla birlikte, uzun vadede de, bireylerin öz güvenleri ve benlik değerleri üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğu görülmektedir (Aslan vd., 2008). Flört şiddeti mağduru ergen bireylerin, yaralanmalar, madde bağımlılığı, depresyon, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve düşük akademik başarı gibi olumsuz fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşama olasılığının yakın ilişkilerinde çatışma ve istismar yaşamayan bireylere oranla daha fazla olduğu göz önüne alındığında flört şiddetinin bir halk sağlığı sorunu olduğu düşünülmektedir (CDC, 2012). Aynı zamanda, şiddete maruz kalan bireylerde uzuvlarda kırılma, çatlak ve morarma gibi fiziksel yaralanmalara; depresyon gibi psikolojik sorunlara sıklıkla rastlanmaktadır (İftar, 2016).

Flört ilişkisinde yaşanan cinsel şiddetin sonucunda ise, istenmeyen hamilelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, cinsel işlev bozuklukları, yeme ve uykuda değişim, madde kullanımı, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, intiharla ilgili düşünce ve davranışlar içeren ciddi sağlık problemleri meydana gelmektedir (Ames, Glenn ve Simons, 2014). Bonomi ve diğerleri (2013) tarafından yapılan araştırmada, cinsel/fiziksel flört şiddetine maruz kalan kadınların, şiddete maruz kalmayan bireylerle kıyasla, sigara içme, yeme bozuklukları, kusma, bulantı, aktivitelere yönelik ilginin kaybı, depresif belirtiler, sık vajinal/anal/oral ilişki bakımından yüksek risk grubunda yer aldıkları bulunmuştur. Fiziksel flört şiddeti mağduru erkeklerin ise, şiddete uğramamış olanlara oranla, yeme bozuklukları ve sigara içme bakımından daha yüksek risk altında oldukları gözlemlenmiştir (Bonomi vd., 2013). Mason ve diğerleri (2014) ise, fiziksel şiddete uğramış genç bireylerin yakın ilişkilerinde maruz kaldıkları şiddet neticesinde ortaya

çıkan sorunlarla baş edebilme yöntemi olarak madde kullanımına daha fazla başvurduklarını tespit etmiştir.

Ayrıca şiddete maruz kalan bireylerde, kendine yönelik utanç, güvensizlik, bedenini reddetme ve korku duyguları sıkça görülmektedir. (Subaşı ve Akın, 2003). Kadınlarda cinsel istismar, erkeklerde ise fiziksel istismar yaşantısının öz saygıda azalma ile ilişkili olduğu görülmektedir (Burke, Stets ve Pirog-Good, 1988). Dahası Cascardi ve O'leary (1992), flört ilişkisindeki fiziksel istismar eylemlerinin sıklığı arttıkça kadınlarda görülen depresif belirtilerde artış, öz saygıda ise düşüş görüldüğünü belirtmektedir.

7.Sonuç

Flört şiddetinin kişiler üzerinde bıraktığı ciddi etkileri ve giderek artan görülme oranları ile son zamanlarda önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaya başladığı dikkat çekmektedir. Flört şiddetinin, yaralanma, ölme gibi sonuçlarının yanı sıra özgüvende düşme, depresyon, öfke patlamaları, intihar düşünceleri, yeme bozuklukları gibi ciddi psikopatolojik bozukluklara yol açtığı bilinmektedir. Düzenlenen çalışmalarda, içinde bulunulan yaş grubunun, gelişim döneminin, kadın olmanın, alkol ve madde kullanımının, çocukluk döneminde aile kökenli bir şiddet varlığı ve otoriter ebevyen tutumları gibi çocukluk çağı travmatik yaşantılarının, depresyon ve anksiyete gibi çeşitli psikopatolojik bozukluklara sahip olmanın flört şiddetinin önemli yordayıcıları olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinde meydana gelen flört şiddeti üzerinde etkili olan psikopatolojik unsurların incelenmesidir.

Flört şiddetinin oldukça yaygın olduğu bilinmekte ve genç bireylerin algıladıkları şiddet ve kabul düzeylerinde farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir (Kepir-Savoly vd., 2014). Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, ülkemizde gerçekleştirilen flört şiddetine yönelik bir koruma programına rastlanılamamıştır. Koruma programlarının iki alt boyuttan oluştuğu bilinmekte (Set, 2020) ve genellikle tüm popülasyonu ya da daha sonra şiddete maruz kalma ihtimali olan bireyleri hedef alan birincil koruma yöntemlerinin temel amacının, tespit edilen risk faktörlerine yönelik farkındalığı arttırmak olduğu görülmektedir (Foshee vd., 1996)

Bu bağlamda, ergenlik ve ergenlik sonrası yetişkinliğe geçiş döneminde olan üniversite öğrencilerinde flört şiddeti açısından risk unsurları tespit edilerek okullarda ve üniversitelerde çalışan psikolojik danışmanlar tarafından ilişkilerde yaşanan ya da yaşanabilecek olan istismar konusunda gençler bilgilendirilerek farkındalık düzeyleri arttırılabilir, önleyici ve koruyucu eğitim programları hazırlanabilir. Ayrıca, mağdur bireylere yönelik baş etme becerileri geliştirmeyi temel alan çeşitli etkinlikler düzenlenebilir. Okullarda öğrencilere yönelik sağlıklı romantik ilişkiler ile ilgili derslerin olmasının da flört şiddetini kabul edici tutumların önlenmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ülkemiz, ataerkil bir toplum düzeni hakimdir ve benimsenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeni ile günümüzde hala bazı şiddet davranışlarının (kıskançlık veya kısıtlamalar) sevgi göstergesi olarak kabul edildiği, şiddet olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Şiddetin kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirilmesinin ve şiddete karşı olumsuz tutum gösterilememesinin de, şiddetin normalleştirilmesine ve bireylerde şiddet mağduriyetine yönelik farkındalığın gelişmemesine yol açtığı düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan sağlıklı ilişki kurmanın, nelerin flört şiddeti kapsamında değerlendirilebileceğinin ve gençlerin kendilerini nasıl koruyacaklarının erken yaşlarda öğretilmesinin bireylerde flört şiddetine yönelik farkındalık oluşturma ve şiddeti önleme

açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Zorunlu ders olarak özellikle lise ve üniversite eğitim müfredatına “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, “Yakın İlişkilerde Şiddet” benzeri derslerin bu açıdan yararlı olabileceği düşünülebilir. Ayrıca, sadece kadınların ve ergenlerin flört şiddetine maruz kalmadığı unutulmamalıdır. Ancak Türk, Hamzaoğlu ve Yaya (2020) tarafından yapılan çalışmada da, yetişkin bireyleri, erkek mağdurları, homoseksüel veya biseksüel bireyleri ele alan çalışmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Üstünel (2020) ise üniversite ortamında flört ilişkilerini ele alan çalışmalara devam edilmesinin, eşitlik ve şiddetsizlik düşüncesinin kavranmasına yönelik iletişim kampanyalarının yürütülmesinin, ideal ve romantik aşk söylemlerinin sorgulanmasının, bu söylemlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddetle ilişkisinin incelenmesinin, aşkın eşitlik ve güvenlikle ilişkilendirilerek yeniden tanımlanmasının, flört şiddetinin farklı türlerine yönelik farkındalığın arttırılmasına ve şiddeti normalleştiren tutumların hedef alınmasının, psikolojik şiddetin vurgulanarak bu konuda bilgilendirici müdahalelerin yürütülmesinin, gençlerin çatışma çözme gibi sosyal ve ilişkisel becerilerinin geliştirilmesinin, kadınların ve erkeklerin birlikte çalışmalarını sağlayacak programların geliştirilmesinin, genç kadın ve erkeklerin karşılıklı olarak işlevsel ve etkili iletişim kurabileceği sosyalleşme ortamlarının hazırlanmasının flört şiddeti ile mücadelede etkili olabileceğini savunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aba, Y.A. Çatışmaların Çözümüne Yaklaşım Ölçeği'nin “The Revised Conflict Tactics (CTS2)” Üniversite Öğrencilerinde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Uzmanlık tezi, 2008, s. 47.
- Akın, A. ve Demirel, S. “Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri”. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Halk Sağlığı Özel Eki, 25.4,2003, s. 73-83.
- Ames, T., Glenn, L. ve Simons, L. “Dating Violence: Promoting Awareness and Mitigating Risk Through Nursing Innovations”. Journal of the American Association of Nurse Practitioners, 26, 2014, s. 143-147.
- Anderson, K. M. ve Danis, F. S. “Collegiate Sororities and Dating Violence: An Exploratory Study of Informal and Formal Helping Strategies”. Violence Against Women, 13.1, 2007, s. 87-100.
- Aslan, D., Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Erdost, T. ve Temel, F. “Ankara'da İki Hemşirelik Yüksekokulunun Birinci ve Dördüncü Sınıflarından Okuyan Öğrencilerinin Flört Şiddetine Maruz Kalma, Flört İlişkilerinde Şiddet Uygulama Durumlarının ve Bu Konudaki Görüşlerinin Saptanması Araştırması”. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi. Ankara, 2008.
- Auslander, W., Tlapek, S.M., Threlfall, J., Edmond, T., Dunn, J. “Mental Health Pathways Linking Childhood Maltreatment to Interpersonal Revictimization During Adolescence for Girls in the Child Welfare System”. Journal of Interpersonal Violence, 33.7, 2018, s. 1169-91
- Avşar, Baldan, G. A.ve Akış, N. “Flört Şiddeti”. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 43.1, 2017, s. 41-44.
- Ayyıldız, A. B. T. Ve Hüseyin, H. “Üniversite Öğrencilerinde Flört Şiddeti Tutumları: Sakarya Üniversitesi Örneği”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6.86, 2018, s. 413-427.

- Bandura, A. *The Social Formations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986.
- Bartholomew, K. ve Allison, C. J. An Attachment Perspective on Abusive Dynamics in Intimate Relationships. *Dynamics of Romantic Love: Attachment, Caregiving, And Sex*, 2006, s. 102-127.
- Başar, F. ve Demirci, N. "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Şiddet". *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2.1, 2015, s. 41-52.
- Besni, İ. "Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddete Yönelik Tutumlarının Cinsiyet, Politik Görüş ve Şiddete Maruz Kalma Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye, 2011.
- Bhasin, K. *Toplumsal Cinsiyet-Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay. İstanbul: Kadav Yayınları, 2003.
- Black, B.M., Chido, L.M., Preble, K.M., Weisz, A.N., Yoon, J.S., Delaney-Black, V. ve diğer. "Violence Exposure and Teen Dating Violence among African American Youth". *Journal of Interpersonal Violence*, 30.12, 2015, s. 2174-95
- Bonomi, A. E., Anderson, M. L., Nemeth, J., Rivara, F. P. ve Buettner, C. "History of Dating Violence and the Association with Late Adolescent Health". *BMC Public Health*, 13.1,2013.
- Breiding, M. J. (2014). "Prevalence and Characteristics of Sexual Violence, Stalking, and Intimate Partner Violence Victimization—National Intimate Partner and Sexual Violence Survey, United States, 2011". *Morbidity and Mortality Weekly Report. Surveillance Summaries* (Washington, DC: 2002), 63.8., 2014, s. 1.
- Burke, P. J., Stets, J. E. ve Pirog-Good, M. A. Gender Identity, Self-Esteem, and Physical Abuse in Dating Relationships. *Social Psychology Quarterly*, 51. 3, 1988, s. 272-285.
- Callaghan, J.E., Alexander, J.H., Sixsmith, J. ve Fellin, L.C. "Beyond Witnessing: Children's Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse". *Journal of Interpersonal Violence*, 33.10, 2018, s.1551- 81.
- Cascardi, M. ve Jouriles, E.N. "A Study Space Analysis and Narrative Review of Trauma Informed Mediators of Dating Violence". *Trauma, Violence, & Abuse*, 19.3, 2018, s.266 85.
- Cascardi, M., ve O'Leary, K. Depressive Symptomatology, Self-Esteem, and Self-Blame in Battered Women. *Journal of Family Violence*, 7, 1992, 249–259.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Trends in the Prevalence of Behaviors that Contribute to Violence: National YRBS: 1991–2009, 2011, Erişim Tarihi: 17.10.2020, Erişim Adresi: http://www.cdc.gov/healthyyouth/yrbs/pdf/us_violence_trend_yrbs.pdf.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Understanding Teen Dating Violence: Fact Sheet, 2012, Erişim Tarihi: 17.10.2020, Erişim Adresi: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/teendatingviolence2012-a.pdf>
- Chan, K.L., Straus, M.A., Brownridge, D.A., Tiwari, A. ve Leung, W.C. "Prevalence of Dating Partner Violence and Suicidal Ideation Among Male and Female University Students Worldwide". *Journal of Midwifery & Women's Health*, 53, 2008, s. 529- 537.

- Chase, K. A., Treboux, D., ve O’Leary, K. D. “Characteristics of High-Risk Adolescents’ Dating Violence”. *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 2002, s. 33 – 49.
- Choi, H.J. ve Temple, J.R. “Do Gender and Exposure to Interparental Violence Moderate the Stability of Teen Dating Violence? Latent Transition Analysis.” *Prevention Science*, 17.3, 2016, s. 367-76.
- Cinal, B. “Flört Şiddeti ve Flört Şiddetine Yönelik Tutumun Anksiyete ve Depresyon Düzeyleriyle İlişkinin İncelenmesi”. Yüksek lisans tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi, 2018.
- Cohen, J. R., Shorey, R. C., Menon, S. V., & Temple, J. R. “Predicting Teen Dating Violence Perpetration”. *Pediatrics*, 141.4, 2018.
- Cornelius, T.L. ve Resseguie, N. “Primary and Secondary Prevention Programs for Dating Violence: A Review of The Literature”. *Aggress Violent Behav*, 12, 2007, s.364-375.
- Cüceloğlu, D. İnsan ve Davranışı. (2.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- d’Acremont, M., & Van der Linden, M. “How is Impulsivity Related to Depression in Adolescence? Evidence From a French Validation of the Cognitive Emotion Regulation Questionnaire”. *Journal of Adolescence*, 30. 2,2007, s. 271-282.
- Dating Violence Research Center. “Campus Dating Violence fact sheets”, 2002, Erişim Tarihi: 13.10.2010, at [https://www.uvm.edu/police/public Downloads/Dating.Violence.pdf](https://www.uvm.edu/police/public%20Downloads/Dating.Violence.pdf).
- Davis, K. C., Masters, N. T., Casey, E., Kajumulo, K. F., Norris, J., ve George, W. H. “How Childhood Maltreatment Profiles of Male Victims Predict Adult Perpetration and Psychosocial Functioning”. *Journal of Interpersonal Violence*, 33.6, 2018, s. 915-937.
- Debowska, A., Boduszek, D., Willmott, D. “Psychosocial Correlates of Attitudes Toward Male Sexual Violence in a Sample of Financial Crime, Property Crime, General Violent, and Homicide Offenders”. *Sexual Abuse*, 30.6, 2017, s. 705-27.
- Earnest, A. A., ve Brady, S. S. “Dating Violence Victimization Among High School Students in Minnesota: Associations with Family Violence, Unsafe Schools, and Resources for Support”. *Journal of Interpersonal Violence*, 31. 3, 2016, s. 383-406.
- Fletcher, G. J., Simpson, J. A. ve Thomas, G. “The Measurement of Perceived Relationship Quality Components: A Confirmatory Factor Analytic Approach”. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 2000, s. 340-354.
- Follingstad, D.R., Rutledge, L.L., Berg, B.J., Hause, E.S. ve Polek, D.S. “The Role of Emotional Abuse in Physically Abusive Relationships”. *J Fam Violence*, 5, 1990, s.107-120.
- Follingstad, D. R., Bradley, R. G., Helff, C. M., ve Laughlin, J. E. (2002). “A Model for Predicting Dating Violence: Anxious Attachment, Angry Temperament, and Need For Relationship Control”. *Violence and Victims*, 17.1, 2002, s. 35-47.
- Foshee, V.A ve diğer. The Safe Dates Project: Theoretical Basis, Evaluation Design, and Selected Baseline Findings. *Am J Prev Med*, 12, 1996, s. 39-47.
- Gelles, R.J. *The Violent Home*. Beverley Hills: Sage, 1974.
- Glass, N., Fredland, N., Campbell, J., Yonas, M., Sharps, P., Kub, J. “Adolescent Dating Violence: Prevalence, Risk Factors, Health Outcomes, and Implications for Clinical Practice”. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*, 32, 2003, s. 227-238.

- Harcar, Tijen ve diğer. "Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu". Toplum ve Demokrasi, 2008, 2.4, s. 51- 70.
- Honeycutt, J. M., ve Cantrill, J. G. "LEA's Series on Personal Relationships". Cognition, Communication, and Romantic Relationships. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 2001.
- Hydén, M. "Verbal Aggression as Prehistory of Woman Battering". J Fam Violence, 10, 1995, s. 55- 71.
- İbiloğlu, A. O. "Aile İçi Şiddet". Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2012.
- İftar, M. "Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddetine Yönelik Tutum ve Davranışları". Yüksek lisans tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, 2016.
- Jackson, S.M. "Issues in the Dating Violence Research: A Review of The Literature". Aggress Violent Behav, 4, 1999, s. 233-247.
- Jackson, S., Cram, F. ve Seymour, F. "Violence and Sexual Coercion in High School Students Dating Relationships". Journal of Family Violence, 15, 2000, 23-36.
- Jewkes, R. "Intimate Partner Violence: Causes and Prevention". The Lancet, 359.9315, 2002, s. 1423-9.
- Karlsson, M.E., Temple, J.R., Weston, R., Le, V.D. "Witnessing Interparental Violence and Acceptance of Dating Violence as Predictors for Teen Dating Violence Victimization". Violence Against Women, 22.5, 2016, s. 625-46.
- Kaukinen, C. "Dating Violence Among College Students: The Risk and Protective Factors". Trauma Violence Abuse, 15.4, 2014, s. 283-296.
- Kaura, S.A., ve Lohman, B.J. "Dating Violence Victimization, Relationship Satisfaction, Mental Health Problems, and Acceptability of Violence: A Comparison of Men and Women". Journal of Family Violence. 22, 2007, s. 367-381.
- Kemerli, N. "Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet". Kadına Yönelik Şiddet ve Hekimlik Sempozyumu Kitabı. Ankara: Tabip Odası Yayınları, 2003, s.41-59.
- Kepir-Savoly, D. D., Ulaş, Ö., ve Demirtaş-Zorbaz, S. "Üniversite Öğrencilerinin Çiftler Arası Şiddeti Kabul Düzeylerini Etkileyen Etmenler". Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal, 5.42, 2014.
- Kılınçer, A.S. ve Tuzgöl Dost, M. "Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişkilerinde Algıladıkları İstismar". Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5.42, 2014.
- Kıvrak, Y., Gey, N., Kıvrak, H. A., Kokaçya, M. H., Çöpoğlu, Ü. S. ve Arı, M. "Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma". Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi, 16.5, 2015.
- Kızmaz, Z. "Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30.1, 2006.
- Konuralp, C. E. "Çocukluk Dönemi İhmal ve İstismar Mağdurları Arasında Reviktimizasyon". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2014.

- Kütük, E. K., Gümüştaş, F. ve Almış, B. H. (2018). "Üniversite Öğrencisi Kızlarda Flört Şiddetinin Belirleyicileri ve Psikiyatrik Sonuçlar Açısından Flört Dışı Şiddetten Farklılıkları". *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19.2, 2018, s. 217-222.
- Lewis, S.F., Fremouw, W. "Dating Violence: A Critical Review of the Literature". *Clin Psychol Rev*, 21, 2001, s. 105-127.
- Livingston, J. A., Eiden, R. D., Lessard, J., Casey, M., Henrie, J. ve Leonard, K. E. "Etiology of Teen Dating Violence Among Adolescent Children of Alcoholics". *Journal of Youth and Adolescence*, 47.3, 2018, s. 515-533.
- Maiuro, R. D., Cahn, T. S., Vitaliano, P. P., Wagner, B. C. ve Zegree, J. B. "Anger, Hostility, and Depression in Domestically Violent Versus Generally Assaultive Men and Nonviolent Control Subjects". *Journal of Consulting And Clinical Psychology*, 56.1, 1988, s. 17.
- Martins, C., Gouveia A., Chaves, M., Lourenço R., Marques, S. ve Sankos T. "Dating Violence and Nursing Student Well-Being." *Atencion Primaria*, 46.1, 2014.
- Mason, M.J., Campbell, L., Zaharakis, N., Foster, R. ve Richards, S. "Levels of Teen Dating Violence and Substance Use in an Urban Emergency Department". *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 35.9, 2014.
- McDonald M, ed. *Gender, Drink And Drugs*. Oxford: Berg Publishers, 1994, s. 14.
- Mihçioğur, S. ve Akın, A. "Flört Şiddeti- Şiddet'li Sevgi." *Sağlık ve Toplum*, 25.2, 2015, s. 9-15.
- Miczek, K. A., DeBold, J. F., Haney, M., Tidey, J., Vivian, J. ve Weerts, E. M. "Alcohol, Drugs of Abuse, Aggression and Violence". *Understanding and Preventing Violence*, 3, 1994.
- Mulawa, M., Kajula, L. J., Yamanis, T. J., Balvanz, P., Kilonzo, M. N. ve Maman, S. (2018). "Perpetration and Victimization of Intimate Partner Violence Among Young Men And Women in Dar Es Salaam, Tanzania". *Journal of Interpersonal Violence*, 33.16, 2018, s. 2486-2511.
- Murray, C. ve Kardatzke, K. "Dating Violence Among College Students: Key Issues for Collage Counselors". *Journal of College Counseling*, 10, 2007, s. 79-89.
- Offenhauer, P. ve Buchalter, A. "Teen Dating Violence: A Literature Review and Annotated Bibliography". *Library of Congress*, 2011.
- O'Keefe, M. "Teen Dating Violence: A Review of Risk Factors and Prevention Efforts". *National Electronic Network on Violence Against Women*, 2005, s. 1-13.
- Parker, E.M., Debnam, K., Pas, E.T. ve Bradshaw, C.P. "Exploring the Link Between Alcohol and Marijuana Use and Teen Dating Violence Victimization Among High School Students: The Influence of School Context". *Health Educ Behav*, 43, 2016, s. 528-536.
- Price, E.L. ve Byers, E.S. "Dating Violence Research Team. The Attitudes Towards Dating Violence Scales: Development and Initial Validation". *Journal of Family Violence*, 14.4, 1999, s. 351- 375.
- Rogers, W. S., Bidwell, J. ve Wilson, L. "Perception of and Satisfaction with Relationship Power, Sex, and Attachment Styles: A Couples Level Analysis". *Journal of Family Violence*, 20.4, 2005, s. 241.
- Rosen, K. H. ve Bezold, A. "Dating Violence Prevention: A Didactic Support Group for Young Women". *Journal of Counseling & Development*, 74.5, 1996, s. 521-525.

- Rubio-Garay, F., López-González, M. A., Carrasco, M. Á. ve Amor, P. J. "The Prevalence of Dating Violence: A Systematic Review". *Papeles del Psicólogo*, 38.2, 2017, s. 135-147.
- Saltzman, L., Fanslow, J.L., McMahon, P.M. ve Shelley, G.A. *Intimate Partner Violence Surveillance: Uniform Definitions and Recommended Data Elements, Version 1.0*. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention, 2002.
- Selçuk, K. T., Avcı, D. ve Mercan, Y. "Üniversite Öğrencilerinde Flört Şiddetine Maruziyet: Flört Şiddetine Yönelik Tutumların ve Toplumsal Cinsiyet Algısının Şiddete Maruziyet ile İlişkisi. *ACU Sağlık Bil Derg*, 9.3,2018, s. 302-8.
- Set, Z. Dating Violence: A Review. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12.4, 2020, s. 444-454.
- Sezer, Ö. "The Adaptation of Acceptance of Couple Violence Scale into Turkish: Validity and Reliability Studies". *Journal of the Faculty of Education*, 9.16, 2008, s. 1-15.
- Siener, S., ve Kerns, K. A. (2012). "Emotion Regulation and Depressive Symptoms in Preadolescence". *Child Psychiatry & Human Development*, 43.3, 2012, s. 414-430.
- Smith, D.M. ve Donnelly, J. "Adolescent Dating Violence: A Multi-Systemic Approach of Enhancing Awareness in Educators, Parents, and Society". *J Prev Interv Community*, 21, 2000, s. 53- 64.
- Straus, M. A. "Prevalence of Violence Against Dating Partners by Male and Female University Students Worldwide". *Violence Against Women*, 10.7, 2004, s. 790-811.
- Subaşı, N. ve Akın, A. "Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları." *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 231-249.
- Sünetçi, B. ve diğer. "Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddeti Alguları Üzerine Bir Araştırma". *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 16.1, 2006, s. 56-83.
- Tagay, Ö., Çalışandemir, F. ve Ünüvar, P. "Contact Disturbance and Self-Esteem as The Predictors of the Abuse Perceived in Romantic Relationship". *Journal of Human Sciences*, 15.2, 2018, s. 707-716.
- Temple, J. R., Choi, H. J., Reuter, T., Wolfe, D., Taylor, C. A., Madigan, S. ve Scott, L. E. "Childhood Corporal Punishment and Future Perpetration of Physical Dating Violence". *The Journal of Pediatrics*, 194, 2018, s. 233-237.
- Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. *The Social Psychology of Groups*. New York: John Wiley, 1959.
- Tjaden, P. ve Thoennes, N. "Prevalence and Consequences of Male-to-Female and Female-to-Male Intimate Partner Violence as Measured by The National Violence Against Women Survey1. *Violence Against Women*, 6.2, 2000, s. 142-161.
- Toplu, E. ve Hatipoğlu-Sümer, Z. "Flört İlişkisinde Şiddetin Yaygınlığı ve Türleri". XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Selçuk, İzmir, 2011.
- Trevillion, K., Oram, S., Feder, G. Ve Howard, LM. "Experiences of Domestic Violence and Mental Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis". *Plos One*, 7.12, 2012, e51740.
- Türk, B., Hamzaoğlu, N. ve Yayak, A. "Flört Şiddeti Üzerine Bir İnceleme". *Turkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 17.1, 2020, s. 73-81.
- Ulloa, E. C., Martinez-Arango, N. ve Hokoda, A. "Attachment Anxiety, Depressive Symptoms, and Adolescent Dating Violence Perpetration: A Longitudinal Mediation Analysis". *Journal*

of Aggression, Maltreatment & Trauma, 23.6,2014, s. 652-669. DOI: 10.1080/10926771.2014.92045.

Üstünel, A. Ö. "Eşit, Güvenli, Özgür İlişki: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Flört Şiddeti Önleme Programının Etki Değerlendirmesi". Türk Psikoloji Yazıları, 23.45, 2020, s. 19 41.

Van Ouytsel, J., Ponnet, K., Walrave, M. ve d'Haenens, L. "Adolescent Sexting From a Social Learning Perspective". Telematics and Informatics, 34, 2017, s. 287-298.

World Health Organization (WHO). "Gender in Mental Health Research, 2005, Erişim Tarihi: 12.10.2020; Erişim Adresi: Geneva, <http://www.who.int/gender/documents/en/mentalhealthlow.pdf>

World Health Organization (WHO). World Report On Violence And Health: Summary. Geneva: WHO; 2002, s. 331.

World Health Organization (WHO). Preventing Intimate Partner and Sexual Violence Against Women: Taking Action and Generating Evidence, 2010, Erişim Tarihi: 15.07.2020,http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence_978924156.

World Health Organization (WHO). Global and Regional Estimates of Violence Against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-Partner Sexual Violence. World Health Organization, 2013.

TANPINAR'A İLHAM VEREN EDGAR ALLAN POE KADINLARI*

Derya Kılıçkaya**

Öz

Tanpınar'ın eserleri okunduğunda onun anlattığı kadınların, giden ama geri gelmeyen, "imkânsız" kadınlar olduğu görülür. Yazarın, bu kadınları kurgularken Amerikalı hikâye yazarı ve şair Edgar Allan Poe'dan etkilendiği bilinmektedir. Zaten, Tanpınar'ın kendisi de eserlerinin satır aralarında bu etkinin ipuçlarını vermiştir. Kısacası Tanpınar, Poe'nun hikâyelerinde yer alan ve insanın içinde "aşk" denen duyguyu uyandırdıktan sonra ortadan kaybolan kadınları anlatmayı tercih etmiştir. Bu çalışmanın amacı, Tanpınar'a ilham verdiği düşünülen Edgar Allan Poe kadınlarını anlayabilmek ve yazarın eserlerindeki yansımalarını bulmaktır. Tanpınar'ın kadınlarına benzeyen, dolayısıyla ona ilham verdiği düşünülen kadınların yer aldığı dokuz hikâyeye tespit edilmiştir. Hikâyelerdeki kadınlar pek çok açıdan bize Tanpınar'ın kadınlarını hatırlatır. Çalışmada bu dokuz hikâyede yer alan kadınlar ve onların durumları ele alınacak, Tanpınar'ın hikâyeye ve romanlarında görülen kadınlarla benzerlikleri/farklılıkları ortaya konacaktır. Böylelikle Tanpınar'ın, kitaplarındaki "sevilen kadın"ları meydana getirirken Edgar Allan Poe'dan ne denli etkilendiği görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Edgar Allan Poe, Kadın, İlham, Hikâye.

EDGAR ALLAN POE'S WOMEN INSPIRING TANPINAR

Abstract

When Tanpınar's works are read, the women told by him are outgoing; but it is seen that there are "impossible" women who do not come back. It is known that the author was influenced by the American story writer and poet Edgar Allan Poe when he was building these women. Already, Tanpınar himself gave hints of this effect between the lines of his works. In short, Tanpınar chose to tell the women in the stories of Poe who disappeared after awakening the so-called "love" feeling. The aim of this study is to understand Edgar Allan Poe women who are thought to inspire Tanpınar and to find their reflections in the writer's works. Nine stories involving women similar to Tanpınar's women, and therefore thought to inspire him, were identified. The women in the stories remind us of Tanpınar's women in many ways. In the study, the women in these nine stories will be discussed and their similarities / differences with the women seen in the works of Tanpınar will be revealed. Thus, it will be seen how Tanpınar was influenced by Edgar Allan Poe while creating the "loved women" in his books.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Edgar Allan Poe, Woman, Inspiration, Story.

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ı etkileyen edebiyatçılar arasında Edgar Allan Poe'nun da yer aldığı bilinmektedir. Tanpınar, onu okuduğunun ipuçlarını eserlerinde vermiştir. *Huzur* romanında Poe'yu " 'asla'nın prensi" olarak tanımlar:

Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi. Okuduğu ve beğendiği şairler, başta Poe ve Baudelaire olmak üzere hepsi 'asla'nın prensi değil miydiler? Onların beşikleri 'olamaz' burçlarında sallanmış, ömürleri 'imkânsız'ın ülkesinde geçmişti.

*Bu makaleyi, 11 Nisan 2020'de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya'ya ithaf ediyorum.

** Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5964-5485.

Hayatımızı geriye dönemeyecek bir uca taşımazsak, şiirin peteğini nasıl doldururduk (Tanpınar, 2017a: 293).

Aslında bu tabir, Tanpınar'ın erkek kişileri için de kullanılabilir. Tanpınar'ın erkekleri, tıpkı Poe'nunkiler gibi imkânsızın peşindedirler, hayatlarını "imkânsız" olana taşımayı başarırlar. Bunun yanı sıra, Tanpınar da " 'asla'nın prensi"dir. Tanpınar'ın kendisi de özel hayatında, tıpkı oluşturduğu roman kişileri gibi hep imkânsız kadınlara âşık olmuştur:

Demek oluyor ki Tanpınar da roman kahramanları gibi, aşkı 'yokluğu' ile yazıya çevirmiş. Belki de bu nedenle sevdiği kadını elde etmeye hiç çaba göstermemiş, bu nedenle imkânsız kadınlara âşık olmuş, evlilikten sanki bile isteye kaçmıştır (İnci, 2014: 43).

Handan İnci *Orpheus'un Şarkısı* isimli eserinde, Tanpınar'ın ideal kadın modelini kurgularken Edgar Allan Poe'nun hikâyelerindeki "geri gelmeyen kadın"dan beslendiğini belirtmiştir. Tanpınar, beslendiği bu kaynağı zaman zaman açıkça dile getirmekten de geri durmaz. Tanpınar'ın kadınları, tıpkı Edgar Allan Poe'nun hikâyelerindeki kadınlar gibi, insanın içinde aşkı uyandırdıktan sonra ortadan kaybolurlar. Ortadan kaybolmalarının asıl nedeni ise erkek tarafından istenmemiş, yani gönderilmiş olmalarıdır. Edgar Allan Poe'nun metinlerindeki kadın karakterler genellikle silik ve belirsiz varlıklardır. Kadının tekinsiz bir varlığı vardır. Kadının sesi soluğu pek çıkmaz ve kadın neredeyse bakılan bir nesnedir. Tanpınar'ın sevilen kadınları da seyredilmek için vardılar ve kadınların sesi alabildiğine kısılmıştır. Her iki yazarda da anlatıcı rolünde bir türlü kadını göremeyiz. (Ümer, 2018: 3)

Tanpınar'ın şahsi kütüphanesinde, şaşırtıcı bir şekilde sadece bir adet Edgar Allan Poe kitabı yer alır. Bu da Poe'nun yazılarının yer aldığı bir kitaptır. Edgar Allan Poe'nun hikâyeleri, Tanpınar'ın şahsi kütüphanesinde yer almaz. Bunun nedenini Orhan Okay'ın sözleriyle izah edebiliriz:

Tanpınar'ın bir bibliyoman olmadığı muhakkak (şimdi elimizde olan kitap listeleri bulunmasaydı bile bunu sağlığında da tahmin etmek güç değildi). Hatta bir kitap meraklısı da değildi demek yanlış sayılmaz. Şimdi listenin incelenmesinden de daha iyi anlaşılıyor ki o ihtiyaç duyduğu, yazılarında ve kitaplarında kullandığı ve kullanacağı kitapları el altında bulundurmamakla yetiniyordu. Bunların dışında ihtiyacı olduğu kitapları Üniversite veya Türkoloji Seminer Kitaplığı'ndan, kısa veya uzun süre için ödünç aldığı bilinmektedir, şüphesiz dostlarından edindikleri de olmalıdır. Bunun aksi, yani Tanpınar'ın başkalarına ödünç verip alamadıkları veya bağışladıkları da düşünülmelidir. Fakülte'deki kitaplığında bulunanların bu listelere girip girmediği de ayrı bir konu. Hasılı şimdi elimizde, eksiklerinin de dikkate almak şartıyla oldukça güvenilir bir kitap listesi bulunmaktadır (İnci, 2012: 346).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir şekilde Edgar Allan Poe ve yarattığı kadınlardan etkilendiğini düşünüyoruz. Üstelik Tanpınar'ın kütüphanesinde yer alan, 1942 senesine ait ve Fransızca olan şu kitap konumuz açısından hayli dikkat çekicidir:

Jaloux, Edmond, *Edgar Poe et les femmes*, Ed. du Milieu (Edgar Poe ve Kadınlar) (İnci, 2012: 326).

İki yüz elli iki sayfa olup Cenevre'de basılan bu kitabın Tanpınar'ın kütüphanesinde olması, onun Poe'nun kadınları hakkında özel okumalar yaptığının da kanıtıdır. Tanpınar, onun kadınlarını yakından tanımaya çalışmıştır.

Edgar Allan Poe'nun hikâyelerindeki kadınlardan bahsetmeden önce şu önemli ayrıntıyı da dile getirmek gerekir: Poe, bir nekrofil, yani ölü sevicidir. İnceleyeceğimiz hikâyelerin bir kısmı,

görülebileceği üzere Poe'nun bu yönüyle doğrudan ilgilidir. Poe'nun nekrofilliği hakkındaki Eric Savoy'un görüşünü, Tuğba Nur Yıldırım şöyle aktarır:

Eric Savoy, Poe'nun öykülerindeki ötekiliği vurgular; siyahlar gibi kadın karakterlerin de, Poe'nun öykülerine öteki olarak girdiğini, kadın karakterlerin mezardan dönüşleriyle, Poe'nun kadınları nekrofil arzu nesnelere olarak betimlediğini dile getirir. (Yıldırım, 2007: 51)

Tanpınar'ın bilincine yerleşen bu "öteki" kadınlar ve onların durumları, farklı şekillerde, Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde karşımıza çıkar. İşte bu makalede, Poe'nun kadınlarından yola çıkılarak Tanpınar'ın anlattığı kadınların durumu gözler önüne serilecektir.

1. Berenice

Bu hikâyeye, birinci teklik şahıs eki kullanılarak yazılmıştır; yani hikâyenin kişilerinden biri olan Egeus, aynı zamanda anlatıcı konumundadır. Üstelik kimi zaman "*Okura açıklayabilmem esasen olanaksız.*" gibi cümleler kullanılarak üst kurmacaya da başvurulmuştur. Berenice, anlatıcının kuzenidir. Görkemli ve büyüleyici bir güzelliği vardır. Ata yadigârı olan malikânede birlikte büyümüşlerdir. Anlatıcı ile Berenice ileriki yıllarda evlenmeye karar vereceklerdir. Tıpkı Edgar Allan Poe'nun 1836'da on üç yaşındaki kuzeni Virginia Clemm ile evlenmesi gibi. Ancak, anlatıcı ile Berenice'nin durumları birbirinden çok farklıdır. Anlatıcı, sağlıklı ve gam yüklüdür. Çalışmalarına gömülmeyi tercih eder, hayatı kendi yüreğinde yaşar ve ruhsal bakımdan en yoğun düşüncelere dalmayı alışkanlık hâline getirmiştir. Berenice ise çevik, latif ve dipdiridir. Dere tepe dolaşmayı sever ve "*önüne düşen gölgeleri yahut kuzgun kanath saatlerin yitişini umursamadan*" gezer (Poe, 2020: 17).

Bu hikâyeye, aslında bir hatırlayış hikâyesidir, çünkü Berenice, hikâyenin başından anladığımızı göre artık hayatta değildir ve anlatıcı hikâyeye boyunca kendisi için artık bir "imkânsız" hâline gelen bu kadını sevmeye devam eder. Ölümcül bir hastalık (bir tür epilepsi), Berenice'nin sağlıklı ve dipdiri bedenini ezip geçer. Öyle ki zihnini, alışkanlıklarını ve kişiliğini değiştirir. O, artık anlatıcının tanıdığı Berenice değildir. Bu yüzden anlatıcı-karakter, zamanını "*eski, güzel günleri acı bir lezzetle hatırlayarak geçiren*" Tanpınar'ın roman kişisi Selim gibi (İnci, 2014: 115), "*belleğinin kurşunu yıkıntılarında*" Berenice'yi canlandırmaya çalışır (Poe, 2020: 17).

Tanpınar'ın erkek kişileri, tıpkı Poe'nunkiler gibi hayatlarını "imkânsız" olana taşırlar:

Ölümsüzlüğün sadece aşka gülümseyebileceğini düşünen Mümtaz ve diğer erkekler, aşkın ölümünden kaçmak için aşkı adeta kendi elleriyle öldürür, yani birlikteliği imkânsızlaştırmaya çalışırlar. Kadın, uzakta, erişilmesi zor ve imkânsız olduğu ölçüde değerlidir (İnci, 2014: 54).

"Berenice" hikâyesinin erkek kişisi de imkânsız söz konusu olduğu zaman sevmeye başlar ve şunu açıkça itiraf eder: "*Emsalsiz güzelliğinin zirvesindeyken onu sevmediğim doğrudur. Sıra dışı yaşamımda duygularım kalpten değildi; tutkularım da her zaman zihnime aitti*" (Poe, 2020: 19). Evet, aslında anlatıcı en başta, yani Berenice hastalığa yakalanıp da imkânsız hâle gelmeden önce, onu hiç de sevmemiştir. Onu hayranlık duyulacak biri olarak görmemiştir. Sadece çözümlenecek bir nesne olarak görmüştür. Şimdiyse o hastadır, yani imkânsızdır ve anlatıcı işte tam da şu anda ona âşıktır. Karşılaştığında aşkıdan bedeni titrer ve yüzü kireç gibi olur. Oysa daha önce, sırf Berenice kendisini seviyor diye "*şeytana uyup*" ona evlilikten söz etmiştir. Aslında anlatıcı, Berenice ile evlenemeyeceklerinin farkındadır. Bunun imkânsızlığını bile bile ona evlilik mevzusunu açar. Kısacası, *Aydaki Kadın* romanının kişisi Selim'in ifadesiyle, sadece imkânsızlığın hududunu genişletir. Selim, bu imkânsızlığı romanda Goya'nın küçük bir tablosu ile açıklamaya çalışmıştır:

Bu neye benziyor biliyor musunuz? Goya'nın Prado'da küçük bir tablosu vardır. Her görüşümde benim için mânası bir kat daha derinleşir. Küçük bir köpek bir dağın sırtından çıkar ve çıkar çıkmaz birdenbire gri bir kaya ile bir çeşit duvarla karşılaşır... Küçük, munis bir köpek başı ve yepyeni bir imkânsızlığın duvarı (Tanpınar, 2016: 199-200).

Kısacası her yeni kazanç, ne olursa olsun insanı bir yığın çeşitli imkânsızlığın karşısına getirmektedir. Poe'nun hikâyesinde de bu tür bir imkânsızlık söz konusudur.

Nihayet, düğün için belirlenen gün yaklaşır. Ancak bir kış günü Berenice, sabah erken saatte kriz geçirerek hayata veda eder. Hikâyedeki erkek kişi ile Berenice'nin durumu, bize Tanpınar'ın *Huzur* romanındaki Nuran ile Mümtaz'ın ilişkisini hatırlatır. Bu romanda da âşık erkek mutlu olmamak için elinden geleni yapar. Sanki onun tek isteği, kavuşmanın olmadığı mutsuz bir aşk gibidir:

Tanpınar'ın âşık erkekleri için sevilen kadınla birlikte geçecek bir hayat, belki hayali kurulan ama gerçekleşmesi için asla çaba gösterilmeyen bir 'mutlu son'dur. Bu ihtimal yaklaştıkça eşiği atlamak konusunda iyice beceriksiz, hatta isteksiz görünürler (İnci, 2014: 111).

Huzur romanında, Mümtaz'ı Nuran'la evlenmeye iten sebep ise Nuran'ı rahat bırakmayan Fahir ve Suat'tır. Bu iki adam tarafından Nuran'a yazılmış mektupları okuduktan sonra Mümtaz, Nuran ile evlenmeye karar verir:

Sevdiği kadını rahat bırakmayacaklardı. Bunu biliyordu. İnsanlara açık bir tarafı vardı. Onun için behemehâl evlenmeliydiler. Fakat...

'Onu zorlayabilecek kudreti kendimde bulabilecek miyim?..' Kendisine güvenmiyordu. Hayatta kendisi için tek bir adım atamayacak kadar zayıftı. Bunu şu dakikada öğrenmişti (Tanpınar, 2017a: 235).

Huzur romanında, Nuran ile Mümtaz'ın evlilik hazırlıkları tam da hızlanmışken ilginç bir şey olur. Emirgân'daki eve gittikleri o karlı günlerden birinde Nuran, Mümtaz'a bir soru sorar: "Hakikaten evlenebileceğimize inanyor musun?" Mümtaz'ın ağzından ise kesin bir "hayır" yanıtı çıkar:

Bu cevap, hiç şüphe yok ki Suad'ın boşlukta sallanan bedeninden daha fazla etkilemiştir Nuran'ı. Erkeğe dayanmak, güvenmek isteğiyle geri dönmüş kadına adeta gitmesi için yolu göstermek gibidir bu. Mümtaz'ın 'belirsiz korkuları' önlerinde aşılmaz bir uçurum açmıştır. Ayrılık, kaçınılmazdır artık (İnci, 2014: 111).

Berenice, vefat etmeden bir gün önce evleneceği adamın karşısına çıkar. Solgun bir yüzü vardır, yüzüne bir hüzün hâkimdir. Gözlerinde ışıltı kalmamıştır, bakışları donuktur. Şakakları çökmüştür, göz bebekleri ise yok gibidir. Sureti belirsiz bir hâldedir ve tek laf etmez. Aslında bu durum Edgar Allan Poe'nun kadınlarının ortak özelliklerindedir:

Kadının tekinsiz varlığı, ölümden geri dönen, gizemli veya masumiyeti içinde Poe'da betimlemelerden çokça nasiplenir. Kadın Poe için gizemlidir. Öncelikle anlatılarda kadınların sesi soluğu çok çıkmaz. Anlatıcı rollerinde ise kadın rolünü göremeyiz. Kadın yok gibidir. (...) Temsil içinde hareket imkânları yoktur. Bakılan nesnelere (Ümer, 2018: 3).

Gerçekten de Poe'nun metinlerinde okuyucunun karşısına çıkan kadın figürler genellikle silik ve belirsiz figürlerdir:

Morella, Eleonora, Berenice, Ligeia bunlardan sadece birkaçı olmakla birlikte hikâyenin ismine yansımış karakterlerdir (Dilber, 2018: 64).

Bu hikâyede de anlatıcı, solgun ve hüzünlü yüzüyle karşısına dikilen ve tek laf etmeyen Berenice'yi seyre koyulur. Tıpkı Tanpınar'ın eserlerindeki âşıklar gibi: “*Tanpınar, sevilen kadınları âşığının bakışlarıyla 'seyrettirmek' istediği için olsa gerek, kadınların sesini alabildiğine kısmıştır*” (İnci, 2014: 93). Ancak Handan İnci'ye göre Tanpınar, sadece kadını değil, kadına ait eşyayı da tutkuyla seyretmiştir. Kısacası, İnci'nin tespitine göre Tanpınar'da bir kadın eşyası, elbisesi fetişizmi vardır ve bu durum mektuplarına, günlüğüne yansımanın yanı sıra kurmaca eserlerine de yansımıştır:

Tanpınar, özel hayatında da kadın eşyasına, elbisesine karşı son derece duyarlıdır. Bir gece gittiği operada kadınların kıyafetlerinden o kadar etkilenir ki uzun uzadıya bakabilmek için bazılarının yanından geçerken mahsus oyalandığını yazar. Günlüğünün son sayfalarında, sevdiği kadının odasında onun eşyasına, elbisesine gizlice dokunduğu sayfalar ise psikanalitik incelemeler açısından çok önemli açık uçlar veren bir malzemedir (İnci, 2014: 40).

Edgar Allan Poe'nun hikâyesinde ise çok ilginç bir fetişizm örneği vardır. Bu sefer karşı cinsin dişleri erkeği cinsel coşku ve doyunluğa ulaştırır. Berenice, anlatıcının karşısına geçtiği ve kendini seyrettirdiği zaman, bir anda tuhaf bir edayla dudaklarını aralar ve dişleri usul usul ortaya çıkar. Anlatıcı o dişleri görür görmez bir saplantı hâlinde onları düşünmeye başlar. Kendi ifadesiyle, bu dişleri delice arzulamaya başlar:

Saplantım anbean hiddetlenince, onun o tuhaf ve cazibeli etkisine karşı boş yere mücadele ettim. Dış dünyada yer alan nice nesnenin arasından yalnızca dişleri düşünebiliyordum. Onları arzuluyor, onlardan başka bir şey düşünemiyordum, ilgi odağımı değiştiremiyordum. Zihnimde onlar, yalnızca onlar vardı ve özgün kimlikleriyle düşüncelerimin temelini oturdular (Poe, 2020: 21).

Berenice'nin dişleri anlatıcı üzerinde fazlasıyla etkili olmuştur. Hikâye boyunca hastalık yüzünden vefat ettiğini düşündüğümüz Berenice'ye, gerçekte ne olduğunu ise ancak hikâyenin son iki paragrafını okuduğumuzda anlarız. Anlatıcı, bu dişleri farklı bir şekilde görmeye ve onları arzulamaya başladıktan sonra, ne yaptığının bilincinde olmadan birkaç dişçi aleti ile otuz iki adet küçük ve beyaz dişi Berenice'nin ağzından sökmüş ve bir kutuya yerleştirip masasının üzerine koymuştur. Bütün bunları yaptıktan sonra ise bir kürek alarak Berenice için bir mezar açmış onu canlı canlı gömmüştür. Sonrasında ise kendisini kütüphanede bir başına oturur bir hâlde bulmuştur. Ancak, Berenice mezarından kalkar ve kefeneye sarılmış bir hâlde geri döner:

Kütüphanemin kapısı hafifçe çalındı ve beti benzi atmış bir uşak parmak uçlarına basarak içeriye girdi. Adamın dehşete kapıldığı âşikârdı, benimle ürkek, boşuk ve kısık bir sesle konuştu. Ne dedi? Kesik kesik birkaç cümle işittim. Gecenin sükûnetini bozan bir vaveyladan, ahalinin toplanmasından, sesin yükseldiği yönde yapılan bir araştırmadan, sonra açılan bir mezardan, hâlâ kalbi çarpan, soluyan, yaşayan, kefeneye sarılmış, biçimi bozulmuş bir bedenden söz ederken sesi ürkütücü bir şekilde belirginleşti (Poe, 2020: 23).

Engin Ümer, bu hikâyedeki erkek anlatıcının ağza zarar vermesi ve dişleri ele geçirmesi durumunu Freud'un görüşleriyle şöyle açıklar:

Freud erkek nevrozlarda görülen vajina korkusundan, onun erkeği yutacağı endişesinden bahseder. Ağız zarar görmesi ve dişlerin ele geçirilmesi derin bir kaygının, uzvun zarar göreceği endişesinin giderilmesi için kaygı nesnesinin evcilleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Mezarından kalkarak canlı canlı gömüldüğünü anladığımız Berenice ise kendisinde eksik olan dişleri için gelmiştir (Ümer, 2018: 3).

Edgar Allan Poe'nun Berenice isimli kadını Tanpınar'ın kadınlarından ayıran en önemli nokta ise "korkutuculuk"tur. Poe'nun kadınları çoğu zaman bu şekilde ürkütücü ve korkutucu iken Tanpınar daha çok bir rüyayı andıran kadınlar kurgulamayı tercih etmiştir.

2. Morella

"Berenice" isimli hikâyede, Egeus'un Berenice'yi aslında başta pek de sevmediğini, imkânsız hâle geldikten sonra ona vurulduğunu belirtmiştir. Bu durumu anlatıcı, açıkça itiraf etmişti. "Morella" isimli hikâyede de benzer bir itiraf söz konusudur. Anlatıcı-karakter Morella ile evlenir, ama ona tutkulu sözler sarf etmediği gibi, aşkı da hiç düşlememiştir. Ancak kadın, çevresiyle bağıni keserek hayatını erkeğe ve onun mutluluğuna vakfetmiştir.

Tanpınar'ın eserlerinde aşk, sadece bir 'araç'tır. Poe'nun erkeklerinde olduğu gibi Tanpınar'ın erkekleri de aşk konusunda tutuktur, harekete geçmezler ve aşkı başka emelleri için bir araç olarak görürler. Handan İnci bu konuda şu yorumu yapar:

Evet, daha önce de ileri sürdüğüm gibi, aslında Nuran'ı terk eden Mümtaz'dır. Evleneceklerine hiç inanmadığını- kadının çaresizce kendisine sığındığı o gün- açıkça söylemiştir. Cemal, onca fırsat sunulmasına rağmen Sabiha'ya elini bir kez bile uzatmaz; kocasını terk edip geldiği o önemli karar anında bile sevdiği kadını kazanmaya çalışmaz. Selim, anlamsız bir kıskançlık yüzünden Leylâ'yı bırakıp Avrupa'ya kaçar ve ancak o evlendikten, yani imkânsızlaştıktan sonra geri döner (İnci, 2014: 49-50).

Tanpınar'ın *Huzur* romanı ekseninde düşündüğümüzde Nuran'ın aslında bir kültürü temsil ettiğini görürüz. Nuran, üniversitede edebiyat eğitimi görmüş, Dede'yi ve Hafız'ı gayet iyi bilen, Mevlevi ilahilerinin yanı sıra Bektaşî nefeslerini de söyleyebilen, bir o kadar da Anadolu türkülerine vâkıf, kültürlü, görgülü bir kadındır. Tüm bunların ötesinde Nuran, Mahur Beste gibi bir kültür unsurunu çok yüklü bir irsiyet olarak arkasında taşır. Nuran, aslında arkasında böylesine yüklü bir kültür mirası taşıdığı için Mümtaz tarafından sevilmiştir. Bu miras olmasaydı Mümtaz, belki de kendisine hiç bağlanmayacaktır:

Genç kadının arkasında Mahur Beste'nin çok yüklü irsiyeti bulunmasa kendisinden evvelki aşk ve evlenme tecrübesinin verdiği üstünlükle hayatına girmiş olmasa Mümtaz o kadar kendisine bağlanmayacaktı. Nuran'ın hayata ve duygularımıza karşı güvensizliği ve onun yüzünden her şeyi olduğu gibi kabul ediş tarzı, günlerin getirdiği ile mesut oluşu, hülâsa sadece kabul etmekle kalışı, onu yarı tanrılaşmış bir çehre yapmıştı (Tanpınar, 2017a: 294).

Hayatını erkeğine ve onun mutluluğuna vakfeden Morella ise tam anlamıyla bir bilgedir, yani tıpkı Nuran gibi kültürlü ve görgülü bir kimsedir. Olağanüstü becerileri vardır, algı yetisiyle de takdire şayandır. Öyle ki Morella bir öğretmen, hikâyenin erkek anlatıcısı ise bir öğrenci gibidir. Nuran gibi iyi bir eğitim almıştır. Presburg'da eğitim görmüş olması nedeniyle erken dönem Alman edebiyatına ilgi duyar. Bu edebiyatın pek de kıymet verilmeyen mistik örneklerini okur ve eşinin de okumasını ister: "*Fichte'nin yabancı panteizmi, Pisagorcuların değiştirilmiş yeniden doğma tezi, Schelling'in inatla savunduğu kimlik kuramı, zengin hayal gücüne sahip Morella'nın en sevdiği konulardır*" (Poe, 2020: 25). Morella, sesi ile de erkeğini etkileyen kadınlardandır. Eşiyle saatler boyu sohbet eden Morella, gizemli bir sese sahiptir. Öyle ki bu ses bazen eşinin dehşete kapılıp ürpermesine sebep olur. *Huzur*'un Nuran'ı da sesi ile dikkati çeker. Aslında Nuran, bir kitap karakteri olarak sesi kısılmış, yani sessiz ve yumuşak bir kimsedir. Ancak onun sesinin güzelliğini Mümtaz'ın ağzından öğreniriz. Her şeyden önce Nuran, Türkçeyi teganni edercesine, yani şarkı söylercesine konuşmaktadır. Bunun yanı sıra, müzik açısından yaklaşırsa da sesi yine güzeldir.

Morella'nın mistisizm kitapları üzerinde sohbet ederken yaşadığı huzursuzluk, anlatıcıyı tedirgin etmeye başlar. Karısındaki bu gizemli hava, ruhunu daraltır ve kederli gözlerindeki ışıltıya tahammül edemez duruma gelir. Bu sebeple Morella'nın ölmesini yürekten diler. Hikâyedeki bu karı-koca ilişkisi ister istemez bize Tanpınar'ın *Mahur Beste* romanındaki Behçet Bey ile Atiye'yi hatırlatır. Bilindiği gibi Behçet Bey, Atiye'nin ölümüne sebep olmuştur. Dedikodulara göre Atiye, "Mahur Beste"yi mırıldandığı esnada, Behçet Bey tarafından ağzına ipek bir yastık tıklararak öldürülmüştür: "*Behçet ise kıskançlığıyla Atiye'nin ölümüne yol açmış, varlığıyla kendisine ıstırap veren kadını, yokluğunda rahat rahat sevmeyi sürdürmüştür*" (İnci, 2014: 49-50). Morella'nın durumu da Atiye'nin durumuyla benzer özellikler taşır. Morella, kocasına ölmeden önce "*Bir gün olsun beni sevmedin; beni yaşarken sevmedin ama ölümümün ardından bana tapacaksın!*" (Poe, 2020: 27) der. Kısacası, erkeğin sevmesi için mutlaka kaybetmesi gerekecektir. Tıpkı, Orpheus'a benzeyen *Huzur'un Mümtaz'ı* gibi (İnci, 2014: 48).

Morella, bir kız çocuğu doğururken vefat eder. Bu çocuk zihinsel ve fiziksel açıdan şaşırtıcı bir hızla gelişir ve annesinin bir kopyası olur. Anlatıcı, bu kıza hiç kimseye duyamayacağı kadar yüce bir sevgi besler. Bunun sebebi ise ölmüş Morella'nın ruhunun yeni doğan bebeğe geçmesidir. Böylelikle Morella kızında yaşamaya devam eder. Kısacası, dediği çıkar. Yaşamı boyunca eşi tarafından sevilmeyen Morella, ancak öldükten sonra sevebilmiştir.

3. Ligeia

Edgar Allan Poe'nun bu hikâyesindeki Leydi Ligeia da tıpkı Morella ve Nuran gibi benzersiz bilgeliği, durağan güzelliği ve efsunlu müzikal sesi ile karşımıza çıkar. Üstelik güngörmüş bir aileden gelmektedir:

Ligeia'nın bilgeliğinden bahsetmiştim; bu denli engin bilgiğe hiçbir kadında rastlamamıştım. Klasik dillerde kesinlikle uzmandı, kendi bilgime dayanarak söyleyebilirim ki modern Avrupa lehçelerinde de üstüne yoktu. Takdir edilip hayranlık beslenen anlaşılmasız akademik bilginin her alanında Ligeia asla yanılmazdı (Poe, 2020: 34).

Kısacası, kadının güzelliğinden çok kültürü ve ait olduğu, temsil ettiği şey öne çıkarılır. Tıpkı Tanpınar'ın kadınları gibi: "*Tanpınar'ın bir sanat eseri gibi anlattığı 'rüya kadın' ne kadar güzel olursa olsun, erkeği ona aşkla bağlayan kültürü ve aidiyetleri ile özel bir iç dünyaya sahip olmasıdır*" (İnci, 2014: 146). Ligeia, tıpkı Nuran gibi gölge hâlinde bir "rüya kadın"dır. Gölge misali gelip gider. Mermer kadar beyaz olan elini sevdiği erkeğin omzuna koyar ve müzikal sesiyle, "teganı edercesine" konuşur:

Tanıdığım kadınlar içinde yalnız o, her daim sessiz ve sakin görünen Ligeia, amansız tutkuları olan gürültücü akbabaların en kolay avıydı. Bu tutkuların düzeyini sadece gözlerinin haz ve korkuyla dolup irileşmesinden, mahur sesinin efsunkâr bir havayla bambaşka bir tona bürünmesinden, sakin ve yalın olduğu kadar çelişkili ve çılginca sözler sarf etmesinden anlayabiliyordum (Poe, 2020: 34).

Benzersiz bir güzelliği vardır. Ancak bu güzellik, Poe tarafından tasvir edilirken kadın sanki sadece bir büstmüşçesine tasvir edilir. Kısacası, kadına sadece göğüsten yukarı bölümü olan bir büst ya da heykel muamelesi yapılır. Kadın anlatılırken de mitolojik benzetmelerden faydalanılır:

Saf fildişine benzer tenini, alnının uysal genişliğini, şakaklarının üstündeki zarif çıkıntıyı ve Homeros'un sözleriyle 'sümbüle benzeyen', kuzgun karası, ışıltılı, gür, doğuştan lüleli saçlarını inceliyor; zarif burnuna Musevi madalyonlarında gördüğüm bir kusursuzluk atfediyor; burnundaki hafif eğriliğin ve kıvrık deliklerin onun özgür ruhunun işareti olduğunu hissediyordum. O tatlı ağzında tüm kutsal özelliklerle yer etmişti; kısa üst dudağının hafif kıvrılışı, alt dudağının şehvet dolu

rehaveti, oyunbaz gamzeleri, dile gelen rengi, tebessüm etmesiyle aralanan dudaklarının arasından görülen ve kutsal ışığıyla karşısındakini titreten parlak, ıslıl ıslıl dişleri anlatmak kolay değil. Çene hatlarına dikkat kesildiğimde de; uysallığı, ihtişamı, dolgunluğu ve maneviyatıyla baş döndüren bir Antik Yunan güzelliğini, Atinalı Cleomenes'in rüyalarını süsleyen Apollo'nun çizgilerini görüyor, sonra da Ligeia'nın iri gözlerinde kayboluyordum (Poe, 2020: 32).

Handan İnci de Tanpınar'ın kadın bedenini daima büst seviyesinde gördüğünü dile getirmiştir: “Behçet Bey'in karyolasındaki kadın heykellerin belden aşağısı nasıl birdenbire boşlukta yok olursa Tanpınar'ın rüya kadınları da beden olarak ‘yarım’dır” (İnci, 2014: 144). Bu noktada Mümtaz'ın Nuran'ı ilk gördüğü zaman aklından geçenleri paylaşmak faydalı olacaktır: “Mümtaz, genç kadının güzel ve biçimli büstünü, beyaz bir rüyayı andıran yüzünü daha evvelden beğenmişti” (Tanpınar, 2017a: 81). Handan İnci'ye göre Tanpınar, en saf cinsel çekimi anlatırken bile mitolojik ve sanatsal çağrışımları kullanır (İnci, 2014: 37). Edgar Allan Poe, Ligeia'yı nasıl bir Yunan güzelliği olarak tarif etmişse aslında Tanpınar da kimi zaman Yunan heykellerini hatırlayarak benzetmeler yapacaktır. Aşağıdaki satırlar kurmaca değil, Tanpınar'ın 23 Temmuz 1961 tarihli günlüğünden alınmadır:

Yolda gördüğüm genç kız baştan aşağı harika idi. Seksi elbisenin altından en aşağı bir desimetre uzunluğunda bir müselles yapıyordu. Kaidede hiç olmazsa sekiz santim vardı. Bu kadar güzel bir havsalayı Praksiteles'ten başka hiçbir yerde görmedim. Makas gibi bacaklar, harikulade bir form. Bir çeşit Anubis çehresi, hulasa Yunan elinden çıkmış Persephone (Tanpınar, 2018: 305).

Handan İnci, Tanpınar'ın günlüklerinde ve mektuplarında kadın bedenini anlatırken son derece atak ve pervasız olduğunu, fakat romanları söz konusu olduğunda kadın bedenini bir büst gibi, yarım bir şekilde anlattığına dikkat çekmiştir (İnci, 2014: 144). Edgar Allan Poe'da da kadının daha çok göğüsten yukarısının anlatıldığını, yani kadına heykel muamelesi yapıldığını görürüz.

4. Oval Portre

Edgar Allan Poe'nun bu hikâyesinde benzersiz bir güzelliğe sahip, neşeli ve genç bir kadın vardır. Bir ressamın âşık olmuştur. Ancak bu aşk, onun sonunu hazırlar. Ressam tutkulu, gayretkeş ve sert bir adamdır. Sanatına âşıktır. Genç kadın ise ışıltılı gülümsemesiyle her şeyin kıymetini bildiği hâlde, tek rakibi olan sanattan nefret eder. Aşkını esir alan fırça ve paletten ürker. Ressam, bir gün eşinin portresini yapmak istediğini söyler, o da kabul eder. Resmin tamamlanmasına yakın odaya konuk kabul etmezler, çünkü ressam işine fena hâlde odaklanmıştır. Öyle ki kimseyle ilgilenmez, başını kaldırıp karısının yüzüne bile bakmaz bir hâle gelir. Ancak, o resim yaptıkça tuvaldeki renkler eşinin canından süzülmemektedir. Kısacası, kadın can vermektedir. Son fırça darbesinin ardından ise ressam, resmin canlı olduğunu fark eder. Başını kaldırıp karısına baktığında onun cesedi ile karşılaşır.

Bu hikâyede, aşkın bir “araç” olarak kullanıldığını görüyoruz. Tıpkı, *Huzur* romanındaki Mümtaz'ın aşkı bir araç olarak görmesi gibi. Aslında Mümtaz, poetik bir çıkar peşindedir:

Bütün bunları yaşarken genç adam, bu duyguların arkasında işleyen zembereği gayet iyi taniyordu. Hakikatte o, kendisine bir iç nizamı arıyordu. Kelimeleri, hayalleri canlandırarak bir ateşin peşindeydi. Fakat oyun daha başında değişmiş, bilerek girdiği imtihanda Mümtaz mağlup olmuştu (Tanpınar, 2017a: 294).

Nuran, Mümtaz için kelimeleri ve hayalleri canlandıracak bir ateşten başka bir şey değildir. “Oval Portre” hikâyesinde de ressam erkek için kadın, tuvaldeki renkleri canlandıracak bir ateş gibidir; yani sadece ihtiyaç duyulan bir araçtır, amacın kendisi değildir. Mümtaz'ın seçimiyle,

ressamın seçimi aynıdır: “Bu yüzden, bir şaka anında yaptığı benzetmeyle söylersek, ‘mutfakta enginar ayıklayan’ bir Nuran’la yaşamak yerine, hayatı ‘kuru yaprak yığını gibi’ yakmayı, geriye ‘bir külyığını’ bırakmayı seçmiştir” (İnci, 2014: 57). Oval Portre’de de ressam, benzersiz güzelliğe sahip neşeli genç kadınla yaşamak yerine, onu bir portreye hapseder. Geriye ise bir ceset yığını bırakmayı tercih eder.

5. Vakitsiz Defin

Bu hikâyede Edgar Allan Poe, dünyanın çeşitli yerlerinde vakitsiz defnedilen insanların hâllerini anlatır. Bu insanlar ölmedikleri hâlde, öldü sanılarak mezara konmuşlardır. Bir kadın, bir mahzene defnedilir ve üç yıl sonra bir lahdin yerleştirilmesi için mahzenin kapısı açıldığında kadının iskeletiyle karşılaşılır. Kadının iskeleti, tabutta olması gerekirken mahzenin kapısının dibindedir. Buradan anlaşılır ki kadın, tabuta konduktan sonra kendine gelmiş, çırpınarak tabutu yerleştirildiği yerden düşürmüştür. Mahzenin kapısını açmaya çalışmışsa da başarılı olamamış, oracıkta ölmüştür.

1810 Fransa’sında geçen bir başka olayda ise vakitsiz defnedilen kadın, neyse ki şanslıdır. Herkes kadının öldüğünü zanneder. Onu bir mahzene değil de sıradan bir köy mezarlığına gömerler. Aslında genç kadın ölmemiş, vakitsiz defnedilmiştir. Kadını çok seven ölümüne üzülen genç bir adam, hatıra olarak kadının saçından bir tutam almak ister. Bunun için tabutu açar. O sırada genç kadın da gözlerini açar. “Vakitsiz Defin” hikâyesinde bu şekilde öldüğü sanılan, ama ölmeyip sadece kendinden geçmiş olan insanların durumları tek tek anlatılmıştır. En sonda ise anlatıcı kendi yaşadığı bir olayı aktarır ve katalepsi denen bir garip hastalıktan söz eder. Anlatıcı bu hastalığa yakalanmıştır:

Tam bir teşhiste bulunamayan hekimlerin tabiriyle katalepsi denen garip bir hastalıktan muzdariptim. Bu hastalığın nedenlerini ve niteliğini tam olarak bilemesek de belirtilerini biliyoruz. Hastalığın farklı tiplerde yalnız kriz şiddeti değişkendir. Hasta kimi zaman bir gün ya da daha kısa süre derin ve yoğun bir rehavete kapılır, irade ve his yitimine uğrar, kalbi oldukça yavaş atar, bedeni tamamen soğumaz, yanaklarında hafif bir pembelik vardır ve ağzına doğru tutulan ayna az da olsa buğulanır. Kimi zaman da bu derin rehavet haftalar veya aylar boyunca devam eder; yapılan tüm tetkikler hastanın ölüm ile yaşam arasındaki bu durumuna bir açıklama getirmeyi başaramaz. Hasta ya dostları ya da bedenin çürümemesi sayesinde vakitsiz defnedilmekten kurtulur. Hastalık sinsice ilerler, her kriz bir öncekinden şiddetli ve uzun sürelidir. İşin aslı bu sayede vakitsiz defnedilmekten kurtulunur. İlk krizini fazla şiddetli geçiren talihsiz insanlar sıklıkla vakti gelmeden defnedilirler (Poe, 2020: 69).

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında da bu hikâyedeki kadınların ve erkeklerin başına gelene benzer bir vakitsiz definden bahsedilir. Bahsi geçen kişi bir kadındır ve roman kişisi Hayri İrdal’ın halasıdır. Etraftakiler öldüğünü sansa da aslında halanın başına gelen letarjik bir uykudan başka bir şey değildir. Poe’nun hikâyesindeki katalepside aşırı katı bir vücut, acıya karşı azalmış bir hassasiyet, kol ve bacakların hareket ettirildiğinde eski durumuna dönmesi gibi belirtiler söz konusu iken romandaki letarjik uykuda, yaşama işlevlerinin çok zayıfladığı bir bilinçsizlik ve hareketsizlik söz konusudur. Sonuç olarak hala, bu uykudan uyanır ve Poe’nun hikâyesindeki kadınlar gibi bir duruma düştüğü anlaşılır:

Nihayet mukadder gün geldi. Deli ahretlik iki gözü iki çeşme babama, halamın vefatı haberini getirdi. Babam acele ile konağa gitti. Lazım gelen tedbirleri aldı. Namazı Lâleli’de kılındı. Defin işlerini komşumuz İbrahim Bey’e havale eden babam namazdan sonra konağa el koymak ve

herhangi bir şeyin kaybolmasını önlemek için doğrudan doğruya Etyemez'e dönmüştü. Zannıma göre bu işte en büyük hatası da bu olmuştu. Birdenbire miras ve mal kaygısına düşmemiş olsaydı, evvelâ halam vaktinde gömülmüş olacak, yani tekrar dirilmesi ihtimali azalacaktı. Sonra da böyle bir şey vâki olsa bile babamı başı ucunda meyus ve perişan, iki gözü iki çeşme ağlar, yakasını yırtar görmesi elbette ki çok başka türlü tesir ederdi. Hâlbuki iş tam aksine olmuştu. İbrahim Bey babamın bu iş için verdiği paradan kendisine de bir şeyler artırabilmek için Süpürgeciler Kâhyası'nın gelinini âdeta bir fakir cenazesi gibi kaldırmıştı. Diğer taraftan aileden kimse bulunmadığı için yanına gömüleceği rahmetli zevcinin mezarı güç bulunmuş, geç kazılmış, araya bir yığın gecikme ve uygunsuzluk girmişti. Neticede tam kabir açılıp da kapağı ortadan kesilen tabut indirileceği zaman halam birdenbire etrafın ölüm sandığı laterjik uykudan uyanmış ve öyle herhangi bir vaziyetten şaşırarak bir mahlûk olmadığı için, tabutun kapağını zorla kaldırarak etrafa bakmış 've daima mütehâllik olduğu cevdeti kariha sayesinde' durumu bir lahzada kavrayarak cenazede tek yakından tanıdığı Etyemez imamına: 'Haydi çabuk, beni eve götür...' emrini vermişti (Tanpınar, 2017b: 64-65).

Tanpınar'ın anlattığı bu kadını, Poe'nun vakitsiz defnedilen kadınlarından ayıran bir başka şey ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ndeki halanın defnedilmeden uykudan uyanmasıdır.

6. Randevu

Bu hikâyede Poe, Marchesa di Montini isimli bir kadını anlatırken "Ligeia" hikâyesinde olduğu gibi, mitolojik ve sanatsal çağrışımlardan faydalanarak onu tasvir eder. Poe, kadının kibar bedenini heykele benzetmekle kalmamış, onu Yunan mitolojisindeki bir kadına da benzetmiştir:

Kibar bedenini yalnızca kar beyazı, incecik, tülüsümü bir elbise örtüyor gibiydi; fakat yaz ortasına rastlayan bu gece yarısının havası sıcak, ağır ve bungun olduğundan heykele benzeyen o beden hiçbir devinimi Niobe'nin üstündeki ağır mermer misali sarkan buğumsu giysinin kıvrımlarını bile canlandırmıyordu (Poe, 2020: 87).

Tanpınar'ın da eserlerini yazarken mitolojik çağrışımlardan faydalandığını biliyoruz.¹ Poe'nun benzetme yaparken ismini andığı, mitolojik bir kadın olan Niobe ile *Huzur* romanında da karşılaşırız. Fakat bu romanda Niobe, bir kadını tasvir etmek için değil de bir kalabalığı, insan topluluğunu anlatmak için anılmıştır:

Tanpınar da Niobe efsanesini, Tanrılara bile kafa tutan kadının güçlü, bir o kadar da çaresiz yanını başka motiflere büründürerek aktarır. Mesela, akşam güneşinin yakıcı sıcaklığına karşı duran insanları Niobe'ye, onların konuştukları meselenin vehameti ve mühimmiyeti de Niobe'nin on iki çocuğuna atfedilerek anlatılmıştır. Bir şeyi bir şeye benzetmeden konuşamayan (Mümtaz) da aslında Tanpınar'ın yansımasıdır (Galata, 2015: 45-46).

Hikâyedeki kadın, Poe tarafından sanki bir heykelmişçesine somutlaştırılarak gösterilir:

O mermer çehrenin solukluğuna, mermer göğüslerin dolgunluğuna, mermer ayakların saflığına birdenbire zabt edilemez bir kızıllık yürüyor ve zarif bedeni Napoli'nin hafif esintisinde salınan, çayırlardaki parlak, gümüşi zambaklar gibi usul usul titriyor (Poe, 2020: 88).

Görüldüğü gibi Poe, kadına bir sanat eseri muamelesi yapar. Tıpkı Tanpınar gibi:

Kadın güzelliğinden söz ederken sık sık başvurduğu bir yöntem, onları Batı sanatının tablo ve heykelleriyle somutlaştırarak göstermesidir. Bu benzetmeler daha çok Tanpınar'ın en kültürlü

¹ Daha geniş bilgi için bk. Meryem Galata, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Dan. İbrahim Şahin, Eskişehir 2015.

erkekleri diyebileceğimiz Mümtaz ve Selim tarafından yapılır. Üst üste yığılan benzetmeler kadını gorselleştirmekten çok onu daha uzak ve belirsiz bir varlığa dönüştürür (İnci, 2014: 145).

Edgar Allan Poe'nun hikâyelerindeki kadınların da silik ve belirsiz varlıklar olduğunu yukarıda belirtmiştik. Kısacası, bir heykeli andıran bu rüya kadınlar, iki yazarın da vazgeçilmezleridir.

7. Usher Konağı'nın Çöküşü

Bu hikâyede de tıpkı "Vakitsiz Defin" hikâyesinde olduğu gibi, diri diri mezara konma hadisesi söz konusudur. Hikâyenin erkek kişisi, kız kardeşini diri bir şekilde mezara koymuştur. Kadının mezarı, evin altındadır ve evden gelen tuhaf sesleri işiten adam, çok sonra tabuttan yükselen cılız sesleri duyabilir:

Gerçek olan tabutun parçalanması, demir kapının menteşelerinin gıcirtısı ve elbette kemerli geçitten çıkma telaşı! Nereye sığınayım ben? Yakında burada olacak. Düşüncesiz davrandığım için beni cezalandıracak. Merdivendeki ayak seslerini sen de duydun (Poe, 2020: 114).

Leydi Madeline, kefene sarılmış bir hâlde erkek kardeşinin karşısına çıkar. Kefeni kana bulanmıştır. Zayıf bedeni giriştiği zorlu mücadelenin kanıtlarıyla doludur. Bir süre titreyerek kapının önünde salınır, sonra zayıf ve tiz bir feryat koparıp kardeşinin üstüne yığılır. Leydi, can çekişirken hikâyenin başkışisi Usher de korkularının kurbanı olur ve ruhunu oracıkta teslim eder.

Yukarıda, "Vakitsiz Defin" hikâyesini açıklarken benzer bir durumun *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında da görüldüğünü söylemiştik. Her ne kadar bu romanda, defin gerçekleşmeden Hayri İrdal'ın halası daldığı o laterjik uykudan uyansa da yazar "vakitsiz defin" mevzusuna dikkat çekmiş olur. Vakitsiz defin için her ne kadar tam olarak bir "dirilme" denemesi de Poe'nun hikâyelerindeki ve Tanpınar'ın bu romanındaki durum, bize ister istemez "dirilme" hadisesini hatırlatır. Kaldı ki Tanpınar'ın, romanında bu "dirilme" mevzusunu, insanoğlunun her zaman düşlediği ve özlediği bir şey olarak anlatması da bu açıdan ilgi çekicidir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde şöyle denir:

Her insan, ne kadar müspet yaradılıştta olursa olsun ölümünden sonra tekrar dirilmeyi düşünür, özler. Bu hayat dediğimiz mihnetler silsilesinin çok işleri zamana, müphemeye atılmış bir mükâfatı gibidir. En müsait ve daima kazanacak kâğıtlarla oynanan bir oyun gibi, yeniden, âdeta baştan aşağı beğenmemek, inkâr etmek, değiştiğinden dolayı sevinmek için kalmışa benzeyen küçük bir mazi şuurundan başka her şeyi, her tarafı değiştirmek, güzelleşmek şartıyla tekrar yaşamağa başlamak insanlığın elbette vazgeçemeyeceği bir hülyadır (Tanpınar, 2017b: 68).

Tanpınar, dönüşümün ancak yaşarken ölüp dirilme sonucu gerçekleşebileceğine inanır. Bu yüzden *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde şöyle yazar: "Masallarda dikkat etmediniz mi? Hep kaybolurlar... Kaybolmak, yani ölmek, sonra tekrar dirilmek... Bir kompleksten kurtulmak için bundan daha emin çare yoktur" (Tanpınar, 2017b: 121). İşte Hayri İrdal'ın halası, insanlığın vazgeçemeyeceği bir hülya olan ve ancak milyonda bir insana "nasip olabilen" bu "dirilme" saadetini tatmıştır. Vâkıâ bu dirilme Hayri İrdal'a göre, "bâsübâdelmevt" tabirinden beklendiği gibi, yani kıyamet gününde ölümlerin dirilmesi gibi tam ve yeniden bir doğuş olmamıştır. Ancak, hala az da olsa bu saadetten bir parça koparabilmiştir.

8. Gözlük

Bu hikâyede de Edgar Allan Poe, kadın zarafetini ve güzelliğini anlatırken yine Yunan mitolojisinden ve heykellerinden faydalanmıştır:

Görebildiğim kadarıyla orta boyluydu, görkemli bir yapısı vardı. Dolgun ve biçimli hatlara sahipti. Sadece arkasını görebildiğim başı Yunan Psyche'ninkiyle rekabet edebilirdi; Apuleius'un şeffaf kumaşını anımsatan ipekten zarif bir başlık bu güzel başı örtmüyor, adeta sergiliyordu (Poe, 2020: 537).

Tanpınar'ın da Yunan heykellerini sevdiğini biliyoruz. Mektuplarının birinde şöyle der: *"Zaten Homiros denen büyük nâsirden başka Yunanlı sevmem, bir de heykellerini severim"* (Tanpınar, 2014: 177). Bu kraliçe edalı kadını, hikâyenin erkek kişisi sadece arkadan görür ve ona âşık olur. Yüzünü bile görmediği bu kadına karşı çılgınca bir aşk beslemeye başlar. Sonra ise kadını profilden görmeyi başarır. Tahmininin ötesinde bir yüz güzelliği vardır. Öyle ki kadın, adama Meryem Ana'yı anımsatır. Adam, tam anlamıyla kadına çarpılmıştır. Tanpınar için de güzellik daima bir *"çarpılma"* duygusuyla beraber gelir. Güzel kadınların üzerindeki etkisini son derece coşkulu bir dille anlatır. Mektuplarından birinde bir küçük kahvede gördüğü yirmi yaşında bir kızı tarif ederken Reims'teki meşhur Meryem'in ta kendisi idi şeklinde ifade etmesi, bu çarpılma duygusunu anlatması bakımından ilgi çekicidir (İnci, 2014: 37). Poe'nun hikâyesindeki adam, kadının özellikle başına vurulmuş gibidir. Başının muntazam hatları onu çılgına çevirir. Adam, sonunda çok beğendiği bu kadın ile evlenmeyi başarır. Evlendikten sonra, karısının isteği üzerine gözlük takmaya karar veren adam, gördükleri karşısında hayrete düşer, çünkü seksen iki yaşındaki büyükannesinin nenesiyle evlenmiştir:

Madam Eugene Lalande-Simpson- eski adıyla Moissart benim büyükannemin nenesiydi. Gençken çok güzelmış; hatta seksen ikisinde bile Grek burnunun, biçimli başının, büyüleyici gözlerinin güzelliğinden pek bir şey yitirmemişti (Poe, 2020: 553).

Dikkat edilirse Poe, tıpkı Tanpınar'da görüldüğü gibi yine kadını bir Yunan heykeli, büstü gibi tasvir ediyor. Poe'da olduğu gibi, Yunan mitolojisi ve heykeli Tanpınar için de vazgeçilmezdir. *Edebiyat Dersleri'*nde şöyle der:

Evvelce iki mitoloji var: Hint, Yunan. Yunan mitolojisi yalnız kelimelerde kalmayıp heykele ve resme geçmiştir. Lisani da şu tecrübeleri ve hususiyetleri getirmiş: Sıfat ve zarf Yunan mitolojisinin en güzel tarafıdır; kasvetli gece vs (Tanpınar, 2016: 59).

Poe'nun hikâyesindeki Madama Lalande, müzik konusundaki kabiliyeti ile bize Nuran'ı hatırlatır:

Ona duyduğum aşkın elbette etkisi vardı, ama işin aslı şarkıcılığına ve hassasiyetine hayran kalmıştım. Hiç kimse bir aryayı onun gibi söyleyemez, duyguları onun gibi ifade edemezdi. Rossini'nin Otello'sundaki romansı yorumlayışı, Bellini'nin Capuletti'sindeki 'Mezarımın üzerinde' sözcüklerini okuyuşu hâlâ aklımda. Pes tonlamaları muhteşemdi. Sesiyle üç oktavı kontrol edebiliyordu (Poe, 2020: 547).

Nuran'ın sesinin güzel olduğunu, aile ve arkadaş meclislerinde şarkı söylediğini biliyoruz:

Mümtaz cevap vermedi; sadece gülümsedi. Neden sonra:

-Bana Mahur Beste'yi bir gün söyler misiniz? Sesinizin güzel olduğunu biliyorum. Zihni hep Mahur Beste'de, aşkın, ölümün bu garip ve zalim terkinde idi. Nuran kısaca, 'olur...' dedi, 'bir gün söylerim.' Sonra ilave etti: 'Bilir misiniz, ben sizi hiç yabancı saymıyorum. O kadar çok müşterek tanıdık var ki arada' (Tanpınar, 2017a: 117-118).

Her iki kadın da seslerinin güzelliği ile erkekleri etkilemiştir. Ses güzelliği, her iki yazarın kimi kadınları için vazgeçilmez bir özellik gibidir.

9. Doktor Zift ile Profesör Tüy'ün Sistemi

Edgar Allan Poe'nun bu hikâyesinde, özel bir akıl hastanesinin müdürü olarak tanıtılan Mösyö Maillard'dan bahsedilir. Hastanede, genç bir hanım başta olmak üzere, hastane çalışanı olarak tanıtılan birtakım kadınlardan bahsedilir. Genç hanım, hikâye anlatıcısının dikkatini çeker:

Piyanonun başındaki genç ve güzel kadın Bellini'nin aryalarından birini seslendiriyordu. Ben odaya girince bir anda sustu ve beni kibarca selamladı. Düşük perdeden ve kırılğan bir edayla konuşuyordu. Güzel ama solgun yüzünde keder iz bırakmıştı. Üzerindeki matem kıyafetleri de içimde saygı, ilgi ve hayranlık uyandırdı (Poe, 2020: 589).

Anlatıcı, genç hanımın akıl sağlığından emin olamaz. Çünkü gözlerinde tuhaf bir parıltı vardır ve bu anlatıcı-karakteri huzursuz eder. Onunla konuşur ve delilik metafiziğine ilişkin araştırmaları, genç hanımın aklından kuşkulanmasına sebep olur. Ancak Mösyö Maillard, genç kadının kendisinin yeğeni olduğunu ve aklından kuşkulanmaması gerektiğini söyler, fakat hikâyenin sonunda, diğer tüm kişilerle birlikte bu genç hanımın da deli olduğu anlaşılır.

Buna benzer bir durum, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Geçmiş Zaman Elbiseleri" isimli hikâyesinde görülür. Bu hikâyede anlatıcı, bir kadınla karşılaşır. Karşılaştığı yer kadının kendi evidir, fakat genç hanım gecenin çok geç bir saatinde, misafir olarak evde bulunan adamın karşısına çıkar:

Bu orta boylu, kumral, âdeta çocuk denecek kadar genç yaşta bir kadın; daha iyisi bir kızdı. Baştan aşağı, üstünde küçük sırmadan koncalar ve yıldızlar serpilmiş mavi kumaştan, ninelerimizin gelin oldukları zaman giydikleri cinsten, bir eski zaman elbisesi giymişti (Tanpınar, 2017c: 64).

Anlatıcı, bu genç hanımla konuşur; fakat onda esrarlı ve acayip güzelliğinden başka bir fevkalâde hâl göremez. Genç hanım, evdeki ortadan biraz yaşlı adamın, babası olduğundan bahseder. Eski elbiselerle gezme nedenini ise şöyle açıklar: "*-Bu elbiselere gelince, onları babam istediği için giyiyorum. Bana böyle yedi, sekiz elbise yaptırdı; beni eski kıyafetle gezdiriyor, bir nevi merak... Gençliğini hatırlıyormuş*" (Tanpınar, 2017c: 66). Ancak başta baba olarak tanıdığımız bu adam, daha sonra kendisinin genç hanımın yedi senelik kocası olduğunu dile getirir. Üstelik adam, karısının bir deli, "*hiç olmazsa bir fikrisabitin zaman zaman kurbanı olan bir zavallı olduğunu*" söyler (Tanpınar, 2017c: 71).

Poe'nun hikâyesinde anlatıcı ile tanıştığı sırada matem kıyafetleri içinde bulunan genç hanım ise daha sonra "eski zaman kıyafetleri" ile anlatıcının karşısına çıkacaktır. Üstelik sadece o değil, hastanedeki diğer kadın çalışanlar da günün Paris modasıyla uzaktan yakından ilgisi olmayan kıyafetler içindedirler. Kendi çağlarının kıyafetlerini giymezler:

Kalabalığı oluşturan insanların üçte ikisi kadındı ve kıyafetleri günümüz Paris modasına kesinlikle uymuyordu. Sözelimi yetmişlik kadınlar şingir şingir bilezikler, küpeler takmış, elbiselerinde derin dekolterler açmışlardı. Üstelik kıyafetler üzerlerinde eğreti duruyordu. Etrafı incelerken Mösyö Maillard'ın daha önce tanıştırdığı genç kızın tarlatanlı bir etek, yüksek topuklu ayakkabılar ve Brüksel işi dantelalı bir başlık giydiğini gördüğümde gözlerime inanamadım. Ona ilk rastladığımda üstüne tam oturan matem kıyafetleri içindeydi. Sadece onun değil herkesin kıyafeti bir garipti (Poe, 2020: 592).

Tanpınar, sadece "Geçmiş Zaman Elbiseleri" hikâyesinde kadına eski zaman kıyafetleri giydirmez. Benzer bir örnek *Huzur* romanında da görülür. Mümtaz, Nuran'a eski zaman işi bir Kütahya kadın elbisesi getirir:

Elbise değiştirme teması, özellikle arzulanan, sevilen kadınlara başka dönemlere ait elbiseler giydirme merakı Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde başlı başına önemlidir. Hemen tahmin edilebileceği gibi, öncelikle başka bir hayat yaşamak, başka biri olmak özlemini dışa vuran bu hareket, Huzur'da da değişik sahnelerle tekrarlanır (İnci, 2014: 109).

Daha önce Tanpınar'da kadın eşyası fetişizminin olduğu, Handan İnci'nin tespiti ile belirtilmişti. Bu durumun, mektuplarından birine nasıl yansıdığına bakarsak şunu görürüz: “*Kadın elbiselerinin zarafeti, şapkalar... Camekâna şöyle atılmış elbiseyi al kaç, ilk rastladığın nikâh memurluğunda evlen. Kadını ne yapacaksın, her şey olduğu yerden, zarif, güzel, emsalsiz*” (Tanpınar, 2014: 85). Poe'nun hikâyesine dönersek hikâyeyi okudukça aslında, Maillard'ın daha önceleri hastanenin müdürü olduğunu anlarız, fakat bir süre sonra o da akıl sağlığını kaybetmiş ve delilerin arasına karışmıştır. Bütün delilerle bir olup hasta bakıcıları etkisiz hâle getirirler ve bir müddet deli oldukları hâlde hastaneyi yönetirler. Hikâye anlatıcısı, işte tam da delilerin yönetici olduğu bir zamanda hastaneyi gözlem amaçlı ziyaret eder ve bu tuhaf durumla karşılaşır. Her şey sonradan anlaşılır ve hasta bakıcılardan birinin esir tutulduğu yerden kaçmasıyla bütün oyun bozulur. Poe'nun hikâyesinde, hastane müdürü Mösyö Maillard, tıpkı Tanpınar'da olduğu gibi, sanki bir fantezi olarak eski moda kıyafetleri hastanedeki kadınlara giydirmektedir. Gerçi bütün bunları yapma sebebi olarak hikâyede deliliği gösterilir. Ancak, bu durumun Tanpınar'ın hikâyesiyle tuhaf bir benzerliği söz konusudur. Tanpınar'ın hikâyesinde söz konusu edilen babanın veya kocanın hareketleri, tavırları ve garip davranışı düşünöldüğünde ona, belki “deli” denemese bile “tuhaf” denebileceğini düşünöyoruz. En azından, deli olan Poe'nun kişisi Maillard ile ortak bir noktası vardır. Kadınlara eski zaman kıyafetleri giydirmek ve böylelikle karşısındakine başka bir hayat yaşatmak...

Sonuç

Edgar Allan Poe için elbette aşk hikâyecisi denemez. Poe, gotik hikâyeler yazan bir yazardır. Birçok hikâyesinde dolaylı veya değil, “kadim, ölü ya da gizli” olanı anlatır. Gotik edebiyatın sıklıkla kullandığı temalardan biri ölümdür ve Poe, hikâyelerinde sıklıkla ölümlü anlatır. Ancak bu ölüm, hikâyelerde bir korku unsuru olarak karşımıza çıkar. Amerikan gotiğini kuran ve aynı zamanda bu konuda büyük bir temsilci olan Edgar Allan Poe, korku ve dehşet kavramlarını hikâyelerinde çok profesyonelce işler. Tüm bu korkutucu, kasvetli hikâyelerde bazıları vardır ki sayıca az da olsalar işledikleri kadınlarla ilgi çekerler. Bu kadınlar, gizemli ve sessizlerdir. Onların kimi özelliklerinin ve Poe'nun kadınları anlatış tarzının, bir şekilde Tanpınar'ın zihnine geçmesi mümkündür. Her iki yazarın da kadın tasvirlerinde kullandıkları Yunan mitolojisi ve heykelleri, onların kadını bir sanat eseri olarak gördüklerini gösterir.

Tanpınar'ın bilincine yerleşen bu kadınlar ve durumları, farklı şekillerde roman ve hikâyelerinde karşımıza çıkar. Poe'nun o silik, belirsiz ve gizemli kadınlarının, aslında Tanpınar'ın “rüya kadınlar”ından pek de farkı yoktur. Üstelik her iki tarafın erkekleri de neredeyse aynı “imkânsızlığın” sularında yüzerler. Telifisi kabil olmayan şeyleri seven bu erkekler, bir şey imkânsız hâle geldikçe mutlu olurlar. Kısacası, acıdan lezzet alırlar. Onlar için hayatın acı tarafları iklim olarak yaşanacak tek yerdir ve bu iklimde bile hayaller kururlar.

KAYNAKÇA

Dilber, K. C. (2018). Poe'nun Ligeia ve Şişede Bulunan Not Öykülerinde Tanpınar'ın Geçmiş Zaman Elbiselerini Aramak –Alice'in Düş(üş)ünde Düşsel Kronotop'u ve Anima'yı Yakalamak-. *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 28 (1), 53-69.

Galata, M. (2015). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İnci, H. (2012). *Ahmet Hamdi Tanpınar Tanpınar Zamanı Son Bakışlar*. İstanbul: Kapı Yayınları.

İnci, H. (2014). *Orpheus'un Şarkısı Tanpınar'ın Romanlarında Aşk ve Kadın*. İstanbul: YKY.

Poe, E. A. (2020). *Bütün Hikâyeleri Tek Cilt* (Ö. Özkaya, Çev.). İstanbul: Ren Kitap.

Tanpınar, A. H. (2014). *Tanpınar'ın Mektupları*. Z. Kerman (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2016). *Aydaki Kadın*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2017a). *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2017b). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2017c). *Hikâyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2018). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*. İ. Engünün-Z. Kerman (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ümer, Engin. (2018). Edgar Allan Poe'da Tekinsiz Temalar. *Libido*, Sayı 30.

Yıldırım, T. N. (2007). *Edgar Allan Poe'nun Black Cat ve The Fall of The House of Usher Öykülerinin Çevirilerinin Gotik Edebiyat Bağlamında Eleştirisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

İNCİLÂ ÇALIŞKAN'IN “BABAMIN KİTAP SANDIĞI” ADLI ÇOCUK KİTABINDA DEĞERLER VE DİL ZENGİNLİĞİ

Halil KURU* - Burcu ÜNLÜ KURU**

Öz

Dil, kültür, maddi ve manevi değerler eğitim aracılığıyla gelecek nesillere aktarılır. Bu eğitim sürecinde, çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılır. Bunlardan biri de nitelikli çocuk kitaplarıdır. Günümüzdeki çocuk edebiyatı yazarlarının amacı, çocuğa kitabı sevdirmek, dil zenginliğini geliştirmek ve değerler öğretmektir. Bu bağlamda bu çalışmada, çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarımızdan biri olan İncilâ Çalışkan'ın örneklem olarak ele alınan “Babamın Kitap Sandığı” adlı çocuk kitabı, değerler ve dil zenginliği açısından incelenmiştir. Çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup, tarama modellerinden doküman incelemesi yöntemi esas alınarak yapılmıştır. Eserde, temizlik (13), yardımlaşma (13), sevgi (25), sorumluluk (8), paylaşma (9), saygı (10), arkadaşlık (8), iyilik (4), misafirperverlik (6) ve hoşgörü (3) değerleri mevcuttur. Eser, bulundurduğu değerler bakımından zengin seviyededir. Eserde atasözü tespit edilememiştir. Eserde, birbirinden farklı 62 olmak üzere, toplam 79 adet deyim, birbirinden farklı 43 olmak üzere, toplam 56 adet ikileme grubu yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu atasözleri bakımından yetersiz ancak, deyimler ve ikileme grupları bakımından zengin seviyededir.

Anahtar Kelimeler: İncilâ Çalışkan, çocuk kitapları, değerler, dil zenginliği.

İNCİLÂ ÇALIŞKAN'S “MY FATHER'S BOOK CHEST” IN CHILDREN'S BOOK VALUES AND LANGUAGE RICHNESS

Abstract

Language, culture, material and spiritual values are passed on to future generations through education. In this training process, various methods and tools are used. One of them is qualified children's books. The aim of children's literature writers today is to make the child love the book, improve the richness of the language and teach values. In this context, the children's book “My Father's Book Chest”, which is considered as a sample by İncilâ Çalışkan, one of our authors of contemporary children's literature, was examined in terms of values and language richness. The study is a descriptive study and was conducted based on the method of document review from scanning models. The values of cleanliness (13), help (13), Love (25), responsibility (8), sharing (9), respect (10), friendship (8), kindness (4), hospitality (6) and tolerance (3) are present in the work. The work is rich in values. No proverb has been found in the work. A total of 79 idioms, including 62 different ones, and a total of 56 dilemma groups, including 43 different ones, were included in the work. The work is insufficient in terms of the Proverbs it contains, but rich in idioms and groups of dilemmas.

Keywords: İncilâ Çalışkan, children's books, values, language richness.

GİRİŞ

Çocuklar, toplumun önemli birer parçası ve temel yapılarıdır. Yüzyıllar boyunca bu temel yapı fark edilmemiş, çocuğa ve çocukluk çağına gereken önem verilmemiştir (Kuru 2016). Ancak günümüzde, birçok alanda yaşanan gelişme ve ilerleme, çocukları ilgilendiren alanlarda da ortaya çıkmıştır. Bu alanlardan biri de “Çocuk Edebiyatı”dır.

Çocuk edebiyatının temel kaynağı çocuktur. Bu alan, çocuğun dil becerisini, duygularını, düşüncelerini, değerlerini ve hayal gücünü geliştirmeyi amaç edinmiştir. Edebiyatın taşıdığı her

* MEB, Türkçe Öğretmeni, halilkuruoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0378-5259.

** MEB, Sınıf Öğretmeni, burcuunlu09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1463-9310.

niteliği bünyesinde barındıran çocuk edebiyatı, eğlendirirken öğretmeyi hedefleyen eserlerden oluşmaktadır (Sever 2003, Şimşek 2006, Şirin 2007).

Günümüzde çocuk edebiyatı bünyesinde nicelik olarak çok sayıda çocuk kitabı yazılmıştır. Bu niceliğin yanında çocukların, edebi değeri olan nitelikli metin ve eserlerle karşılaşması gerekmektedir (Şirin 2000, Sever 2003, Şimşek 2006, Yalçın ve Aytaş 2012). Bu bağlamda, çocuk kitapları eğlendirici olmasının yanında, çocuğa olumlu değerler aşıl原因, dilinin özelliklerini öğreten, duygu ve düşüncelerini geliştiren, hayal dünyasına ışık tutan ve okuma sevgisi kazandıran özelliklerde olmalıdır. Bu durumda çocuğun dil, zihin, kavram ve kişilik gelişimine olumlu katkı sağlanmaktadır.

Ülkemizde, eğitim-öğretim kurumlarında çocukların bireysel becerilerinin gelişimi için birçok eğitsel faaliyet yapılmaktadır. Bu faaliyetler yapılırken değer aktarımı da sağlanmaktadır. Değerler, çocuklara rehber olmakta ve toplumda düzenleyici olarak yer almaktadır. Bu durum, değerlerin çocuklar ve toplum için önemli olduğunu göstermektedir (Clausen 1968, Güngör 1993, Altun 2003, Aydın 2003, Coşkun vd. 2009, Hökelekli 2011, Kuru 2018). Bu sebeple, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılan çocuk kitaplarının kazandırdığı değerler ve iletiler incelenmelidir.

Çocuk kitapları, değer aktarımının yanında çocukların dil gelişimine de katkı sağlamaktadır. Dil, bireyin ve toplumun en önemli temel kültür ögesidir. Bu durum sebebiyle, dünyadaki tüm ülkeler kültürlerini ve değerlerini yaşatabilmek için, dil eğitimine ve öğretimine önem vermişlerdir (Alperen 2001, Yıldız 2008, Özbay 2006). Kültürümüzü ve değerlerimizi ayakta tutan dilimizin çocuklara öğretiminde, ailenin ve okulların yanında usta yazar ve şairlerin eserlerinden de faydalanılmalıdır (Cemiloğlu 2001, Sever 2004, Yıldız 2008, Belet vd. 2008). Bu bağlamda çocuklara değer aktarımında ve dil öğretiminde klasik ya da güncel çocuk edebiyatı kitaplarından faydalanmak gerekmektedir.

Çağımızda, çocuk edebiyatı alanında nitelikli eser veren birçok çocuk edebiyatı yazarı bulunmaktadır. Bu alanda eser vermeye devam eden belli başlı çocuk edebiyatı yazarlarımız şunlardır: Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, Mavisel Yener, Gülçin Alpöge, Bestami Yazgan, Fatih Erdoğan, Hamdullah Köseoğlu, Ayşe Yamaç, Aytül Akal.

Çocuk edebiyatının günümüzdeki temsilcilerinden biri de İncilâ Çalışkan'dır. Balıkesir'de doğan Çalışkan, eğitim-öğretim hayatına da burada devam etmiştir. Balıkesir Lisesini ve Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra, 27 yıl edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Çocuk edebiyatı alanında birçok masallar, öyküler ve romanlar yazan Çalışkan, Balıkesir'de yayınlanan gazete ve dergilerde de 30 yıl boyunca düşünce ve sanat yazıları yazmıştır. Muzaffer İzgü, Ayla Çınaroğlu, Rifat Ilgaz, Gülsüm Cengiz ve Aytül Akal sempozyumlarında, adı geçen sanatçıların kitaplarıyla ilgili bildiriler de sunmuştur. Evli ve iki çocuk annesi olan Çalışkan, günümüzde çocuk edebiyatı alanında eserler vermeye devam etmektedir (Çalışkan 2018).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan İncilâ Çalışkan'ın öykü türünde yazılan *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserini değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelemektir.

Araştırmanın Önemi

Yüzyıllar boyunca değeri bilinmeyen çocuk ve çocukluk çağı, günümüzde gereken öneme kavuşmuştur. Süreç içinde, çocuklara ait olan bir edebiyat alanı oluşmuştur. Günümüzde de bu

alana ait birçok çocuk edebiyatı eseri yazılmıştır (Gökşen 1985, Charles 2000, James 2001, Şahbaz 2008).

Çocuk edebiyatı, çocuğa yönelik, çocuğun duygu ve düşüncelerini geliştiren, hayal dünyasını zenginleştiren, ana dilinin öğrenilmesine katkı sağlayan, çocuğu değerli hissettiren, eğlendiren, eğiten ve evrensel değerler öğreten yazılı ve sözlü eserlerin yer aldığı bir edebiyat alanı olarak günümüzdeki yerini almıştır (Kuru 2016). Bu bağlamda verilen çocuk edebiyatı ürünleri, çocuklara yönelik olan nitelikli eserlerden oluşmalıdır. Bu eserler, olumlu değerler öğreten, çocuğa fayda sağlayan, eğlendiren ve öğreten ürünler olmalıdır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin, hayatı, okulu ve edebiyatı sevdirmede önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle çocukların edebi zevk kazanmaları açısından çocuk kitapları faydalı özelliğe sahiptir (Oğuzkan 2001, Sever 2004, Çağlayan 2005, Kuru 2016). Bu sebeple, İncilâ Çalışkan'ın eserlerinin değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi önemlidir.

Problem Cümlesi

İncilâ Çalışkan'ın çocuklar için yazdığı *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinin değerler eğitimi ve Türkçe dil zenginliği açısından düzeyi ne durumdadır?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup, tarama modellerinden doküman incelemesi yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. "Nitel araştırmalar verilerin teker teker okunması yoluyla kod ve kategorilere dayalı olarak araştırma sonuçlarının sunulmasını sağlar" (Merriam 1998: 58).

"Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır" (Yıldırım ve Şimşek 2000: 140-143).

Çalışmada İncilâ Çalışkan'ın öykü türünde yazdığı *Babamın Kitap Sandığı* isimli eseri değerler eğitimi ve dil zenginliği olmak üzere iki aşamada incelenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmada incelenen eser, her iki aşamada da tekrar tekrar okunarak taranmış ve elde edilen veriler tablolar halinde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, İncilâ Çalışkan'ın öykü türünde yazmış olduğu tüm eserleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın örneklemine ise, yazarın öykü türünde sınırlı sayıda oluşturmuş olduğu eserler arasından rastgele olarak seçilen *Babamın Kitap Sandığı* isimli eseri oluşturmaktadır. Yazarın eseri hakkındaki bilgi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. İncilâ Çalışkan'ın İncelenen Eseri

Kitabın Adı	Yayınevi	Tür	Basım Yılı	Sayfa	Yaş
Babamın Kitap Sandığı	Bu Yayınevi	Öykü	2018	95	9+

Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Bu çalışmada İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eseri, değerler eğitimi ve dil zenginliği olarak, iki açıdan incelenmiştir. Araştırmada kullanılan eser, basılı materyal olarak temin edilmiştir.

Babamın Kitap Sandığı isimli eser, dil zenginliği yönünden incelenmiş, eserde kullanılan atasözleri, deyimler ve ikileme grupları tespit edilmiştir. Eserdeki deyimler ve atasözleri tespit edilirken, Metin Yurtbaşı (2012) tarafından hazırlanan *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* ile *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Ayrıca Türk Dil Kurumunun genel ağ adresindeki *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nden de faydalanılmıştır. İkilemelerin belirlenmesinde ise Necmi Akyalçın (2007)'in *Türkçe İkilemeler Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır.

İçerik analizine dayanan bu çalışmada verilerin güvenilirliğini sağlamak için, veriler farklı zamanlarda yeniden kodlanmış ve kontrol edilmiştir. Eserdeki değerler, Türkçe ve Sınıf öğretmeni olan iki öğretmen tarafından belirlenip, yorumlanmıştır. Değerler belirlenirken, paragraf düzeyi ölçüt alınmıştır. Eserde, doğrudan veya örtük olarak yer alan değerler eğitimi ile ilgili ifadeler belirlenmiş, daha sonra bu ifadeler ilgili olduğu değer başlığı altında verilmiştir. Toplanan veriler daha sonra sınıflandırılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde İncilâ Çalışkan'ın örneklem olarak alınan eserinin değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından atasözü, deyim ve ikilemelerin kullanımı bakımından incelenmesi yapılarak, bunlara ait bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Eserdeki Değerler

Toplumlar, yeni nesilleri diğer bireylerle uyumlu, huzurlu ve iyi birer birey olarak yetiştirmeyi amaç edinip; kişilerin hayatlarına değerler aracılığı ile yön vermektedirler. Değerlerine bağlı bireyler, sağlıklı toplum oluşmasında önemlidir. Bu derece önemli olan değer kavramının eğitimi de çok önemlidir (Bacanlı 2002, Doğanay 2006, Çağlayan 2005, Güven 2014). Bu bağlamda, değerler eğitiminin aile, okul ve çevrenin yanında çocuk kitapları aracılığı ile aktarımı da yapılmaktadır. Çocuk kitaplarının içeriğinin vermiş olduğu değerler açısından incelenmesi gerekmektedir.

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde temizlik, yardımlaşma, sevgi, sorumluluk, paylaşma, saygı, arkadaşlık, iyilik, misafirperverlik ve hoşgörü değerleri yer almıştır. Çalışmada eserde yer alan birkaç değer örnek olarak verilmiş, diğer değerlerin toplamı ise tabloda ayrıntılı olarak sunulmuştur. Eserdeki değerlere ait bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Temizlik:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan temizlik değerine ait 13 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Babam bisikletini getirdi. Getirmeden önce annemin verdiği bezle lastiklerin çamurları silindi" (Çalışkan 2018: 7).

"...Babaannesi de yüzmeye getirdiği halde, bu yüzden temiz yer aramış durmuştu" (Çalışkan 2018: 47).

"...Bana günlerdir yalvarıyordunuz. Alın bakalım kucağımıza. Temizliğe alıştırtın. Evimizi kirletmesin" (Çalışkan 2018: 54).

"...Siz de elinizi yüzünüzü yıkayın. Bak, size kuyudan su çektim. Anneniz kirli görmesin" (Çalışkan 2018: 65).

Yardımlaşma:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan yardımlaşma değerine ait 13 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Pompayı, bütün çocuklar yoruluncaya kadar pompalıyor. Bisiklet elbirliğiyle ertesi sabaha hazırlanıyor" (Çalışkan 2018: 9).

"...Korkma sen. Ben sana yardım ederim. İkimiz konuşuruz hep" (Çalışkan 2018: 53).

"...İyi günde, kötü günde birbirlerinin yardımına koşarlardı" (Çalışkan 2018: 71).

"...Babam her basamakta beni yukarı çekiyor ve sımsıkı kolumdan tutuyordu" (Çalışkan 2018: 77).

"...Zahmet olmaz. Karımla kızım bugün yardıma geldi" (Çalışkan 2018: 78).

Sevgi:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan sevgi değerine ait 25 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Babam gülüyor. Hepimizi öpüyor" (Çalışkan 2018: 10).

"...Dönüş, Pavlos'u oğullarıyla aynı beşikte sallamıştı annesi ölünce. Aynı çorbayı yedirmişti oğullarıyla Pavlos'a" (Çalışkan 2018: 24).

"...Kardeşine sarıldı. Sessizce evlerine girdiler" (Çalışkan 2018: 34).

"...Babalar ve anneler çocuklarının ellerini tutmuş, oyuncakların birinden öbürüne koşuyorlardı" (Çalışkan 2018: 35).

"...Özer'le Selim kurtarıcılarına sevgiyle baktılar ve hızla odadan çıktılar" (Çalışkan 2018: 41).

"...Murat annesine sarıldı. Annesi yanaklarından öptü, saçlarını okşadı" (Çalışkan 2018: 43).

"...Murat sevgiyle çevresine baktı. Yaz boyu hepsini çok özleyecekti" (Çalışkan 2018: 52).

Sorumluluk:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan sorumluluk değerine ait 8 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Kuşlarımız var. Artık bahçedeki tavuklara da bakmamıza izin verildi" (Çalışkan 2018: 12).

"...Kocası çoktan ölmüştü. Dönüş, evini geçindirmek için var gücüyle dikiş dikti" (Çalışkan 2018: 21).

"...Hayır, Murat sana söz verdim" (Çalışkan 2018: 48).

"...Komşularımıza yiyecek vermelerini söyledik. Yine de ağır bir sorumluluk duygusu bizi derinden sarıyor" (Çalışkan 2018: 63).

Paylaşma:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan paylaşma değerine ait 9 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Bundan sonra şekerlerimi sizinle paylaşırım" (Çalışkan 2018: 15).

"...Dönüş, Pavlos'u oğullarıyla aynı beşikte sallamıştı annesi ölünce. Aynı çorbayı yedirmişti oğullarıyla Pavlos'a" (Çalışkan 2018: 24).

"...Topunu onlarla paylaşmak istedi, yine olmadı" (Çalışkan 2018: 43).

"...Böylece en büyük yenilik sevmeye, paylaşılmaya başlanmıştı" (Çalışkan 2018: 92).

Saygı:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan saygı değerine ait 10 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Sandığın çevresine toplandık. Saygıyla bekliyoruz" (Çalışkan 2018: 13).

"...Koşun, anneniz yemeği hazırlamıştır. Bekletmeyelim, diyor" (Çalışkan 2018: 18).

"...Sana dikiş getirdik. Nasılsın, iyi misin? Ver elini öpeyim" (Çalışkan 2018: 19).

"...Babam hepsini selamladı" (Çalışkan 2018: 77).

Arkadaşlık:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan arkadaşlık değerine ait 8 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Ah, bir arkadaşım olsa! Ne güzel kartopu oynarız" (Çalışkan 2018: 43).

"...Arkadaşların bu sabah senin için kırlardan topladılar bu çiçekleri, sana iyi tatiller, dedi" (Çalışkan 2018: 53).

"...Çocukluk arkadaşlarımızdan kopamıyoruz" (Çalışkan 2018: 62).

İyilik:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan iyilik değerine ait 4 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...İyilik, yardım üzerine dersler çıkarıyoruz sonunda" (Çalışkan 2018: 11).

"...Benden kötülük gelmeyeceğini nasıl bilsin, diye düşündü" (Çalışkan 2018: 45).

Misafirperverlik:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan misafirperverlik değerine ait 6 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Babaannesi reçel de yapardı gül yapraklarında. Cam kavanozlarda saklardı konukları için" (Çalışkan 2018: 46).

"...Ben de hepinize un helvası yaparım. Hem çocuk dediğin en büyük konuktur" (Çalışkan 2018: 78).

"...Değirmencinin karısıyla kızı, güler yüzle ve büyük bir cömertlikle sofrayı bize hazırladı" (Çalışkan 2018: 79).

Hoşgörü:

İncilâ Çalışkan'ın incelenen *Babamın Kitap Sandığı* isimli öyküsünde yer alan hoşgörü değerine ait 3 bulgu tespit edilmiştir. Bulgulardan bazıları şunlardır:

"...Gençleri ve çocukları güler yüzle karşıladı" (Çalışkan 2018: 25).

"...Fadime nine izin vermezdi. Çok hoşgörülü ve sevecendi aslında" (Çalışkan 2018: 67).

Tablo 2. İncelenen Çocuk Kitabında Yer Alan Değerler

Eserde Yer Alan Değerler	Değer Sayısı
Temizlik	13
Yardımlaşma	13
Sevgi	25
Sorumluluk	8
Paylaşma	9
Saygı	10
Arkadaşlık	8
İyilik	4
Misafirperverlik	6
Hoşgörü	23
Toplam Değer	99

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde temizlik (13), yardımlaşma (13), sevgi (25), sorumluluk (8), paylaşma (9), saygı (10), arkadaşlık (8), iyilik (4), misafirperverlik (6) ve hoşgörü (3) değerleri mevcuttur. Eserde en fazla sevgi (25) değeri, en az ise hoşgörü (3) değerinin yer aldığı görülmektedir. Eserde birbirinden farklı olarak 10 adet, toplam da ise 99 adet değer yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda eser, değerler bakımından zengin seviyede olup; çocuklara, ailelere ve eğitimcilere katkı sağlaması bakımından önerilmektedir.

Eserdeki Dil Zenginlikleri

Çocuğun dil becerilerini zenginleştirebilmek için onun karşısına dil bakımından içeriği zengin olan edebiyat eserleri çıkarmak gerekir. Eğitim öğretim sürecinde aile, çevre ve öğretmenin yaklaşımları yanında çocuk kitapları da büyük önem taşımaktadır (Zengin ve Zengin 2000, Cemiloğlu 2001, Bilginer 2002, Özkan ve Yılmaz 2006). Bu bağlamda, çocuk edebiyatı alanının literatürü kapsamlı olarak incelendiğinde, çocuk kitapları dil zenginliği bakımından sıklıkla incelenmiş ve araştırılmıştır. Eserler dil zenginliği açısından atasözü, deyim ve ikileme grupları bakımından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır (Kaya 2012, Batur vd. 2012, Oran 2015, Kuru 2016, Gökçe 2008, Alagöz 2012).

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde de dil zenginliği olarak atasözü, deyim ve ikileme grupları tespit edilmiştir. Eserdeki dil zenginliğine ait olan bulgular aşağıda belirtilmiş olup, ayrıntılı olarak tablo halinde de sunulmuştur.

Atasözleri:

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde yer alan atasözlerine ait bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 3. Eserde Yer Alan Atasözlerinin Alfabetik Sıralaması

Eserde Yer Alan Atasözleri	Atasözleri Sayısı
-	0

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde herhangi bir atasözü bulgusuna rastlanmamıştır.

Deyimler:

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde yer alan deyimlere ait bulgulardan bazıları aşağıda belirtilmiştir. Tüm deyimler ayrıntılı olarak tabloda belirtilmiştir.

- "...Sağ ol oğlum, diyor babam" (Çalışkan 2018: 8).
"...Biz hepimiz isteklerimizi sayıp döküyoruz" (Çalışkan 2018: 9).
"...Canı çok sıkılıyor" (Çalışkan 2018: 11).
"...İyilik, yardım üzerine dersler çıkarıyoruz sonunda" (Çalışkan 2018: 11).
"...Yoldan geçenlerin gözlerini kamaştırarak parıltısı" (Çalışkan 2018: 12).
"...Yorgun görünüyordu ama gözleri parlıyordu" (Çalışkan 2018: 13).
"...Cömert olmaya karar verdim, cimriler sevilmiyor diyor" (Çalışkan 2018: 15).
"...Küçük kardeşim yine boynunun büküyor" (Çalışkan 2018: 16).
"...Dönüş, daldığı hayallerden sıyrıldı" (Çalışkan 2018: 19).
"...İngiliz'e esir düşmüş" (Çalışkan 2018: 21).
"...Gaziler de büsbütün yaraya tuz basmıştı" (Çalışkan 2018: 22).
"...Avazının çıktığı kadar bağırmaya başladı" (Çalışkan 2018: 23).
"...Gençleri ve çocukları gülerек karşıladı, yüreği kan ağlasa da" (Çalışkan 2018: 25).
"...Hoşça kal, hakkını helal et" (Çalışkan 2018: 27).
"...Genç adam hızla köşeyi döndü ve gözden kayboldu" (Çalışkan 2018: 28).
"...İçindeki kuş, Mehmet'e müjdeyi verdi" (Çalışkan 2018: 31).
"...Apartmana geldiğinde gözlerine inanamadı" (Çalışkan 2018: 34).
"...Pazara geliriz diye söz vermiştik arkadaşlara" (Çalışkan 2018: 39).
"...Ben kararımı verdim Özer" (Çalışkan 2018: 42).
"...Gözleri doldu" (Çalışkan 2018: 44).
"...Gün ışığı yine göz kırptı Murat'a" (Çalışkan 2018: 46).
"...Babaannemin buğday ekmekleri diye, yerinden fırladı" (Çalışkan 2018: 48).
"...Kırda, çayırda canının istediğini o bulur" (Çalışkan 2018: 54).
"...Elimizden hiçbir şey gelmiyor" (Çalışkan 2018: 58).
"...Annem çılgınlık atarak bahçeye koştu" (Çalışkan 2018: 61).
"...Hoşça kal güzel evimiz" (Çalışkan 2018: 62).
"...Yem parası canıma yetti" (Çalışkan 2018: 73).
"...Al aç gözlü adam" (Çalışkan 2018: 74).
"...Yel değirmeni rüzgârla yaptığı savaşta yenik düşmüş" (Çalışkan 2018: 80).
"...Şimdi hepsi denizin tadını çıkarıyor" (Çalışkan 2018: 83).

"...Herkes isteklerini saydı döktü" (Çalışkan 2018: 87).

Tablo 4. Eserde Yer Alan Deyimlerin Alfabetik Sıralaması

Eserde Yer Alan Deyimler	Deyim Sayısı
Aradan sıyrılmak	1
Aslan kesilmek	1
Avazı çıktığı kadar bağırarak	1
Ayakta kalmak	1
Boyun bükmek	3
Canı istememek	1
Canı sıkılmak	2
Canına yetmek	1
Çılgılık atmak	3
Dayak yemek	1
Ders çıkarmak	1
El birliği etmek	1
Elden gelmek	1
Elden gelmemek	1
Eline geçirmek	1
Eline tutuşturmak	1
Esir düşmek	1
Gönül vermek	1
Göz kamaştırmak	1
Göz kırpmak	4
Gözden kaybolmak	1
Göze almak	1
Göze çarpmak	1
Gözleri dolmak	1
Gözleri parlamak	1
Gözlerine inanmamak	1
Gözünü yolda kalmak	1
Gücüne gitmek	2
Hakkını helal etmek	1
Havaya uçmak	1
Hayale dalmak	1
Hayran olmak	1
Hoşa gitmek	1

Hoşça kalmak	4
İleri atılmak	1
Kâbus görmek	1
Kafa yormak	1
Kan ağlamak	1
Karar vermek	2
Köşe kapmaca oynamak	1
Kulaktan kulağa yayılmak	1
Müjde vermek	1
Ortak etmek	1
Razı olmak	1
Sağ olmak	2
Sayıp Dökmek	2
Sesi kesilmek	1
Seyre dalmak	1
Söz vermek	2
Tadını çıkarmak	1
Takla atmak	2
Tıka basa dolmak	1
Türkü söylemek	1
Uykuya yatmak	1
Yanıp tutuşmak	1
Yaraya tuz basmak	1
Yasa bürünmek	1
Yenik Düşmek	1
Yerinden fırlamak	1
Yoktan var etmek	1
Yol gözlemek	1
Zaman almak	1
Toplam Deyim	79

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde birbirinden farklı 62 olmak üzere toplam 79 adet deyim yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu deyimler bakımından zengin seviyededir.

İkileme Grupları:

İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde yer alan ikileme gruplarına ait bulgulardan bazıları aşağıda belirtilmiştir. Tüm ikileme grupları ayrıntılı olarak tabloda belirtilmiştir.

- "...Alnı çizgi çizgi kırışıyor" (Çalışkan 2018: 7).
- "...Size bu akşam bol bol kar getiririm çocuklar, diyor" (Çalışkan 2018: 10).
- "...Getirdiklerini bir bir gösterdi" (Çalışkan 2018: 12).
- "...Güm güm diye kapı vuruldu" (Çalışkan 2018: 19).
- "...Şimdi çekine çekine gelmişlerdi gelini görmeye" (Çalışkan 2018: 22).
- "...Hepsi birer birer çekip gitti" (Çalışkan 2018: 24).
- "...Elindeki sepeti sallaya sallaya indi merdivenlerden" (Çalışkan 2018: 31).
- "...Daha canlı, daha cıvıl cıvıl" (Çalışkan 2018: 33).
- "...Sevine sevine apartmana koştu" (Çalışkan 2018: 33).
- "...Lunaparkın önünden geçerken küskün küskün baktılar" (Çalışkan 2018: 38).
- "...Birbirlerinin üzerine avuç avuç su attılar" (Çalışkan 2018: 46).
- "...Dağlarda beyaz beyaz karlar var" (Çalışkan 2018: 48).
- "...Kara gözleriyle bize bilmiş bilmiş bakıyor" (Çalışkan 2018: 58).
- "...Bizi uğurlamaya gelenlerle tek tek kucaklaştık" (Çalışkan 2018: 62).
- "...Esmer yüzü kırış kırış çizgilerle dolu" (Çalışkan 2018: 64).
- "...İçindeki çocuk ıslık ıslık gözlerinden dışarıya çıkardı" (Çalışkan 2018: 67).
- "...Fadime nine iyi bakıldığı için yavaş yavaş iyileşti" (Çalışkan 2018: 73).
- "...Ağzını eliyle kapatıyor, sonra da tatlı tatlı gülüyor" (Çalışkan 2018: 84).
- "...Radyomuzun ön yüzünde iri iri düğmeler var" (Çalışkan 2018: 87).
- "...Tarlaya gidenler çantalı radyoları ellerinde çala çala götürdüler" (Çalışkan 2018: 91).

Tablo 5. Eserde Yer Alan İkileme Gruplarının Alfabetik Sıralaması

Eserde Yer Alan İkileme Grupları	İkileme Sayısı
Ağır ağır	1
Avuç avuç	1
Ayrı ayrı	2
Beyaz beyaz	1
Bir bir	5
Birer birer	1
Bol bol	1
Boy boy	1
Cıv cıv	2
Cıvıl cıvıl	3
Cıvıltı cıvıltı	1
Çala çala	1
Çarpa çarpa	1
Çekine çekine	1

Çıtır çıtır	1
Çizgi çizgi	1
Dalga dalga	1
Desen desen	1
Gel gel	1
Güm güm	1
Hayran hayran	1
Işıl ışıl	2
İnce ince	1
İri iri	1
Kardeş kardeş	1
Kırış kırış	1
Kırmızı kırmızı	1
Koşa koşa	1
Küskün küskün	1
Olur olur	1
Patır patır	1
Pıtır pıtır	1
Sallana sallana	1
Sallaya sallaya	1
Sevine sevine	1
Söyleye söyleye	1
Tas tas	1
Tatlı tatlı	1
Tıka basa	1
Teker teker	2
Yavaş yavaş	3
Yer yer	2
Zaman zaman	1
Toplam İkileme Grubu	56

İncila Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli eserinde birbirinden farklı 43 olmak üzere toplam 56 adet ikileme grubu yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu ikileme grubu çeşitliliği bakımından zengin seviyededir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde yazılmış olan çocuk kitaplarının temel işlevi dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, dinleme ve konuşma alanına olan katkısıdır. Eserler, bu katkının yanında değerler eğitimi aktarımında da öneme sahiptir.

Değerler eğitimi açısından eserde, temizlik (13), yardımlaşma (13), sevgi (25), sorumluluk (8), paylaşma (9), saygı (10), arkadaşlık (8), iyilik (4), misafirperverlik (6) ve hoşgörü (3) değerleri mevcuttur. Bu bakımdan birbirinden farklı olarak 10 adet, toplam da ise 99 adet değer yer aldığı tespit edilmiştir.

Eserde yer alan temizlik değerinde, kişisel temizliğin önemi, evin temiz tutulması ve kullanılan araçların temiz kullanılması bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu durum çocukların temizlik değerinin gelişimine önemli katkı sağlamaktadır.

Eserdeki yardımlaşma değerinde, insanların birbirlerine yardım ettiği durumlar vurgulanmıştır. Yardımlaşma ile insanların birbirlerine destek oldukları belirtilmiştir. Bu değer, çocukların yardımlaşma duygularını olumlu yönde etkilenmektedir.

Eserde bulunan sevgi değerinde ise, aile sevgisi ile arkadaşlık sevgisi üzerinden değer aktarımı yapılmıştır. Annenin, babanın ve kardeşin birbirlerine sevgiyle yaklaşımlarının örnekleri verilmiştir. Sevgi değerinin önemi bu yolla çocuğa aktarılmıştır.

Sorumluluk değeri açısından eser incelendiğinde ise, aileye ve diğer bireylere karşı olan sorumluluklarımız bakımından iletilerin yer aldığı görülmektedir. Söz vermenin önemli bir sorumluluk olduğu da eserde vurgulanmıştır.

Paylaşma değeri açısından eserde, insanların iyilik için paylaşma davranışları yaptığı görülmektedir. Eserdeki paylaşma davranışlarında, bu değer için önemli bir değer olduğunun da iletileri verilmektedir.

Saygı değeri eserde, aileye ve toplumdaki diğer bireylere saygılı olma bakımından yer almaktadır. Eserde, anne ve babaya saygının önemli olduğu, büyüklere saygılı olunması gerektiği ve toplumda saygılı olmamız gerektiği iletileri yer almıştır.

Eserde arkadaşlık değeri, arkadaşlığın önemli olduğu, oyunlarda ve etkinliklerde arkadaşlarımızın olması gerektiği açısından yer almıştır. İyilik, misafirperverlik ve hoşgörü değerleri ise eserde az sayıda olmasına rağmen, bu değerlerinde iletileri eserde yer almıştır.

Eserde yer alan değerler, çocuğu topluma hazırlayan, mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesinde fayda sağlayacak olan değerlerdir. Değerlerin aktarımında da eserde yer alan iletiler, çocuğun değer eğitimi açısından gelişimine olumlu katkı sağlayacak düzeydedir.

Dil zenginliği açısından eserde ise birbirinden farklı 62 olmak üzere toplam 79 adet deyim yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu deyimler bakımından yeterli seviyededir. Ayrıca eserde, birbirinden farklı 43 olmak üzere toplam 56 adet ikileme grubu yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu ikileme grubu bakımından da zengin seviyededir. Ancak eser, atasözleri açısından yeterli seviyede değildir.

Çocuk kitapları çocuğun hayal dünyasını zenginleştiren, düşündüren, sorgulatan, dil becerilerine ve zenginliğine katkı sağlayan, değer aktarımı yapan nitelikli eserler olmak zorundadır. Bu bağlamda literatür incelendiğinde, günümüzdeki çocuk kitaplarındaki dil zenginliği ve değerler eğitimi ile ilgili birçok araştırma yapıldığı görülmektedir (Kaya 2012, Batur vd. 2012, Oran 2015, Kuru 2016, Gökçe 2008, Alagöz 2012). Bu araştırmaların sonuçları ile yapılan çalışmanın verileri karşılaştırıldığında, İncilâ Çalışkan'ın *Babamın Kitap Sandığı* isimli

eserinin, değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından yeterli ve iyi düzeyde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ailelerin ve öğretmenlerin çocuklara nitelikli kitap seçimlerinde, bu gibi araştırmalardan faydalanmaları mümkündür. Bu tür araştırmalar, çocuk edebiyatı alanına katkı sağlaması bakımından da önemlidir. Ayrıca günümüz çocuk edebiyatı yazarlarımızın ve eserlerinin tanıtılması da gerekmektedir. Bu bağlamda incelenen eser, değerler eğitimi açısından zengin, dil zenginliği açısından yeterli düzeyde olup çocuklara, ailelere ve eğitimcilere önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Alagöz, F. C. (2012). *Cahit Uçuk'un Masal Kitaplarında Temel Değerlerin Türkçe Eğitime Katkısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Altun S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği, *Değerler Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik kavram analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Batur, Z. ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin Çocuk Hikâyelerinde Değer Eğitimi ve Hikâyelerin Türkçe Eğitimine Katkısı. *Turkish Studies*, 7(4), 1031-1049.
- Belet, D. ve Deveci, H. (2008). VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu 2, 3, 4 Mayıs 2008 Bildiriler. *Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi* (s. 140-170). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bilginer, H. (2002). Down Sendromlu Çocuklarda Dil Gelişimi. *Hacettepe Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 19 (1), 165-179.
- Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi* (3. baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Charles, C. M. (2000). *Piaget İlkeleri*. Ankara: Pegem-A Yayınları.
- Clausen J.A. (1968). Historical and Comporative View of Socialization Theory and Research, *Socialization and Society*, Ed.: J.A. Clausen, Boston: Little Brown, 12-24.
- Coşkun Y. ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.VI(I), 311-328.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası-Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Çalışkan, İ. (2018). *Babamın Kitap Sandığı* (14. Baskı), İstanbul: Bu Yayınevi.
- Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. (Ed. C. Öztürk). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi "Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Gökçe, B. (2008). *Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi Ve Öykülerin Türkçeye Katkısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Gökşen, E. N. (1985). *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*, Ankara: Ötüken Yayınları.

Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

James, A. (2001). Yeni Çocuk Sosyolojisinde Sorunlar, Bakış Açıları ve Uygulamalar. *III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Kaya, M. (2012). *Emine Işinsu'nun romanlarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Kuru, H. (2016). *Ayşe Yamaç'ın Çocuk Romanlarının Değerler Eğitimi ve Dil Zenginliği Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Kuru, H. (2018). Hamdullah Köseoğlu'nun "Küçük Balık" Adlı Çocuk Kitabında Değerler ve Dil Zenginliği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (13) , 211-221.

Merriam, S. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. Revised and expanded from case study research in education. USA: JB Printing.

Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayınları.

Oran, G. (2015). *Yalvaç Ural'ın Çocuk Kitaplarında Değer Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı*, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Özkan, N. ve Yılmaz B. (2006). *Çocuk Kitaplarında Dil Sorunları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi 2. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 767-778.

Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Sever, S. (2004). *Türkçe Öğretimi Ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk Edebiyatında İhmal Edilmiş Bir Edebî Tür: Deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 189- 203.

Şimşek, T. (2006). *Çocuk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Tarihi 4*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şirin, M. R. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakıf Yayınları.

Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.

www.tdk.gov.tr (01.08.2020 tarihinde erişildi.)

Yalçın, A. ve Aytaş G. (2012). *Çocuk Edebiyatı* (6. baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, C. (2008). *Yeni Öğretim Programlarına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Excellence Publishing,

Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Sartonet.

Zengin, A. Y. ve N. Zengin, (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Başer Ofset.

HAREZM TÜRKÇESİNDEKİ SÖZCÜK ÖBEKLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ SÖZCÜK ÖBEKLERİNDEN YAPISAL FARKLILIKLARI*

Muharrem YILDIZ**

Öz

Günümüz Türk lehçeleri arasındaki sözdizimsel benzerlik ve farklılıkları bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyan pek çok çalışma yapılmıştır; ancak tarihî Türk lehçelerinde, art zamanlı yapılan sözdizim çalışmaları çoğunlukla tek bir esere bağlı kalınarak yürütülmüştür. Bu çalışmada, Harezmi Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki sözcük öbeklerinin yapısal ve sözdizimsel işlevleri arasındaki farklar, Harezmi Türkçesi eserlerinin bütünü incelenerek ve ön planda tutularak belirlenmeye çalışılmıştır. Sözcük öbeklerinde her iki lehçede de sözcüklerin diziliş sırasının aynı olduğu, farklılıkların büyük ölçüde ek düzeyinde veya sözcük öbeğinin sözdizimindeki işlevinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Konu bütünlüğünü bozmamak amacıyla geleneksel Türk dili sözdizim çalışmalarında genel olarak ortak kabul görmüş öbek yapılarına değinilmiş, bu yapılar üzerindeki farklı görüşler tartışmaya açılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sözdizimi, Sözcük Öbekleri, Harezmi Türkçesi.

THE STRUCTURE OF REDUPLICATIONS IN TÜRK KALBI

Abstract

There have been many studies that reveal the syntactic similarities and differences between modern Turkish dialects with a holistic approach, but in historical Turkish dialects, diachronic syntactic studies have mostly been conducted by adhering to a single work. In the study, the differences between the structural and syntactic functions of word phrases in Khorezmian Turkic Language and Turkey Turkish, the whole works of Khorezmian Turkic Language were examined and tried to be determined by keeping them in the foreground. It has been determined that the order of the words in both dialects in the word phrases is the same, and the differences are mostly due to the suffix level or the function of the phrase in the syntax. In order not to break the integrity of the subject, generally accepted phrasal structures were mentioned in traditional Turkish syntax studies and different views on these structures were not discussed.

Keywords: Syntax, Word Phrase, Khorezmian Turkic Language.

GİRİŞ

Türk dili, her bir dilin kaderi olan, iç ve dış birçok sebeplere bağlı olarak vuku bulan değişim hadisesinden tabii olarak etkilenmiş ve bu değişim, kendisini dilin dört temel alanını teşkil eden ses bilgisel, biçim bilgisel, anlam bilgisel ve sözdizimsel düzlemde göstermiştir. Bunlardan en yavaş değişeni dile matematiksel bir işlev kazandıran sözdizim boyutudur; ancak gerek günümüz Türk lehçeleri gerekse de tarihî Türk lehçeleri arasında sözdizim farklılıkları Türkçenin genel sözdizim yapısını bozmayacak boyutta da olsa mevcuttur.

* Bu çalışma, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Harezmi Türkçesi Sözdizimi konusu üzerine hazırlanmakta olan doktora tezimize dayanarak teşkil edilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, muharremyildiz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0882-3437.

Çalışmada Harezmi Türkçesindeki sözcük öbekleri ön planda tutularak bu yapıların Türkiye Türkçesindeki sözcük öbeklerinden yapısal farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Harezmi Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında bir geçiş evresi olma özelliği taşır ve Oguz, Kıpçak, Kanglı boylarının kaynaşıp ortak bir edebi dil oluşturması ile teşekkül eder. Bu yönüyle Harezmi Türkçesi, Türk dilinde art ve eş zamanlı bir çalışma için kapsamlı bir alanın merkez noktasını oluşturur. Çalışmada günümüz Türk dili ve lehçeleri ile tarihî Türk lehçeleri arasında bu çalışmalara kaynaklık edecek bir eser ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Harezmi Türkçesinde Sözcük Öbekleri:

1. Sayı Öbeği

Harezmi Türkçesinde sayı ifadeleri çoğunlukla günümüz Türkiye Türkçesindeki gibi [Sıfat] / [Ad] veya [Ad] / [Ad] biçiminde kurulur. Bunlara ilaveten Harezmi Türkçesinde *tağı* “ve, de/da, dahi” bağlacı ile kurulan sayı ifadeleri mevcuttur. Bu sayı ifadesinde *tağı* bağlacı sonraki küçük sayıyı toplama ilgisi ile önceki büyük sayıya bağlar.

yüz yegirmi tağı dört miñi / resül enbiyâlar “yüz yirmi dört bin peygamber” MM 5

tëve **kırk tağı altı** bolsa sanı zekât dört yaşında erek (*Develerin sayısı kırk altı olunca zekat olarak dört yaşında bir deve gerek.*) MM 207

eger bolsa **altmış tağı bir** tëve “eğer atmış bir deve olsa” MM 207

eger bolsa **toksan tağı bir** tëve “eğer doksan bir deve olsa” MM 210

tëve **yüz tağı toksan altı** kaçan / eger bolsa dört hıkkâ bəriñ revân “Develerin sayısı yüz doksan altı olsa dört yaşında dört deve zekat verin.” MM 214

Kıyasü'l-Enbiyâ' da bir örnekte, Eski Türkçedeki “artuki” sözcüğü ile kurulan *otuz artuki sekiz* (otuz sekiz), *kırk artuki yeti* (kırk yedi) sayı ifadelerine benzer olarak “eksük” sözcüğüyle kurulan bir sayı ifadesi mevcuttur:

“...**ëllig eksük miñ** yıl dâvet kıldı” “...dokuz yüz elli yıl (dine) davet etti” KE 23v4-5

Türkiye Türkçesinde sayı öbekleri sözdizimi içinde isim ve sıfat görevinde kullanılır (Özkan, Toker & Aşçı 2016: 108). Harezmi Türkçesinde zaman bildiren sayı ifadeleri eyleme eksiz biçimde doğrudan bağlanarak zarf göreviyle kullanılabilir. Dönem eserlerinde yaşa- “yaşamak” eyleminin kullanıldığı cümlelerde bu durumla sıklıkla karşılaşılır.

İsmâ'il İbrâhimde kedin kırk yaşadı, İshâk **ëllig êki** yaşadı. (Hz. İsmail, Hz. İbrahim'den sonra kırk yıl, Hz. İshak elli iki yıl yaşadı.” KE 56v/4

Mısır yaşı birle ol vaqтта **on üç** yaşar erdi “Mısır takvimi ile o zamanda on üç yaşındaydı.” NF 359/11

Harezmi Türkçesi eserlerinde [Ad] / [Ad] biçiminde kurulmuş, kalıplaşmış şekilde kullanılan *tümen miñ* “on bin bin” ifadesine sıklıkla rastlanır. Bu, belirli bir sayısı değil çokluğu ifade eder.

tümen miñ birle ağı yutğu kerek “binlerce zehir yutmak gerek” MM 317

tümen miñ ‘âşi anıñ dudak tēpretmeki birle yarlıkğay “Binlerce günahkar, onun dudak hareketi ile bağışlanacak.” KE 184r/20

Harezmi Türkçesinde üleştirme sayı ifadeleri +Ar eki ile yapıldığı gibi +n vasıta hâli eki ile de yapılabilir.

...**ikini ikini** tağı **üçün üçün** tağı **dörtün dördün** “ikişer ikişer ve üçer üçer ve dörder dörder” SAKT 415a/2

Keldi yüz miñ er kamu **bêşin otuz otuzun** “Beşer beşer, otuzar otuzar yüz bin er geldi.” KE 151v/16

2. Ad Tamlamaları

Harezmi Türkçesinde de ad tamlamaları günümüz Türkiye Türkçesindeki gibi [Ad] / [Ad], [Ad + İlgî eki] / [Ad + İyelik eki], [Ad + Ø] / [Ad + iyelik eki], [Ad + DAN] / [Ad + iyelik eki] biçiminde kurulmaktadır.

Eski Türkçeden günümüz Türkçesine kadar varlığını sürdüren [Ad] / [Ad] biçimindeki ad tamlamaları Harezmi Türkçesinde de mevcuttur. Bu öbeklerin çoğu, günümüz Türkiye Türkçesinde [Ad] / [Ad + İyelik Eki] biçiminde kurulurken Harezmi Türkçesinde [Ad] / [Ad] biçiminde ifade edilmiştir:

sırat köprü “Sırat Köprüsü” DTYSK 13b/1, **hüdhüd kuş** “Hüdhüd Kuşu” KE 149v/3, **humây kuş** “Hüma Kuşu” HŞ 615, **ömgün tamar** “şah damarı” SAKT 495a/1 16, **zühre yıldız** “Zühre Yıldızı” KE 38v/5, **ülker yultuz** “Ülker Yıldızı” DTYSK 503a1/11, **hil’at ton** “hilafet elbisesi” HŞ 2515, **kıyâmat kün** “kıyamet günü” KE 1v/11, **düşenbe kün** “pazartesi günü” NF 3/11, **âşürâ kün** “aşure günü” NF 184/6, **tawuğ yıl** “tavuk yılı” AKKYB A IV 20 vb.

Harezmi Türkçesinde belirtilen ad tamlamaları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi [Ad + İlgî eki] / [Ad + İyelik eki] yapısıyla kurulur; ancak Harezmi Türkçesinde ilgi eksiz kurulduğu halde anlam yönüyle belirtilen ad tamlaması olan öbek yapısı dikkat çekmektedir. Bu yapı dönem eserlerinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Yûsuf du’âsı isiz du’â ermes erdi. “Yusuf’un duası kötü bir dua değildi.” KE 74v/1

Sâre **Hâzer kıızı** erdi. “Sare, Hazer’in kıızıydı.” KE 43r/18

Yûsuf aydı: **Ya’kûb ewinde** ne haber bar? “Yusuf sordu: Yakup’un evinden ne haber var?” KE 79r/16

Resûl korkup **Hadîce eviñe** kelip yattı. “Resûl as. korkup Hatice’nin evine gelip yattı.”

Yana yüz yegirmi tağı dört miñi / rusûl enbiyâlar ekinç **söz onı** “İkinci olarak, sözün doğrusu, kendisine kitap gönderilmiş ve gönderilmemiş yüz yirmi dört bin peygamber vardır (Toparlı-Argunşah 2008: 155).” MM 5

Bu **âyat ma’nîsi** ol bolur kim: “Bu ayetin manası odur ki:” NF 74/8

Ahşamqa tegi **Medîne içindeki derviş cümlesi** keldiler tağı yediler. “Akşama kadar Medine içindeki dervişlerin cümlesi geldiler ve yediler.” NF 32/16-17

İlk unsuru iyelik eki almış olan ad tamlamalarında ilgi ekinin düşürülmesi hadisesine sık rastlanır.

...tazarru ve zârîlık birle, **köz+i yaş+ı, bağır+ı baş+ı** birle aytur. “...feryat figan yalvararak, gözünün yaşı, bağırının yarası ile söyler.” NF 182/16

anı **ayağ+ı ast+ına** alıp tepesiñe aşdı “Onu ayağının altına alıp üstüne çıktı.” KE 24v/12

Harezmi Türkçesinde ilgi eksiz belirtili ad tamlamasının genellikle özel veya iyelik eki almış adlarla kurulması bu sözcüklerin nispeten belirtili bir anlatıma sahip olmasından kaynaklanır.

Türkiye Türkçesinde -mAk isim-fiil eki üzerine iyelik eki almadığından ad tamlamalarında -mAk ekli isim fiil, tamlanan konumunda bulunamaz; ancak Harezmi Türkçesinde -mAk isim-fiil eki üzerine aldığı iyelik eki ile ad tamlamalarında tamlanan konumunda bulunabilir.

Muhammedniñ aşmak+i+na münkir bolsa **Cebre’ilniñ éltmek+i+ge** münkir bolur. “Hz. Muhammed’in miraca çıktığını inkar etse onu Cebrail’in götürdüğünü de inkar etmiş olur.” KE 218r/20-21

Peygâmbar ‘as Mekkeke kirmek+i+niñ beyanı turur. “Peygamber as.’ın Mekke’ye girmesinin izahı şudur.” NF 36/2-3

Türkiye Türkçesinde -mAk ekli isim-fiil, üzerine ilgi eki alıp belirtili ad tamlaması kuramaz. Harezmi Türkçesinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür.

Bu etmekniñ halını maña beyan qılğıl “Bunu yapmanın sebebin bana açıkla.” NF 220/6

kışsa kıılmañniñ körklügrekini, munuñ birle kim vañy kıılduk “Kıssa anlatmanın en güzelini bunun ile vahiy kııldık.” SAKT 226b/3

3. Sıfat Tamlaması

1. Harezmi Türkçesinde tamlayanı sayı sıfatı olan sıfat tamlamalarının tamlananı çoğul eki alabilir. Türkiye Türkçesinde tek bir öbek içinde aynı çokluğu işaret eden iki ayrı biçimbirim kullanılmaz. Bunun istisnaları “Kırk Haramiler, Yedi Uyurlar” gibi kalıplaşmış ifadelerle sınırlıdır. Harezmi Türkçesinde ise sayı bildiren ifadelerden sonra gelen adlar pekiştirme işlevli olarak çoğul eki alabilir. Bunun örneklerine daha çok *Kısasü’l-Enbiyâ*’da rastlamak mümkündür.

yêti yüz miñ ferışteler “yedi yüz bin melek” KE 7r/9

yêti yulduzlar “yedi yıldız” KE 66v/12

yeti miñ yeti yüz cādüluklar kördüm “yedi bin yedi yüz sihir gördüm” KE 141v/6

altı miñ kara ewler kördi “Altı bin kara ev gördü.” KE 47r/6

bêş uluğ tağlar “beş yüce dağ” KE 52v/14

ol Beytü’l-Ma’mürni **yetmiş ferışteler** kötürdiler. “O Beyt’l-Ma’mur’u yetmiş melek taşıdı.” NF 38/4-5

altı miñ kara ewler kördi “Altı bin kara ev gördü.” KE 47r/6

2. Türkiye Türkçesinde belgisizlik ifade eden “bir” sözcüğü, ada niteleme sıfatından daha yakın konumlandırılır: “Sarı saçlı ve mavi gözlü, terbiyeli bir adamla konuşuyordu.” (Çetinkaya 2019: 100). Harezmi Türkçesinde ise belgisizlik ifade eden “bir” sıfatı genel bir temayül olarak niteleme sıfatından önce kullanılır.

bu tağ bağrında **bir / hoş menzili** var “Bu dağ üzerinde bir güzel yeri var.” HŞ 545

tağı **bir / mu’teber tefsirde**... “Ve muteber bir tefsirde...” KE 9v/10

3. Türkiye Türkçesinde yaş bildiren ifadeler hâl ekleri ile genişlediğinde ad tamlaması biçiminde kurulurken (*Yirmi yaş+i+na* girdi. *Altı yaş+i+nda* çocuk. vb.) Harezmi Türkçesinde bu ifade sıfat tamlaması ile kurulur.

Toğsan yaşka yetti “doksan yaşına kadar yaşadı.” ME 83/5

kaçan kim **altı yaş**ka yitti ol şâh “O şah, ne zamanki altı yaşına girdi.” HŞ 285/1

4. İsim-Fiil Öbeği

Harezmi Türkçesinde isim-fiil öbeği -mAk, -GU, -GAn, -r/-Ar/-Ur ekleri ile yapılmıştır. Bunlardan GU, -GAn, -r/-Ar/-Ur ekleri esasen sıfat-fiil ekidir. -gU ve r/-Ar/-Ur ekleri, yönelme hâli eki ile genişleyerek -mAk isim-fiil eki gibi işlev görür ve isim fiil öbeği kurar.

şamug âlem **yüzün kör+gü**+ke muhtaç “Bütün âlem yüzünü görmeye muhtaçtır.” HŞ 216

Butların **âdemîni azdur+ur+ğa** kudreti yok “Putların ademi azdırmaya kudreti yok.” KE 95v/5-6

-gAn eki ise sınırlı sayıda örnekte Harezmi Türkçesindeki -mAk ekinin işlevi ile kullanılmıştır.

bu **zârı kılğanımnı** işitü tursañ “Bu ağlamamı işitsen.” HŞ 2624

Teñri Te’âlâ ol kimersege **künde on miñ hac kıl+ğan**+ınıñ sevâbını bergey “Tanrı Taale o kişiye günde on bin hac kılmanın sevabını verecek.” MA 8/8

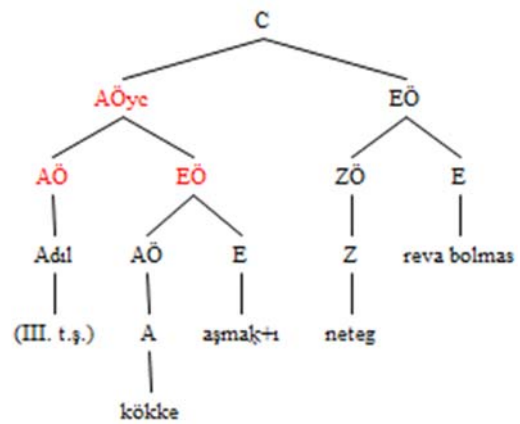
Harezmi Türkçesinde -(X)ş eki, **söküş** “sövme, küfretme” (KE 205v/19), **yörüş** “yürüyüş” (NF 373/14), **toğış** “doğuş” (NF 37/15) **batış** “batış” (NF 37/15) vb. hareket adları yapmış olmasına rağmen bu sözcüklerle kurulmuş isim-fiil öbekleri eserlerde tanımlanamamıştır.

-mA eki Harezmi Türkçesinde **sökülme** “kebab” < sököl- “kebab etmek” KE 59v/8, **eşme** “kuyu” < eş- “eşmek” ME 51/8 vb. sınırlı sayıda örnekte kalıcı adlar türetmede kullanılmıştır; Harezmi Türkçesi eserlerinde ekin isim-fiil öbeği kurduğu yapılar tanımlanamaz.

Türkiye Türkçesindeki -mA ekli yapıların yerine Harezmi Türkçesinde genellikle -mAk ekli yapılar kullanılır. Türkiye Türkçesinde -mAk isim-fiil eki üzerine iyelik eki alamazken Harezmi Türkçesinde ekin üzerine iyelik eki gelebilmektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye Türkçesinde -mAk ekli isim fiil öbeklerine (yan cümleye) özne bağlanamazken, Harezmi Türkçesinde [Ad + İlgi hâli eki] / [Fiil + mAk + İyelik eki] yapısı ile yan cümleye özne bağlanabilmektedir.

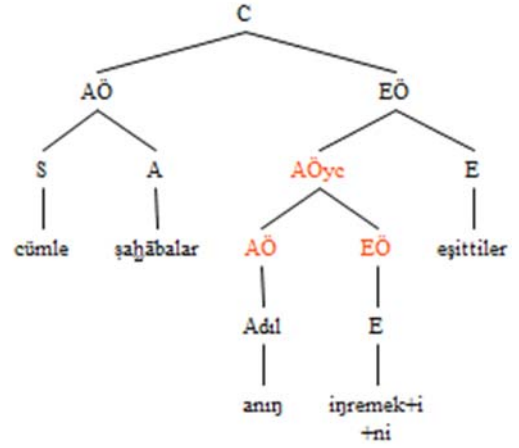
Kökke aşmağ+ı neteg reva bolmas “...göge yükselmesi nasıl mümkün olmaz.” KE 218r/11

Geleneksel dilbilgisi kurallarının dışına çıkarak yukarıdaki örnekte **(III. t.ş.) / kökke aşmakı** ifadesini belirtili isim tamlaması değil de yan cümle olarak nitelersek gizli konumdaki ilgi ekli III. tekil şahıs adlı, yan cümle öznesi konumunda olacaktır.

Aynı durum aşağıdaki örnek için de geçerlidir.

Cümle şahâbalar **anıñ inremekini** eşittiler. “Bütün sahabeler onun inlemesini işittiler.” NF 90/16

5. Sıfat-Fiil Öbeği

Harezmi Türkçesinde sıfat-fiil öbeği -r / -Ar / -Ur, -mAs/-mAz, -GAn, -(X)gli / -(X)glU, -gUçl, -mİş, -GU, -dAçl, -dUk, -Asl ekleri ile kurulur.

1. Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil öbeği sözdiziminde sıfat veya ad görevinde kullanılır (Delice 2012: 46). Harezmi Türkçesinde sıfat-fiil ekleri, iyelik veya hâl ekleri ile genişleyerek sözdiziminde ad veya zarf olarak da görev alabilir. Bu yönüyle Harezmi Türkçesinde fiilimsi ekleri arasında geçişkenlik göze çarpar.

a. -gAn:

Üzerine iyelik eki aldığı Türkiye Türkçesindeki -mA isim-fiil ekinin işlevini görür.

havdacka kir+gen+im+ni kördiler erdi. “Devenin üstündeki tahterevana girmemi (girdiğimi) görmüşlerdi.”

Bulunma hâli eki ile genişlediği yapılarda zarf olarak işlev görür.

Bu oğlan **atası anasığa bar+ğan+da kel+gen+de** oğrılık kılar erdi. “Bu oğlan babasına annesine gidip geldiğinde hırsızlık yapardı.” KE 130v/17-18

b. -r / -Ar / -Ur:

Harezmi Türkçesinde -r / -Ar / -Ur sıfat-fiil eki Türkiye Türkçesindeki +An, +AcAk, +DXk eklerinin işlevini de görmüştür:

Peyğambar ‘as’nuñ mescidke barur yollarında kemişür erdi “Peygamber as’ın mescide giden yollarına bırakırdı.” NF 17/11

...**keçe yat+ur** yerinde barsalar... (...gece yattıkları yere gitseler...) NF 19 14

Bulunma hâli eki ile genişlediği öbekler Türkiye Türkçesindeki -dİğInDA, -kAn zarf fiil ekleri gibi işlev görür.

İbrâhim ‘aleyhi’s-selâm **yoldın keç+er+de** ölüg tewe kördi. “İbrahim as. yoldan geçerken ölü bir deve gördü.” KE 54v/12-13

c. -gU:

Üzerine iyelik eki alarak genişlediği öbekler sözdiziminde ad olarak işlev görür.

Kıyametğa tegi özge kel+gü+si yok “Kıyamete kadar başkasının geleceği yok.” KE 214v/8

Bulunma hâli eki ile genişlediği yapılarda Türkiye Türkçesindeki -dİğInDA, -kAn zarf-fiil ekleri gibi işlev görür.

Küçey boldı işim bolgu+da āsān < āsān **bol+gu+da** “İşim kolayken zor oldu.” HŞ 968

Üzerine yönelme hâli eki aldığında Türkiye Türkçesindeki -mA isim-fiil eki gibi işlev görür.

Kiminiñ kıyruqın tart+gu+ğa kimersenin kıvveti yetmes erdi. “Bazısının kıyruğunu çekmeye kimsenin kıvveti yetmezdi.” KE 26r/21

d. -mİş:

Üzerine bulunma hâli eki aldığında Türkiye Türkçesindeki -dİğİnDA zarf fiil eki gibi işlev görür.

Nūh **könli taruq+mİş+da** eşgekke aydı: “Nuh, gönü daraldığında eşeğe söyledi.” KE 24v/17

-mİş eki, Harezmi Türkçesinde iyelik eki ile genişlediği yapılarda Türkiye Türkçesindeki -DXk, -mA fiilimsi ekleri gibi işlev görür.

Unutsa boğazlarda mü’min kişi / idi zikrin aymak **helāl kılmışı** “Mümin kişi hayvan keserken Allah’ın adını söylemeyi unutsa bile kestiği helaldir.” MM 241

Mücerred **bu tekbîr bile uymuşu** / dürüst muqtediniñ **namāz kılmışı** “İmama uyan kişinin sadece tekbir ile imama uyması ve namazı kılması uygundur.” MM 130

Türkiye Türkçesinde -mİş sıfat-fiili eki üzerine doğrudan iyelik almaz. Harezmi Türkçesinde -mİş ekinin üzerine iyelik eki almış biçimiyle kullanımına özellikle “var” ve “yok” yüklemli cümlelerde sıklıkla rastlanır.

Men Muhammedke sormuş+um yoq “Benim Hz. Muhammed’e sormuşluğum yok.” NF 14/6
...amma **edğülük körmiş+im** az turur. “... ama iyilik gördüğüm azdır.” KE 107r/1

Bu vaqtqa tegi ta’am tatmış+ımız yoq “Bu vakte kadar yemek yemişliğimiz yok.” NF 173/1-2

e. +(X)glI / +(X)glU ve +gUçI sıfat-fiil ekleri günümüz Türkçesindeki +An sıfat-fiil eki gibi işlev görmüştür:

...**Tengidin özge bil+güci** yok. “Tanrıdan başka bilen yok.” KE 151v/4

sendin kedin kel+igli oğlanların ma mundağ ikrâr kılsalar... “Senden sonra gelen çocukların da böylece ikrar etseler...” KE 12v/10

2. Türkiye Türkçesinde [Ad unsuru + İlgı Eki] / [Fiil + Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki] biçiminde kurulan yapılar Harezmi Türkçesinde ilgi ve iyelik eksiz kurulabilir. Bir başka ifadeyle “**Ayşe’nin gel+ece(ğ)+i gün**”, “**Sanatçının söyle+di(ğ)+i şarkı**.” vb. örneklerde sıfat-fiiller Türkiye Türkçesi sözdiziminde özne alacağı zaman özneyi kendisine ad tamlaması biçiminde bağlarken Harezmi Türkçesinde özne sıfat-fiile doğrudan bağlanabilir.

kıyāmet kelgü künge teği ‘ömr tiledi. “Kıyametin geleceği güne kadar ömr diledi.” KE 9v/7

Yukarıdaki cümlede **kıyāmet kelgü** “kıyametin geleceği” yancümlesinin öznesi **kıyāmet** sözcüğüdür ve bu sözcük yan cümleye Türkiye Türkçesindeki gibi ad tamlaması biçiminde değil doğrudan bağlamıştır. Aşağıdaki örnek konuyu daha net bir şekilde açıklamaktadır. **kimerse körmez** “kimsenin görmediği” yan cümlesinin öznesi **kimerse** ögesi, yükleme doğrudan bağlanmıştır.

kimerse körmez yerde boğuzlap kıltürgil (Kimsenin görmediği yerde boğazlayıp getir.) NF 428/11

6. Zarf-Fiil Öbeği

Harezmi Türkçesinde zarf-fiil öbekleri -A, -U, -p / -Ip / -Up, -GAç, -GAlI / -GAlU / -AlI, -GInçA / -GUuçA / -KUuçA / -InçA, -GUuçA, -bAN / -IbAn / -UbAn, -ArAK, -ken, -mAdIn ekleri ile kurulur.

Harezmi Türkçesinde, sıfat-fiil öbeği bahsinde açıklandığı gibi, sıfat fiil ekleri -mİşdA, -gUuçA, -gUdA, -gAndA, -ArDA/-UrDA biçimleriyle üzerine aldıkları hâl ekleri ile zarf-fiil eki gibi işlev görür.

-I, -U zarf-fiil ekleri, -A ekinin etkisi altında Eski Anadolu Türkçesi içinde Türkiye Türkçesine kadar gelemeyen erimiştir (Korkmaz 2009: 984). Türkiye Türkçesinde -A zarf-fiil eki, -A....-A biçiminde ikileme oluşturarak kullanılırken Harezmi Türkçesinde -A, -I, -U zarf-fiil ekleri tek başına kullanılabilir ve zarf-fiil öbeği kurar.

İdi atın tut+a ant içti şirin “Şirin Allah’ın adını anarak ant içti.” HŞ 1348

mürîd yolını **montég bil+ü** yörise / teger maşşudınğa bu nefis qorisâ (Mürîd, yolu böyle bilip yürürse ve bu nefis de fırsat verirse dileğine ulaşır (Toparlı & Argunşah 2008: 189). MM 355

7. Edat Öbeği

Harezmi Türkçesinde edat öbeklerinin Türkiye Türkçesinden farkı, edatların kullanım nüansları ile sınırlıdır.

1. Türkiye Türkçesinde *gibi* edatının zamire eksiz bağlanmasına ağızlarda rastlanır. Harezmi Türkçesinde de *teg* “gibi” edatı zamirlere ilgi eksiz bağlanabilir.

Men teg körklügge köñlüñ bolmas mu “Benim gibi güzel birine gönlün düşmez mi?” KE 81r/9

Şen teg âdem-î men “Senin gibi insanoğluyum.” KE 153r/3

2. *berü / beri / birü* “beri” edatı bazı durumlarda Türkiye Türkçesindeki +A *doğru* edatı işlevi ile kullanılmıştır. Bu durumda kendinden önceki ada yer-yön hali eki ile bağlanmıştır

Aña+ru / berü yarıştılar “Oraya doğru yarıştılar.” ME 123/2

3. Türkiye Türkçesinde bulunma hali eki ile ifade edilen bazı durumlar için “içre” edatı sıkça kullanılmıştır:

... **vitir / içre** vâcip turur... “Vitir namazında vaciptir.” MM 109

Üçinç qat içre erdi “Üçüncü kattaydı.” NF 360/9

Sefer içre qalmış namazın mukim / oqır bolsa hükmi sefer saqışı “Mukim (yerleşik olan) yolculukta kılınmadan kalmış namazını yolculuk namazı sayısınca kılmalıdır (Toparlı-Arunşah 2008: 172)” MM 180

4. Türkiye Türkçesinde -*mAsl için* biçiminde kurulan edat öbeği Harezmi Türkçesinde emir kipi ekiyle -*In için* biçiminde kurulur.

hüküm kılsın için vaqt atanmış “Hüküm vermesi için zaman tanınmış.” SAKT 130b/6-7

yârânlâr işitmesün için meni yığlayur kördi “Dostlar işitmesin diye beni ağlarken gördü.” KE 234v/3-4

8. Bağlama Öbeği

Harezmi Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında bağlama öbeklerinin kuruluşu açısından belirgin farklar yoktur. Mevcut farklar bağlaçların kullanım özellikleri ile sınırlıdır. Örneğin; Harezmi Türkçesinde *tağı* bağlacı, dönem içerisine “ve, *halbuki, oysa, de, hem de, fakat, yahut, veya, yine*” manalarıyla kullanım alanı en geniş bağlaçtır. Bağlacın; hem pekiştirme hem de cümle başı

bağlacı olarak kullanılabilmesi; sıralama, denkleştirme işlevi ile bağlama öbekleri kurması dikkat çekicidir¹.

Sayı öbeği bahsinde de ifade edildiği gibi Harezmi Türkçesinde *taqı* bağlacı ile bağlama öbeği biçiminde kurulmuş sayı ifadeleri mevcuttur. Bu sayı ifadesinde *taqı* bağlacından sonra gelen sayı toplama ilgisi ile önceki sayıya bağlanır.

tëve **qırk taqı altı** bolsa sanı zekât dört yaşında erek “Develerin sayısı kırk altı olunca zekat olarak dört yaşında bir deve gerek.” MM 207

Cümlesi **miñ taqı altı yüz** kişi erdi. “Hepsi bin altı yüz kişiydi.” NF 37/3-4

Türkiye Türkçesinde ikiden fazla sıralanan unsur bulunduğu zaman sıralama bağlacı, genel temayül olarak, en son iki unsurun arasında yer alır. Harezmi Türkçesinde ise sıralanan her bir unsurun arasına sıralama bağlacı gelebilir.

Hâdîcedin üç oğul boldı **Qasım ve Tâhir ve Tayyib**, dört kız erdi **Fâtıma, Zeyneb ve Ruqıyye ve Ümmü Külşüm**. “Hatice’den üç oğlu oldu: Kasım, Tahir ve Tayyip. Dört kızı vardı. Fatıma, Zeynep, Rukiye ve Ümmü Gülsüm.” KE 198r/18-19

Taqı **qıyâmet küni taqı Şirât taqı tarâzü taqı su’al taqı hisap** cümlesi haktır tęp bilmek kerek. “Kıyamet günü, Sırat köprüsü, terazi, soru ve hesap gününün hepsi haktır diye bilmek gerek.” NF 230/8-9

9. Kısaltma Öbekleri

Kısaltma öbeklerinin yapı ve kullanımları ile ilgili Harezmi Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında belirgin farklılıklar belirlenememiştir.

Harezmi Türkçesinde *-n* vasıta hâli eki dönem içinde işlevliğini giderek yitirmiş, *birle/bile/birlen* edatlarının kullanım sıklığı buna paralel olarak artmıştır (Kalsın 2013: 65). Bu nedenle Harezmi Türkçesinde *-n* eki ile kurulan vasıta hâli öbekleri birkaç örnekle sınırlı kalmış, çoğunlukla *birle/bile/birlen* edatları ile kurulmuştur.

qamuğı **gevher birle / bezeklig** dört qapuğluk taht erdi “Hepsi mücevherle bezeli dört kapılı tahtı.” KE 147r/4

Türkiye Türkçesinde ad tamlaması biçiminde kurulan zaman ifadeleri Harezmi Türkçesinde ilgi öbeği biçiminde ifade edilir.

Târîh toquz yüz yegirmi toquzda, mübarek **Şafer ayınıñ / on üçüncü kün** irdi. “Tarih, dokuz yüz yirmi dokuzda, mübarek Şafer ayının on üçüncü günüydü.” AKKYB KA2/22

Mubârek şafer ayınıñ yigirmi altıncı kün, düşenbe kün Orda-yı Mua’zzam Qırq Yir’de sarâyda bitinildi. AKKYB K.1/52-53

10. Birleşik Fiil Öbeği

a. Ad Unsuru / Yardımcı Fiil

Harezmi Türkçesinde *bol-*, *kıl-*, *yap-*, *et-*, *eyle-*, *er-/ir-*, *tur-*, *i-* yardımcı fiilleri ad unsuru üzerine getirilerek yardımcı fiil olarak kullanılır. Bunlardan *kıl-*, *yap-*, *eyle-* ad unsurlarının üzerine gelerek

¹ Aktan, *taqı* bağlacının sözdizimsel işlevlerini detaylı bir şekilde ele almıştır: Aktan, B., “NEHCÛ’L-FERÂDÎS’in Cümle Yapısı ile ‘TAQÎ’ VE ‘KÎM’ Bağlaçlarının Kullanılışı”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 16, Aralık 2016.

onlardan birleşik fiil yapar. *er-/ir-, tur-, i-* ise adların üzerine gelerek ek fiil olarak bildirme işlevi görür. *bol-* yardımcı fiili de hem birleşik fiil kurma hem de ek fiil işlevi ile kullanılır.²

kıl- yardımcı fiili, Türkiye Türkçesinde nadir kullanılırken Harezmi Türkçesinde kullanımı çok yaygındır. Genellikle geçişli fiiller teşkil eder. Harezmi Türkçesindeki *kıl-* yardımcı fiilinin yerini Türkiye Türkçesinde *et-, yap-, ol-* yardımcı fiili alır.

secde kıl “secde et-” KE 9r/2, **defn kıl-** “defnet-” KE 11r/3, **yazuğ kıl-** “günah işle-” KE 15r/13, **haram kıl** “haram et-” HŞ 167, **uluğluğ kıl** “büyüklük göstermek” HŞ 362, **şabr kıl-** “sabret-” HŞ 631, **kulluğ kıl-** “kulluk et-” HŞ 895, **tevbe kıl-** “tövbe et-” MN 48, **taħammül qıl-** “taħammül et-” NF 1/14, **bina kıl-** “inşa etmek” NF 38/7, **pişimân kıl-** “pişman olmak” NF 203/17 vb.

b. Fiilimsi / Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller

1. Fiil + Sıfat-fiil eki / Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller

Türkiye Türkçesinde birinci unsur sıfat fiil eki almış olan birleşik fiiller *ol-* veya *bulun-* yardımcı fiilleri vasıtasıyla kurulur (Karahana 2014: 74). Harezmi Türkçesinde ise *sıfat-fiil + yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiiller *bol-, kıl-* yardımcı fiilleri ile kurulmuştur. *kıl-* yardımcı fiili *-Ar ve -mAs / -mAz, -gAn; bol-* yardımcı fiili ise *-mlş, -mAs / -mAz, -Ar / -Ur, -AsI, -gU, -GUçI, -gAN, -(X)gII / -(X)glU, -dUk / -dlk* sıfat-fiil eki almış olan fiilimsiler ile birleşik fiil teşkil etmiştir.

bol-

eger meniñ tēp ħarc kılsam **minnet kılmış / bolğay** men “Eğer (o mal) benim diye harcasam minnet etmiş olacağım.” KE 193r/5-6

dost dostқа **rahmet kıtur / bolur** “Dost dosta rahmet eder olur.” KE 214r/6-7

alarnıñ ünleri **çıkmas / boldı** (Onların sesleri çıkmaz oldu.) KE 98v/15

oñarası / boldı tam “Bina onarılacak oldu.” ME 217/6

...sağınga akıp **çıkmağı / bolsalar**... “akıp dışarıya çıkmayacaksa” MM 79

ata ananı **āzārlağan / bolsa** “Büyük anneni azarlayan olsa...” KE 156r/7

ündedi İdisini, **yanığlı / bolup** anıñ tapa. “Andı Allah’ımı, yönelen olup onun tarafa.” SAKT 438b/9

açığ toprak **yēğüçi / boldı** “Acı toprak yiyen oldu.” KE 13r/6

...Şāmğa barur tēp **işitdük bolğay** mu... “...Şam’a gider diye işitmiş olacak mı...” KE 187r/12

kıl-

...közsizni **körer / kıtur** men “Gözsüzü görür hale getiririm.” KE 170v/6

yalktırdı anı istekler birle, **umas / kıldı** anı hācatlar birle “İstekler ile onu usandırdı, istekleri ile onu yapamaz kıldı.” ME 30/4

...taşқа tapunğan ‘Ömerni Teñriğa **tapunğan kıtur** “...taşa tapınan Ömer’i Tanrı’ya tapınan eyler.” KE 166r/15-16

² Bildirme işlevi ile kullanılan yardımcı fiiller, cümlede ek gibi işlev gördüğünden biçimbilgisi içinde yer almalıdır. Bu nedenle çalışmada yardımcı fiillerin bildirme işlevi ile kullanıldığı yapılar birleşik fiil olarak ele alınmamıştır.

2. Fiil + İsim-fiil eki / Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller

Harezmi Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak sınırlı sayıda da olsa *-mAk bol-* yapısında kurulmuş birleşik fiiller tanıklanmaktadır. Tanıklanan örneklerde bu yapı, cümleye kesinlik veya istek anlamı katmıştır.

Bu sözge öçeştiler, beş yılda bu iş bolmasa Ebü Bekr beş tewe **bêrmek / boldı**. “Bu söz üzerine intikam almak istediler, beş yılda bu iş olmasa Ebu Bekir beş deve ver(ecek).” KE 230v/14

Bular mundın **çıkmağ / boldı**, olar andın **kelemek / boldı**lar kılıç birle sizlerni kırarlar “Bunlar buradan çıkacak oldular, onlar oradan gelecek oldular, onlar sizleri kılıçla kırarlar.” KE 204r/10

3. Fiil + Zarf-fiil eki / Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller

a. Yeterlilik Birleşik Fiili

Harezmi Türkçesinde yeterlilik birleşik fiili *Asıl Fiil + -A/-I/-U / bil-*, *Asıl Fiil + -Ø / u-*, *Asıl Fiil + -A / al-* yapılarında kurulur.

* Asıl Fiil + -A/-I/-U / bil-

Türkiye Türkçesinden farklı olarak yapının olumsuz biçimi bil- yardımcı fiili üzerine getirilen olumsuzluk eki ile yapılır. *bil-* ile yapılan yeterlilik birleşik fiili, Harezmi Türkçesinde genellikle olumsuz biçimi ile tanıklanır.

tuta / bilmez yarmaknı “Parasını tutamaz.” ME 53/7

bu yarığ birle **sançışa bilmes** men “Bu zırh ile savaşmam.” KE 133v/2

* Asıl Fiil + -Ø / u-

u- fiili, yardımcı fiil olarak kullanıldığı yapılarda eyleme yeterlilik anlamı katar. Birleşik fiil kurduğu yapılarda zarf-fiil eki ile kaynaşmıştır.

Säre adın **sabr kıl/umadı**. “Sare daha sabredemedi.” KE 48r/17

* Asıl Fiil + -A / al-

al- yardımcı fiili Harezmi Türkçesinde genellikle olumsuz yapılarda kullanılmıştır. Yardımcı fiil olarak kullanıldığında eyleme yeterlilik ifadesi katar.

bu körk birle kul bolsa erdim bahāmnı kim **bêre algay** erdi? “Bu güzellik ile köle olsaydım fiyatımı kim karşılayabilecekti?” KE 73r/1

...köp hayf işler boldı irse kişimiz **bara / almağanı** ol sebebdir irdi. “...çok haksız işler olduğundan adamlarımızın gelememesi o sebeptendi.” AKKYB A4/14

b. Süreklilik Birleşik Fiili

Harezmi Türkçesinde süreklilik birleşik fiili *Asıl fiil + -Ip/-A/-U / kal-*, *Asıl fiil + -A/ -U/ -Ip / tur-*, *Asıl Fiil + -A/-U / başla-*, *Asıl Fiil + -Ip / yörü-* yapılarıyla teşekkül edilir.

Türkiye Türkçesindeki *Asıl fiil + -mA+(y)A başla-* yapısı Harezmi Türkçesinde *Asıl fiil + -A/ -U başla* yapısı ile kurulur.

‘Ömer razhu **yığlayu / başladı**. “Ömer ra. ağlamaya başladı.” NF 107/6

saça / başladılar gül özre ‘anber “Gül üzerine anber saçmaya başladılar.” HŞ 555

c. Tezlik Birleşik Fiili

Harezmi Türkçesinde devamlılık, anılık, tezlik ifade eden birleşik fiiller *kel-/kil*, *ber-/bir-*, *kop-*³ yardımcı fiilleri ile kurulur. Bu yardımcı fiiller asıl fiile *-A*, *-U*, *-I* zarf fiil ekleri ile bağlanır. Harezmi Türkçesinde yardımcı fiillerin Türkiye Türkçesine göre çeşitliliği dikkat çekmektedir.

Maña men saña oğrasam arkañdın eki arslan **köpa / kelp** maña hamle kıılır. “Ne zaman ben sana uğrasam, arkamdan iki aslan ortaya çıkıp bana hamle yapar.” KE 110r/16-17

Maña azıq **kılu / berge**l. “Bana azıq yapıver.” NF 7/8

oturmuş irdi terkin **öre / köptı** “Oturmuştu, hemen ayağa kalkıverdi.” HŞ 687

d. Yaklaşma Birleşik Fiili

Harezmi Türkçesinde ve Türkçesinde yapı Asıl Fiil + *-A/-U* / *yaz-* biçiminde kurulur. Harezmi Türkçesinde bir örnekte devrik biçimde tanımlanmıştır.

Aydılar: Emdi kelding hak birle. Boğazladılar anı, tağı **yazmadılar kılu**. < Aydılar: Emdi kelding hak birle. Boğazladılar anı, tağı **kılu / yazmadılar**. “Söylediler, şimdi hak ile geldin. Boğazladılar onu, az daha yapmayacaklardı.” SAKT 10b/5

Sonuç

Öge dizilişi bakımından her iki lehçede sözcük öbekleri benzerlik göstermektedir. İki lehçe arasında farklar, sözcük öbeklerinin kuruluşunda görev alan eklerden ve sözcük öbeklerinin sözdiziminde farklı işlevlerle kullanılabilmesinden kaynaklanır.

* Harezmi Türkçesinde *tağı* bağlacı ile bağlama öbeği biçiminde kurulmuş sayı ifadesi mevcuttur.

* Harezmi Türkçesinde sayı öbeği, sözdiziminde tür değiştirici herhangi bir ek almadan doğrudan zarf görevi ile kullanılabilir.

* Harezmi Türkçesinde *+n* vasıta hâli eki ile yapılmış üleştirme sayı öbekleri mevcuttur.

* Harezmi Türkçesinde belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulduğu halde anlam bakımından belirtili ad tamlamasını oluşturan öbek yapı dikkat çekmektedir.

* Eski Türkçeden beri kullanılan [Ad] / [Ad] biçimindeki ad tamlaması Harezmi Türkçesinde de sıklıkla kullanılmıştır.

* Harezmi Türkçesinde *-mAk* isim-fiil eki ad tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurlarında bulunabilir.

* Harezmi Türkçesinde sayı sıfatları ile kurulmuş sıfat tamlamasının tamlananı çoğul eki alabilir.

* Harezmi Türkçesinde fiilimsi ekleri arasında geçişkenlik fazladır. Aynı fiilimsi eki, farklı kategorilerde fiilimsi öbeklerinin teşkilinde kullanılabilir.

* Türkiye Türkçesindeki *-mA* isim-fiil ekli yapıların yerine Harezmi Türkçesinde *-mAk* ekli yapılar kullanılmıştır.

* Edat öbekleri bakımından iki lehçe arasında belirgin farklar yoktur. Mevcut farklar da edatların kullanım nüansları ile ilgilidir.

³ kop- yardımcı fiiline Hacıeminoğlu (1997, s.183) ve Toparlı ((1987, s.41) tezlik; Agunşah (2011, s.162) süreklilik fiilleri arasında yer vermiştir.

Kısaltmalar:

- NF: Nehcü'l-Ferâdîs
KE: Kışaşü'l-Enbiyâ
ME: Mukaddimetü'l-Edeb
MM: Mu'înü'l-Mürîd
HŞ: Husrav u Şîrîn
AKKYB: Altın Ordu, Kırım, Kazan Yarlık ve Bitikleri
KA: Kazan
K: Kırım
SAKT: Satır Arası Kuran Tercümesi
C: Cümle
EÖ: Eylem Öbeği
AÖ: Ad Öbeği
AÖyc: Ad Öbeği-Yan Cümle
A: Ad
S: Sıfat
E: Eylem
Z: Zarf
ZÖ: Zarf Öbeği

KAYNAKLAR

- ARGUNŞAH, M., SAĞOL YÜKSEKKAYA, G., & TABAKLAR, Ö. (2011). Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri. Ankara: Kesit Yayınları.
- ATA, A. (1997). Kışaşü'l-Enbiyâ. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- ÇETİNKAYA, B. (2019). Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- DELİCE, H. (2012). Türkçe Sözdizimi. İstanbul: Kitabevi Yay.
- ECKMANN, J. (2011). Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar. Ankara: TDK Yay.
- ECKMANN, J. (2014). Nehcü'l-Ferâdîs . Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1997). Harezmi Türkçesi ve Grameri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N. (2000). Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KALSIN, Ş. (2013). Harezmi Türkçesi Grameri İsim. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAHAN, L. (2014). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yay.
- KORKMAZ, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: TDK Yay.

ÖZKAN, A., TOKER, M., & AŞCI, U. (2016). Tütkiye Türkçesi Sözdizimi. Konya: Palet Yay.

ÖZYETGİN, M. (1996). Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

SAĞOL, G. (1993). Harezmi Türkçesi Satır Arası Kuran Tercümesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

TOPARLI, R. (1987). Harezmi Türkçesi. Sivas: Dilek Ofset.

TOPARLI, R., & ARGUNŞAH, M. (2008). Mu'înu'l-Mürîd. Ankara: TDK Yay.

YÜCE, N. (2014). Mukaddimetül'l-Edeb. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

ÂLEM-İ NİSVÂN'DA KADIN VE ÇOCUK*

Hilal DOĞAN**

Öz

Âlem-i Nisvân, İsmail Gaspıralı'nın imtiyaz sahipliğinde ve Şefika Gaspıralı'nın idare müdiresi ve başyazarlığında 1905-1911 yılları arasında çeşitli aralıklarla çıkarılmış olan süreli bir yayındır. Eldeki mevcut bilgilere göre Türk ve İslam Âleminde yayımlanan ilk kadın gazetesi / dergisi olan Âlem-i Nisvân'ın ilk sayısı 1905 yılının sonlarına doğru yayımlanmıştır. 1905'te numune sayısının ardından 1906'te Birinci Sene, 1907'de İkinci olarak 1906-1910 yılları arasında yayımlanan Âlem-i Nisvân, 1911 yılında sadece 3 sayı yayımlanmıştır. Şefika Gaspıralı, Âlem-i Nisvân'ı 1917'de tekrar çıkarmak istese de Ekim Devrimi yüzünden gerçekleştirememiştir. Âlem-i Nisvan'da, kadın her sayfada ele alınmıştır. Bu konu Âlem-i Nisvân'da çeşitlilik göstermektedir. Bundan dolayı farklı alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklar; farklı coğrafyalardaki kadınların durumu hakkında bilgi verme, kadın ve çocuk, meşhûre kadınlardır. Bu çalışmanın Giriş kısmında, Şefika Gaspıralı'nın idare müdiresi ve başyazarlığını yaptığı Âlem-i Nisvân hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Âlem-i Nisvân'daki kadın konusunun alt başlıklarından olan kadın ve çocuk alt başlığındaki yazılar incelenmiştir. Yazılar incelenirken dergideki sıraları esas alınarak incelenmiştir. Çocuk eğitimi konusu anne ile birlikte incelenmiştir. Çocuk eğitiminde annenin ne kadar önemli olduğu ifade edilmiştir. Yazılarda İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" düşüncesinin Şefika Gaspıralı tarafından da uygulandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âlem-i Nisvân, Şefika Gaspıralı, kadın ve çocuk.

WOMEN AND CHILDREN IN ÂLEM-İ NİSVÂN

Abstract

Âlem-i Nisvân is a periodical published at various intervals between 1905-1911 under the privilege of İsmail Gaspıralı and under the management and editör in chief of Şefika Gaspıralı. Âlem-i Nisvân is the first women's newspaper / magazine published in the Turkish and Islamic world according to the available information. The first issue appeared in late 1905. After the 1905 sample number, it was published between 1906-1910 as 1906 - First Year, 1907 - Second Year. Only three issues published in 1911. The issue of women varies in Âlem-i Nisvân. These subheadings are; Giving Information about the Status of Women in Different Geographies, Women and Children, Famous Women. In the introduction part of this study, information about Âlem-i Nisvân of which Şefika Gaspıralı, who is the managing director and chief author. Then, the articles under the subheading of Woman and Child, one of the subtitles of Woman in Âlem-i Nisvân, were examined. While examining the articles, their order in the journal was taken as a basis. Child education issue was examined together with the mother. The mother is very important in child education. Şefika Gaspıralı applied the thought of her father İsmail Gaspıralı in the articles.

Keywords: Âlem-i Nisvân, Şefika Gaspıralı, women and children.

GİRİŞ: ÂLEM-İ NİSVÂN

Kırım'da yayımlanan ilk Türkçe gazete ve Rusya Müslümanları arasındaki Türk dilindeki üçüncü gazete olan Tercümân Gazetesi'nin ilave eklerinden ve 1905 yılı sonlarında Kırım / Bahçesaray'da yayın hayatına giren Âlem-i Nisvân sadece Kırım Türklerinin değil bütün Rusya Türklerinin ilk kadın dergisidir. Eldeki mevcut bilgilere göre Türk ve İslâm Âleminde yayımlanan

* Bu makale Hilal Doğan'ın "Âlem-i Nisvân Gazetesi (1905-1907)" adlı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** hcdoganted@gmail.com ORCID:0000-0002-8542-3074.

ilk kadın gazetesi /dergisi Âlem-i Nisvân, İsmail Gaspıralı'nın imtiyaz sahipliği ve liseyi yeni bitirmiş kızı Şefika Gaspıralı idaresinde yayımlanmaya başlamıştır. İlk sayısı 22 Nisan 1883 olan Tercümân Gazetesi'nin, 21 Ekim 1905 tarihli sayısında "Jenskiy Mir" başlığı altında Rusça Tercümân Gazetesi'nin ilave eki olarak Tatar dilinde yayınlanacak olan Âlem-i Nisvân'ın programı yer alır. Tercümân Gazetesi'nde Âlem-i Nisvân'ın yayın hayatına başlayacağı okuyuculara bildirilir.

İlk sayısı 1905 yılının sonlarına doğru çıkmış olan dergi 1906-1910 yılları arasında çeşitli aralıklarla yayımlanır. 1911 yılında sadece üç sayısı çıkan dergiyi Şefika Gaspıralı 1917'de tekrar çıkarmak istese de Ekim Devrimi yüzünden gerçekleştirilemez. Son yapılan araştırmalar sonucunda Âlem-i Nisvân'ın 1910 yılına ait çeşitli nüshaları ele geçirilmiş ve 1910 yılında on sayı yayımlandığı bilgisi günümüzde geçerliliğini yitirir.

Türkiye'de Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 1906 yılına ait 4.Sayı (24 Mart 1906) ve üç nüshası olduğu bilinmekte olan Âlem-i Nisvân'ın 1906 yılında çıkarılmış 15, 35 ve 36.Sayıları Paris (Fransa)'te Centre Russe de l'Ecole Pratique des HautesEtudes' de mevcuttur. Bu nüsha on dört sayfa ve 15x24 cm'dir ("Âlem-i Nisvân"). Timur Kocaoğlu'nun Âlem-i Nisvân Özel Koleksiyonu'nda Âlem-i Nisvân Gazetesi/Dergisi'nin 1905, 1906, 1907 ve 1910 yıllarına ait farklı sayıları olduğu bilinmektedir.

Âlem-i Nisvân'ın Numune Sayısı, 1905 yılının sonlarına doğru çıkarılmıştır. 1906 yılına ait sayıların 24 Mart ile 29 Dekabır (Aralık) tarihleri arasında, 1907 yılına ait sayıların ise 29 Zi'l-hicce 1324 / 30 Yanvar (Ocak) 1907 ile 28 Saferü'l-hayr 1325/ 30 Mart 1907 tarihleri arasında yayımlanmıştır. 1910 yılına ait çeşitli sayıları elimizde mevcut olan dergide, önceki yıllardan farklı olarak dergi sayfalarında reklamların yer aldığı fark edilmiştir. Bu reklamların bir kısmının tamamen Rusça, bir kısmının ise hem Rusça hem de Osmanlı Türkçesiyle yazıldığı anlaşıldı.

İncelenen sayılarda Âlem-i Nisvân'ın düzenli aralıklarla çıkmadığı belirlenir. 1906 yılının 4. ve 6. Sayıları arasındaki on dört günlük süre düşünüldüğünde haftada bir, 35. ve 37. Sayıları arasındaki iki aylık süre zarfında hangi aralıklarla ve 1907 yılının Ocak ayında da hangi aralıklarla yayımlandığı bilinmemektedir. 1907 yılının Şubat ayında on bir gün süreyle, Mart ayında ise hafta bir yayımlanmıştır. Âlem-i Nisvân'ın, 1907 yılının Ocak ve Şubat aylarında iki kez, Mart ayında ise haftada bir olmak üzere beş kez yayımlandığı anlaşılmıştır.

Âlem-i Nisvân'ın, incelenen sayılarında sayfa sayılarının eşit olmadığı belirlenmiştir. 1905 yılı Numune Sayısında derginin (kapak ve dış kapak dâhil) toplamda on dört, 1906 yılının 4. Sayısında otuz üç, 6. Sayında on sekiz, 35. Sayısında on yedi ve 37. Sayısında on sayfa olduğu anlaşılmıştır. 1907 yılına ait 2. Sayının kapak sayfası dâhil (dış kapak dâhil değil) toplamda dokuz sayfa olduğu belirlenmiştir. 1907 yılına ait 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. Sayılar ise kapak ve dış kapak sayfası olmadan toplamda sekiz sayfadan oluşmaktadır. 1905 yılına ait olan Numune Sayısının kapaktan sonra parantez içinde birden başlayarak numaralandırıldığı belirlenmiştir.

1906 yılına ait sayılarda da derginin sayfalarının üstünde dergi adı ve sayfa numarası yer alır. 1906 yılındaki sayılarda, her sayının sayfa numarasının bir önceki sayıyı takip edecek şekilde yer aldığı anlaşılmıştır. 1907 yılına ait sayılarda ise dergi sayfalarının üstünde sırasıyla derginin numarası, adı ve sayfa sayısı yer alır.

Âlem-i Nisvân, birinci senesi sonunda beş yüz seksen dört sayfa (kapak ve dış kapak dâhil değil) yayımlanmış olup bu sayfa sayısına 1905 Numune Sayısının dâhil edilip edilmediği bilinmemektedir.

İncelenen sayılar göz önünde bulundurulduğunda Âlem-i Nisvân'ın şekil özelliklerinin sayılara göre farklılık gösterdiğini anlaşılmıştır. 1905 yılı Numune Sayısının kapağında dergi adının altında parantez içinde “*Müslimelere mahsûs edebî ve tedrîsî haftalık mecmûadır*” ifadesinin ardından “*Sâhib-i İmtiyâz: İsmâil G., İdâre Müdüresi: Şefika G., Şehir: Bahçesaray, Sene: 1905, Numûne olarak Tercümân'a koşmadır*” ifadeleri yer alır. Hemen altında da Rusça: “*Bezplat Prilojenieq “Perevodçik”* (Tercümân'ın ücretsiz eki)” vardır. 1906 yılının 4. Sayısında Âlem-i Nisvân başlığı altında dergi adının Kiril harfleriyle yazımı ve Rusçası olan “*Jenskiy Mir* (Kadınlar Dünyâsı)” ifadesinden sonra parantez içinde “*Müslimelere mahsûs edebî ve tedrîsî haftalık mecmûadır*” ifadesi yer alır. Numara ve Tarih / “*Sâhib-i İmtiyâz: İsmâil G., İdâre Müdüresi: Şefika Y. / No. 1906 g.*” ifadeleri tablo halinde verilmiştir. Tablonun altında ise “*Şehr-i Bahçesarayda “Tercümân” gazetesi el-ektirik matbaasında basıldı*” ve Rusça: “*Elektro- peçatniya, Peredovçik, Bahçisaray, 1906- 1906 g.*” ifadeleri vardır. 1906 yılının 4. Sayısının kapağındaki ifadeler, 1906 yılının 6 ve 35. Sayılarının kapağında da yer alır.

1906 yılının 37. Sayısının kapağında dergi logosunun kenarında “*Hânımlar Dünyâsı*”, dergi hakkında ise “*Fünûn u edebiyâtta, ilm-i sıhhat, terbiye ve idâre-yi beytiyeden bahs iden resimli haftalık Türki mecmûadır*” ifadeleri vardır. Sütunlar halinde “*Senelik bedeli üç, altı aylık bir ruble elli kapık, dört aylık bir rubledir. Nüshası altı kapık /Şehr-i Bahçesaray/ Muharrir ve Nâşir İsmâil Gaspıralı; Müdüre Şefika Yusufbekof Zevcesi*”, bu tablonun altında ise “*Birinci Sene Numero 37 nci*” ifâdeleri yer alır. 1906 yılının 37. Sayısının kapağında yer alan ifadelerin 1907 yılının 2. Sayısının kapağında da olduğu anlaşılmıştır.

1907 yılının 3. Sayısında dergi hakkında dergi logosunun kenarında “*Hânımlar Dünyâsı*”, altında ise “*Fünûn u edebiyâtta, ilm-i sıhhat, terbiye ve idâre-yi beytiyeden bahs iden resimli haftalık Türki mecmûadır*” ifadeleri yer alır. Bu ifadelerin ardından Hicri Tarih / Sene / Numara / Derginin Rusça adı ve basım yeri/ Rusça Tarih tablo şeklindedir. 1907 yılının 3. Sayısının ilk sayfasında bulunan dergi bilgileri 1907 yılının 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. Sayılarının ilk sayfalarında da yer alır.

Âlem-i Nisvân'ın planlanan yayın programı olan ve 1905 Numune Sayısının Dış Kapağında ifadelerinin 1906 yılının 4, 6 ve 35.Sayılarının dış kapağında da yer aldığı, 37. Sayısının dış kapağında yer almadığı görülür. 1906 yılının 37.Sayısının en arka sayfasında 1906 yılında çıkan yazıların bazılarının isimleri ve içeriği hakkında bilgiler vardır.

Âlem-i Nisvân'ın 1905 Numune Sayısı, 1906 yılı 4, 6 ve 35. Sayılarındaki yazıların tek sütun halinde; 1906 yılının 37. Sayısından itibaren her sayfanın sağdan başlanılacak şekilde iki sütun halinde yazıldığı anlaşılmıştır. 1906 yılının 37. Sayısından itibaren sayfalardaki kelime sayısının önceki sayılara göre fazla olduğu belirlenmiştir.

Âlem-i Nisvân'ın çeşitli sayılarının kapak ve dış kapaklarında yer alan “*Müslimelere mahsûs edebî ve tedrîsî haftalık mecmuadır*”, “*Jenskiy Mir* (Kadınlar Dünyası)” ve “*Hanımlar Dünyası*” ifadelerinden Âlem-i Nisvân'ın hanımlara hitap eden bir gazete/dergi olduğu anlaşılmaktadır.

“Kadın, Âlem-i Nisvân'ın kapak sayfalarından son sayfasına kadar hemen hemen her sayfada ele alınmış bir konudur. Kadın konusu Âlem-i Nisvân'da çeşitlilik gösterdiği için farklı alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklar; farklı coğrafyalardaki kadınların durumu hakkında bilgi verme, kadın ve çocuk, meşhûre kadınlardır.” (Doğan 2020:119)

Âlem-i Nisvân'ın içeriğinde derginin dış kapak sayfasındaki “mevâdd-ı münderice” yani planlanan yayın programı doğrultusunda yazılar yer alır. Âlem-i Nisvân'ın yayın programının ikinci maddesindeki “umûr ve siyâsetde meşhûre olan hânımların tercüme-yi hâli ve resimler ile” için Türk ve İslam Âlemindeki meşhûr kadınların kısa hayat hikâyelerinin anlatıldığı “Meşhûre Kadınlar” başlıklı yazılar yayımlanmıştır. “Meşhûre Kadınlar” başlıklı yazıda yedi adet meşhûr kadın olduğu belirlenmiştir. Bu kişiler Âlem-i Nisvân'daki sıralarıyla şöyledir: Safiye bint-i Şerifeddin, Aişe el-Kurtubiyye, Lale Hatun, Hurşid Banu, Sırrı Hanım, Zeynep Hanım ve Zeynep Hatun'dur. Meşhûre Kadınların; Âlem-i Nisvân'ın 1905 Numune Sayısında, 1906 yılının 4 ve 6. Sayılarında yer aldığı incelenen diğer sayılarda olmadığı anlaşılmıştır. Âlem-i Nisvân'ın çeşitli sayılarındaki “Meşhûre Kadınlar” başlığı altındaki Aişe el- Kurtubiyye ve Lale Hatun'un şiirlerinden örneklerine, ilgili kişilerin kısa bilgilerinin ardından Arapça harekesiz olarak yer verildiği, Türk ve İslam Âlemindeki diğer meşhûr kadınların şiir örneklerinin yer almayıp sadece kısa bilgilerine olduğu görülmektedir.

Âlem-i Nisvân'ın yayın programının beşinci maddesine uygun olarak Rusya'dan Amerika'ya kadar çok geniş olan coğrafyadaki kadınların çocuk yetiştirmeleri, eğitim durumları, kız balaları için mektep açılması ve buldukları yerdeki yenilikler ve benzeri Âlem-i Nisvân'ın çeşitli sayılarında yer alır.

Kadın ve Çocuk

Rusya'da Türk Kadın Hareketleri'nin öncüsü olan Şefika Gaspıralı aynı zamanda anaokulları eğitimcisidir. Âlem-i Nisvân'ın içerisinde de çocuk eğitimi konusu çok geniş bir pencereden ele alınmıştır.

Âlem-i Nisvân'da *Kadın* başlığının alt başlıklarından olan *Kadın ve Çocuk* alt başlığındaki birinci yazı, *Ana Dersleri* adını taşıyan imzasız bir yazıdır.

1905 Numune Sayısının 8-9.sayfalarında olan “Ana Dersleri” başlığı altındaki yazıda çocukların okula gitmeden önce metindeki ifadesiyle “balaları dahâ mektebe vermezden evvel” anneleri tarafından eğitilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu eğitimin “*elifbâ öğretmek*” yani Kur'an-ı Kerim öğretmek olarak algılanmaması gerekir. Annelerin, çocuklarının günlük hayatta pek çok kez gördükleri ve dikkat ettikleri şeyleri sözlü olarak onlara anlatmaları istenmiştir.

Âlem-i Nisvân'da bu konu hakkında birçok yollar gösterileceği ifade edildikten sonra hane içerisinde verilen terbiyenin okulda verilen eğitim kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

Bu sayıda annelere örnek olarak bir ders yer alacağı ve annelerin bu dersler sayesinde çocuklarının nasıl zihinlerini açacağı açıklanmıştır. “*Aşağıda olan resmleri balaya gösterüp ne olduğu; neye hizmet itdiğini ve neden yaşaldığını her bir ana suâl cevâb ile balasına anlatmaya*” (Âlem-i Nisvân, 1905 Numune Sayısı, s.8) ifadeleriyle annelere yol gösterilmiştir. Anneler

çocuklarına “*Balam bu nedir?*”, “*Bunu neden yasalmışlar (yapmışlar)?*” diye sormuşlar ve çocuklar da gösterilen resimlere çeşitli cevaplara vermişlerdir.

Çocukların annelerine verdikleri cevaplarda da Şefika Gaspıralı'nın, babası İsmail Gaspıralı'nın “*Dilde, Fikirde, İşte Birlik*” düşüncesinden hareket ettiği görülmektedir. Yazıda, Ortak Türkçe oluşturulmak istendiği ve bu amaç doğrultusunda annelerin çocuklarına “*Bu nedir?*” diye sordukların nesnelere, Türkçelerinin yanında farklı dil ve lehçelerdeki karşılıklarının yer aldığı anlaşılmaktadır.

“*Balam, bu nedir? Stol (Rusça), kürsî. (Arapça)*” örneğinde farklı dillerdeki karşılıkları yer alırken; “*Bunu ne işleyorlar ne için yasalmış? Kapu (kapka)ya koyarlar.*” örneğinde kelimenin farklı lehçelerdeki karşılığına yer verilmiştir. “*Ana Dersleri*” başlıklı örnek derste çocuklara üç adet resim gösterilmiştir. Bunlar; masa, kilit ve orak resmidir.

Âlem-i Nisvân'da *Kadın* başlığının alt başlığı olan *Kadın ve Çocuk* alt başlığında yer alan ikinci yazı, *Kızların Talim ve Terbiyesi* başlığını taşıyan imzasız bir yazıdır. 1906 yılının 6. Sayısının 81-82.sayfalarında yer alan yazıda, ileride anne olan kızlarımızın, doğacak çocuklarına da bir şeyler öğreteceği düşünülerek onlara her ilimden ve bilgiden haberdar etmemiz gerektiği söylenmiştir. Bugünün çocuklarının, yarının ebeveynleri olacağı unutulmadan hareket edilmesi gerektiği açıkça ve yalın bir dille ifade edilmiştir.

‘Kadınlara bilgi niçin verilmeli?’ diyenlerin kendi çocukluklarının gözlerinin önünden canlanıp canlanmadığı sorulduktan sonra çocuklarımıza koca karı masalları anlatmak yerine onların sorduğu sorulara cevap vermemiz gerektiği söylenir.

Çocukların sormuş oldukları sorular karşısında onlara “sen oyununa bak” yanıtını vermek yerine sorulan sorunun cevabını verirsek çocukların annelerini can kulağıyla dinleyecekleri şu şekilde ifade edilir: “*Benim bildiğim gibi birçokları da bilirler ki ekşer çocuklar analarından biñ dürli maqûl ve birâz malûmâtlu kimseye cevâbı âsân, suâller idiyorlar meşelâ: “Ana! Şu gökyüzünde parlayanlar nedir? Şu ortalığı aydınlık iden nedir? Yağmur nereden akıyor? Deñiz ne için tağalanıyor? ... Çocuğın müşkili hâl olsa zihnide kıâbil olar, çünki her ne de bilmeyub şordığı bir sebeb söylenirken cân kulağıyla dinler.” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.6, s.81-82)*

Eğer çocukların sordukları sorulara cevap vermeyip onları başımızdan atıp onları oyuna sevk edersek çocukların da çaresizce koca karı masallarını dinleyeceği yazıdaki ifadeler arasındadır.

Ortak Türkçe oluşturma amacı doğrultusunda “*Kızların Talim ve Terbiyesi*” başlıklı yazıda kökeni Türkçe olan *çocuk* ve *ana* kelimelerinin yanında bu kelimelerin Arapça karşılıkları olan *evlâd* ve *vâlîde* kelimelerinin yazıda yer alır.

Kadın ve Çocuk alt başlığında yer alan üçüncü yazı A. Sör imzalı *Terbiye* başlıklı yazıdır. “*Terbiye*” başlıklı yazı Âlem-i Nisvân'ın 1906 yılının 35. Sayısının 561-563.sayfalarında. Bu yazıda terbiye çeşitlerinden bahsedildikten sonra asıl terbiyenin anne kucağı olduğu ifade edilir. Anne ile çocuğunun terbiyesinin doğru orantılı olduğu söylenmiştir. “*Bunuñ için ki ananın kıymeti çocuğının terbiyesi ile mütenâsibdir. Yine bunuñ içündür ki “Ana ne ise, çocuk da odur. Çocuk gördüğünün âyinesidir” demişler.” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.35, s.561)*

Beşikte sürekli ağlayan çocukların ileride toplumun bir ferdi olacağı düşünülerek terbiyeye beşiklikten itibaren başlaması gerektiği vurgulanmıştır. “*Çocuğı, millet ve vațana kırbân*

olabilecek kahramânlığa, meslek ve istikâmet yolunda mücâhide idecek yigitlige yine bişikde iken hâzırlamalıdır. Onu Türk oğlu Türk, İslâm yavrusu İslâm olarak büyütmelidir ki âli-cenâb, fazîlet-meâb bir zât olabilsin, hâlîm dilli bir mücâhid, selîm elli bir fedâkâr olabilsin.” ... “Çocuğun düşünebilecek aqlını, görebilecek gölzini kundağda iken parlatmalı, şarığda iken açmalıdır. Söyleyebilecek dili, çalışabilecek elleri henüz emdiği, emeklediği zamândan tehiyye itmeli. Onu yine bişikde iken fenâ hâllerden igrendirmeli, iyi âdetlere imrendirmelidir.” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.35, s.563) Çocukların okula gitmeden önce anneleri tarafından eğitilmeleri gerektiği de bu yazı da yer alan konulardan birisidir.

Hız. Aışe'den rivayet edilen bir hadisten hareketle kutsal olan anneliğe yakışacak anneler yetiştirmemiz gerektiği ele alınmıştır. Bunun ise okumak ve güzel ahlak ile mümkün olacağı ifade edilmiştir. “Bu ise, ancak okumak ve tehzîb-i ahlâk sâyesinde mümkündür. Böyle olur ise bizde medenîler sırasına geçebiliriz ... İşte yol! ... İşte uşûl! ...” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.35, s.563) Ortak Türkçe oluşturma amacı doğrultusunda “Terbiye” başlıklı yazıda *dimağ (ruh), âgûş-ı mâder (analar kucağı), ata (peder), ana (vâlide), pişik (koy)* vb. kelimelerden de anlaşılacağı üzere kelimelerin Türkçelerinin yanında yaygın olarak kullanılan Arapça veya Farsçasıyla, diğer lehçelerdeki karşılıkları da yer alır. *Kadın ve Çocuk* alt başlığındaki dördüncü yazı *Hanımlara Hitâb* başlığını taşıyan imzasız bir yazıdır. Bu yazı Burhan-ı Terakki Gazetesi (1906-1911)'ndeki bir yazıdır. Bu yazıda kadından istenilenin şeyin, yerine getirildiği takdirde kadınların o güzel adlarının tarih sayfalarında olacağı yazmaktadır. Kadınlardan istenilen şey ise kâmil insan yetiştirmeleridir. “Eger o ümmîdi kemâliyle vücûda getürseñiz, millet kemâl-i mesûdiyyet içerüsünde kalub nice yüz seneler şoñrada siz zât-ı muhteremeleri güzel isimleriñizle yâd iderek târih ve maţbûât şahîfelerini tezyîn ideceklerdir. Milletiñ sizden intizâr itdüğü ol ümmîdi ise, evlâdıñızı kâmil insân iderek beslemektir.” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.37, s.579) Ortak Türkçe amacı doğrultusunda “Hanımlara Hitâb” başlıklı yazıda da *çocuk, evlâd, yavru* kelimeleri bir arada kullanılarak dilde birliktelik oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. *Kadın ve Çocuk* alt başlığında yer alan beşinci yazı “Hanım” başlığını taşıyan kısa ve imzasız bir yazıdır. Bu yazıda kadınların ellerinden gelen dikiş nakış gibi işleri yaptığı, terbiyeli çocuk yetiştirmelerine rağmen hâlâ bilgisiz bulunduğu ifade edilmiştir. İlim ve terbiyenin verilmeden istenmemesi gerektiği anlatılmıştır. “Ey kişiler bizlere ne ilm ne terbiye verdiñiz de bizden âşâr-ı ilm ve terbiye istiyorsız; bâsta vermeli; bade istemeli.” (Âlem-i Nisvân, 1906 No.37, s.579) *Kadın ve Çocuk* alt başlığında yer alan altıncı yazı Nosal Akıbet'dan alıntılanmış “Çocuk Büyütmek” başlığını taşıyan yazıdır. Bu yazıda çocukların hastalandıkları zaman doktora değil de koca karılara götürülmesi “annelerin tuhaf fikirlere kapılması” olarak ifade edilmiştir. Bir çocuğu büyütmenin onu doğurmaktan daha kolay olarak algılanmaması gerektiği vurgulanmıştır. “Bir çocuğı beslemek büyütmeğden toğurmağdan dahâ kolaydır žann idilmesün aşl analık yavruya bakmak anı büyütmeğdir. Žâten “Ana yüreğı ile sütini tutacak hiçbir şey yokdur”. Her şeyden evvel düşünceğimiz bir şey var ise oda yavrucağlarımızı güçlü, kuvvetli, değerli, dayanıklı olacağ şûretde büyütmemizdir.” (Âlem-i Nisvân, 1907 No.2, s.3)

Yazının devamında meşhûr bir doktordan alıntı yapılarak çocukların soğuga, rüzgâra vb. alıştırılması sonucunda daha sağlıklı olacağı bilgisine yer verilmiştir. Çocuklara günlük hayatta kolay hareket edebilecekleri kıyafetler giydirmemiz gerektiği de yazı da yer alan ifadeler arasındadır.

Kadın ve Çocuk alt başlığında yer alan yedinci ve son yazı Yarullah Muradi imzasını taşıyan “Hanımefendilere Hitâb” başlıklı yazıdır. Bu yazıda annelerin asıl görevinin, kâmil insan olmaları ve İslamiyet’e hizmet etmeleri için çocuklarını terbiye etmeleri gerektiği ele alınmıştır. “Sizleriñ evvel vażîfeleriñiziñ eñ büyügi ve dünyâ âhîret mes’ûli balalarıñızı kâmil insân olsun için terbiye itmekdir. Milletiñ siz vâlidelere hitâb buyurduğu mes’ölede budur. Sizler evlâdıñıza şöyle terbiyeler gösteriñiz ki, anlar sâyesinde evlâd ve zürriyâtıñızıñ bütün âleme ve bâ-husus Âlem-i İslâmiyyete, büyük hidmet ve hayret şâhâne himmetleri görilsün!” (Âlem-i Nisvân, 1907 No.6, s.3-4)

Kız çocuklarının ileride anne veya öğretmen olacağı için terbiyelerine erkek çocuklarından daha fazla dikkat edilmesi gerektiği anlatılmıştır. Annenin çocuğu nasıl büyüteceğine dair bir bilgisi yoksa büyüyecek olan çocuğun da evladına ne verebileceği sorulmaktadır. Çocuk terbiyesinin annenin borcu olduğu şu şekilde ifade edilmiştir: “Kız balalarıñızıñ terbiyesine dahâ ayruca bir diğkat buyurunuz. Çünkü anlarda siziñ gibi gelecek günlerde bir âile vâlîde ve mürebbiye bulunarak dahî bir nice millet evlâdınıñ terbiyeleri anlarıñ eline teslîm buyurulacaktır. Eger o vâlîdecigiñ uşûl –ü terbiyeden aşla bir haberi olmasa, bî-çârecik ne ile evlâdını terbiye idecektir? Ve nasıl mes’ûl vażîfelerini edâ idecektir? İşte bunları düşünmek şimdilik siz vâlideleriñ borcudur.” (Âlem-i Nisvân, 1907 No.6, s.3-4)

“Çalışıñız hânımefendiler, ictihâd idüñüz! ‘Âlem-i Nisvân’ siziñ mer’âmıñızdır.” (Âlem-i Nisvân, 1907 No.6, s.3-4) ifadeleriyle de kadınların çalışması gerektiği ve Âlem-i Nisvân’ın içeriğinin o dönemdeki kadınların istekleriyle oluşturulduğu anlatılmak istenmiştir. Ortak Türkçe amacı doğrultusunda “Hanımefendilere Hitâb” başlıklı yazıda *bala* ve *evlâd* kelimeleri bir arada kullanılarak dilde birlik oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Âlem-i Nisvân, İsmail Gaspıralı’nın imtiyaz sahipliğinde ve Şefika Gaspıralı’nın idare müdiresi ve başyazarlığında 1905-1911 yılları arasında çeşitli aralıklarla çıkarılmış olan süreli bir yayındır. Eldeki mevcut bilgilere göre Türk ve İslam Âleminde yayımlanan ilk gazetesi/dergisi olan Âlem-i Nisvan’ın ilk sayısı 1905 yılının sonlarına doğru çıkmıştır. 1905 numune sayısının ardından 1906 -Birinci Sene, 1907- İkinci Sene olarak 1906-1910 yılları arasında yayımlanan Âlem-i Nisvân, 1911 yılında sadece 3 sayı çıkarılır. Şefika Gaspıralı, Âlem-i Nisvân’ı 1917’de tekrar yayınlamak istese de Ekim Devrimi yüzünden gerçekleştirilememiştir.

Eldeki mevcut bilgilere göre Türk ve İslam Âleminde yayımlanan ilk gazetesi olan Âlem-i Nisvan’da, kadın konusu her sayfada ele alınmış bir konudur. Kadın konusu Âlem-i Nisvân’da çeşitlilik göstermektedir. Bunun yüzden farklı alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklar; “Farklı Coğrafyalardaki Kadınların Durumu Hakkında Bilgi Verme”, “Kadın ve Çocuk”, “Meşhûre Kadınlar” ’dır. Âlem-i Nisvân’da çocuk eğitimi konusu, çocuğu yetiştiren ve ona terbiye veren bir kadın olduğu için *Kadın ve Çocuk* olarak birlikte ele alınmıştır.

Kadın ve Çocuk alt başlığında yedi adet yazı bulunmaktadır. Bu yazılardan üç tanesinin altında imza bulunurken dört tanesinin altında imza bulunmamaktadır. Altında imza bulunan yazılar Âlem-i Nisvân’daki sıralarıyla şöyledir; “Terbiye”, “Çocuk Büyütmek” ve “Hanımefendilere Hitâb” ’dır. Altında imza bulunmayan yazılar ise Âlem-i Nisvân’da **ki** sıralarıyla; “Ana Dersleri”, “Kızların Talim ve Terbiyesi”, “Hanımlara Hitâb” ve “Hanım” ’dır.

“Kadın ve Çocuk” başlığı altındaki yazılarda çeşitli konular ele alınmıştır. Bu yazılarda en çok ele alınan konu terbiyedir. “Ana Dersleri” başlıklı yazıda terbiyenin anneler tarafından çocuklara daha okula gitmeden önce verilmesi gerektiği, anne terbiyesinin okulda öğrenilecek terbiyeden daha önemli olduğu vurgulanmaktadır. Çocuklara anneleri tarafından evde verilen terbiyenin yani “hane terbiyesinin” uygulanabilmesi için 1905 yılının 8-9. sayfaları arasında yer alan “Ana Dersleri” başlıklı yazıda, bu amaç doğrultusunda numune olarak bir ders gösterileceği ve bu sayede çocukların zihinlerinin açılacağı belirtilmiştir. Hane terbiyesinin, anneler tarafından nasıl öğretilmesi gerektiğine dair usuller bu örnek yazıda yer alır. “Ana Dersleri” başlıklı yazı örnek olduğu için bu yazıda bazı resimler de bulunur. Bu resimleri çocuklara göstererek, onlara resimlerin altında yer alan örnek soruları sorarak onların resimde yer alan nesnenin ne olduğunu, ne işe yaradığını tahmin etmesi istenmiştir. Bu soru cevap usulü ile annenin çocuğuna birçok bilgiyi kolayca ev ortamında öğretebileceği belirtilmiştir. Evde öğretilen bilginin çocuğa günlük hayatında çok yararlı olacağı, hane terbiyesinin mektep terbiyesi kadar önemli olduğu yazıda vurgulanmıştır.

“Kızların Talim ve Terbiyesi” başlıklı yazıda ise terbiye konusu farklı bir şekilde ele alınmıştır. Günümüz kız çocuklarının ileri anne olacağı düşünülerek onların terbiyesine daha dikkat etmemiz gerektiği belirtilmiştir. “Terbiye” başlıklı yazıda da çocuğa mektebe gidene kadar terbiye verilmesi gerektiği yazıda ele alınan konular arasındadır. “Terbiye” başlıklı yazıda çocuğa terbiyenin beşiklikten itibaren verilmesi gerektiği anlatılmıştır. “Hanım” başlıklı yazıda ise terbiye için “*başta verilmeli, bâde istenmeli*” sözüyle terbiyenin verilmeden istenmemesi gerektiği ele alınmıştır.

Kadın ve Çocuk başlığı altındaki yazılarda annelerin çok önemli vazifelerinin de olduğu söylenmektedir. Bu vazifelerinin en büyüğünün “çocuklarını kâmil insân olarak yetiştirmeleri” gerektiği anlatılmaktadır. “Hanımlara Hitâb” başlıklı yazıda annelerin adlarının yüzlerce yıl sonra bile tarih sayfalarında yer alması çocuklarını kâmil insan olarak yetiştirmesine bağlanmıştır. “Hanımefendilere Hitâb” başlıklı yazıda, hanımefendilerin vazifelerinin ne kadar büyük ve kutsal olduğu ele alınmıştır. Yazıda çocuğun kâmil insan olarak yetiştirildiği takdirde Âlem-i İslamiyet’e de büyük fayda sağlayacağı da yer almaktadır. “Çocuk Büyütmek” başlığında ise bir çocuğu besleyip büyütmek, onu doğurmaktan daha kolay olduğu kanısında olmamız gerektiği ve asıl anneliğin bir çocuğu güzel bir şekilde büyütmek olduğu ele alınmıştır.

Şefika Gaspıralı’nın, Türk Dünyası’nda “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” düşüncesiyle tanınan babası İsmail Gaspıralı’nın düşünceleri doğrultusunda hareket ettiği, incelemiş olduğumuz Âlem-i Nisvân’daki Kadın ve Çocuk alt başlığındaki yazılarda tespit edilmiştir.

İncelenen yazılarda Şefika Gaspıralı’nın, Ortak Türkçe oluşturmak amacıyla kelimelerin Türkçelerinin yanında hem o dönemde yaygın olarak kullanılan Arapça veya Farsça karşılıklarına hem de kelimelerin farklı lehçelerdeki karşılıklarına yer verdiği belirlenmiştir.

Rusya’da Türk Kadın Hareketleri’nin öncüsü ve anaokulları eğitimcisi olan Şefika Gaspıralı’nın, çocuk eğitimi konusuna farklı açılardan baktığı, konuyu çok geniş ve derinlemesine işlediği Âlem-i Nisvan’da yer alan *Kadın ve Çocuk* alt başlığındaki yazılarda açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

Âlem-i Nisvân, “Ana Dersleri”, 1905 Numune Sayısı, s.8-9.

Âlem-i Nisvân, Kızların Talim ve Terbiyesi”, 1906 No.6, s.81-82.

Âlem-i Nisvân, “Terbiye”, 1906 No.35, s.561-563.

Âlem-i Nisvân, “Hanım”, 1906 No.37, s.579.

Âlem-i Nisvân, “Hanımlara Hitâb”, 1906 No.37, s.579.

Âlem-i Nisvân, “Çocuk Büyütmek”, 1907 No.2, s.3.

Âlem-i Nisvân, “Hanımefendilere Hitâb”, 1907 No.6, s.3-4.

Doğan, Hilal. (2020a). “Şefika Gaspıralı'nın Âlem-i Nisvân Dergisi Üzerine Bir İnceleme ve Sistematik İndeks.” *Külliyeye*, Mart, 2020.

Doğan, Hilal. (2020b) “Âlem-i Nisvân Gazetesi”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.

Ebüzziya, Ziyad. (1989). 2. Cilt. “Âlem-i Nisvân”.

TOPARLI, R., & ARGUNŞAH, M. (2008). Mu'înü'l-Mürîd. Ankara: TDK Yay.

YÜCE, N. (2014). Mukaddimetül'l-Edeb. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

YENİ UYGUR TÜRKÇESİNDEKİ *çoñ, yoğan, katta, zor* KELİMELERİNİN EŞ ANLAMLILIĞI ÜZERİNE

Hilal ÖZTÜRK*

Öz

Her dilde bir kavramın eş anlamlısı olan kavramlar bulunur. Eş anlamlı kavramlar arasında anlam, duygu değeri veya kullanım bakımından her zaman az ya da çok farklılıklar bulunur ve bu farklılıklar kavramları birbirinden ayırarak dilde var olmalarını sağlar.

Bu çalışmada, Yeni Uygur Türkçesinde “büyük” anlamını karşılayan *çoñ, yoğan, katta, zor* sıfatlarının anlam ve kullanımları eş anlamlılık bakımından incelenerek bu kavramlar arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Bu bağlamda önce kavramların sözlük anlamları incelenmiş ve yine sözlüklerdeki madde başları esasında kullanıldıkları kelime ve kelime grupları bakımından karşılaştırılmaları yapılmıştır. Ardından belirlenen on eser üzerinden taranan eş anlamlıların kullanım sıklıkları ve bağlam içerisinde birbirleri ile benzer kullanımları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Uygur Türkçesi, eş anlamlılık, anlam bilimi.

ABOUT THE SYNONYMY OF THE WORDS *çoñ, yoğan, katta, zor* IN THE MODERN UYGHUR TURKISH

Abstract

Every language has terms that are synonymous with other terms. Between the synonymous, there are always exists differences in terms of meaning, emotive value or usage and these differences allow the synonymous to exist in the language by separating them from each other.

In this study, we examined the words *çoñ, yoğan, katta* and *zor* in the Modern Uyghur Turkish which can be translated as “big, great”. The aim of this work is to present the difference between these adjectives by analyzing their meanings and usage. In this regard, firstly the lexical meanings of the words are examined and the words and phrases that are created from them based on the entries in the dictionary are compared. Then the frequencies of the usage of the words and the similarities of their usage in the contexts are determined.

Keywords: Modern Uyghur Turkish, synonymy, semantic.

GİRİŞ

Oldukça geniş bir kavram olan anlam, sadece dil bilimcileri ilgilendiren bir konu değildir. Çünkü davranışların, olayların, hareketlerin, günlerin, nesnelere de kelimeler gibi birer anlamı vardır (Aydın 2007: 72). Bu sebeple dil bilimi ile birlikte pek çok bilimsel alanda anlam üzerinde durulmuş ve anlamın farklı tanımları yapılmıştır.

Dil bilimsel açıdan *anlam* kısaca, dilsel birimlerin insanların zihninde uyandırdığı kavram, tasarım ya da düşüncedir (İmer 2001: 25, Hengirmen 1991: 26, Günay 2007: 56, Özkırmırlı 1994: 111, Vardar 1978: 16). Yani anlam sadece kelime düzeyinde değil, kelimeden küçük birimlerde, kelime öbeklerinde, cümlelerde ve cümleden büyük birimler için de söz konusudur.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, hilal.ozturk@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8430-2505.

Dilde bir birimden önce ve sonra gelerek onu çevreleyen, etkileyen ve anlamını belirleyen birimler toplamına *bağlam* denir. Anlamla uğraşan bazı bilginler dildeki ögelerin anlamının bulunmadığı ve anlamın ögeler arasındaki bağıntı olduğunu savunur. Guiraud, “*anlam yoktur kullanım vardır*” görüşünü savunarak anlamın kelimenin aynı bağlamda başka kelimelerle kurduğu ilişkilere bağlı ve dil dizgesinin yapısıyla belirleneceğini savunur (Guiraud 1999: 34). Kelimeler arasındaki ilişkiye dikkat çeken Saussure dilde tek başına bir öge olmadığı ve “dilde yalnızca ayrılıkların bulunduğu”nu ifade eder. Karşıtlıklar çizildiği ölçüde dış dünya biçimlenir ve anlam kazanır. Bu sebeple iki ögenin ortak yanlarının yanında birbirinden ayrılan yanları da bulunmalıdır. Firth de bir ögenin anlamının diğer birimlerle girdiği ilişkilerle oluşan bir yapıyla çevrelendiğini belirterek anlamın, bir birimin girdiği ilişkilerin bütünü olduğunu savunur (Aksan 2006: 47, Aydın 2007: 73,74).

Saussure anlamı açıklarken *değer* kavramından yararlanır. *Değer*, anlamdan farklı ancak onun bir ögesi olarak kabul edilir. Ona göre dil, ögeleri dayanışma içinde olan ve her biriminin değeri diğer birimlerinin varlığına bağlı olan bir dizgedir. Dil birimleri arasındaki bu bağıntı *değerdir*. Bir dizgenin parçası olan kelime o dizge içinde yalnızca bir anlam içermekle kalmaz aynı zamanda bir değer taşır. Saussure, aynı dil içinde yakın kavramları ifade eden bütün kelimelerin karşılıklı olarak birbirlerini sınırlandırdığını ifade eder. *Anlamın varlığını değerlerin varlığıyla ilişkilendiren Saussure, yalnızca bir kelimenin hangi anlama geldiğini açıklamanın gerçeği tam olarak yansıtmayacağı, dilsel olgunun özü ve kapsamı açısından belirtilemeyeceğini ifade eder* (Saussure 1998: 172, 175).

Saussure’ün değer anlayışı Bayrav (1969) ve Aydın (2007)’da da vardır. Bayrav dildeki her kelime, her belirtinin bir değere sahip olduğunu belirtir. Hiçbir belirti tek başına var olamaz, mutlaka diğer belirtilerle girdiği ilişkilerle anlam kazanır. Bu sebeple dilde eş anlamlı kelimeler yoktur. *Sevinç / kıvanç / neşe ve sevgi / aşk / tutku* gibi eş anlamlı kabul edilen kelimelerin arasında anlam ya da duygu yönünden farklılıklar, ayrıntılar vardır. Ona göre “*bir kelimenin alanı yakın anlamlı kelimelerin var oluşu ya da olmayışına göre değişebilir*”. Değer ölçüleri etraftaki deyimlere, terimlere göre ayarlanır (Bayrav 1969: 37).

1. Eş Anlamlılık Kavramı ve Eş Anlamlılığın Türleri

Eş anlamlılık üzerine yapılan çalışmalarda, hiçbir dilde tamamen aynı anlamı karşılayan kelimelerin olamayacağı ya da bunun çok nadir olduğu vurgulanarak eş anlamlı kabul edilen kelimelerde mutlaka anlam ya da kullanım farklılıkları bulunduğu, bu sebeple terimin eş anlamlılıktan ziyade yakın anlamlılığı ifade ettiği kabul edilir (Aksan 2006: 78, Aksan 2015: 190-191, Aydın 2007: 92, Bayraktar 2006: 155, Hengirmen 1991: 158-159, Korkmaz 1992: 55, Özkırımlı 1994: 113).

Ullmann, eş anlamlılığı *salt eş anlamlılık* (pure synonyms) ve *sözde eş anlamlılık* (pseudo-synonyms) olarak iki gruba ayırır. Salt eş anlamlılık, kelimelerin duygusal ve duyusallarda birleşmeleri ve birbirlerinin yerine kullanılabilmesi durumudur. Sözde eş anlamlılık ise iki durumda söz konusudur. Bunlardan birisi kelimelerin bazı bağlamlarda aynı anlamı karşılamaları ve ancak bazı bağlamlarda birbirlerinin yerine kullanılabilmesi, ikincisi ise duygusal ve çağrışımsal anlamlarının farklı olan kelimelerin bilişsel anlamlarda birleşmeleri ve birbirlerinin yerine kullanılabilmesidir (Akçataş ve Arı 2018: 65).

Lyons (1996), eş anlamlılığın *mutlak eş anlam* (absolute synonym) ve *kısmi eş anlamı* (partial synonym) kapsadığını belirtir. Doğal dillerde oldukça nadir görülen mutlak eş anlamlılığın olması için kelimelerin bütün anlamlarda eş olma, bütün bağlamlarda eş anlamlı olma, betimsel olan ya da olmayan tüm anlam düzlemlerinde anlamsal olarak eşit olma şartlarını gerçekleşmesi gerektiğini belirtir (Lyons 1996). Buradan yola çıkarak eş anlamlıları *tam ve bütüncül eş anlamlılık*, *tam ama bütüncül olmayan eş anlamlılık*, *tam olmayan ama bütüncül olan eş anlamlılık*, *tam ve bütüncül olmayan eş anlamlılık* şeklinde sınıflandırır (Lyons 1983: 400).

Ullmann *bütüncül eş anlamlılığın* (completely synonymy) olmadığı görüşüne katılmakla birlikte bunun eş anlamlılığı tamamen inkâr etmede yeterli olmadığını belirtir. Ona göre bütün durumların aksine teknik terminolojide eş anlamlılarla karşılaşılabilir. Bilimsel terimler sınırları kesin olarak belli ve duygusal anlamda nötrdürler. Bu sebeple terimlerin oluşturduğu eş anlamlıların birbirlerinin yerine kullanılıp kullanılmayacağı kesin olarak tespit edilebilir. Ancak bu türdeki *mutlak eş anlamlılık* (absolute synonymy) oldukça nadirdir. Bazı terim eş anlamlılarında Latin kökenli kelimeler ile dilin kendi kelimeleri bir arada yaşayabilir. Ullmann bu eş anlamlıların aynı metinde hatta bazı durumlarda aynı başlıkta bile kullanıldıklarını ve bunların arasındaki stilistik farkı açıklayabilmenin çok zor olduğunu belirtir (Ullmann 1967: 141-142).

Karaağaç kelimeler üzerinden değil tüm dilsel birimlerden yola çıkarak Türkiye Türkçesindeki eş anlamlıları şu gruplara ayırır:

a) Eş anlamlı asıl biçim birimleri. Burada eş anlamlı kabul edilen isim ve fiiller yer alır. Örneğin, *baş / kafa, yemeni / yazma, bıkmak / bezmek / usanmak* vb.

b) Eş işlevli bağlı biçimbirimleri. Bu grupta dilde aynı işlevi gören biçimbirimler yer alır. 1. İlişkilendirme öbeklerinde kullanılarak aynı ilişkiyi sağlayan ilgi durumu eki ve iyelik ekleri 2. Kişi zamirleri ve bunların ekleşmiş biçimleri 3. İsimleri kavramlaştıran -lık ve fiilleri kavramlaştıran -mak eki 4. İsimlerden meslek isimleri yapan -ÇI ile fiillerde meslek isimleri yapan -ICI ekleri

c) Eş anlamlı yapılar ve kalıp sözler. Örneğin, *Allah'ın rahmetine gitmek / göçmek / cennetlik olmak / hakkın rahmetine kavuşmak / öteki dünyaya gitmek* vb. (Karaağaç 2013: 374).

Abdulla, eş anlamlı kelimeleri temel anlamları, duygu değerleri ve stilistik kullanımları tamamen benzeyen *eşit anlamlı kelimeler* (baraver menilik sözler) ve bu yönlerden farklılık gösteren *yakın anlamlı kelimeler* (yêqin menilik sözler) olmak üzere iki gruba ayırır. Eşit anlamlı kelimelerin, farklı bir ifade gücüne sahip olmadığı ve dilde uzun süre mevcut kalamadığı için kullanımdan düştüğünü, bu sebeple yakın anlamlı kelimelerin eş anlamlı kelimelerin esası olduğunu belirtir. Ona göre yakın anlamlı kelimeler farklı ifade gücüne sahiptir ve temel anlamları, duygu değerleri, kullanılış yeri ve usulü bakımlarından farklılık gösterir (Abdulla 2004: 506).

Akçataş ve Arı, eş anlamlılık için yapılan bu tasnifleri doğru bulmaz. Onlara göre bir çok dil bilimci tarafından savunulan tam eş anlamlılık ve yakın eş anlamlılık terimleri sorunlu terimlerdir. Çünkü kelimeler aynı anda hem eş hem yakın anlamlı olamaz. Aynı şekilde tam ve eşlik arasına bir fark konulamaz. Bu tanımlamaları bir çeviri problemi olarak gören Akçataş ve Arı bunların karışıklığa ve bulanıklığa neden olduğunu ifade eder (Akçataş ve Arı 2018: 78).

Her dilde başlangıçta bir kavrama karşılık bir kelime olduğu dil biliminde genel kabul edilen görüştür. Ancak diller, tarihi gelişimleri içerisinde çeşitli fonetik, morfolojik, semantik değişim gösterirler. Toplumsal, kültürel, siyasal vb. çeşitli alanlardaki gelişmeler dile yansır. Dildeki,

özellikle söz varlığındaki bu değişimler eş anlamlı kelimelerin oluşumuna farklı açılardan katkı sağlar. Eş anlamlılıkla ilgili yapılan çalışmalarda dildeki eş anlamlı kelimelerin ortaya çıkış sebepleri üzerinde kimi tasnif çalışmaları olmuştur (Ahanov 2008: 127-128, Aksan 2006: 79- 80, Demiray 1985: IV-V, Demirezen 1991, Günay 2007: 169-171, Kocapınar 2017: 198-199, Özden 2014, Sarıkaya 2005: 30, Seper 2002: 95-96, Sidiq ve Sabit 1981: 62-63, Tehur vd. 2010: 973-976, Ullmann 1967: 149-151, Yaylagül 2015: 143-145). Bütün bu görüşlerden yola çıkılarak eş anlamlı kelimelerin oluşumuna sebep olan durumlar şu başlıklar altında toplanabilir:

- a) Kelimelerin anlam yönünden gelişerek yeni yan anlamlara sahip olmaları
- b) Nesne ve durumların anlam ayrıntılarını daha iyi ifade edebilmek için yeni kelimeler türetilmesi
- c) Ağızlara ait kelimelerin yazı diline girmesi
- d) Yabancı dillerden kelime alınması
- e) Dildeki yabancı kökenli kelimelere karşılık yeni kelimeler türetilmesi
- f) Benzer işlevdeki farklı eklerin aynı kelimelere gelerek eş anlamlılar yaratması
- g) Farklı dil düzeyleri veya farklı toplumsal kullanımlar
- h) Argo sözcükler
- i) Örtmeceler
- j) Mecazlar

Günay, bunların dışında aralarında anlam ve kullanım farklılıkları olmak şartıyla, bazı biçimbirimlerinde ve kalıplaşmış söz öbeklerinde de eş anlamlılığın görülebileceğini belirtir. Örneğin; *-den çekindiğinden / -mek korkusuyla / -mekten çekindiğinden, -sin diye / -ir diye / -diye / -iyor diye, sayesinde / yüzünden / nedeniyle* vb. (Günay 2007: 175).

Eş anlamlı addedilen kelimeler arasında mutlaka bir anlam veya kullanım farklı olduğu, aksi durumda kelimelerin dilde tutunmasının mümkün olmayacağı yukarıda zikredilen çalışmaların çoğunluğunda kabul edilen bir görüştür. Yine bu çalışmalarda, her ne kadar eş anlamlı kelimelerin arasındaki farkların neler olduğu, bu kelimelerin kullanımlarında birbirlerinden hangi yönlerde ayrıldığı üzerinde incelemeler ve bazı saptamalar yapılmışsa da eş anlamlı kelimelerin arasındaki farkları tespit edebilmenin güçlüğü hatta kimi durumlarda imkânsız olduğu vurgulanır (Ahanov 2008: 123, Karaağaç 2013: 373).

Akçataş ve Arı (2018), kelimelerin yakınlık değerinin bir ölçekte tespit edilemeyeceği görüşündedir. Çünkü kelimelerin anlam gibi soyut bir yönü vardır ve bu onların bir matematik formülüne uydurulabilmesini imkânsız kılar. Anlamın soyut yönü eş anlamlılığın tespitinin de göreceli olabileceğini düşündürür. Onlara göre sözlüklerde anlamlarının tanımlanmasında bir takım açıklamalarla birlikte kelimelerin yakın anlamlılarının da kullanılması eş anlamlılık yanılığının oluşmasındaki en büyük sebeplerden biridir. Yukarıda değinildiği üzere kelimelerin anlamları tanımlarla değil, kullanımla ortaya çıkar. Sözlükler tanımlayıcı niteliktedir ve madde başlarının karşılığı olarak verilen anlamlar sözcüklerin özdeş anlamları değildir. Akçataş ve Arı, bu sebeplerle sözlük değerinin eş anlamlılığın tespit edilmesi için sağlıklı bir yöntem olmamasına rağmen bilimsellik adına en doğru yöntem olduğunu savunur. Onlara göre bir kelimenin bütün olası kullanımlarının tespit edilmesi ve kelimenin bütün bağlamlarda başka bir kelimenin yerine

kullanılması mümkün değildir. Bu da iki kelimenin tüm bağlamlarda birbirlerinin yerine kullanılıp kullanılmayacağını belirlemenin imkânsızlığını ortaya koyar. Bu durumda iki kelime arasında yalnızca anlam ortaklığından bahsedilebilir (Akçataş ve Arı 2018: 64-80).

Bütün zorluğuna rağmen bir dilde tam eş anlamlı kelimelerin olup olmadığının test edilmesi için çeşitli yoldan bahsedilir. Palmer'e göre bunlardan bir tanesi *yer değiştirilebilirlik* tir. Tam veya gerçek eş anlamlılıktan bahsetmek için kelimelerin her durumda birbirlerinin yerini alabilmesi gerekir. Ancak bazı kelimeler sadece bazı durumlarda birbirlerinin yerine geçebilirler. İkinci olarak kullanılacak yöntem eş anlamlı kabul edilen kelimelerin *zıt anlamlılarının incelenmesidir*. Palmer'in eş anlamlılığın test edilmesi için önerdiği bir diğer yol bu kelimelerin *çağrışımsal anlamlarının kontrol edilmesidir* (Palmer 1993: 91-92).

Çalışmada bütün bu görüşlerden yola çıkılarak *çoñ, yoğan, katta, zor* sıfatlarının eş anlamlılık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu eş anlamlı kelimeler, Uygur Türkçesindeki eş anlamlıların incelendiği ve isim, sıfat, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem, zamir ve deyimlerden ibaret üç bine yakın eş anlamlı kelime ve kelime grubu dizisinin yer aldığı *Uygur Tiliniñ Menidaş Söz-İbariler Luğiti* adlı sözlükten alınmıştır. Önce kelimelerin *Uygur Tiliniñ İzahlik Luğiti*'ndeki anlamları ve varsa *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*'ndeki farklı anlamları belirlenmiştir. Ardından yine sözlükler kullanılarak bu kelimelerden türetilmiş kelime ve kelime grupları listelenmiş, bunların arasındaki anlamsal benzerlik ve farklılıklar saptanmıştır. Son olarak daha önce belirlenen on eser taranarak kelimelerin metinlerdeki kullanımları ve sıklıkları tespit edilmiştir. Bu taramalarda kelimeler kök halindeki şekilleriyle sınırlandırılmış olup türemiş biçimleri ve buldukları kelime grupları kapsam dışında tutulmuştur.

2. Yeni Uygur Türkçesindeki *çoñ / yoğan / katta / zor* Kelimelerinin Eş Anlamlılık İncelemesi

Uygur Tiliniñ Menidaş Söz-İbariler Luğiti'nde *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimeleri "boyut bakımından diğerlerinden fazla, küçük değil" anlamıyla eş anlamlı kelimeler olarak yer alır (UTMSİL, 245). *Uygur Tiliniñ İzahlik Luğiti*'ndeki sözlük anlamlarına bakıldığında "kapladığı yeri, hacmi geniş, büyük" anlamıyla *çoñ, yoğan, katta, zor* kelimeleri, "yaşlı, aksakal" ve "heybetli, haşmetli" anlamlarıyla *çoñ* ve *katta* kelimeleri aynı anlamlara sahiptir. Ancak kelimeler barındırdıkları birden fazla anlamla birbirlerinden ayrılır.

Kelimelerin UTİL'deki sözlük anlamları şu şekildedir:

Çoñ: "1. kapladığı yer, hacmi çok geniş, zor; 2. yaşı büyük, yaşı fazla; 3. yaşlı, aksakal, saygın kişi; 4. üstün, büyük; 5. heybetli, haşmetli; 6. geniş, rahat, sakin (oturma, yer hakkında)" (UTİL, 691).

Yoğan: "1. kapladığı yeri, hacmi çok geniş, büyük; 2. sarmalı büyük, kalın (ağaç, ip, halat, saç vs. için); 3. yüksek, gür (ses için); 4. boş, gerçek olmayan (laf, söz için)" (UTİL, 595).

Katta: "1. büyük, haşmetli, mükemmel; 2. büyük, meşhur; 3. yaş bakımından büyük, hürmete layık kişi; bürokrat, idareci" (UTİL, 474).

Zor: "1. büyük, çok büyük, ulu; 2. çok fazla, çok sayıda; 3. gücü var, güçlü, kudretli; 4. gücü kuvveti fazla, kudretli, güçlü; 5. baskı, mecburiyet, mecbur" (UTİL, 322).

Taranan eserlerde kelimelerin "kapladığı yeri, hacmi büyük", "çok, üstün, fazla" ve "üstün nitelikleri olan" anlamlarında eş anlamlı olarak kullanıldıkları tespit edilmiştir. Ancak bu

anlamları karşılamak üzere kullanım sıklıklarında farklılıklar bulunur. Bu bağlamda *çoñ* kelimesi eş anlamlılarından önemli ölçüde ayrılır. *Yoğan, katta* ve *zor* kelimeleri yukarıdaki anlamları karşılamak üzere *çoñ* ile karşılaştırıldığında oldukça seyrek kullanılmıştır. Bu kullanımlar yazarların üslubu olarak da değerlendirilebilir.

Çoñ / yoğan / katta / zor kelimelerinin ortak anlamlarından bir tanesi “kapladığı yeri, hacmi büyük, geniş”tir. Kelimeler bu anlamlarda somut kavramları ifade eden kelimelerle birlikte o şeyin nesnel büyüklüğünü ifade eden sıfatlar olarak kullanılmışlardır. Taranan eserlerde bu anlamı karşılamak üzere *çoñ* kelimesinin 259 defa, *yoğan* kelimesinin 210 defa, *zor* kelimesinin 23 defa, *katta* kelimesinin ise 20 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımlar için şu örnekler verilebilir:

U, tēxi her küni keçte qarañgu dalan bilen çoñ dervaza aldiğa çirağ yéqip qoyatti. “O, her gün akşam karanlıkta misafirhane ile büyük kapının önüne kandil koyardı.” (SR, 8).

Etisi etigende ularni atliq eskerler yigilgan çoñ hoyliğa ekelişti. “Ertesi gün erkenden onları atlı askerlerin toplandığı büyük avluya getirdi.” (TC, 474).

Yañ Cañcuñ öziniñ yoğan iş üstilidin ikki qedem yiraqliqta edep bilen tik turğan Li Şufuni... “Yan Cancun büyük çalışma masasından iki adım uzakta saygıyla duran Li Şufun’u...” (İZ, 348).

Men yoğan sanduqlarniñ otturisida çayqilip olturup, mepe mileñzisiniñ yoçuqidin oğriliqçe sirtqa qariğanidim... “Ben büyük sandıkların ortasında sarsılarak at arabasının perdesinin aralığında sinsice dışarıyı izlemiştim...” (QBS, 49).

Sēniñ padişahliq zēminlarni xaliğançe igilep, mundaq katta bağ qilişñ égir gunah... “Padişahlığa ait toprakları istediğin gibi alıp böyle büyük bir bahçe yapman çok günah...” (QBS, 117).

Şeher içide meşhur saraylar, katta mescit, medrise ve gezmal, miliçmal, çerçinmal dukanliri köp idi. “Şehrin içinde meşhur saraylar, büyük mescit, medrese ve kumaş, bakkal ve öte beri dükkânları çoktu.” (BOA, 1).

...Abduqadir arqisida tikkide turğan gayet zor qapqara siliq taşni körsitip... “...Abdulkadir arkasında dik şekilde duran son derece büyük, kapkara parlak taşı gösterip...” (TC, 401).

U, xuddi su üstidiki gayet zor leheñdek dolqun yērip alğa silciytti. “O tıpkı su üstündeki çok büyük bir köpek balığı gibi dalgaları yararak ilerliyordu.” (SR, 343).

Kelimelerin ortak olarak karşıladıkları bir diğer anlam “çok, üstün, fazla”dır. Bu anlamlarıyla soyut kavramları ifade eden kelimelerle birlikte kullanılarak bu kavramların normalden fazla bulunduğunu ifade eden sıfatlar olarak kullanılırlar. Eserlerde bu kullanımıyla *çoñ* kelimesiyle 119, *zor* kelimesiyle 34, *yoğan* kelimesiyle 8, *katta* kelimesiyle 1 örnek tespit edilmiştir.

Şuña u, öz puştidin bolğan baliliriniñ öz ana tilini bilmeslikini çoñ gunah dep hēsablaytti! “Bu yüzden, kendi neslinden olan çocukların ana dillerini bilmemelerini büyük günah sayıyordu.” (SR, 462).

Ayalim tēxi uqmidi, uqupla qalsa bēşimğa çoñ bir bala yağıdu. “Karım daha bilmiyor, öğrense başıma büyük felaket gelir.” (TY, 271).

Mubada, birde-yērimni öltürüp qoysaq, bala-qazaniñ yoğini çiqidiğandek qilidu. “Eğer, birini bile öldürürsek büyük bir felaket çıkacağına benziyor.” (İZ, 351).

...belki burunqı kiçikkine desmiyini davran sêlip, **yoğan** nepke êrişmekçi bolidu!... “belki önceki küçücük sermayeyi överek büyük kazanç sağlamak istiyor.” (AY, 365).

Sen şah huzurida **katta** hürmetke êrişiptudeksen, padişah sêni emeldar boluşqa tekliş qiliptu. “Sen padişahın huzurunda büyük saygı görmüşsün, padişah sana görev teklif etmiş.” (QBŞ, 72).

U, ağızida uni-buni dëgenbilen, köñlide özige kelgen **zor** ziyanni oylap puçilinatti. “Ağız başka şeyler söylese de uğradığı büyük zararı düşünüp içi içini kemiriyordu.” (SR, 73).

Abduxaliq Uyğur aliy mektepte nahayiti **zor** ictihat bilen tirişip oqudi. “Abdulhalik Uyğur, üniversitede çok büyük gayretle çabalayarak okudu.” (BOA, 40).

Kelimelerin anlamlarından bir diğeri “üstün niteliği olan, önemli”dir. Meslek, vazife, statü bildiren isimlerle birlikte kullanılarak bu vazife ile tanınmış, bu görevi ile benzerlerinden üstün ve önemli konumda olma anlamını taşır. Söz konusu anlamı ifade etmek üzere *çoñ* kelimesinin 55 defa, *katta* kelimesinin 21 defa, *yoğan* kelimesinin 3 defa, *zor* kelimesinin ise 1 defa kullanıldığı saptanmıştır.

Adem egerde Loqmandek uzaq ömür körsimu, Hezriti Sulaymandek **çoñ** padişah bolsimu, Rustemdek küçlük palvan bolsimu... “İnsan Lokman gibi uzun ömür yaşasa da Hazreti Süleyman gibi büyük bir padişah olsa da Rüstem gibi güçlü kahraman olsa da...” (SR, 79).

Bu cehette özlirini **çoñ** şairlardin Purqet bilen Abdulla Toqayğa teñleşürüş mümkün. “Bu bakımdan sizi büyük şairlerden Furkat ve Abdullah Tukay ile karşılaştırmak mümkün.” (BOA, 74).

Mana-mana, bizniñ arimizdin **yoğan** bir monopolçi yétişip çıqiptu! “İşte işte, bizim aramızdan büyük bir tekelci çıktı.” (AY, 317).

Ular ittifaqniñ addiy ezasi, u bolsa ittifaqniñ **yoğan** şucisi ! “Onlar ittifakın basit üyeleri, o ise büyük sekreteri.” (AY, 418).

...Gërmaniyede panahlinip **katta** bir çiş doxturiğa şagirt bolğan... “Almanya’ya sığınıp büyük bir diş doktoruna asistan olmuş.” (SR, 405).

Bu emrimeruplar içide, camaetniñ nezirige çüşüp, kişilerniñ köñlige ornap qalgini, **katta** ölima mevlane şeripiddinniñ emrimerupi idi. “Bu emri maruflar içinde halkın dikkatini çeken, insanları etkileyen, büyük âlim Mevlana Şerafettin’in emri marufuydu.” (SR, 34).

Qedimqi zamanlarda Uygurlardin acayip **zor** alimlar yetişken. “Eski zamanlarda Uygurlar içinden çok büyük âlimler yetişmiş.” (İZ, 46).

Aşağıdaki tabloda taranan eserler çerçevesinde kelimelerin ortak anlamları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir.

Tablo 1. *Çoñ, yoğan, katta, zor* kelimelerinin ortak anlamları ve kullanım sıklıkları

	Çoñ	Yoğan	Katta	Zor
Kapladığı yeri, hacmi geniş, büyük	259	210	23	20
Çok, üstün, fazla derecede	119	8	1	34
Üstün nitelikleri olan	55	3	21	1

Metinlerdeki kullanımları incelendiğinde *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimelerinin eş anlamlı olmaktan uzak ancak belirli bağlamlar içinde birbirlerine benzer anlamlarda ve birbirlerinin yerine kullanılabilecek nitelikte olduklarını söylemek mümkündür. Bu bakımdan *çoñ* ve *yoğan*

kelimelerinin bir nesnenin hacim olarak büyüklüğünü ifade etmek için çoğu zaman hemen hemen aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımların aynı metinlerde ve aynı kelimelerle birlikte bulunması bu bakımdan önemlidir.

Tömür xelpe öz hemraliri bilen hemmidin çoñ bir öyge orunlaştı. “Halife Timur kendi arkadaşları ile birlikte hepsinden büyük bir eve yerleşti.” (İZ, 314).

Sundaq qilip, yaqup yasavul niyaz dorğini kirsin lampilar bilen yorutulğan yoğan bir öyge başlıdı. “Ardından Yakup Yasavul, Niyaz Dorga’yı gaz lambaları ile aydınlatılmış büyük bir eve götürdü.” (İZ, 142).

...Kéyin qapqara, yoğan közlidirin möl-möl yaş quyuldu. “...Sonra kapkara, büyük gözlerinden boncuk boncuk yaşlar döküldü.” (AY, 349).

Uniñ çoñ közlidiride, eynek saqidek yaltirap turğan qarıçuqlirida meñgü yoqalmas bir qisas tinip qalğanidi... “Onun büyük gözlerine, cam gibi parlayan göz bebeklerine bitmeyen bir nefret yerleşmişti.”

Aynı yakın kullanım *çoñ* ve *katta* kelimeleri arasında da bulunur. Bu kelimeler “üstün nitelikli olan” anlamıyla büyük ölçüde birbirleri ile çok yakın kullanım alanlarına sahiptir.

-Çoñ sodiger bolup ketti, doqmuş-doqmuşqa bina sêlip yéyip ketti. “Büyük bir tüccar oldu, her yere binalar yaptı.” (TC, 157).

-Hay xalayıq, mana bu yiraqtin kelgen katta bir sodiger, musulmanniñ xotuni. “Ey halk, işte bu uzaktan gelen büyük bir tüccar, Müslüman karısı.” (QBŞ, 307).

...ikki qolini asmanğa kötürüp, goya çoñ bir şairniñ yalqunluq şêirlirini diklamatsiye qilivatqandek tesirlik halette idi... “İki elini havaya kaldırıp, sanki büyük bir şairin coşkulu bir şiirini okur gibi etkili bir haldeydi...” (AY, 247).

-Sizdek katta şairni şaño qilip höddisidin çiqqili bolamdu, aqniyaz aka... “Sizin gibi büyük bir şairle alay etmek mümkün mü, Akniyaz Ağabey...” (AY, 140).

Her kelimenin kullanımıyla oluşan bir anlam evreni olduğu ve bu anlam evrenlerinin kelimelerin geçmişini yansıttığı ifade edilir. Böylece kelimelerin her farklı bağlamda kullanımıyla geçmişinden bir iz ortaya çıkar. Bu nedenle kelimeler birbirlerinin benzeri olsalar da aynı olamaz (Akçataş ve Arı 2018: 81).

Hatipoğlu, anlam eşitliğinin tamamen görece olduğunu, matematiksel bir eşitlikten söz edilemeyeceğini ifade eder. Ona göre birbirlerinin yerine kullanılabilen ve eş anlamlı kabul edilen kelimelere aynı ek getirildiğinde birbirine eşit olmayan farklı anlamların ortaya çıkması bunun göstergelerinden biridir (Hatipoğlu 1970: 9).

Bu bağlamda *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimelerinin kelime türetiminde ve diğer kelimelerle birleşerek oluşturdukları kelime öbeklerine bakıldığında aralarındaki anlam farklılığının daha net ortaya çıktığı görülür.

UTİL’de ve YUTS’de *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimelerinden türetilen isim ve fiiller, ikilemeler, kelime grupları, deyimler ve terimlerin tespit edilen sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. UTİL ve YUTS’de *çoñ, yoğan, katta, zor* kelimeleriyle yapılan madde başları

	Çoñ	Yoğan	Katta	Zor
Türemiş kelime	17	14	1	13

Kelime grubu	23	13	1	8
Deyim	3	-	-	-
Terim	33	2	-	2
İkileme	3	3	3	1
Toplam	79	32	5	24

Tabloya göre *çoñ* kelimesi, eş anlamlılarına göre oldukça işlek kullanılır. Yeni kelime ve kelime gruplarının türetilmesindeki bu işlevselliğinin yanında özellikle terim adlandırmalarındaki kullanımı dikkat çekicidir. Bütün bu kullanımlarıyla UTİL ve YUTS'de *çoñ* ile oluşan kelime ve kelime gruplarının sayısı 79 olarak tespit edilmiştir. Kelimenin eş anlamlılarından *yoğan* ile 32, *zor* ile 24 madde başı tespit edilirken *katta* kelimesinin yalnızca 5 kullanımı saptanmıştır. Bu bakımdan söz konusu dizide *katta* kelimesinin yeni kelime türetme gücü ve kullanım sahası bakımından diğer eş anlamlılarından oldukça verimsiz olduğu söylenebilir.

UTİL ve YUTS'ye göre *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimelerinin ortak olarak kabul ettikleri ekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. UTİL ve YUTS'ye göre *çoñ, yoğan, katta, zor* kelimelerinin kabul ettiği ortak ekler

Kelime	Ek	Anlam
çoñ yoğan katta zor	-çi	kendini büyük gören, başkalarını aşağılayan (UTİL, 696)
		kendini büyük gören (UTİL, 596)
		-
		-
çoñ yoğan katta zor	-çilik	kendini büyük görme, başkalarını aşağılama âdeti (UTİL, 697)
		kendini büyük görme, başkalarının yanında övünme âdeti (UTİL, 596)
		-
		-
çoñ yoğan katta zor	-lik	çoñ kelimesinin isim şekli (UTİL, 697)
		yoğan kelimesinin isim şekli (UTİL, 596)
		katta kelimesinin isim şekli (UTİL, 475)
		zor kelimesinin isim şekli; zorbalık; zorlama, mecbur bırakma, sıkıştırma; ayakaltı edilme, hor görülme (UTİL, 325)
çoñ yoğan katta zor	-Aytış	büyütme (YUTS, 85)
		-
		-
		büyütme, kuvvetlendirme (YUTS, 480)
çoñ yoğan katta zor	-Ay-	kapladığı yeri hacim olarak genişlemek, büyümek; büyümek, yetişmek; çoğalmak, büyümek, artmak (vaka, hadise, hareket-eylem) (UTİL, 696)
		-
		-
		büyümek, yetişmek, olgunlaşmak; çoğaltmak, artmak; gelişmek, terakki göstermek, genişlemek; güçlenmek, aşmak, kuvvetlenmek" (UTİL, 325)
çoñ	-Ayt-	çoñaymaq fiilinin ettirgen çatısı (UTİL, 696)

yoğan		-
katta		-
zor		zoraymaq fiilinin ettirgen çatısı (UTİL, 324)
çoñ	- Aytıl-	çoñaytmaq fiilinin edilgen çatısı (UTİL, 696)
yoğan		-
katta		-
zor		zoraytmaq fiilinin edilgen çatısı (UTİL, 324)
çoñ	- Aytış-	çoñaytmaq fiilinin işteş çatısı (UTİL, 696)
yoğan		-
katta		-
zor		zoraytmaq fiilinin işteş çatısı (UTİL, 324)
çoñ	- -IA-	büyümek (UTİL, 698)
yoğan		büyümek, genişlemek (UTİL, 596)
katta		-
zor		türlü vasıtalarla bir şeye mecbur bırakmak, kontrolü, isteği dışında iş yapmak için sıkıştırmak (UTİL, 325)
çoñ	- -IAt-	büyütmek (YUTS, 85)
yoğan		büyütmek, genişletmek (UTİL, 597)
katta		-
zor		zorlatmaq (UTİL, 325)
çoñ	- -IAş-	-
yoğan		büyümek (UTİL, 596)
katta		-
zor		zorlaşmaq (UTİL, 325)

Aldıkları ekler bakımından incelendiğinde eş anlamlı kabul edilen bu dört kelimedede ortak bulunabilen tek ek -IİK'tır. Ek, eş anlamlı sıfatlara gelerek bunlardan "büyük olma durumu, büyüklük, azamet" anlamlarında eş anlamlı isimler türetmiştir (UTMSİL, 245).

-çi, -çilik, -IA-, -IAt- ekleri, *çoñ* ve *yoğan* kelimelerinde ortak olarak kullanılır ve bu eklerden türetilen *çoñçi / yoğançi, çoñçilik / yoğançilik, çoñlimaq / yoğanlimaq, çoñlatmaq / yoğanlatmaq* kelimeleri aynı anlama sahiptir.

-Aytış, -Ay-, -Ayt-, -Aytıl-, -Aytış-, -IAş- ekleri ise *çoñ* ve *zor* kelimelerinin ortak olarak kabul ettikleri eklerdir. Bu eklerle türetilen *çoñaytış / zoraytış, çoñaymaq / zoraymaq, çoñaytmaq / zoraytmaq, çoñaytilmaq / zoraytilmaq, çoñaytışmaq / zoraytışmaq* kelimeleri sözlüksel anlam olarak birbirleriyle örtüşür. Ancak *çoñlaşmaq / zorlaşmaq* kelimelerinde anlam farklılığı vardır.

Çoñ, yoğan ve *zor* kelimelerinde ortak olarak tespit edilen ekler ise -IA- ve -IAt- ekleridir. Ancak bu eklerle türetilen kelimeler arasında anlamca uyuşma görülmez. *Çoñlimaq / yoğanlimaq* ve *çoñlatmaq / yoğanlatmaq* kelimelerinde anlamsal bir fark olmazken *zorlimaq* ve *zorlatmaq* kelimeleri anlam yönünden bu kelimelerden ayrılır. *Zor* kelimesinin eş anlamlısı kabul edilen kelimelerle aynı ek aldığına bu kelimelerden tamamen farklı anlamlar ifade eden kelimeler oluşturmasında, bünyesinde taşıdığı yan anlamların etkili olduğu söylenebilir.

Katta kelimesinin sıfattan fiil yapma görevindeki -LIK eki dışında bu kelimelerle ortak olarak kabul ettiği bir ek tespit edilememiştir.

Kelimelerin UTİL ve YUTS’de madde başı olan ikileme ve kelime gruplarındaki kullanımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. UTİL ve YUTS’ye göre *çoñ, yoğan, katta, zor* kelimelerinden yapılan ikilemeler ve kelime grupları

çoñ-çoñ	hiçbiri küçük olmayan, çok büyük (UTİL, 696)
yoğan-yoğan	büyük büyük (UTİL, 597)
katta-katta	büyük büyük (YUTS, 192)
zor	-
çoñ-kıçık	büyük ve küçük (UTİL, 697)
yoğan-kıçık	büyük küçük (YUTS, 469)
katta-kıçık	büyük küçük (YUTS, 192)
zor	-
çoñ-kıçıklık	büyük ve küçüklük (YUTS, 85)
yoğan-kıçıklık	büyük küçüklük (YUTS, 469)
katta-kıçıklık	büyük küçüklük (YUTS, 192)
zor	-
çoñ gep	övme amaçlı, gerçeğe uygun olmayan söz; övünen, böbürlenlen (UTİL, 596)
yoğan gep	övünmek için, gerçekliğe uygun olmayan söz (UTİL, 694)
katta	-
zor	-
çoñ	-
yoğan baş / yoğanbaş	başı başkalarınınkinden büyük; ne isterse onu yapan, başkalarının sözüne, tavsiyesine kulak asmayan; dik başlı” (UTİL, 595)
kattibaş	büyük baş; kendine aşırı güvenen (YUTS 469)
zor	bir teşkilat ya da grubun başı, rehberi (UTİL, 474)
çoñ sözlimek	övünmek (UTİL, 693)
yoğan sözlimek	övünmek, böbürlenmek (UTİL, 596)
katta	-
zor	-
çoñ gep qilmaq	övünmek, böbürlenmek (UTİL, 596)
yoğan gep qilmaq	haline bakmadan büyük konuşmak; böbürlenmek (UTİL, 694)
katta	-
zor	-
çoñ	-
yoğanlıq qilmaq / yoğançılıq qilmaq	mağrurluk, kibirlilik yapmak, kendini beğenmek, kendini büyük görmek (UTİL, 596)
katta	övünmek, kibirlenmek, kibirlilik taslamak (UTİL, 596)
	-

zorluq qilmaq	zorbalık yapmak, zorlamak; mecbur bırakmak, sıkıştırmak, zorlamak; ayakaltına almak, onurunu kırmak (UTİL, 325)
çoñ qilmaq	bakıp büyütmek, yetiştirmek (UTİL, 694)
yoğan	-
katta	-
zor qilmaq	mecbur bırakmak, zorlamak, sıkıştırmak (UTİL, 323)

Sözlükler incelendiğinde *çoñ, yoğan, katta* kelimelerinin birbiriyle benzer anlamda kullanıldığı 3 yapı tespit edilmiştir. *Çoñ* ve *yoğan* kelimelerinin buna ilave olarak 3 yapıda daha aynı anlamda kullanıldığı saptanmıştır. Tablodan da açıkça görüleceği üzere *zor* kelimesi bulunduğu yapılarda eş anlamlılarından tamamen farklı anlamsal özelliklere sahip kelime grupları türetmiştir. Bu açıdan bakıldığında kelimenin eş anlamlılarından ayrıldığı görülür.

Bu örnekler yukarıda zikredilen, her kelimenin bünyesinde farklı anlamlar taşıdığı ve bu anlamların her yeni kullanımında ortaya çıktığı görüşünü destekler niteliktedir. Nitekim *zor* kelimesi de “güçlü, kuvvetli, güç, kuvvet, baskı, mecburiyet” yan anlamlarını bulunduğu çeşitli kelime ve kelime gruplarında ortaya çıkararak “büyük” anlamıyla eş durumda olduğu diğer kelimelerden farklılık gösterir.

Çalışmada son olarak UTİL ve YUTS’de *çoñ, yoğan, katta* ve *zor* kelimelerinin birbirinden tamamen farklı olan kullanımlarına yer verilecektir.

Tablo 5. UTİL ve YUTS’ye göre *çoñ* kelimesinin farklı kullanımları

Türemiş kelime	<i>çoñaytquç</i> “büyüteç” (UTİL, 696) <i>çopçoñ</i> “çok büyük, kocaman” (UTİL, 684) <i>çoñsiniş</i> “kurulma, çalılımlı tavırlar alma, azamet taslama” (YUTS, 85) <i>çoñuyuş</i> “büyüme” (YUTS, 85) <i>çoñaytquzmaq</i> “büyütülmek, genişletilmek” (UTİL, 696) <i>çoñaytivetmek</i> “büyütüvermek” (YUTS, 85) <i>çoñsinmaq</i> “kurulmak, çalılımlı tavırlar almak, azamet taslamak” (YUTS, 85)
Kelime grubu	<i>çoñ apa</i> “büyük anne” (UTİL, 691) “teyze, hala, nine, büyük anne” (YUTS, 85) <i>çoñ ata</i> “büyük baba” (UTİL, 691) <i>çoñ aça</i> “büyük abla” (UTİL, 691) <i>çoñ aka</i> “büyük ağabey” (UTİL, 691) <i>çoñ ana</i> “büyük anne, nine” (UTİL, 691) <i>çoñ dada</i> “büyük baba, dede” (UTİL, 693) “amca, dayı” (YUTS, 85); <i>çoñ xotun</i> “kocanın büyük karısı” (YUTS, 85); <i>çoñ etret</i> “komün; pionerlerin üst kolu” (UTİL, 692); <i>çoñ paran</i> “övünmek için, gerçekliğe uygun olmayan söz” (UTİL, 692); <i>çoñ tamaka</i> “afyon, haşhaş gibi maddeler” (UTİL, 692); <i>çoñ teret</i> “büyük abdest” (UTİL, 692); <i>çoñ tolğaq</i> “doğum sancısı” (UTİL, 692); <i>çoñ xetlik gèzit</i> “tenkit edilmek ve orta çıkarılmak istenen fikirlerin büyük harflerle yazıldığı gazete şeklindeki kâğıt” (UTİL, 693)

	<p><i>çoñ süpet</i> "ağırbaşlı" (UTİL, 693); <i>çoñ öy</i> "evlenen gençler anne babasının ailesi" (UTİL, 695) <i>çoñ yürek</i> "korkusuz, batur" (UTİL, 696) <i>çoñ yığın</i> "çok sayıda kişinin katılması ile düzenlenen geniş ölçekli toplantı" (UTİL, 696) <i>çoñ bolmaq</i> "büyümek, yetişmek, kuvvetlenmek; yaşlanmak (insan için); statü sahibi, itibarlı olmak; büyük olmak" (UTİL, 692) <i>çoñ bilmek</i> "çok, fazla, iyi olarak görmek; değerli, saygın, aziz olarak görmek" (UTİL, 692)</p>
Terim	<p><i>çoñ burjuvaziye</i> "sömürge ya da yarı sömürge devletlerindeki burjuvazi ve komprador burjuvazi" (UTİL, 692) <i>çoñ milletçilik</i> "çoğunlukçuluk" (UTİL, 695) <i>çoñ ay</i> "dolunay" (UTİL, 692) <i>çoñ éyiq yultuz türkümi</i> "Büyük Ayı Takımyıldızı" (UTİL, 695) <i>çoñ it yultuz türkümi</i> "Büyük Köpek Takımyıldızı" (UTİL, 696) <i>çoñ asas</i> "tümel" (UTİL, 691) <i>çoñ atalğu</i> "majör terim" (UTİL, 691) <i>çoñ piyizek</i> "sazlık" (UTİL, 692) <i>çoñ yopurmaqliq qariyağaç</i> "büyük yapraklı karaağaç" (UTİL, 696) <i>çoñ xoxa</i> "deve dikenini" (UTİL, 693) <i>çoñ dolana</i> "alıç" (UTİL, 693) <i>çoñ qanaş</i> "kan kaybı" (UTİL, 694) <i>çoñ vénalar</i> (UTİL, 695) <i>çoñ klarnet</i> "büyük klarnet" (UTİL, 694) <i>çoñ herplik guruppa</i> (UTİL, 695) <i>çoñlar maaripi</i> "iş dışındaki zamanlarda yetişkinleri eğitmek için verilen eğitim" (UTİL, 694) <i>çoñ méñe</i> "beyin" (UTİL, 695) <i>çoñ méñe postliqi</i> (UTİL, 695) <i>çoñ üçey tayaqçe baktèriyisi</i> "koli basili" (UTİL, 695) <i>çoñ yadro</i> (UTİL, 696) <i>çoñ yay</i> "majör yay" (UTİL, 696) <i>çoñluq belgisi</i> "büyüktür işareti" (UTİL, 694) <i>çoñ yeñ</i> "kıyefet yeninin üst kısmı" (UTİL, 697) <i>çoñ kölungü</i> "Buda dininin bir mezhebi" (UTİL, 694) <i>çoñ qan aylinişi</i> "kan dolaşımı" (UTİL, 694) <i>çoñ quruluq</i> "kita" (UTİL, 694) <i>çoñ doğdaq</i> "toy kuşu" (UTİL, 693) <i>çoñ rak</i> "karides" (UTİL, 693) <i>çoñ cağ</i> "kıskaç" (UTİL, 692) <i>çoñ sériq here</i> "yaban arısı" (UTİL, 693) <i>çoñ qèrin</i> "işkembe" (UTİL, 694) <i>çoñ qizil béliq</i> "bir tür etçil balık" (UTİL, 694) <i>çoñaytquç eynek</i> "büyüteç" (UTİL, 696)</p>

Deyim	<p><i>o qazanni tamiqi</i> "birok kiiyle yenilen yemek" (UTL, 694)</p> <p><i>o qazanni tamiqini ymek</i> "zengin fakir ayrt etmeden herkese gsterilen aynı muameleden faydalanmak" (UTL, 694)</p> <p><i>o yep, o imek</i> "dkp saıp, israf etmek, olanı esirgemededen yiyip bitirmek" (UTL, 696)</p>
-------	--

Tablo 6. UTL ve YUTS'ye gre yoan kelimesinin farklı kullanımları

Tremi kelime	<p><i>yoanlaturmaq</i> "bytmek, geniletmek" (UTL, 597)</p> <p><i>yoinamaq</i> "yoinimaq fiilini ite atısı" (UTL, 596)</p> <p><i>yoinitimaq</i> "yoinatmaq fiilinin ite atısı" (UTL, 597)</p> <p><i>yoinimaq</i> "kapladığı yer hacim bakımından genilemek, bymek; bymek, yetimek, kuvvetlenmek; etki dairesi genilemek, zirveye ulamak" (UTL, 597)</p> <p><i>yoanlitiqlmaq</i> "bytlmek" (YUTS, 469)</p> <p><i>yoinatmaq</i> "bytmek" (UTL, 597)</p> <p><i>younimaq</i> "bymek" (YUTS, 469)</p> <p><i>yoina</i> "byme, genileme; vcttaki belli bir organ ya da belli bir dokunun bir hastalık sebebiyle kalınlaıp bymesi" (UTL, 597)</p>
Kelime grubu	<p><i>yoanvaliq</i> "büyük balı; kendine aşırı güvenme hali" (YUTS, 469)</p> <p><i>yoan bel</i> "belin biraz üst tarafı" (UTL, 596)</p> <p><i>yoan söz</i> "vme amalı, geree uygun olmayan söz; övünen, böbürlenen" (UTL, 596)</p> <p><i>yoan qorsa</i> "büyük karınlı; bencil, rüşvet alan; zengin, bürokrat" (UTL, 596)</p> <p><i>yoan baliq qılmaq</i> "kendi fikirleri doru görmek, kendi istei dorltusunda hareket etmek; dik balılık yapmak" (UTL, 595)</p> <p><i>yoinap ketmek</i> "haddini amak, dik balı davranmak, kibirlenmek" (UTL, 597)</p>
Terim	<p><i>yoan ey</i> "kalın baırsak" (UTL, 596)</p> <p><i>yoan ba tuntus</i> "yazılı orkinos balığı" (UTL, 595)</p>

Tablo 7. UTL ve YUTS'ye gre zor kelimesinin farklı kullanımları

Tremi kelime	<p><i>zora</i> "mecbur olarak, aresizlikten, zorla" (UTL, 3254)</p> <p><i>zoriyi</i> "byme, kuvvetlenme" (YUTS, 480)</p> <p><i>zorlini</i> "zorlanma" (YUTS, 480)</p> <p><i>zorlanmaq</i> "zorlanmak" (UTL, 325)</p>
Kelime grubu	<p><i>zordinzora</i> "mecbur olarak, zorla" (UTL, 3224)</p> <p><i>zormuzor</i> "mecburi olarak, zorla, isteyerek deil" (UTL, 326)</p> <p><i>zor bermek</i> "gc yettiince yapmak, gcn odaklamak" (UTL, 323)</p> <p><i>zor iqmaq</i> "yenmek, galip olmak" (UTL, 323)</p> <p><i>zor kelmek</i> "gc, kuvvet bakımından amak, galip gelmek" (UTL, 323)</p> <p><i>zorluq iletmek</i> "zorbalık yapmak, zorlamak; mecbur bırakmak, sıkıtırmak, zorlamak; ayakaltına almak, onurunu kırmak" (UTL, 325)</p>
Terim	<p><i>zor kristalli tzlme</i> "kristal yapı" (UTL, 323)</p> <p><i>zorluq k</i> "kendi sınıfının menfaati iin başka sınıfa karşı kullanılan zorlama gücü" (UTL, 325)</p>

İkileme	<i>zorluq-zombuluq</i> “zorlama, mecbur bırakma, sıkıştırma gibi zorbalık, vahşilik, gaddarlık hareketleri” (UTİL, 326)
---------	---

Farklı kullanımları karşılaştırıldığında *çoñ* kelimesinin kelime ve kelime grubu türetme bakımından eş anlamlılarından çok daha geniş bir alanda kullanıldığı açıkça görülür. Özellikle akrabalık adları, terim adlandırmaları ve deyimlerdeki kullanımlarıyla eş anlamlılarının önüne geçmektedir. *Zor* kelimesinde ise “büyük” anlamının dışında “güç, kuvvet, mecbur” anlamlarının ön plana çıkmıştır. *Katta* kelimesinin eş anlamlılarından farklı olarak bulunduğu kelime ve kelime grubuna rastlanılmamıştır.

SONUÇ

Her dilde başlangıçta bir kavramı karşılamak için yalnızca bir kelime bulunur. Ancak diller tarihi gelişimleri içerisinde dil içi ve dil dışı birçok sebeple yeni anlamlar kazanır, anlam daralmaları ve genişlemelerine uğrarlar. Mecaz, argo, örtmece, terimler, günlük konuşma dili, yazı dili gibi farklı dilsel kullanımlar kelimelerin birden fazla anlam kazanmalarına ve bunun bir sonucu olarak birbirine yaklaşmalarına sebep olur.

Çalışmamızda eş anlamlı kelimelerin arasındaki sözlüksel ve bağlamsal farklılıkların saptanması adına UTMSİL’den seçilen *çoñ, yoğan, katta, zor* sıfatlarının sözlük anlamları ve kullandıkları bağlamlar esasında incelemeleri yapılmıştır. Öncelikle kelimelerin sözlük anlamları daha sonra sözlükteki madde başları esasında bu kelimelerden türetilen kelime ve kelime grupları saptanmıştır. Elde edilen veriler ışığında kelimeler belirlenen on eserde taranarak bağlam bağıntılı olarak incelenmiştir.

Sözlük tanımlamalarında birebir örtüşmenin görülmediği kelimelerin bağlamlarda ise “kapladığı yeri, hacmi büyük”, “çok, üstün, fazla” ve “üstün nitelikleri olan” olmak üzere üç anlamda hemen hemen aynı kullanıma sahip oldukları saptanmıştır. Bu doğrultuda -yukarıda *çoñ / yoğan* ve *çoñ / katta* örnekleri üzerinden gösterildiği üzere- eş anlamlı kelimelerinin bazı bağlamlarda sınırlı olarak aynı anlamı ifade ettikleri görülmüştür. Hatta kimi zamanda aynı metinlerde, aynı kelimenin sıfatı olarak eş anlamlı kelimeler kullanılabilir. Bununla birlikte kelimelerin kullanım sıklıklarında önemli farklılıklar bulunur.

KISALTMALAR

UTMSİL	Uygur Tilidiki Menidaş Söz-İbariler Luğiti
YUTS	Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü
İZ	İz
AY	Ay Yamğuri
BOA	Baldur Oyğanğan Adem
QBŞ	Qum Basqan Şeher
SR	Sersan Roh
TC	Tağ Cudunliri
TY	Teqdir Yoli

KAYNAKLAR

- Abbas, Abdusalam. *Uygur Tilidiki Menidaş Söz-İbariler Luğiti*. Pekin: Milletler Neşriyatı, 1993.
- Abdulla, Arslan. *Hazırqi Zaman Uyğur Tili*. Ürümçi: Şincan Maarip Neşriyatı, 2004.
- Ahanov, Kaken. *Dil Bilimin Esasları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.
- Akçataş, Ahmet ve Arı, Elif. "Anlambilimin Eş Anlamlılık Sorunu", *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2018: 126-152.
- Akhmedova, Alonur. "Zunun Kadiri'nin Hikâyeleri: Giriş, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2010.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim: Anlam Bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları, 2006.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Ay, Özgür. "Abdurrahim Ötkür'ün "İz" Romanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)". *Yayımlanmamış doktora tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi, 2007.
- Aydın, Mehmet. *Dilbilim El Kitabı*. İstanbul: 3F Yayınları, 2007.
- Bayraktar, Nesrin. *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Bayrav, Süheyla. *Yapısal Dilbilim*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.
- Demiray, Kemal. *Anlamdaşlar Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1985.
- Demirezen, Mehmet "Türkçeye İngilizceden Geçen Sözcükler ve Eş Anlamlılık". *Dilbilim Araştırmaları*, 1991: 133-136.
- Guiraud, Pierre. *Anlam Bilim*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1999.
- Günay, Doğan. *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık, 2007.
- Hengirmen, Mehmet. *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları, 1991.
- İmer, Kamile ve diğer. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2011.
- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Kocapınar, Pelin. "Eş Anlamlı mı, Yakın Anlamlı mı?". *Route Educational and social Science Journal*, 2017: 196-204.
- Komisyon. *Uygur Tilining İzahlik Luğiti I-VI*. Pekin: Milletler Neşriyatı, 1990-1998.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- Kumsar, Erdem. "Memtimin Hoşur'un "Kum Baskan Şehir" Romanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)". *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Uşak: Uşak Üniversitesi, 2019.
- Lyons, John. *Kuramsal Dilbilimine Giriş*. Çev. Ahmet Kocaman. Ankara: Olgaç Basımevi, 1983.
- Lyons, John. *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University, 1996.
- Necip, Emir Necipoviç. *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Çev. İklık kurban. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Özden, Halil İbrahim. "Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri". *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014: 160-165.

- Özkırımlı, Atilla. *Dil ve Anlatım*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.
- Öztürk, Sevgi. "Ehet Turdi "Ay Yamğuri" Metin-İnceleme-Dizin". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2007.
- Palmer, Frank Robert. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Sarıkaya, Yakup. "Türkmen Türkçesinin Eş Anlamlı Kelime Varlığı Üzerine". Bilge, 2016: 26-32.
- Saussure, Ferdinand. *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001.
- Seper, Sulayman. *Hazirqi Zaman Uyğur Tili*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 2002.
- Sidiq, Ablimit ve Sabit, Mamut. *Hazirqi Zaman Uyğur Tili*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 1981.
- Şahin, Ümit. "Zunun Kadiri'nin Hikâyelerinin Dili Üzerine Bir İnceleme (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)". Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2014.
- Tehur, Arslan Abdulla ve diğer. *Hazirqi Zaman Uyğur Tili 2*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 2010.
- Ullmann, Stephen. *Semantics: An Introduction to The Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell, 1967.
- Vardar, Berke. *Başlıca Dilbilim Terimleri*. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1978.
- Yaylagül, Özen. *Göstergibilim ve Dilbilim*. Ankara: Hece Yayınları, 2015.

TARANAN ESERLER

- Ötkür, Abdurehim. *İz*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 1986.
- Turdi, Exet. *Ay Yamğuri*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 1994.
- Şaniyaz, Muhemmet. *Baldur Oyğanğan Adem*: Abduxaliq Uyğur. Ürümçi: Şincang Yaşlaq-Ösmürler Neşriyatı, 2009.
- Qadir, Zunun. *Çeniqiş*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 1998.
- Eziz, Gülçehre Çongelem. *Qiriq Keçe*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 2016.
- Hoşur, Memtimin. *Qum Basqan Şehir*. Ürümçi: Şincang Yaşlaq-Ösmürler Neşriyatı, 1996.
- Qadir, Tursunay. *Qurumas Derex*. Qeşqer: Qeşqer Uyğur Neşriyatı, 2000.
- Turdi, Exet. *Sersan Roh*. Qeşqer: Qeşqer Uyğur Neşriyatı, 1999.
- Behram, Calalidin. *Tağ Cudunliri*. Ürümçi: Şincan Xelq Neşriyatı, 2012.
- Turdi, Ablimit. *Teqdir Yoli*. Ürümçi: Şincang Universiteti Neşriyatı, 2015.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı “sonra 3 nk” olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özetin altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özetten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilip verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayım yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.